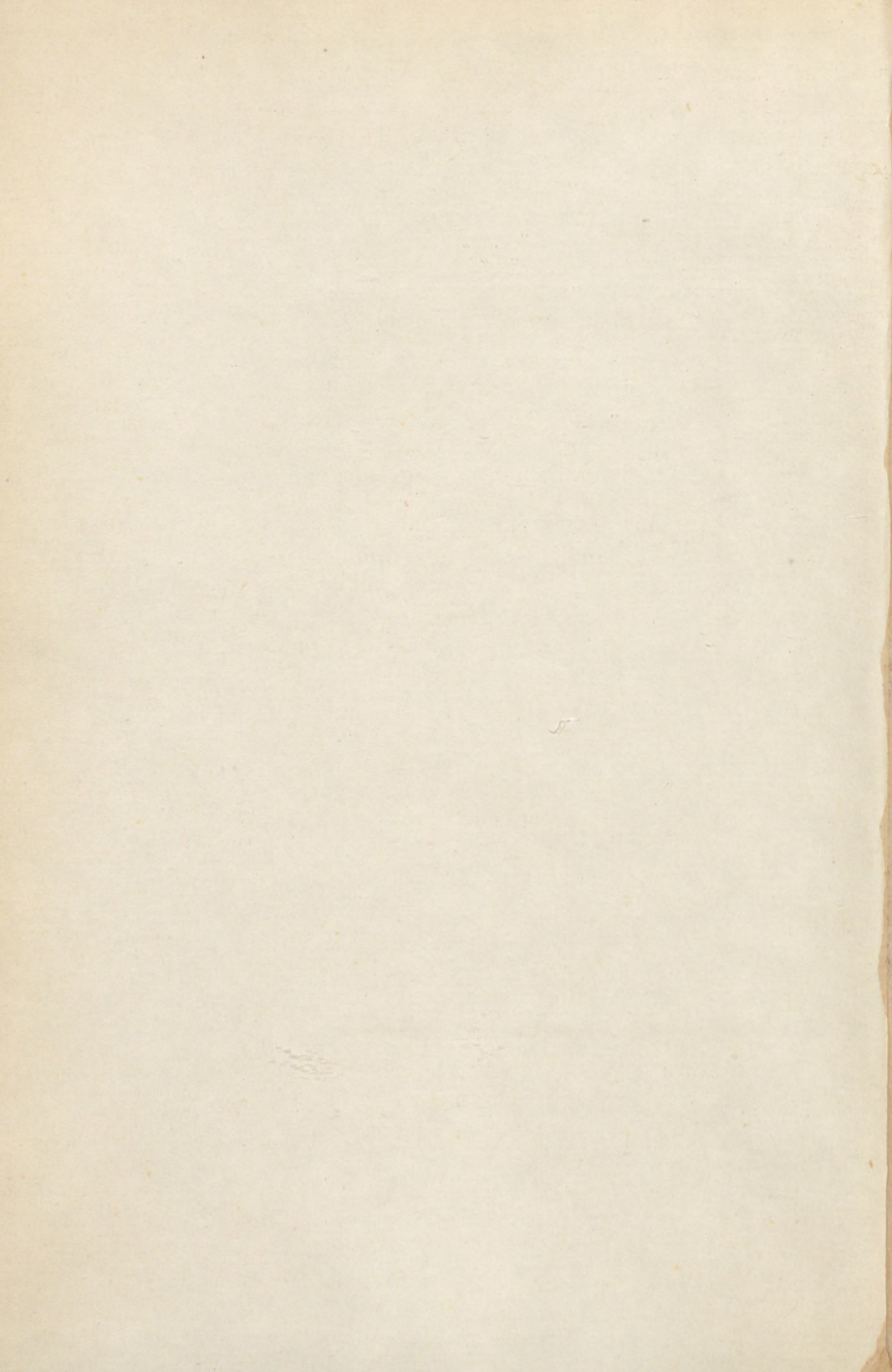

MTA
KIK

0 00007 34249 3

Société Co-opérative
de L'Association Hongroise
des Industries Domestiques

membre de la Société Centrale de Crédit Mutuel de Hongrie

*La plus ancienne et plus grande entreprise
d'industries domestiques, fondée en 1909 par le
gouvernement royal hongrois.*

*Produit: toutes sortes de broderies
ethnographique hongroises, habits pour
dames et enfants, blouses, faits en
étamine, crêpe de Chine, crêpe sada
et tissus en laine fins, soie artificielle,
lin. Echarpes, couvertures blanches et
couleurs brodées, coussins, rideaux, linge
de table et lingerie fine pour dames,
dentelles, mouchoirs brodés, poupées etc.*

Bureau central:

BUDAPEST, V., DEÁK FERENC U. 10.

Magasins pour le détail:

BUDAPEST, IV., APPONYI TÉR 1.

VIENNE, I. KÄRNTNERSTRASSE 16.

Représentations et succursales:

**BERLIN, LONDRES, PARIS, NEW
YORK, LAUSANNE, DRAMMEN etc.**

Genossenschaft des Ungarischen Landesverbandes für Hausindustrie

als Mitglied der Landes - Zentral - Kredit - Genossenschaft

Die älteste und grösste Hausindustrie-Unternehmung. Gegründet durch die kön. ungarische Regierung im Jahre 1909.

Erzeugt: volkstümliche Stickereien und Handarbeiten aller Art, Damen- und Kinderkleider, Blusen aus Baumwollvoile, Crepe de Chine, Sada, feinen Wollstoffen, Kunstseide, Leinen. Damen-Schultertücher, weisse und färbige bestickte Decken, Kissenplatten, Vorhänge, feine Weisswäsche, Taschentücher, Spitzen, Charakterpuppen, etc.

Centrale:

BUDAPEST, V., DEÁK FERENC U. 10.

Detailläden:

BUDAPEST, IV., APPONYI TÉR 1.
WIEN, I. KÄRNTNERSTRASSE 16.

Vertretungen und Niederlassungen:

BERLIN, LONDON, PARIS, NEW
YORK, LAUSANNE, DRAMMEN usw.

A HÁZIIPARI TERMELÉS EGYES KÜLFÖLDI ÁLLAMOKBAN ÉS MAGYARORSZÁGON

*Miniszter Kabinet
főosztály és mellőző osztály
mely titkárságára jelenül*

BÁRÓ SZTERÉNYI JÓZSEF

V. B. T. T., NYUG. KERESKEDELEMÜGYI M. KIR. MINISZTER,
A FELSŐHÁZ TAGJA STB.
ELŐSZAVÁVAL

a szerző

IRTA

CSÁK E. VIKTOR

OKL. KÖZGAZDÁSZ,
MIN. SZÁMVEVŐSÉGI IGAZGATÓ

MÁSODIK ÉS BŐVITETT KIADÁS

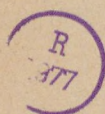
ÁRA: **10** PENGŐ

KAPHATÓ:

A SZERZŐNÉL ÉS A HELLAS IRODALMI ÉS NYOMDAI R-T-NÁL
BUDAPEST, V., SZIGET UCCA 26

111882

[Faint, illegible handwritten text]

TARTALOMJEGYZÉK:

	Oldal
Előszó a második kiadáshoz	7
Előszó, írta: báró Szterényi József v. b. t. t.	9
A magyar háziipar gazdasági jelentősége, írta: báró Szterényi József	13
Bevezetés	15

I. FEJEZET.

A háziipari termelés meghatározása és közgazdasági jelentősége	21
Hazai joggyakorlat a háziipar meghatározása tárgyában ..	38

II. FEJEZET.

A szomszédos államok háziipari termelése	65
A csipke háziipar a cseh-német Érchegeységben	68
A bajor alpesi tartományok háziipara	93
Az oberammergaui fafaragó háziipar	94
A berchtesgadeneri faipari cikkek készítő háziipar	96
Allgäuer szalmakalap háziipar	100
A mittlenwalder hegedűkészítő háziipar	103
A Rajnvidék háziipari termelése	108
Vászonszövő háziipar	109
Keztyűvarró háziipar	110
Karácsonyfadísz készítés	111
Az odenwalder fazekasipar	111
Hochtaunuser vidéki csipkeipar	113
Frankfurter fehérnemű háziipar	114
Vogelsberger szövő háziipara	114
Házicipő készítés	115
Bútorasztaloság	115

	Oldal
Szászország háziipara	116
Művirágkészítő háziipar	118
Vászonszövő háziipar	119
Szilézia háziipara	120
Svájc háziipara	121
Franciaország háziipara	126
A jura hegység egyéb háziipara	140
A villamosenergiának felhasználása a francia házi- iparban	145
Olaszország háziipara	159

III. FEJEZET.

A háziipari termelés Magyarországon	164
Nagymagyarország háziipara	165
A kereskedelmi kormány emlékirata az iparfejlesztésről	176
Háziipari törzskönyv 1898.	183
Csonkamagyarország háziipara	201

IV. FEJEZET.

A háziipari termelés törvényes védelme	229
Zárszó	254

V.

A háziipari vállalatok és iparművészek címjegyzéke és termelési adatai	257
--	-----

Előszó a második kiadáshoz

A második kiadás megjelenését az a körülmény indokolja, hogy az első kiadás hiányai pótol tassanak, továbbá, hogy a lefolyt két év alatt jelentékenyen megsaporodott vállalatok termelési viszonyai a kereskedelemmel megismertessenek. Az első kiadásból hiányzott úgy a magyar közigazgatási joganyag, mint Franciaország és Olaszország háziiparának részletes feldolgozása. Kiegészítést nyert a háziipari és iparművészeti vállalatok címjegyzéke is, melynek gyakorlati használhatóságát szerző azzal igyekezett biztosítani, hogy a vállalatok termelésére és forgalmára vonatkozó adatok német és francia nyelven is közöl tetnek.

Kétségtelen, hogy a munka első kiadásának voltak hiányai, ezek a hiányok azonban nem kibebíthatik a munkának azt az érdemét, amit minden valószínűség szerint a háziipari vállalatok is kénytelenek lesznek elismerni, hogy e munka megjele nése óta, nemcsak a nagyközönségnek, hanem a közgazdaság különböző tényezőinek, a külföldi nagy exportcégeknek, sőt még a magyar királyi kormánynak e termelési ág iránti érdeklődése lényegesen fokozódott. Ennek az érdeklődésnek azonban eredményekkel is kell járnia s ezen eredmények kiküzdése indította szerzőt arra, hogy a második kiadást sajtó alá rendezze, mert ma már nem vitatható az a megállapítás, hogy csonka országunkban a háziipari és iparművészeti termelés céltudatos megszervezése az ország közgazdasági programjának egyik igen fontos tényezője.

Budapest, 1930 július hó.

A szerző.

ELŐSZÓ

A háziiparról könyvet írni, nálunk merész vállalkozás. Mert könyvet vagy önmagának szokás írni, vagy a közönségnek. Ennek a könyvnek szerzője, mint állami tisztviselő nem engedheti meg magának azt a luxust, hogy önmagának írjon könyvet. Az állami tisztviselőnek a mindennapi kenyérre is alig jut, nemhogy luxusra. És még hozzá ilyenre. Olyan tárgy-e azonban a háziipar, hogy arról a közönség számára lehessen nálunk könyvet írni? Vajha olyan lenne. Sajnos, nem az. Még sokkal szélesebb körű gazdasági tárgyaknak is nagyon szűk az érdeklődési köre nálunk, hát még a szűk keretek között mozgó, aránylag kis kört érdeklő háziiparnak. A könyveknek rendszerint nem az az érdekköre, akikről szól — csak nagyon kivételesen esik meg ez is — hanem azok a rétegek, melyeknek érdeklődését azok iránt felkelteni sikerül. Sajnos, a háziipar még nem is olyan érdekes tárgykör, mely iránt valami nagy érdeklődést lehetne nálunk felkelteni. Nem, mintha nem szolgált volna reá, nem, mintha anyagánál fogva, mint a magyar néplélek egyik jellegzetes megnyilatkozása nem volna arra érdemes, nem, egyszerűen azért, mert nálunk gazdasági kérdések iránt egyáltalán nagyon korlátolt az érdeklődés.

Annál nagyobb érdeme a könyv szerzőjének, hogy úttörő munkát végezve, erre vállalkozott.

A háziipar különleges elbírálást igényel. Művészi részében épen úgy, mint szociális jelentőségében. Művészi részében, mint

a magyar nép invenciójának kifejezője, mellyel az szinte páratlanul áll. Az a motivum-gazdagság, az a színérzék, az a technikai készség, mely az egyes hazai művészi háziipari ágakban megnyilatkozik, talán csak a japán műiparban találja versenytársát. Vannak az orosz háziiparnak is kiváló ágai; a svéd háziipar is igen sok eredetiséget tartalmaz; a keleti népeknek is van ilyen háziiparuk — román, bolgár hímzéseknek hívják, — de ezekből hiányzik a népies karakter, hiányzik a művészet. Van a keleti népeknek jellegzetes szövő háziiparuk is, de az — a szőnyegek kivételével — csak eredetiségével hat, sem művészetének kompozíciójával, sem technikai tökélyével.

A magyar háziiparban kettős karakter van. Egyes ágai műipari jellegűek, mások tömegtermelésűek. Olyan, mint a kézműipar általában, melynek ez az ősforrása, illetve alakzata. Mely azonban nem téveszthető össze az ú. n. otthoni iparral. Amit a német Heimarbeit-nak nevez. Ez utóbbi a vállalkozásszerű ipari foglalkozás legrégibb alakja. Rendszerint a gyáripár előfutárja volt, különösen olyan iparágakban, melyek decentralizált módon is, sőt a központosított termelésnél még olcsóbban üzhetők. Később a gyáripár függvénye lett, mely egyes jellegzetes nagyipari ágakban, különösen külföldön még ma is nagyon elterjedt ipari termelési alakzat. Nálunk is megpróbálkoztunk vele, különösen a szövő- és részben a géphímzőiparban, de csak szórványos sikerrel.

A háziipar egészen más foglalkozási alakzat. Általában nem is rendszeres, hanem csak kisegítő foglalkozás. Épen mint ilyennek van szociális jelentősége. A falusi nép keresetképességének növelésére alkalmas eszköz. Újabban a középosztály anyagi lezúllásának ellensúlyozására is alkalmazásba vétetik. Ez utóbbi azonban már lényegesen eltér eredeti jellegétől, melynél a háziiparos maga tervezte mintáit, maga teremtetette meg saját technikáját, maga adta meg a hímzőiparban színösszetételt, az agyagiparban eredeti formáit és díszítését és így tovább. Egyik jellegzetes vonása ennek a háziiparnak, hogy egy és

ugyanazon ágazatban nemcsak vidékenként, hanem községenként változó. És egyik vidékről a másikra nem lehet az átplántálni. Voltak erre nézve kísérletek bőven, de mind meghiúsultak. Amint kudarcot vallott az egyes háziipari ágak mesterséges fejlesztése is. Melynek különben — eltekintve a tömegtermelő ilyen foglalkozásoktól — nincs is jogosultsága. Ez helyhez kötött foglalkozás. Ahhoz a helyhez, melynek volt népművészete, melynél az tradicionálisan átszármazott generációkra, melynek eredetiségét a modern ipari termelés nem volt képes befolyásolni, ahol a százados múlttal bíró népművészetnek fenntartása, az örökbecsű művészi motívumoknak megőrzése a feladat és ezeknek a közszükségletekre való alkalmazásával lehet a lakosság foglalkozásával járó szociális célt biztosítani. Más természetesen a helyzet a tömegtermelésű háziipari ágazatoknál. Kosárfonást, gazdasági eszközkészítést vagy hasonlókat lehet mindenütt meghonosítani, ahol a nyersanyag rendelkezésre áll és a lakosság kézügyességre hajlamos. Itt is azonban fenntartani azt csak úgy lehet, ha az egyébkénti kereseti és munkaviszonyok megengedik.

Mindkét háziipari ág, a művészeti is, a tömegtermelési is nálunk az idők folyamán már tekintélyes gazdasági tényezővé tudott válni; előbbi már a nemzetközi forgalom elismert anyaga is. A magyar hímző- és csipke-háziipar ma már ismert cikke a nemzetközi kereskedelemnek. Csak az a sajnálatos benne, hogy lelkiismeretlen kezek művésztetlen és technikájukban primitív készítményeikkel rontják a külföldi piacokon hírnevét; tömegcikké akarják tenni azt is. A népies motívumok és eredeti rajzok helyét már előnyomások minták kezdik pótolni, melyek tetszetősek, de értéktelenek. Az ellen meg kellene védeni az igazi művészies magyar háziipart. Amint például Japán nem enged kivinni külföldre japán készítményt, mely művészi és technikai tekintetben nem üti meg a mértéket.

Ez a könyv a magyar háziipar forrásmunkája kíván lenni. Mint ilyen, hézagpótló lesz. De ismertetője kíván lenni a kül-

földi háziparnak is. Ebben a részében kiválóan tanulságos. A magyar közönségre ráfér a külföldi viszonyok tanulmányozása. Mert azokból sokat tanulhat, olyant is, amit követnie hasznos, olyant is, amit követnie nem szabad. Sajnos, a kettőt nálunk gyakran összecserélik. Innen van, hogy a külföldön különösen bevált intézmények és intézkedések nálunk gyakran kudarcot vallanak. A házipar tekintetében is tanulhatunk egyet-mást a külföldtől. Különösen szervezeti tekintetben. Nehogy azonban itt is összecseréltessék a kettő. Mert háziparnak a maga speciális talajára van szüksége. Abban megnő, fejlődik, megizmosodik, idegen talajban ellenben elpusztul.

Ha ennek a könyvnek sikerülni fog némi érdeklődést kelteni a hazai közönség körében a magyar házipar iránt, akkor hasznos szolgálatot fog tenni az ország közgazdaságának. Törekvésénél, tartalmánál fogva mindenképen alkalmas arra.

Budapest, 1928. június 15.

BÁRÓ SZTERÉNYI JÓZSEF.

A magyar háziipar gazdasági jelentősége

Irta : BÁRÓ SZTERÉNYI JÓZSEF

(Megjelent a „Magyar Kereskedelem és Pénzügy“ 1930. június 24-iki számában)

Az Ipartanács állandó bizottsága legutóbbi ülésén tárgyalta és végleg elintézte az új iparfejlesztési törvényjavaslat tervezetét. A javaslat most a kereskedelmi miniszter úr elé kerül a kormány állásfoglalása és elhatározása végett. Ez a nagyfontosságú javaslat, mely hivatva van sok tekintetben új életet önteni az iparfejlesztési politikába, illetve annak alapjául szolgálni, rendelkezéseket fog tartalmazni a hazai háziiparról, annak fejlesztéséről és védelméről is. Ez ad alkalmat arra, hogy néhány szóval foglalkozzam a magyar háziipar kérdésével, mint olyannal, amely nemcsak gazdasági, hanem nemzeti és szociális vonatkozásaiban is felette figyelemre méltó.

Sajnos, ennek a magyar háziiparnak intézése a legfőbb kormányhatóságok részéről mindeddig nem egységes. Az évek folyamán — mint sok minden más ügykört — a kereskedelmi minisztériumnak ezt az ügykörét is lassan-lassan részben más tárcák sajátították ki maguknak és megtörténhetett az a furcsaság, hogy a szövőháziipar, sőt a szőnyegkészítő műhely is szép lassan átvándoroltak a földművelésügyi tárca keretébe; a hímző-háziipar egy részét iparművészeti jellege alapján a kultusztárca vette át, ahelyett, hogy, mint régen volt, a háziipar egységesen a kereskedelmi tárca ügyköréből intéztetett volna. Régen csak a falusi tanfolyamok, a falusi lakosság téli foglalkoztatására, de nem kereskedelmi alapon szervezve, voltak a földművelésügyi minisztériumban, egyébként minden központilag a kereskedelmi tárcánál egyesült. Erre a szervezetre vissza kell térni. Azon a címen, hogy a falusi lakosság foglalkoztatásáról van szó, vagy, hogy a mezőgazdaság termékeinek feldolgozása jut részben érvényre, azért az összes mezőgazdasági iparokat: szeszgyárak, cukorgyárak, kender- és lenfonógyárakat, konzervgyárakat, stb., mind át lehetne vinni a földműve-

lészügyi tárcához és akkor talán aszerint, amint hadianyagot készít valamely gyár, a hadügyi tárcához lehetne beosztani. Szóval, lassan destruálni lehetne az egész ipari szervezetet. Ezek lehetetlen állapotok és amikor racionalizálástól hangos az egész ország, amikor még a közigazgatást is racionalizálni akarják, akkor, ime, itt van egy eset az irracionalizálásra iskolapélda gyanánt.

De nemcsak ebben a tekintetben vannak bajok a háziipart illetőleg, ami t. i. a racionalizálást illeti, hanem abban is, hogy egész sorozata áll fenn az államilag támogatott, államköltségen működő hasonló természetű vállalkozásoknak, mindmégannyi külön igazgatási, boltbérleti és hasonló költségekkel; nem mintha egymásnak részleges versenyt okoznának, hanem egymás mellett működnek, holott kívánatos volna ebben a tekintetben is úgy a takarékoság, mint a gazdaságos üzemvitel szempontjából az egybekapcsolódás, vagy legalább is bizonyos együttműködés biztosítása. Ha ma az egyik vállalat külföldön valamelyik piacon új cikkel megjelenik, biztos lehet benne, hogy rövidesen ugyanazon mintákkal egy másik államilag támogatott vállalat is követi azt és így rontják egymást és vele a magyar háziipart, ahelyett, hogy egymást kiegészítenék. De itt van a legnagyobb baja a háziiparnak, értem alatta a művészi jellegű háziipart (hímzés, csipkeverés, stb.), annak minőségileg való lerontása, annak házalókereskedelemben való bevonása. A legszébb régi minták és legnemesebb színösszetételek helyébe a legízléstelenebb, a legkirívóbb, művésztelen kontármunkák, amelyekkel az idegenek elárasztatnak, rovására a gyönyörű régi háziipari készítményeknek. A gyönyörű mezőkövesdi tarka kendőkkel és terítőkkel ugyanaz a folyamat bonyolódik le most Budapest és a külföld nagyobb városainak uccáin, ami régen, évtizedekkel ezelőtt a híres erdélyi kalotaszegi varrottassal végbement.

Élelmes vállalkozók hozzáférkőznek a nép lelkéhez és nem törődve a százados művészi hagyományokkal, nem törődve ennek a remek népiparnak jövődjével, selejtmunkákkal tömegben árasztják el a piacot, természetesen a nemesebb művészi ízlések szerinti munkák töredék árával.

A magyar háziipar védelme érdekében sürgős intézkedésekre van tehát szükség, mielőtt késő lenne.

BEVEZETÉS

Az a nagy érdeklődés, amely a világháború utáni években úgy a társadalom, s annak különböző intézményei, mint a kormányzat részéről a háziipari termelés iránt megnyilvánult, kíváncsossá tette, hogy ezen kifejezetten nemzeti termelési ágaknak közgazdasági jelentősége megvilágítassék, még pedig nemcsak annak anyagi, hanem szociális vonatkozásaiban is. Csonka országunkban a háziipar fejlesztésére irányuló intézkedések nem mindig érték el azt a célt, amely a törekvések egységességének megfelelt volna. Mindazok a tényezők, akik e kérdéssel foglalkoznak, tisztában vannak azzal, hogy a jelen esetben — legalább is a kultúra szemszögéből nézve — a Trianon által elszakított területeken maradt értékeknek visszahódításáról van szó, miután azok az országrészek, amelyek az idegen államokhoz csatoltattak, a háziipari termelés majd minden ágában igen nagy fejlettségről tesznek tanúbizonyságot. Minthogy pedig úgy az északi, mint az északkeleti, nemkülönben a keleti és déli országrészek városaiban, illetve falvaiban meghonosodott és kifejlődött háziipari termelés Nagy-Magyarország területén az államalkotásra hívatott magyar faj gazdaságának és kiváltképpen a magyar nők európaszerte ismert finom ízlésének köszönheti felvirágzását, ennél fogva minden tényező felismerte annak szükségét, hogy az elsősorban mezőgazdasági termelésre kiválóan alkalmas és berendezkedett Alföldön és Dunántúlon — ami ma a tulajdonképeni Csonkamagyarországot alkotja — újból meg kell teremteni azt, amit a nemzetiségek által lakott és mezőgazdasági szempontból mostohább területeken a magyar nemzet élni akarása és energiája hosszú évszázadokon át kifejlesztett.

Oly célból tehát, hogy úgy a termelés megszervezése, valamint az állami beavatkozásnak mikéntje egységes irányba tereltessek, indokoltnak mutatkozott, hogy a szomszédos államokban meghonosodott fontosabb háziipari termelés történeti fejlődése, nemkülönben a hazai termelés jelenlegi és a világháború előtti állapota a kormányok intézkedéseivel együtt röviden összefoglalva, e gazdasági probléma elbírálására illetékes szakkörök figyelmébe ajánltassék, hogy annak alapján a csonka ország minden vidékén szórványosan feltalálható háziipari termelés szisztematikus egészbe legyen tömöríthető, mert csak így módon lehetséges az abban rejlő értékeket közgazdaságunk javára hasznosítani, amelyek ma még a sokfejű hydra irányítása mellett igen gyakran teljesen ellentétes érdekek szolgálatában sínylődnek.

Számolva egyben azzal, hogy nálunk is megvan a hajlandóság ennek a ma még fejlődés korát élő termelési ágak jogi szabályozására, célszerűségi okok amellet szoltak, hogy az egyes államoknak így irányú törvényhozási alkotásai főbb vonásaiban szintén közöltessenek, hogy azok az elvek, amelyek e törvényekben érvényesültek, könnyen hozzáférhetők legyenek.

Kíváncsnak mutatkozott továbbá az is, hogy ezen termelési ágak jelentősége a nemzetgazdaságtan elmélete szempontjából is megvilágítást nyerjen, mert az e téren érvényesülő és igen gyakran egymásnak ellentmondó szakvélemények az okai annak, hogy ez a hasznos kereseti ág az államok termelési rendjében legtöbbször csak másodrendű feladatként kezeltetett és kezeltetik. Pedig ha elemezzük azokat a tényezőket, amelyek ezen termelési ág keletkezése, fejlődése és jelenlegi helyzetének kialakulása során érvényesülnek, úgy megérthető az a széleskörű propaganda, amely éppen a kapitalisztikus termelés aranykorában, vagyis az elmúlt ötven év alatt ezen szerény munkakörben foglalkoztatott igen nagyszámú munkások és munkások anyagi, erkölcsi és egészségi, egyszóval szociális helyzetének megjavítása érdekében kifejtetett.

Mindennek az anyagnak az összegyűjtése és a hazai közönséggel leendő megismertetése — úgy vélem — annál kevésbé felesleges, mert természetünknek megfelelően minden nemes és szép gondolat fajunkban a legnagyobb lelkesedés lángját váltja ki, azonban annak megvalósítása alkalmával túlnyomólag a tájékozatlanság folyományának tekinthető önbizalom hiánya az

oka annak, hogy a lángralobbant tűz tovább nem táplálható. A jelen munkában összehordott mozgókép-felvételek talán alkalmat fognak nyújtani arra, hogy a külföldi példakon okulva, az egyes foglalkozási ágak meghonosítása tekintetében is oly módszerek érvényesüljenek, amelyek úgy a vidék geográfiai és geológiai helyzetének, mint a lakosság munkaösztönének és ízlésének leginkább megfelelnek.

Az országban ez idő szerint elterjedt háziipari termelési ágaknak különösen üzleti szempontból nagy hátrányára van az a körülmény, hogy mindeddig sem a fontosabb termelő, sem pedig a háziipari termékeket értékesítő vállalatok egységesen összegyűjtve és publikálva nincsenek. Időközben kiadattak címtárak, voltak kiállítások, de sem az ipari címtárakban, sem pedig a kiállítások katalógusaiban a háziipari üzemek külön felsorolva nem voltak és így nem lehetett eleget tenni a külföldi érdeklődők azon kívánságának sem, hogy az erre vonatkozó adatok számukra beszereztesse. Ha figyelembe vesszük, hogy a kereskelelmi és iparkamarák közreműködésével a kereskedelemügyi minisztérium által 1925-ben végrehajtott statisztikai feltételek szerint ez a termelési ág mintegy 80.000 munkakész közreműködésével nemcsak helyi eredményeket ér el, hanem a világpiacokon is ismertté teszi a magyar alkotóerőt, úgy bizonyára érdemeket szerzett arra is, hogy végre egy gyakorlati célokat szolgáló és az érdeklődők által könnyen beszerezhető címtár telephelyek szerint ismertesse a termelés és értékesítés adatait. Minthogy egy ily cím- és adatgyűjtemény a kereskedelmi forgalom számára a termelés teljesítőképességét van hivatva igazolni, ennél fogva e munkának ezzel az anyaggal való kiegészítése — szerény nézetem szerint — hízagot fog pótolni.

Ez a munka azonban tökéletlensége mellett sem volna tökéletes, ha abban az a tényező, helyesebben ősforrás, amelyből az országok és vidékek különleges háziipari termelése fakadt, s amelyből ma is táplálkozik, helyet nem nyerne, még pedig azon foglalkozási ágak szerinti felsorolással, amelyeket a művészet a továbbfejlesztésre az idők folyamán alkalmasnak talált. Tudvalevő, hogy a népek lelkében szunnyadozó népművészet váltotta ki a népeknek ipari termékek előállítására ösztönző munkakészségét s ezt a népművészetet nemesítette meg az iparművészet, amely a régi motívumoknak, stílusoknak és érzelmvilágnak modernizálásában újabb és újabb színpompával gazda-

gítja a nemzetek ipari, különösen pedig háziipari termelését. Látjuk ezt kiváltképen a női kézimunka legkülönbözőbb változatainál, de érvényesül ez a folyamat a fafaragászatban épúgy, mint az egyszerű kosárfonó munkájában, avagy a hegedűkészítés legtökéletesebb kidolgozásában. Erre való tekintettel az Országos Magyar Iparművészeti Társulat szíves közreműködésével a háziipari termelők és értékesítő vállalatok címanyaga kiegészült azoknak az iparművészeknek címjegyzékével, akik mint önálló tervező művészek az ipari termelésben is saját termékeikkel jelennek meg a kereskedelmi forgalomban.

Mindezek után be kell azonban vallanom, hogy a fentiekben körvonalazott hatalmas materia felkutatása és tanulmányozása során számos oly, a modern gazdasági élet erősen túlfeszített idegrendszerével összhangban levő jelenségre bukkantam, amelyek inkább fékezőleg, mint ösztönzőleg hatottak abbeli törekvésemre, hogy e termelési ág lényege lehetőleg minden oldalról megvilágítva a maga valóságában állíttassék a hazai társadalom ítélőszéke elé. A gépek szédítő fejlődése következtében mindent alábecsülő technikai, a legtökéletesebb anyagiasság elérésére törekvő szociológia, a nagy vállalkozói nyereséghez szokott tőke, az utóbbi évek alatt ezen foglalkozási ágban mutatkozó lendületet a letűnt évszázadok hazajáró szellemének, illetve a világháború értékpusztító hatása alatt a legszélesebb néprétegekre kiterjedt nagymérvű elszegényedés mocsárlángjának tekintették, amely mint átmeneti jelenség, a gazdasági tényezők komoly támogatására igényt nem tarthat. S ha ennek dacára mégis hozzá merészelttem fogni az anyag feldolgozásához, az ahhoz szükséges önbizalmat abból a meggyőződésből merítettem, hogy a háziipar úgy is mint üzemforma, de úgy is mint termelés, a gazdasági világnézetek minden változatában megtalálja helyét, mert a mechanikai gépek soha nem fogják helyettesíteni a legtökéletesebb gépet: az embert, továbbá az egyénnek a függetlenséget nem nélkülözhető alaptermészete huzamosabb időn át nem képes elviselni a gyári épületekben koncentrált tömegeket fojtogató levegőt. A hazai viszonyokat tekintve pedig az előbb említett elgondoláson kívül növelte az önbizalmat az is, hogy csonka országunk iparosodásának egészséges, nemzeti és magyar irányban való kifejlődésére a legtermészetesebb alapot a különböző háziipari foglalkozásoknak mennél szélesebb körű elterjedése teremti meg. Az országnak ipari átalakulására pe-

dig miként a Gyáriparosok Országos Szövetsége a magyar királyi kormányhoz intézett ez évi memorandumában megállapítja, azért van feltétlenül szükség, mert „az ország népességének szaporodása parancsolóan utal az indusztriálizálódásra.”

Figyelemmel voltam továbbá arra is, hogy a csonka országunkban nemcsak a kormánykörök, hanem a társadalomnak a foglalkozási ágban közvetlenül érdekelt rétegei is a legkülönbözőbb vonatkozásban ismerik és ehhez képest a legváltozatosabb adottságokból ítélik meg a háziipari tevékenységet. Köztudomású, hogy a kormányhatóságok hol szegényügynek, hol agrárkérdésnek, majd népművészetnek, rabok foglalkoztatásának, egyesületi, kiváltképen pedig nőegyleti jótékonykodásnak minősítik ezt a kereseti ágat, holott az — miként a felsorakoztatott példák is igazolni fogják — nem egyéb, mint a népnek tipikus ipari foglalkozása. Nálunk sajnos ez utóbbi minősítés tekintetében sincs egységesen kialakult vélemény, mert az 1884-ik évi ipartörvényt módosító 1922: XII. t.-c. a háziipari és kisipari foglalkozási ágak között oly éles ellentét kifejlődésére adja meg a lehetőséget, hogy ez utóbbi a háziipart még az ipari vonatkozásaitól is megfosztaná, megfélemlítve arról, hogy a kisiparból fejlődött háziipar az ipari termelésnek egy lényegesen fejlettebb üzemi formája. Kétségtelen, hogy a népjólétnek ép úgy van szerepe ebben a termelésben, mint a mezőgazdaságnak vagy a művészetnek, azonban ezek csak nyersanyagszolgáltató, esztétikai és erkölcsi motivumai lehetnek a termelésnek, amelynek döntő tényezője mindenkor a racionális üzem.

Végül hálásan kell megemlékezni külföldi, különösen berlini, müncheni, prágai, bécsi, berni s milánói képviselleteinkről, valamint a svájci Magyar Kereskedelmi Kamaráról, miután ezek az intézmények voltak azok, amelyek a külföldi anyagot összegyűjtötték és rendelkezésre bocsátották. De köszönetet kell kifejezni a hazai kereskedelmi és iparkamaráknak, az Országos Magyar Iparművészeti Társulatnak is, azért a megértő támogatásért, amellyel csonka országunkban a háziipari termelés jelentőségét felismerve, annak megszervezésében legnagyobb készséggel működnek közre.

A munkánál felhasznált külföldi és belföldi anyag egyébként a következő: Der gesetzliche Heimarbeiterschutz von dr. Lucy Spinner, Heimarbeit und Hausindustrie in Deutschland, von dr. Cl. Heiss und dr. A. Koppel, Beschreibungen der

Heimarbeit in Rhein-Mainischen Wirtschaftsgebieten von Prof. dr. Paul Anrlt, Die Heimarbeit in der Spitzenindustrie des deutsch-böhmischen Erzgebirges von dr. Franz Slozarek, Weibliche Heimarbeit in der Schweiz von dr. Margarita Gagg, Die Deutsche Hausindustrie von Heinrich Koch S. I., Die Hausindustrien in den bayrischen Alpenländern von Maria Therezia Frommel, a magyar királyi kereskedelemügyi minisztérium jelentései; Ifj. Pum József „Háziiparunk az 1913-ik évben” c. munkája, a magyar királyi vallás- és közoktatásügyi minisztériumban 1922. évben a háziiparról tartott szakértekezlet jegyzőkönyve, Mezey Bertalan m. kir. technológiai múzeumi igazgatónak a franciaországi villamos áramszolgáltatással kapcsolatos háziiparokról szerkesztett jelentése, Francia Földrajzi Társaság folyóiratai (Annales Geographie) s végül a római „Ente Nazionale per le piccole industrie” évi jelentései.

I. FEJEZET.

A háziipari termelés meghatározása és közgazdasági jelentősége.

A háziipari termelésről írott munkám első kiadásában annak jelen fejezete alatt összegyűjtött és ismertetett tudományos megállapítások dacára még mindig oly felfogás uralkodik, hogy a háziipar fogalmát a tudomány még nem határozta meg és amennyiben egyes közgazdaságtudományi munkákban ily meghatározások elő is fordulnak, azok nem minden esetre alkalmazhatók. E felfogás nemcsak a közvéleményben, hanem azon szakférfiak körében is el van terjedve, akik hívatva vannak az ipari termelés kérdéseivel hivatásszerűen foglalkozni. E felfogások különféleségénél fogva szükségesnek mutatkozott, hogy a fentebb hivatkozott meghatározások közös nevezőre hozatala céljából az említett fejezetben foglaltakat úgy az újabb külföldi, mint különösen a hazai gyakorlatban kialakult mai szakvéleményekkel kiegészítsem, másrészt pedig az ipari termelésnek másik két válfajára vagyis a kisiparra és gyáriparra vonatkozó meghatározásokat is idézzem.

Schönberg Gusztáv közgazdaságtudományi munkája, amely az elfogadott és kialakult bölcseszetek alapján az ipari termelésnek különböző válfajait igyekezett elméletileg rendszerbe foglalni, a kisipar fogalmát a következőkép határozza meg. Mindenekelőtt előrebocsátja, hogy a céhszervezet idején a meghatározás sokkal egyszerűbb volt, mert az érvényben levő jogszabályok sokkal pregnánsabban jelölték meg az egyes ipari válfajokat elhatároló jelenségeket, mint a mai ú. n. ipari szabadság korában. Ennek dacára a mai viszonyok között is elfo-

gadható, hogy a kézművesiparnak vagyis a kisiparnak legjellemzőbb sajátossága a kisiparban dolgozó munkásoknak mesterekre, segédekre és tanoncokra történt tagozódottsága. Jellemző továbbá az is, hogy a kisiparban alkalmazott személyzet rendszerint férfimunkásokból áll, akik már kitanult vagy pedig most tanuló munkásokból rekrutálódnak. A munkások az ipari jogszabályok által meghatározott, illetve előírt egyenlő technikai ismeretekkel rendelkeznek, akik rendszerint csupán a készítményeknek technikai feldolgozásával foglalkoznak még akkor is, ha a vezetőmester egyúttal, mint vállalkozó vezeti az üzemét. A kisiparban a vállalkozó az általa alkalmazott segédekkel egyenlő képzettséggel bír, ugyanazon társadalmi osztályhoz tartozik s a munkásokkal szemben legfeljebb nagyobb gyakorlattal és korral van előnyben. A kézműves, mint vállalkozó, rendszerint csak a helyi és egyéni szükséglet kielégítésére dolgozik, közvetlenül érintkezik a vevővel, illetve fogyasztóval és megrendelt cikkeket állít elő; raktárkészlete tehát nincs.

Jellemző továbbá az is, hogy igen gyakran nem is állít elő új ipari terméket, hanem csak javítási vagy oly átalakítási és karbantartási munkát végez, amelynek anyagát rendszerint a megrendelő szolgáltatja. El kell azonban ismerni, hogy a kisiparos nem mindenkor dolgozik csak a helyi szükséglet kielégítésére, hanem távolabbfekvő vidék ipari szükségleteit is igyekszik ellátni, amikor tehát a tömegfogyasztás céljaira szolgáló cikkeket termel. Ily esetben a termékek elhelyezésére közvetítő-vállalkozót vesz igénybe. Ennek figyelembevételével tehát meg lehet különböztetni helyi kisipart és az ú. n. kézműves nagyipart, mely utóbbi idővel — akár csak a háziipar — gyáriparrá alakul át.

Fenti meghatározásban ismételten előfordul a kisipar és kézművesipar megjelölés anélkül, hogy az egyúttal fogalmi megkülönböztetést jelentene a kisipari termelés elméleti definíciójánál. Az idézett tudományos elmélet szerint e kétféle elnevezés a fejlődésnek csupán egy-egy fokát jelenti, amennyiben a kézművesipar meghatározásához tartozott az a jellegzetes sajátosság is, hogy a kézművesiparos gépekkel nem dolgozik. Ma már ezt a kelléket nem lehet a meghatározásnál figyelembe venni, miután a kisiparos, illetve kézműiparos — amennyiben termel — kivétel nélkül gépekkel is dolgozik.

A fentebb hivatkozott tudományos elmélet gyáriparnak

viszont azt az ipari termelést tekinti, amely zárt ipartelepen történik, lakásuktól távol közös munkatermekben dolgozó munkásokkal. Az üzem mindenkor új vagy pedig már ismert tömegcikkeket termel, még pedig a rendszeres munkamegosztás következményeinek érvényesülése mellett, tekintet nélkül arra, hogy a termelés technikailag kézimunkát vagy pedig gépeket vesz-e igénybe. A munkahelyiségeket, a munkaeszközöket, nyersanyagokat kizárólag a vállalkozó (gyáros) bocsájta rendelkezésre és a munkás előre meghatározott munkateljesítményre van kényszerítve és ennek megfelelően fizettetik.

A gyáripari vállalat meghatározásánál különös sajátosságként emelhető ki az a körülmény, hogy a gyáros a kisipari jellegű vállalat szerkezetétől eltérőleg a munkásoktól teljesen elkülönített társadalmi osztályhoz tartozik, rendszerint más társadalmi osztályból is származik, magasabb, de legalább is egészen más előképzettséggel rendelkezik és úgy a minősítés, mint a munka megítélése szempontjából messze felette áll munkásainak. Ezek a tulajdonságok képesítik a gyárost az üzem vezetésére. De a gyáripari üzemnek a vezetőkön és munkásokon kívül segédszemélyzete is van, akik hasonlóképpen más és más, a munkásától lényegesen eltérő magasabb elméleti képességgel szolgálják az üzemet. A gyáripari vállalatot jellemző körülmény továbbá az is, hogy a termelésben a munkamegosztás elvének érvényesülése érdekében a gépek alkalmazásának a legfontosabb szerep jut. Ennek megvilágításául utalok arra, hogy Csonka-Magyarország gyáripari termelésében a gépek teljesítménye az összértéknek kerekén 66%-át jelenti, amely átlag az egyes ipari csoportoknál 57—68% között váltakozik.

Amennyiben az ipari termelésnek fentebb taglalt két változatát egybevetjük, kitűnik, hogy azoknak vállalatszerű jellegével az elhatárolás sajátosságai szinte teljesen elenyésznek vagyis a tömegtermelésre berendezett kézműveseket foglalkoztató kisipari vállalat ép úgy lehet gyáripar, mint a gyáripari termelés sem veszti el jellegét, ha kizárólag szakképzettséggel bíró kisiparosok alkalmazásával állítja elő a termékeket. Példá erre a kezyűsipar, amely a legritkább esetben termel megrendelésre és oly tömegcikket állít elő, amely a kisiparos üzemét gyáripari jellegűvé teszi.

Ugyanígy áll a helyzet a háziipar fogalmának elemzésénél is, ami egyúttal megvilágítja a meghatározások körül mutat-

kozó eltérések okait. A háziipart, mint üzemet vizsgálva, kiderül, hogy ez a termelési ág, hol a kisipari, hol pedig gyáripari termelés határát érinti, míg a mai fejlődés iránya ezt a termelési ágat inkább a gyáriparral hozza közelebbi kapcsolatba egyrészt a tömegcikk gyártására és másrészt arra való tekintettel, hogy sem a gyáripari, sem pedig a háziipari termelés nem követeli meg a képesítéshez kötött munkások alkalmazását. A gyáripart jellemző technikai gépek tökéletessége a szakmunkások alkalmazását mindig szűkebb és szűkebb körre szorítja vagyis az emberi munka ebben a termelési ágban szinte a gépek gondozására szorítkozik. A szakértelem pedig kizárólag a gépek tökéletesítésére, vagyis elsősorban a szellemi munkára irányul.

A fogalmi meghatározások szigorú elhatárolása tehát a foglalkozás azonosságánál fogva sem lehetséges, mert miként a fentiekből látható, a német közgazdasági elmélet által használt „Industrie” alatt úgy a tudományos elmélet, mint a gyakorlat is mindig új ipari termékeknek előállítását érti, míg a „Gewerbe” mesterséget is jelent. Kétségtelen ugyanis, hogy a kisipar egyes ágazatai nem új értékeket állítanak elő, hanem javításokat és bizonyos ismeretekhez kötött munkálatokat végeznek. Ebből következik, hogy tulajdonképpen nem minden kézműves egyúttal „iparos” is, hanem mesterember. Iparos az asztalos, a kalapos, a keztyűs, a csizmadia, a cipész, a takács, stb., akiknek üzeme megfelelő berendezéssel és kibővítéssel gyáripari termeléssé alakítható át.

Ugyanígy külön alkalmazza a német tudomány a „Hausindustrie” és „Heimindustrie” megjelölést is, ami azonban korántsem jelenti azt az éles megkülönböztetést, mint amely a kisipari foglalkozások megjelölésénél szokásos. Az ellentétet különösen a magyar ipari közigazgatás élesíti ki az ipari foglalkozások képesítéshez kötöttségének kiterjesztése érdekében az alapon, hogy az otthon dolgozó munkás még nem háziiparos. Kétségtelenül ennek a felfogásnak van némi jogosultsága, ha azonban a háziipari termelést époly üzemformának tekintjük, mint a kisipari és gyáripari vállalatokat, ebben az esetben teljesen közömbös, hogy a háziipari üzemforma képesítéshez kötött munkásokat foglalkoztat-e avagy minden alaki képesítés nélküli oly munkásokat alkalmaz, akiknek munkaképességét a tradíció, az önképzés vagy az östermészet adta meg. A háziipari üzemben foglalkozó munkás pedig akár otthonmunkás-

nak nevezzük, mégis csak háziiparos. Példa erre Csonka-Magyarországon a kosárfonó háziipar, amely foglalkozást tudva-levőleg épügy úzik vizsgázott kisiparosok, mint analfabéta földművesek.

Egy másik, a gyakorlati élet által megcáfolt felfogás az, hogy a háziiparos csak mellékfoglalkozásként űzi mesterségét. Ezzel szemben már az 1904-ben megjelent iparfejlesztésről szóló emlékirat megállapítja, hogy a tömegtermelésre berendezkedett háziipari termelésben a háziiparosok legfeljebb idény-munkát végeznek, de az idényben a termelést *nem mellék-, hanem főfoglalkozásként űzik*, minthogy pedig háziipari vállalataink fejlettsége ma már a munkásoknak állandó foglalkoztatására igyekszik berendezkedni, mert a termelés csak ily módon lesz rentábilis, — ennél fogva a közismert definícióknak mellékfoglalkozásra vonatkozó kelléke szintén oly megjelölés, amely nem lehet a háziipari foglalkozás sajátossága.

Mindezeket egybevetve, teljesen indokoltnak mutatkozott, hogy különösen a hazai ipari közigazgatásnak idevágó definíciói összegyűjtessenek és hozzáférhetővé tétessenek, hogy ily módon a gyakorlati élet változásaihoz és az ipari termelés fejlődéséhez símuló célszerű elméleti elhatárolás kialakulhasson. Az ipari fejlődés irányát azért kell figyelembe venni, mert amíg a szén és gőz korszakában az ipari termelésnek természet-szerűleg egy közös zárt munkahelyeken (gyári épületekben) kellett a gazdaságos termelés érdekében koncentrálódnia, addig a villamoserőnek alkalmazása lehetővé teszi a hajtóerőnek és ezzel kapcsolatosan az ipari termelésnek decentralizálását. Ennek megvilágításául utalok dr. Hoór-Tempis Móric műegyetemi tanárnak a dunántúli villamosítással kapcsolatosan nyilvánosságra hozott azon kijelentésére, mely szerint „az olcsó elektromosenergia az általános népjólétet és az ipart és az őstermelést fejlesztő hathatós eszköznek bizonyult. Az elektromos munkaátvitel révén az ipari termelés egy részének a falvakba, a háziiparba való visszatelepítése (rural resettlement) és a gyáripari telepek összezsúfoltságának megszüntetése (decentralisation of industry) a művelt nyugati államokban az általános gazdasági fejlődésnek és a munkásjólét javításának hatalmas eszközévé vált.” Ha pedig figyelembe vesszük egyrészt a mai világfelfogásnak azt a megállapítását, hogy a gyáripari munkások emberi mivoltukat megtagadó módon kapcsolódnak

be a termelés folyamatába, másrészt pedig azt a ténykörülményt, hogy a mai központosított gyáripari termelés épületekben, telkekben és egyéb munkaeszközökben óriási tőkéket köt le, ebben az esetben kétségtelenül számolni lehet azzal, hogy a legközelebbi jövő a gyáripari munkást újból emberré fogja avatni és az ezidőszerint lekötött nagyszámú holttőkéket más irányban fogja az emberi jólét érdekében felhasználni, mely céloknak megvalósítása az ezidő szerint ismert vállalati formák közül legközvetlenebbül a háziipari üzemforma mellett oldható meg.

Az a körülmény, hogy a közgazdaság szempontjából az elméleti meghatározások a gyakorlati életben néha nagyon alárendelt szerepet játszanak, mert az élet úton-útfélen áttöri a legszebben kigondolt teóriákat is, egyenesen arra utal, hogy a gazdasági életben a legelőnyösebb berendezkedés az, amikor a kis- és középipari vállalatok biztos alapokon működnek és a nagyüzemek azok létalapját nem veszélyeztetik. Az ipari termelésben többségben lévő kis- és középüzemek megvédése tehát legfontosabb feladata az iparfejlesztési politikának, mert az ezen üzemekben foglalkozó népesség oly értékes szerve a gazdasági életnek, hogy az új értékek előállítására irányuló termelésben ez a munkás néposztály nemcsak nem nélkülözhető, hanem nem is helyettesíthető. A régebbi idő óta és még a mai gazdasági konstellációk mellett is, igen gyakran hangoztatott az a vitás kérdés, hogy a kis-, illetve középüzemek fennállása a hatalmas gyáripari termelés versenye mellett mennyiben indokolt, a különböző államokban komoly kísérlet tárgyává tett termelési rendszerek eredményeivel, illetve sikertelenségeivel eldöntöttnek tekinthető. A szociáldemokraták azon állítását, hogy a kapitalisztikus termelési rendszerben a kis- és középüzemek fennállásának egyáltalán nincs is jogosultsága, mert a mai szabad versenyviszonyok ezeket az üzemeket a nagyüzemek karjaiba sodorják, megcáfolta az idő, miként nincs jogosultsága azon felfogásnak sem, hogy a kis- és középüzemek ipari termelése csak mesterségesen tartható fenn és egyébként is oly kis mennyiségét jelenti az ipari össztermelés értékének, hogy a mai ipari termelésnek jelentékeny része technikailag csak nagyüzemekben végezhető el, miután a termékek előállítása számos munkarőnek összeműködését, a munkának megosztását, hatalmas tőkék igénybevételét követeli meg. Ezek a termékek azon-

ban az össztermelésnek csak egy részét képviselik, míg a termékek nagy tömege éppúgy előállítható nagyüzemekben, mint kis- és középüzemekben. Tagadhatatlan azonban, hogy bizonyos előfeltételek mellett a tömegcikknek előállítása a nagyüzemekben sokkal előnyösebb, mint a kis- és középüzemekben. Ez azonban nem zárja ki, hogy viszont más termékeket a kis- és középüzemben lehet kedvező feltételek mellett előállítani, és dacára annak, hogy a kis- és középüzemekkel szemben sok évtizeddel ezelőtt elhangzott kedvezőtlen jóslások egyike sem következett be, mert a nagy gyáripari államokban sem tudta a gyáripar ezeket az üzemeket megsemmisíteni, sőt bizonyos termelési ágakban a nagyipar ma már ezekre az önálló kisüzemekre támaszkodik, ennél fogva teljesen jogosult az a törekvés, amely különösen a tőkeszegény államokban a kis- és középüzemek megerősítését propagálja. Ily kis- és középüzemek alkalmasak leginkább a háziipari termelés megszervezésére, mert mint az előadottakból is látható, nemcsak a vállalkozót, hanem a termelésben foglalkoztatott munkást is függetleníti és önálló termelésre képesíti.

Mindezekkel tehát alátámasztható az a tétel, mely a háziipari termelést oly üzemformának minősíti, amely a kisipari, vagy az otthon végezhető ipari foglalkozások tömörítésével ipari értékek tömeges előállítására van berendezve és az otthonmunkások által termelt készítményeket tőkével rendelkező önálló kereskedelmi vállalatok útján juttatják a fogyasztókhoz. Vagy pedig Csonka-Magyarország gazdasági viszonyaihoz alkalmazva *a háziipar oly termelési üzemforma, mely kevés befektetéssel nemcsak számottevő keresetet képes biztosítani a más termelési ágakban el nem helyezhető lakosságnak, hanem az egyes termékek különleges és népművészeti szempontból értékes sajátosságainál fogva alkalmas arra, hogy a termelt iparcikkek a nemzetközi piacokon is forgalomba kerüljenek.*

Dacára annak, hogy ez az üzemforma már a 15—16. században ismeretes volt, sőt a 18. században Németországban is igen nagy méreteket öltött, a nemzetgazdasági tudomány alig pár évtizede foglalkozik ezzel a termelési ággal. Ezt részben annak lehet tulajdonítani, hogy a nemzetgazdaságtan mint tudomány, még maga is alig másfélszázadra tekinthet vissza s az ezen tudománnyal foglalkozó tudósokat sokkal közelebbről érdekelték azok a jelenségek, amelyek az elmúlt évszázadok gazdasági cél-

kitűzéseit jellemezték. Sokkal fontosabb volt a tudomány szempontjából a termelési tényezőknek felderítése, az értéktünemény meghatározása, az árviszonyok alakulásának mikéntje, a jövedelemelosztás problémája, valamint a pénzcirkuláció megfigyelése, semhogy a termelési üzemműformákra súlyt helyezhetett volna. A 15—18. században az anyagárak és munkabérek oly alacsonyak voltak, hogy a közgazdaságot kizárólag a termelt értékeknek elhelyezése érdekelte, vagyis miként lehet az árútkét minél előbb pénztőkévé átalakítani. A Németországban sok évtizeden át mérvadó nemzetgazdasági munka, amely Rau K. H. szerkesztésében 1869-ben jelent meg, csak egész mellékesen emlékezik meg erről a termelési ágról. Sőt Emminghaus A. által kiadott és kizárólag az iparral foglalkozó munka, ismeri ugyan ezt az üzemműformát, azonban annak a nemzetgazdaságban elfoglalt helyzetével és jelentőségével nem foglalkozik. A legújabb kor nemzetgazdaságtantudománya a múlt évszázad utolsó évtizedéig majdnem kizárólag a diadalmasan előretörő gyáripari termelés jelenségeit kutatta, míg a gyárak által bizonyos tekintetben elhomályosított régibb termelési ágra, az ú. n. háziipari termelésre kevés gondot fordított. A házipari termelést Rau, Roscher és Schmoller, közgazdasági szaktekintélyek, mint elismert nagyüzemet olyképp ítélték meg, hogy ez az üzemműformát legideálisabban oldja meg az abban foglalkoztatott munkások anyagi és erkölcsi kérdéseit. Nálunk, Magyarországon a közgazdasági tudomány kezdetben teljesen elhanyagolta ezt a termelési ágat s az azzal való foglalkozást inkább jótékonykodási ténykedésnek tekintette. Egyedül az 1867-iki kiegyezés után megalakult magyar kormányok vették ezt az üzemműformát pártfogásukba, amit annak lehet tulajdonítani, hogy — miként később majd kitűnik — Magyarország ipari termelése a múlt század utolsó évtizedéig tulajdonképpen a periferiákon meghonosodott és évszázados múlta visszatekintő háziipari termelésben koncentrálódott. Az összeomlás utáni Magyarország közgazdasági szaktekintélyei, mint dr. Navrátil Ákos, dr. Fellner Frigyes és dr. Heller Farkas a jog- és államtudomány, illetve a közgazdasági egyetemek, illetve műegyetem tanárai az elszegényedett ország gazdasági újjáépítése érdekében tulajdonítanak nagy fontosságot ennek a termelési ágának és igyekeznek azt az elméleti tudomány szempontjából megfelelően értékelni.

Ily körülmények között nem lehet csodálni, hogy a háziipar meghatározása a közgazdasági tudományban meglehetősen bizonytalan volt s azok a sok definíciók, amelyek e tekintetben végleges állapotokat igyekeztek teremteni, nehezen tudták azt a többi termelési üzemformától lényeges és könnyen megfogható jelenségekkel elhatárolni. Az 1873-ban Bécsben megtartott viláigiállításon a háziipari termelés körébe tartozóknak minősítették azokat a készítményeket, amelyeket a nép saját használatára állított elő s amelyek etnografiai és művészeti szempontból felkeltették az érdeklődést. A háziipari termelésnek pontos és szigorú meghatározása akkor vált elkerülhetetlenné, midőn a nyugati államokban, nevezetesen Franciaországban és az angol-szász birodalmak nagy városaiban a háziipari munkások körében uralkodó sajnálatos állapotok közismertekké váltak. A Budapesten 1876-ban megtartott nemzetközi statisztikai kongresszuson a nemzetek képviselői a legkülönbözőbb meghatározásokat ajánlották a háziipari termelés definíciójaként, amelyek közül a porosz kormány képviselőjének dr. Engelnek javaslata fogadtatott el, aki a háziipari termelést oly ipari üzemformának minősítette, amikor valamely kereskedelmi vállalat az önálló vagy nem önálló, de mindenkor saját otthonukban dolgozó iparosoktól az előre meghatározott minták és feltételek szerint készített árút darabáron átveszi és rendszerint az árú előállításához szükséges nyersanyagot, avagy félgyártmányokat is szolgáltatja.

Ezen a kongresszuson merült fel egyébként a háziipari termelésnek a gyáriparszerűség és a nemzeti szempontból való meghatározása. A gyáriipari jelleg különösen nyugateurópa ipari államaiban, mint Németországban, Franciaországban, Belgiumban és Angliában kifejlődött háziipart jellemzi, míg a nemzeti háziipar inkább Európa keleti államaiban van meghonosodva. A gyáriparszerű háziipar alatt az a típus értendő, amelynél valamely kereskedelmi vállalat otthon dolgozó független vagy függő viszonyban levő munkásokkal darabárok ellenében árucikkeket termeltet vagy azoknak egyes részeit készítteti s rendszerint a termeléshez szükséges nyersanyagot is szállítja. Míg a nemzeti háziipar oly ipari termelést jelent, amelyet a mezőgazdasági munkás mellékfoglalkozásként folytat oly célból, hogy a mezőgazdasági munka által igénybe nem vett idő kárba ne vesszen.

Minthogy azonban e két meghatározás tulajdonképpen a háziipari termelésnek egy-egy fejlődési fokát jelenti s a nemzetgazdaság szempontjából nem az időtöltésből, hanem a gazdasági előnyök érdekében kifejtett céltudatos munkának van értéke, ennél fogva a háziiparnak ezt az osztályozását mellőzhetőnek tartjuk és csak a történeti visszapillantás céljából idéztük.

A Németbirodalomban 1882-ben megtartott népszámlálás alkalmával a háziiparban foglalkoztatott munkások elsőízben vétettek figyelembe és ezek megjelölésére irányadó volt dr. Engelnek fentebb idézett meghatározása, mert csak azokat sorolták a háziipari termelők közé, akik saját otthonukban egy idegen tőkés számára dolgoztak, tekintet nélkül arra, hogy a nyersanyagot a munkáltató szolgáltatja-e, avagy sem.

Schönberg Gusztáv német nemzetgazdász a Volkswirtschaftslehre című 1896. évben mejelent munkájában a háziipari termelés leglényegesebb alkotó elemei gyanánt: 1. a munkásnak saját otthonában végzett munkáját; 2. a termelésnek valamely nagyüzem számlájára és a nagykereskedelmi forgalom számára való eszközlését és 3. azt a tényköörülményt jelöli meg, hogy a termékek elhelyezéséről a vállalkozó gondoskodik.

Időközben a háziipari termelés meghatározása újabb és újabb fogalmakkal és jelenségekkel bővült s a többek között Schmoller G., akinek felfogása szerint a nemzetgazdaságtan még nincs annyira kifinomulva, hogy a tudományhoz tartozó összes jelenségekre rövid és pontos meghatározásokat adhasson, miután e tudománynak még hiányzik a viszonylag szilárd bázison kiépített fogalomrendszere, a háziipari termelést a következőképp definiálja: a háziipar olyan ipari vállalkozás, ahol a termelő nem közvetlenül a fogyasztónak adja el készítményeit, hanem azokat kizárólag valamely más kereskedelmi alakulat révén helyezi el. Schmoller ugyanis háziiparnak minősít minden oly ipari üzemet, amelynek legfőbb jellemvonása, hogy a termelés otthon, a családban iparszerűleg, kezdetleges technikai eszközökkel végeztetik, míg a termékek eladása nem a termelőnek, hanem a kereskedők egy külön osztályának képezi feladatát, tekintet nélkül arra, hogy az értékesítő szervek a termelésben bizonyos technikai eszközökkel, saját házukban vagy műhelyükben, munkabérrel alkalmazott egy vagy több munkással részt vesznek-e vagy sem. Schmollernek ezen meghatározását később Stieda azzal támasztotta alá, hogy a háziipar fogalmának meg-

határozásánál a termékek elhelyezése mellett mint legfontosabb tényezőt, az otthon végzett munkát kell figyelembe venni, amennyiben szerinte háziipar alatt mindazon ipari munka értendő, amely otthon, nem a fogyasztó megrendelésére és a helyi szükséglet kielégítésére, hanem rendszerint valamely üzem vagy a kivitel, egyszóval a tömegfogyasztás számára végeztetik. Ezt a meghatározást természetesen akként kell érteni, hogy egy harmadiknak otthonában végzett munka is a háziipar körébe vevendő, hacsak ez a munka nem a munkáltatónak saját műhelyében történik.

Ügylátszik, hogy a termékek elhelyezése és az otthoni munka az, amelyek a háziipari termelésnek leglényegesebb alkatrészét képezik. Ez a két tényező befolyásolja legjobban azokat a mellékkörülményeket is, amelyek a háziipari termelésben többé-kevésbé a legváltozatosabb alakban, de mindig megtalálhatók. Ilyenek a munkáltatóktól való függőség, a munkás szociális helyzete, a munkások tulajdonát képező munkaeszközöknek, újabban munkagépeknek használata, a termékeknek technikai szempontból kevésbé exakt kivitele stb. Mindezek alapján Koch német nemzetgazdász Die Deutsche Hausindustrie című munkájában a háziipar fogalmát olyképp határozza meg, *hogy háziipari vagy otthonipari termelésnek azt az ipari tevékenységet kell tekinteni, amelyet a termelő saját házában, műhelyében vagy egy harmadik személy házában oly munkáltató számára végez, aki a termékeket egyúttal a piacra viszi és elhelyezi.* A német tudomány a munkáltató vállalkozót „Verleger”-nek nevezi, amely kifejezés Bücher szerint nem más, mint a „Vorschuss”, „Vorlage”, azaz „előleg” szavakból képzett új főnév. A munkáltató vagyis Verleger tehát az a gazdag kereskedő, illetve tőkés, aki a termelési költségeket a kistermelőnek addig előlegezi, amíg az a fogyasztóhoz jut. Igen gyakran azonban a munkáltató nemcsak a termék eladási árát előlegezi, hanem szállítja a nyersanyagot és fizeti a darabbért is. A készítmények elhelyezése azonban mindenkor a munkáltató kereskedelmi tevékenységének képezi a feladatát. Ez tehát a háziipari termelésnek lényege és legjellegzetesebb meghatározása, ebben az üzemformában a kistermelő az árút nem a közvetlen fogyasztónak adja el, mint a kisiparos, hanem a többi iparostársával együtt a munkáltató által megrendelt tömegfogyasztás számára dolgozik. S amennyiben a nemzetgazdaságtan elmélete ezeket a tényezőket anali-

zálja, arra a következtetésre kell jutnia, hogy a kistermelőnek a helyzete lényegesen megromlott, mert az áru elhelyezésével járó eladási haszon nem a termelő, hanem a munkáltató zsebébe vándorol. Ez viszont azzal a hátránnyal jár, hogy a legtöbb szociálpolitikus csak a háziipari termelők megromlott egyéni viszonyait fedezi fel ebben az üzemágban, minek folytán igen sokan a háziipari termelés megszüntetését követelik. Ezen üzemág hátrányai közé sorolják továbbá azt a körülményt is, hogy a kistermelő a munkáltatóval szemben elveszti önállóságát s ez a függőségi viszony annál nyomasztóbb s annál könnyebben kihasználható, mennél inkább ki vannak szolgáltatva az egy és ugyanazon vidéken dolgozó munkások a rendszerint egy és ugyanazon kereskedőnek, aki monopolisztikus helyzetét minden körülmények között megtartani és kiaknázni igyekszik. Amíg korábban az iparos csak a fogyasztótól függött, ma ez a függőség a tőkeerős kereskedővel és előlegezővel szemben áll fenn. Schmoller szerint ez a körülmény nem ítéhető el, mert a tőkének társulása következtében *a háziipar az a kézműipari termelés, amely a tőke révén kereskedelmileg képzett és gondolkodó vezetéshez jutott.* A háziipari termelésnek másik lényeges eleme az otthoni munka, amelyhez, mint a decentralizált üzemhez, a munkáltató azon oknál fogva lesz kénytelen ragaszkodni, mert a legtöbb esetben igen csekély tőkével rendelkezik, amelyet forgótőke gyanánt használhat. A háziipari munkás számára az otthoni munka önmagától adódik, akár mint kisiparos, akár pedig mint az otthon foglalkozó földművelő munkájáról legyen szó. Az otthoni munkának egyébként a gyári munka felett a modern háziiparokban is megvan az az előnye, ami a munkaerőnek és az időnek az egyén tetszésétől és diszpozíciójától függően való felhasználásában rejlik. És ebből az egyénre nézve minden esetre sokkal több előny származik, mint hátrány a háziiparosnak a munkáltatóval szemben fenforgó egyéb függőségi viszonyából. Amíg a tőke hatalma a gyárimunkás felett az egész gyártási folyamat alatt érvényesül, amennyiben a munkahely, a munkaidő, a munkafeltételek és egyéb személyi körülmények szabályoztatnak, addig a háziiparosnak e tekintetben teljesen biztosítva van az önállósága. Kétségtelen, hogy a gyárimunkás a háziipari munkástól abban különbözik, hogy a gyárimunkás számos munkatársával együtt egy meghatározott időre a gyárhoz van kötve, mely idő alatt az egész termelés folyamata úgy a

gyáros, mint annak alkalmazottjai részéről állandó felügyelet tárgyát képezi, míg a háziiparos a munkáltató megrendelésére otthon dolgozik és idejét, technikáját, valamint munkarendjét is ön maga határozza meg. A háziiparos személyes önállóságának, amelyre Liefmann és más tudósok, sőt részben a német törvényhozás is oly nagy súlyt helyeznek, tényleg megvan a szakszerű jogosultsága, ami a háziiparos elzárkózottságának, illetve elszigeteltségének tulajdonítható; ez a körülmény egyébként a munkabérekre elsőrendű tényezőként hat. Ezzel lehet megokolni azt is, hogy a gyárakban túlnyomólag időbérekkel, a háziiparban pedig darabbérekkel dolgoznak.

Mindezek szerint tehát a háziipari termelés meghatározására a Koch által megadott és fentebb idézett definíció mindazon követelményeknek megfelel, amelyek a szabatosság szempontjából a definícióban kifejezésre kell, hogy jussanak. A háziiparnak a kézmű- és a gyáripari termeléssel közös eleme az ipari tevékenység, míg a termékeknek sajátosságos elhelyezése, amely másodsorban képezi a háziiparnak alkotó elemét, egyben kijelöli azt a határvonalat is, amely a kisipartól és az előbb hangsúlyozott otthoni foglalkozásban rejlő önállóság folytán a gyáripari termeléstől elválasztja.

Meg kell egyébként jegyezni, hogy nem ritkaság, amikor egy gazdasági jelenségre elfogadott elméleti meghatározás nem minden feltétel nélkül alkalmazható az egyedekre. Ugyanez áll a háziipar definíciójára is. Egyes esetekben, amikor háziiparos-sal van dolgunk, a közelebbi vizsgálat során kitűnik, hogy csak egy egyszerű kézművesről van szó, míg más alkalommal az derül ki, hogy a háziiparos magában foglalja a gyáripari munkás jellegzetes ismérveit is. Ennek azonban rendszerint az az oka, hogy a háziipar a más foglalkozásokkal ellentétben, nem mindenkor jelentkezik mint főfoglalkozás. A háziipari termelésnek azok a sajátosságai, melyek szerint az üzem nincs meghatározott helyhez és időhöz kötve, ezenkívül nem igényel különleges kereskedelmi ismereteket sem, lehetővé teszik, hogy az ebben foglalkoztatott egyének ebbeli tevékenységüket más egyéb gazdasági munka mellett is elvégezhetik. Így merül fel igen gyakran a kérdés, hogy a háziiparban foglalkoztatott munkás alapján véve fődmívelő-e, iparos-e, gyáripari munkás-e, avagy otthonmunkásnak minősítendő-e. A fentebb ismertetett definíció annak a háziiparosnak vagy otthonmunkásnak a tipusára van szabva,

aki a háziipart főfoglalkozásnak és élethivatásnak tekinti. Ennek a típusnak egyes vonásai más munkáskategóriáknál is fellelhetők úgy, hogy az otthonmunka tulajdonképpen sokkal szélesebb területekre terjed ki, mint maga a szoros értelemben vett háziipari munka. Erre való tekintettel nagyon helyesen mondja Willbarndt: kiindulva a háziiparost jellemző legklasszikusabb példából, amikor a háziiparos kizárólag családjá tagjaival és saját lakásában végez a tőkés számára bér munkát, arra a következtetésre kell jutni, hogy a háziipar szinte oly területekre terjeszthető ki, amelyek az abban foglalkoztatott munkaerőknek egy központ körüli csoportosítását szem előtt tartva, alig határolható el egyrészt a kézművesipartól, másrészt pedig a tömegtermelés legmodernebb alakulatától, a gyárimunkástól és a gyáraktól.

E meghatározásokon kívül indokoltnak mutatkozik, hogy egyrészről kiváló nemzetgazdásznak a háziiparra vonatkozó definícióit is felsoroljam. Bücher Károly nem a háziipart, hanem az ú. n. munkáltató- (Verlag) vagy előlegezési rendszert kívánja meghatározni, amelyet oly üzemnek minősít, amelyben a vállalkozó rendszerint nagyszámú munkást saját otthonában foglalkoztat. Ennél a meghatározásnál Bücher arra helyezi a fősúlyt, hogy a termékek mielőtt a fogyasztóhoz jutnak, többször fordulnak meg a tőkés kezén, mint árútoke. Ebből az is kitűnik, hogy a háziiparnak alkotó eleme gyanánt Bücher is a fentiekben hangsúlyozott kétféle tényezőt vette alapul. Bücher felfogása az általános felfogástól csak annyiban tér el, hogy sokkal jogosultabb a háziipar lényegével foglalkozni, mint az üzemformát elemzés tárgyává tenni, mert végeredményben az otthoni munka, a házimunka vagy háziipari foglalkozás csak a munkaviszonyt fejezi ki, amelyet a háziipari termelésben elfoglal. Schwarz és Sombart a háziipart decentralizált nagyüzemnek minősíti és ezzel a meghatározással állítják szembe a központosított gyárüzemmel. Ezt azonban kritika nélkül elfogadni nem lehet, mert mielőtt a közvetítő, megbízottak és munkáltatók szerepére gondolunk, nyilvánvaló lesz, hogy igen sok háziiparágban minden egyes termelő vagy közbeékeltszerve teljesen függetlenül és saját tervei szerint állítja elő azokat a termékeket, amelyeket a közvetítő szervek a fogyasztó számára összevásárolnak. Marx hatása alatt ugyancsak Werner Sombart a háziipari termelés meghatározásánál a tőkét helyezi elő-

térbe, amennyiben elfogadja Marxnak a következő elgondolását: az ú. n. modern háziipar a régi városi független kézművességgel, illetve a saját házában dolgozó iparoscsaláddal, avagy az önálló parasztgazda ipari ténykedésével az elnevezésen kívül semmiféle közösségben nincs. Ez az ipari foglalkozás rendszert a gyárak külső perifériáin települ meg, s a gyárimunkások, kézművesek és kisiparosok mellett a tőkének oly munkástömegek felett is hatalmat biztosít, akik úgy a nagyvárosokban, mint a vidéken szétszórta háziipari termelést folytatnak. Ennek kiegészítéseképpen Sombart a háziipart, a kapitalisztikus vállalkozás oly üzemformájának minősíti, amelyben a munkás saját lakásán és műhelyében van foglalkoztatva.

E meghatározások alapulvétele mellett természetes, hogy Marx és Sombart a gazdasági életben előforduló összes kóros tüneteket a tőke számlájára írják és a háziipari foglalkozásokat is ebből a szempontból ítélik meg. Ha azonban e termelési ágnak viszonyait közelebbről is vizsgáljuk, kitűnik, hogy a tőkének éppen a háziipari termelésben nincs meg az a jelentősége, ami nélkül a gyáriipari termelés el sem képzelhető, mert éppen a csekély tőkebefektetés az, ami a munkáltatót a háziipari termelésre ösztönzi. Ebben az üzemformában tehát nem annyira a tőke az, amely a munkásokat láthatatlan hatalmi körébe vonzza, hanem inkább a kereskedői ügyesség, ami ezen ipari termelésben foglalkozó munkások keresetét biztosítja. Ez azonban semmiesetre sem jelenti azt, hogy a háziipari termelés megszervezésében a munkás gazdasági helyzete a tőkét nélkülözni tudná.

Rá kell egyébként mutatni arra, hogy a már fentebb idézett Liefmann-féle elmélet a Markircheni háziszövő iparosok viszonyaira alkalmaztatott. Felmerült azonban a kérdés, vajjon ezen iparágban szokásos műteremben végzett munka általában megfelel-e a háziipar lényegének; s miután a műteremben vagy műhelyben végzett munka elméletileg nem volt meghatározható, ennél fogva később Liefmann is módosította elméletét, amennyiben a háziiparnak és a gyárimunkának szigorú elhatárolása alapján azt az elméletet állította fel, hogy a gyáriipari munkás szerződése egy szolgálat elvállalását jelenti, amennyiben az ember teljes munkaerejét egy meghatározott időn át kizárólag a munkaadó akarátának rendeli alá és így egy harmadik személynek termelési eszközévé szegődik. A háziiparos viszont szerző-

dést vállal arra nézve, hogy egy munkát vagy terméket valaki számára elvégezzen, illetve előállítson anélkül, hogy ez értékek csere tárgyát képeznék, mert csakis a munkateljesítményért kap a munkás ellenszolgáltatást, vagyis nem a termék és nem a munkaerő, hanem kizárólag a munkateljesítmény a szerződés tárgya. A háziiparos tehát nem adásvételi, hanem csak munkaszerződést köt. Liefmann újabb meghatározása szerint a háziipari termelés az az ipari tevékenység, amelyben egy önálló gazdasági egyed oly megrendelő részére vállal munkát, aki a terméket el fogja adni.

A háziipari vállalkozás egyes alakzatait illetőleg különböző szempontok irányadók, melyek közül leggyakoribb a háziipari alakulatoknak a gazdasági önállóság szempontjából való osztályozása. Ez a meghatározás azonban ma már kevésbé felel meg a modern háziipari termelésnek és inkább abból a szempontból célszerű az osztályozás, hogy minő viszonyban van az iparos a munkáltatóval szemben. Ily módon vannak oly háziipari termelők, akik közvetlenül a munkáltató tőkésével létesítenek összeköttetést, illetve munkaviszonyt. Ebbe a kategóriába nemcsak a háziipari munkás, hanem a közvetítő is besorolható, amennyiben a megrendeléseket a közvetítő is a munkáltató tőkéstől kapja. A másik kategóriába sorolhatók azok a háziiparosok, akik a közvetítő kereskedőkkel kötnek munkaszerződést és csak közvetve jutnak összeköttetésbe a tőkésével; ezek a háziiparosok vagy a saját házukban dolgoznak, vagy pedig a munkát a közvetítő kereskedő lakásán vagy műhelyében végzik.

A háziipari alakulatok osztályozásánál igen gyakran felmerül annak szüksége is, hogy a háziipar és az otthonmunka egymástól szigorúan elhatároltassék. Az ebbeli törekvések azonban sohasem sikerültek, mert a felfogások e tekintetben nagyon eltérőek. Phillippovich az otthonmunkát városi, a háziipart pedig kifejezetten a falusi lakosság foglalkozásának kívánja minősíteni. Ausztriában viszont otthonmunka alatt az ú. n. részmunkát értik, amelyet a gyáripari üzemekben dolgozó munkások saját otthonukban végeznek; háziipar alatt pedig a vidéki és nemzeti, a családnak saját otthonában kifejtett ipari tevékenységét nevezik, mely tevékenység azonban a termékek értékesítésére nem terjed ki. Viszont más közgazdászok felfogása szerint az otthonmunka alatt mindazon ipari tevékenység értendő, amelyet a munkás egy idegen vállalkozó részére saját otthoná-

ban akár fő-, akár pedig mellékfoglalkozásként fejt ki; ezzel szemben háziipari foglalkozás alatt az az ipari tevékenység értendő, amelyet a munkás hivatásszerűen és főfoglalkozásként űz. A német szociáldemokrata szakszervezet által 1906-ban előterjesztett törvényjavaslat otthonmunkásoknak az idegen segítség nélkül, míg háziiparosoknak az idegen segítséggel dolgozó ipari munkásokat kívánta tekinteni. Bittmann szerint az otthonmunka gyűjtőfogalomként használható és a háziiparos, népiparos kifejezés csak azokra a háziiparban foglalkoztatott munkásokra alkalmazandó, akik idegen segítséggel dolgoznak. Ezek szerint tehát mindazok, akik az otthonmunka, a népipar és a háziipar közötti elhatárolást elméletileg keresztül akarják vinni, oly területekre tévednek, ahol új fogalmak lépnek előtérbe, anélkül, hogy azok a dolog lényegére befolyást gyakorolnának.

A fogalmi meghatározások kimerítő megismerése céljából érdemes még felemlíteni a német háziipari törvény életbelépése előtt a birodalmi biztosítási törvény által elfogadott definíciót, amely az önállóságot tekinti a háziipari termelésben foglalkozók leglényegesebb kellékéül. E meghatározás elismeri, hogy a háziipari munkás gazdaságilag függő viszonyban van azzal a munkáltatójával szemben, aki az üzleti kockázatot is viseli, ellenben egyénileg független annyiban, hogy munkarenddel nincs korlátozva és megrendeléseket bárkitől elfogadhat, továbbá munkaidejével szabadon rendelkezik. Az otthonmunkás ellenben e felfogás szerint nemcsak gazdaságilag, hanem egyénileg is függő viszonyban van a munkáltatóval szemben, még pedig oly értelemben, hogy a munkáltató bármikor beleavatkozhatik a termelés technikájába is. El kell azonban ismerni, hogy ez a meghatározás a gyakorlatban nem tudott érvényesülni, mert ily értelemben vett elhatárolás egyáltalán nem jogosult. Az 1911-ik évi német birodalmi törvénynek a házimunkára vonatkozó meghatározása nem fedi mindenben a háziipar nemzetgazdasági jelentőségét. Ennek az oka azonban az, hogy ez a törvény ki akarta zárni mindazokat az otthonmunkásokat, akik valamely vállalkozóval kötött munkaszerződés alapján végeznek munkát. A házimunka fogalmának törvénybeiktatása mindezenetre maga után vonja, hogy a háziipar és az otthonmunka közötti fogalmi ellentmondások kiküszöböltessenek.

Az előbb említett 1911-ik évi németbirodalmi törvény, ame-

lyet az 1923-ik évi június hó 30-án életbeléptetett törvény módosított ugyan anélkül, hogy a háziipari foglalkozás meghatározásáról szóló rendelkezést megváltoztatta volna, háziipari munkának minősíti az oly műhelyekben vagy lakásokban végzett ipari munkát, amelyekben 1. a tulajdonos kizárólag családjához tartozó személyekkel fejt ki ipari tevékenységet és 2. amelyekben egy vagy több személy ipari munkát végez anélkül, hogy azok valamely munkaadó szolgálatában állnának.

A mi viszonyaink szempontjából a háziipari foglalkozás az 1884 : XVII., az 1907 : III. és az 1922 : XII. t.-cikkben foglalt rendelkezéseknek megfelelően a következőkép van meghatározva: I. valamely kereseti forrás háziiparnak akkor tekintendő, ha az a) idegen munkaerő igénybevétele nélkül csupán a házinép munkaerejével, b) mellékfoglalkozásként üzetik és c) leginkább saját nyersanyagok feldolgozására szorítkozik. II. Háziiparnak azon ipari munka tekintendő, melyet üzői saját lakásukon, maguk vagy családtagjaik segítségével kézierővel akár közvetlen a fogyasztó, akár meghatározott munkaadó vagy vállalkozó számára végeznek. III. Háziiparosoknak — az esetről-esetre való külön elbírálást is fenntartva — az 1907 : III. t.-c. szempontjából azok az otthon dolgozó munkások tekintetnek, akiknek az ipar nem kizárólagos és főfoglalkozása és kik egyes iparcikkeket rendes ipari munkások igénybevétele nélkül, esetleg hozzátartozóik segítségével mellett állítanak elő. IV. Az 1884 : XVII. t.-c.-t módosító 1922 : XII. t.-c.-nek a háziipari foglalkozásokra vonatkozó 27. §-a az ezen ipari foglalkozás meghatározása tekintetében olykép intézkedik, hogy a kereskedelemügyi miniszter az illető érdekképviseltek meghallgatása után rendelettel állapíthatja meg azokat az ismérveket, amelyeknek fennforgása esetében valamely képesítéshez kötött ipar körébe vágó munka végzése nem tekintetik iparűzésnek, hanem háziipari foglalkozásnak, házi mellékfoglalkozásnak, bér munkának stb.

Hazai joggyakorlatunknak e tekintetben elfoglalt álláspontját egyébként a kereskedelemügyi kormányának következő elvi döntései és adott esetekben a hatóságokkal közölt kijelentései világítják meg az 1884 : XVII. t.-c. rendelkezéseinek figyelembe vételével.

„Valamely iparszerű kereseti foglalkozásnak háziiparilag való üzése mit sem függ attól, hogy az illető iparágnak az ipartörvény alapján való üzése előzetes képesítés igazolásához van

kötve, vagy sem. Tényleg van is többféle képesítéshez kötött iparág, amely háziiparilag üzhető és üzetik az, mint pl. a kosárfonás, sütő-, szabóipar stb., melyek a 39.266/884. számú végrehajtási rendelet 2. §-ában felsoroltatnak, s mégis a kosárfonással a Felvidéken háziiparilag elterjedt módon foglalkoznak, az idegen segítség nélkül otthon végzett kenyérsütés, valamint a nők által idegen segítség nélkül otthon végzett szabómunka pedig szintén háziiparnak ismertetett el.

A háziipar definíciója, s illetve azok az előfeltételek, melyek mellett valamely kereseti foglalkozás háziiparnak minősíthető, pontosan megállapítva nincs és nem is lehet; e tekintetben csak általános fogalommeghatározás adható, mely általános fogalommeghatározás három lényeges alkatrésze az, hogy valamely kereseti foglalkozás háziiparnak akkor tekintendő, „ha az 1. idegen munkaerő igénybevétele nélkül, csupán a házi-nép munkaerejével, 2. mellékkeresetforrásként, 3. leginkább saját nyersanyagának feldolgozására szorítkozik, 4. nem öleli fel az egész iparágat, hanem annak csak egy mellékágát, 5. kezdetleges szerszámok, 6. tökéletlen készítmények.” Ha az általános feltételek mindegyike megvan, akkor kétségtelenül háziiparral állunk szemben, mert a gazdálkodással (kerti, mezei, erdő- stb. gazdaságnál) nyert nyersanyagoknak idegen segítség nélkül, csupán a házi munkaerővel, a gazdálkodás mellett mellékkeresetszerzés céljából való feldolgozása gazdasági mellékiparágnak, vagy háziiparnak, nem pedig rendes, az ipartörvény határozmányainak alávetett ipari foglalkozásnak tekintendő.

Kétségtelenül előfordulhatnak azonban esetek, hogy valamely kereseti foglalkozás az említettismérvegyikének-másikának hiánya esetén sem minősíthető rendes ipari foglalkozásnak. Előfordulhat, sőt az esetek gyakoribb részében elő is fordul, hogy a háziiparos nem sajáttermelésű, hanem vett anyagnak s nem mellék-, hanem főkereseti forrásként való feldolgozásával foglalkozik, amennyiben pl. a kosárfonáshoz szükséges vesszőt mástól szerzi be, kizárólag a kosárfonásból él, amidőn tehát *a munka házijellege adja meg a kereseti foglalkozásnak háziipari jellegét*; sőt előfordulhat olyan eset is, midőn a háziiparnál még idegen munkaerő segítése is igénybe vétetik, pl. a varrónőknél, kiknek a náluk alkalmazott tanulólányoknak tanulás céljából végzett munkája is sokszor jelentékeny segítséget

ad, anélkül, hogy az illető foglalkozásra az ipartörvény határozmányait alkalmazni lehetne. Azt tehát, hogy valamely kereseti foglalkozás háziipar-e, vagy sem, csak konkrét esetekben, a fennforgó ténykörülmények alapos mérlegelése után lehetne eldönteni; de a döntés még konkrét esetekben is nehéz, mert eltekintve az alapul szolgáló támpontok bizonytalanságától, — a háziipari jelleg megállapításánál annak a gyakorlati élet követelményeihez is alkalmazkodni kell.”

Egy adott esetben a kereskedelemügyi miniszter következőkép rendelkezett:

„A háziipar általános kritériumai szempontjából mi sem áll útjában annak, hogy a timáripar üzletkörébe tartozó munkálatok házilag, háziiparszerűleg is végezhetők legyenek. Ha ugyan is egy állattenyésztő az ebbeli foglalkozások körében nyert állati bőrt maga akarja értékesíteni, ebből a célból a nyers állati bőrök szárítását, tisztítását és cserzését, vagyis timárszerű feldolgozását maga, idegen munkaerő alkalmazása nélkül végzi el s nem a nyers, hanem az ekként kidolgozott bőrt bocsátja forgalomba, akkor a bőrök keresetszerű eladása az állattenyésztésnek képezi mellékiparágát, míg a bőrök kikészítése s timárszerű feldolgozása háziipar marad.

Meg kell említeni, hogy szükséges volna az, hogy a háziipar jellege szabatosan, Ausztriával egyetértőleg meghatározassék. Erre az ipari közigazgatás szempontjából azért van szükség, mert az a bizonytalan helyzet, mely e tekintetben fennáll, sok anomáliát vonhat maga után és alkalmas arra, hogy a háziipar túlságos kiterjesztésével az ipari adminisztrációt s az ipartörvény szigorú végrehajtását megnehezítse. Szükséges ez középiparosaink érdekében is, miután a háziipar korlátozás nélkül a kontárkodásra tág teret nyit és tanult kisiparosaink megélhetését egyenlőtlen versenyével még jobban megnehezítik. És végül szükséges a fogyasztóközönség érdekében is, mely a háziipar címe alatt készült kontárárakkal könnyen megrövidíthető.

Ez anomáliáknak azzal lehetne elejét venni, ha rendeleti úton megállapíttatnék, hogy minő kereseti foglalkozás, minő feltételek mellett és hol tekinthető háziipari foglalkozásnak. E rendeleti intézkedéssel meg lehetne akadályozni azt, hogy mindenféle iparág bevonható legyen a háziipar körébe, ami az ipari közigazgatás és a kisipar érdekében alig engedhető meg. A háziipar úgyis csak kedvezmény, kedvezmény az ipartörvény

rendelkezései tekintetében, mint ilyennek tehát csak addig van jogosultsága, míg arra szükség van. Éppen azért a házalási jog mintájára szabályozandó lenne az, hogy minő ipari foglalkozások, mily feltételek mellett üzhetők háziiparszerűleg és ez a jog a kifejtett népszokásokhoz, régi gyakorlathoz képest bizonyos foglalkozásokra nézve esetleg az ország területének bizonyos részére lenne korlátozandó.”

Más felmerült esetek alkalmából hozott döntéseket az alábbi rendeletekből idézem.

Háziiparnak azon ipari munka tekintendő, melyet üzõi saját lakásukon, maguk vagy családtagjaik segítségével, kézi-erővel, akár közvetlen fogyasztó, akár meghatározott munkaadó (vállalkozó) számára végeznek. (85995/1901. K. M.) — Hogy valamely helységben bizonyos foglalkozás egyes egyének részéről háziiparként, avagy rendszeresen, esetleg idegen segéd munkások segítségével üzetik-e, azt megítélni és e tekintetben határozatot hozni az illető helyi viszonyokat leginkább ismerő elsőfokú iparhatóság van elsősorban hivatva. Így van hivatva az elsőfokú iparhatóság mérlegelni és határozatot hozni afölött, vajjon a takácsok e foglalkozást idegen segédekkel rendszeresen, iparszerűleg, avagy csak családtagjaik felhasználásával mellékfoglalkozásként üzik; vajjon az uradalom csak saját céljaira, bár idegen segédekkel éget-e téglát, avagy elárúsítja-e az égetett téglát idegeneknek is; vajjon a földműves csak saját termékeit főzi-e meg felállított üstjében pálinkának, avagy bevásárolt terményt is feldolgozik-e. Mindez esetekben irányadó az, hogy iparigazolvány csak abban az esetben szükséges, ha valamely ipari foglalkozás rendszeresen iparszerűleg üzetik. Házi iparcikkek készítésére vagy tárgyaknak saját használatra való előállítására vagy mezőgazdasági terményeknek fel- vagy átdolgozására iparigazolványra nincsen szükség. (9104/1885. F. I. K.) — Faáruk háziipari voltának igazolására teljesen elegendő, ha az illetékes hatóság az elárúsító nevére oly igazolványt állít ki, melyben bizonyíttatik, hogy mely községeknek milynemű háziipari úton készült cikkei árúsítja az illető. (26201/1901. K. M.)

A házi iparcikkek háziipari mivoltát bizonyító és az iparhatóságok által kiállítandó igazolványok kiállítását kérő beadványok, valamint maguk az igazolványok is, minthogy azok semmi jogosítványt nem adnak, hanem csupán a hivatalos ellenőrzés gyakorolhatására szükségesek, az illetéki díjjegyzék 79.

tét. c) pontja értelmében bélyegmentesek. (55945/1902. K. M.)

Nők által háznál, kisegítő erőknél csak időnként való alkalmazása mellett üzőtt női ruhavarrás a háziipar fogalma alá esik. (32482/1898. K. M.); tehát a női ruhavarrás az I. T. alá eső tevékenységnek csak akkor tekinthető, ha kisegítő erőknél állandó és rendszeres alkalmazásával gyakorolják. Kisegítő erőknél természetesen nem tekinthetők azok a lányok, akik női ruhavarrónőkhöz járnak s nála dolgoznak ugyan, de nem rendes segédszemélyzet gyanánt dolgoznak, hanem csak avégből, hogy a varrásban bizonyos jártasságra tegyenek szert, magukat abban kiképezzék. Iparigazolvány váltására tehát csak azok a női ruhavarrónők kötelezhetők, akik nemcsak bizonyos időnkint, hanem rendszeren segédszeméllyel dolgoznak. (74297/1901. K. M.)

Azoknak a nőknek, akik paraszt női ruhának mások részére készítésével foglalkoznak, iparigazolvánnyal nem kell birniok, mivel e foglalkozás háziiparnak tekintendő. (61339/1884. F. I. K.)

A nők által üzleti helyiség nélkül, háznál végzett hajsütés — fodrásmunka — háziiparnak tekintendő. (36689/1900. K. M.)

Szabóiparral nem műhelyben, hanem lakásán s nem állandó segédszeméllyel, hanem időnként kisegítő erők alkalmazásával foglalkozó egyén ily foglalkozása a háziipar körét nem haladván túl, iparigazolvány váltására nem kötelezhető. (14702/1898. K. M.) — Az a körülmény, hogy valaki csak foltozó és javító munkát végez, foglalkozásának háziipari jellegét még nem állapítja meg. (4559/1898. K. M.)

A kenyérsütés a háztartás körül kisegítő családtagok által, bár nem kizárólag a házfogyasztás céljára, még nem foglalja magában a pékmesterség iparszerű gyakorlását, hanem, mint háziipar, az említett korlátok közt iparhatósági igazolvány nélkül folytatható. (54.117/1885. F. I. K. és 36510/1897. K. M.) — Szatócs (vegyeskereskedő) a családtagok által háziiparszerűleg sültött kenyeret üzletében, mint szatócs, elárusíthatja. (56225. 1885. F. I. K.) — Az év nagy részén át naponta kétszer is 12—12 drb kenyérsütése és üzleti árusítása háziiparnak már nem tekinthető, hanem ez rendes iparüzést képez, melyhez iparigazolvány váltása szükséges. (20523/1903. K. M.) — Arra nézve, hogy a kenyérsütés asszonyok által eszközölt kenyérsütés mily határok között tekinthető háziiparnak és mikor tekintendő az

már a pékipar körébe vágó, az I. T. rendelkezései alá tartozó tevékenységnek, általános szabályokat felállítani nem lehet, mert azon körülmény, hogy valaki a kenyérsütést háziiparszerűleg űzi-e vagy sem, egész alapossággal csak az összes konkrét körülmények kellő mérlegelése alapján bírálható el. Az, hogy a kenyérsütő asszonyok az esetben, ha a forgalomba hozott kenyeret nem saját termésű lisztből állítják elő, az I. T. rendelkezései alá esnek és iparigazolványt váltani kötelesek, már azért sem mondható ki, mert igen sok esetben a háziipar teljes elfojtását jelentené, ha kimondatnék, hogy háziipari cikkek csak az illető egyén saját terményeiből állíthatók elő. (60654/1902. K. M.) Igaz ugyan, hogy felebbezők a sütést a házi szükséglettől függetlenül közfogyasztás céljából és keresetszerűleg űzik, mindazonáltal figyelemmel arra, miszerint a felterjesztett iratokból kitűnően rendes műhellyel nem bírnak, a sütést kizárólag a családtagok közreműködésével, minden idegen segédszemélyzet igénybevétele nélkül s csupán mellékfoglalkozásként, nevezetesen nem állandóan, hanem csak időszakonként űzik, foglalkozásuk a háziipar körét túlhaladó iparűzésnek nem tekinthető. (38318/1904. K. M.)

A bereg- és ugocsamegyei földművelő lakosság által mellékfoglalkozásként űzött gubakészítés a háziipar fogalma alá esik. (41580/1890. K. M.)

A cigány kovácsok iparukat háziiparszerűleg űzik, amennyiben idegen segédek és munkásokat nem alkalmaznak, legtöbbször apróbb házieszközöknek, mint vaskanál, fogó, ásó, kapa stb. készítésével foglalkoznak s ennél fogva mint háziiparosok, iparigazolvány váltására nem kötelezhetők; oly községekben azonban, ahol képesített kovácsmesterek vannak, a lovak vasalásától eltiltandók. (48390/1888. F. I. K.)

A mázaggal, helyesebben geléttel égetett agyagárúk (mázos cserépárúk), valamint általában az agyagedények készítése, a háziipar fogalma alá nem vonható. (30299/1903. K. M.)

Bocskorok és papucsok háziiparilag is előállíthatók. (41241. 1903. K. M.)

Oly gyár, melynek az a célja, hogy nemcsak a társtulajdonosok személyes, hanem felfogadott munkások munkájával iparszerűleg nagyban gyártson posztócipőket, s melynél nem csupán a tagok saját lakásukon foglalkoznak, hanem azonkívül a telepen foglalkoztatott munkások is dolgoznak, nem háziipari, ha-

nem az I. T. alá eső ipari vállalatnak tekintendő. (85995/1901. K. M.)

A lacikonyhát tartók foglalkozása természeténél és jellegénél fogva ipari foglalkozásnak nem minősíthető s ennél fogva az országos és hetivásárokon árusító lacikonyhásoknak sem ipar-engedélyre, sem iparigazolványra szükségük nincs. (20889/1901. K. M.)

Iskolákban, közhivatalokban gyakorolt élelmiszerárusítás nem házalás s ha az élelmiszereket az iskolákban vagy a közhivatalokban alkalmazott egyének, szolgák árusítják, az az I. T. alá eső kereskedésnek nem tekinthető. (60155/1900. K. M.)

A házifogyasztás céljaira levágott vagy saját nevelésű sertések egyes, a házifogyasztás körében fel nem használható részeinek eladása iparüzésnek nem tekinthető s így arra sem iparigazolvány, sem engedély nem szükséges. (25058/1898. K. M.) Az otthon hizlalt sertéseknek bizonyos időszakokban való leszúrása, illetőleg az ekként nyert húsnak, szalonnának, zsírnak s a sertések egyéb alkatrészeinek elárusítása nem képez ipari foglalkozást s az illető jogosítva van az így nyert és saját háztartásában nem szükséges húst stb. bárhol elárusítani, ezenkívül pedig nyers húst, szalonnát és zsírt, mint élelmiszereket, az 1884. évi XVII. t.-c. 50. §-a értelmében, hetivásárokon bárki — tehát nem iparos is, — árúba bocsáthat s ily módon történő eladásokhoz az illető iparigazolványt nem köteles váltani. (21016. 1900. K. M.) Ha azonban valaki nem csak otthon hizlalt sertéseket szúr le időszakonként és nem csak az ekként nyert húst árusítja el, hanem mástól vásárolt idegen sertések leszúrásával és azok húsának elárusításával is iparigazolvány nélkül iparszerűleg foglalkozik: a jogosulatlan iparüzés kihágását követi el. (92022/1900. K. M.)

Háziiparosoknak csakis azok a takácsok tekintendők, akik e mesterséget a földművelés vagy egyéb főkereseti foglalkozás mellett mellékesen folytatják vagy pedig kizárólag a takácssággal foglalkoznak ugyan, de iparukat idegen segédszemélyzet igénybevétele nélkül, csupán a háznép közreműködésével üzik; aki tehát tanoncot tart, mesterségét iparszerűen folytatja, ekként háziiparosnak nem lévén tekinthető, reá az 1884. XVII. törvénycikkbe foglalt ipartörvény rendelkezései mindenben alkalmazandók. (32096/1887. F. I. K.)

Azok a kezdetleges szerkezetű olajsajtók, olajütők, amelyek

főképen az oláhlakta vidékeken s különösen a bőjtök idejében vannak működésben s amelyek segítségével az oláh nép háztartási céljaira öntermelte magvakból maga sajtol olajat, az ipartörvény rendelkezései alá egyáltalán nem tartoznak, mert az ilykép eszközölt olajsajtolás csupán háziiparnak tekinthető. (15326/1901. K. M.)

Háziiparszerű foglalkozásnak tekintendő s mint ilyen az 1884 : XVII. t.-c. 183. §. b) pontja értelmében az I. T. rendelkezései alá nem esik: ha valaki a mészégetést katlanokban oly mérvben végezte, hogy egy év lefolyása alatt csak három katlanra valót égetett, tehát a mészégetéssel nem foglalkozott kizárólagosan és folytonosan. (62331/1898. K. M.)

Az ipartörvény novelláris módosításának törvényhozási jóváhagyása után a kereskedelemügyi miniszter 92.702/1925. sz. a. e tárgyban a következő leíratot intézte az ország valamennyi kereskedelmi és iparkamarájához.

Az 1922 : XII. törvénycikk 27. §-a módot ad arra, hogy a háziipari foglalkozások, házi mellékfoglalkozások, bér munkák, stb. munkaköre a felmerülő szükségnek figyelembe vételével rendelettel megfelelő szabályozást nyerjen, hogy ezek a foglalkozások a rendes ipari foglalkozások körétől megfelelően elhatároltassanak.

Erre a lehetőségre utalva, a következőkről értesítem a Kamarát.

I. A háziiparral kapcsolatosan a gyakorlati szempontokból mondhatni legjelentősebb két kérdés, nevezetesen a nőruha varrónők és a házi kenyérsütőnők ügye az 1922 : XII. törvénycikk hatálybalépése óta megoldottnak vehető. A varrónők ügye magában a törvény végrehajtási rendeletében nyert megoldást. Ez a megoldás a képesítés igazolása tekintetében megfelelő könnyítések nyújtásában áll, amelyek odáig mennek, hogy a rendelet 51. §-a azoknak a 20 éven felüli nőknek, akik elfogadható módon (községi előljárósági bizonyítvánnyal vagy más képen) igazolják, hogy két éven át, bár nem tanonci és segédi minőségben, de mégis szakbavágó munkát végeztek, módot nyújt az előírt szakvizsgálat letételére és végeredményben a női szabóipar gyakorlására szóló iparigazolvány megszerzésére. Ez a megoldás ugyanis abból indul ki, hogy a női ruhavarrást az esetek túlnyomó részében, amikor azt nem alkalmoszerűen és

kifejezetten mellékfoglalkozásként, hanem rendszeresen, állandóan, főfoglalkozásként üzik, nem lehet háziiparnak minősíteni, hanem rendes iparűzésnek kell tekinteni s hogy éppen ezért a nőket abba a helyzetbe kell juttatni, hogy az iparigazolványt megszerezhessék. Ezt a lehetőséget, értesülésem szerint az 1922: XII. törvénycikk hatálybalépése óta letelt két év alatt igen sokan igénybe is vették, úgy hogy a kérdésnek ezen az alapon megoldása sikerrel biztat. Ezzel azonban a női ruhavarrás, mint háziipar, elvesztette jelentőségét és azt csupán abban az esetben lehet háziiparnak minősíteni, ha azt valaki más főfoglalkozás mellett, mellékfoglalkozásként, idegen munkaerő nélkül, a családjához tartozók munkájának is legfeljebb csak egy vagy más alkalommal igénybevételeével végzi.

A házi kenyérsütés kérdése az 1924. évi június hó 11-én 68.468/XXII. szám alatt kelt rendelettel nyert megoldást. Ennek a megoldásnak, az előzően követett gyakorlat elejtésével, az az alapja, hogy a kenyérsütés csak abban az esetben marad a háziipar keretein belül, ha valaki a házi szükségletére szánt kenyér megsütése alkalmával, a saját háziszigetletére szükséges kenyérral együtt, több kenyeret értékesítés céljából is sít. Ezen a szűk kereten túl a kenyérsütés a sütőipar gyakorlásává minősül, amelyet említett rendelettel átmenetileg azok részére, akik a rendelet megjelenése előtt ezzel foglalkoztak, az iparigazolvány megszerzésének megkönnyítésével lehetővé tettem, amelyet azonban bizonyos idő után csak pékiparosok gyakorolhatnak majd.

II. A háziiparnak vannak ágai, amelyeknél a háziipari jelleg tekintetében kétség alig merülhet fel. Ilyenek például az úgynevezett mezőgazdasági háziiparok, mint a seprőkészítés, kosárfonás, stb.

Ebbe a csoportba tartoznak továbbá azok a női kézimunkák, főképen hímzések, amelyeket bizonyos vidékeken évek hosszú sora óta kifejlődött, anyáról-leányra szálló készség alapján a női lakosság legszélesebb körei végeznek, a háziipar keretei között. Ilyenek például a mezőkövesdi matyóhímzések.

Ezeknél a munkáknál a háziipar keretei csak akkor szűnnek meg, ha valaki a szolgálati viszony bárminő formáját létesítve, nyersanyag nyújtásával, esetleg anélkül is végeztet másokkal háziipari munkát, abból a célból, hogy azt vállalata útján értékesítse. Az ilyképen gyakorolt vállalkozás a konkrét

körülmények szerint ipar, illetőleg kereskedés gyakorlásának minősül.

III. Könnyen megkülönböztethető a háziipar az otthonmunkától is, amennyiben a háziiparos önálló, tehát munkareje felett szabadon rendelkezik, míg az otthonmunkát végző szolgálati viszonyban áll, mint bármely más alkalmazott, azzal az eltéréssel, hogy nem a munkaadó üzlethelyén, hanem saját otthonában dolgozik.

IV. Vidéki iparosságunk egy része ipara mellett mezőgazdasággal is foglalkozik s abban az időszakban, amikor iparában kevesebb a munka, mezőgazdasági munkát végez. Ez a körülmény, ha az ipari munka netán egyfolytában huzamosabb időn, esetleg az évnek nagyobb részén át szünetel is, egyáltalán nem lehet ok arra, hogy az ilyen iparosok háziiparosokká minősíttessenek. Erről abban az esetben sem lehet szó, ha az iparosnap ipara egymagában megélhetést nem is biztosít, mert egyfelől az iparok természete kizárja azt, hogy azokat háziiparrá lehessen minősíteni, másfelől, amint már említettem, a falusi kézműiparosok között általában eléggé gyakori, hogy iparuk mellett mezőgazdasággal is foglalkoznak.

V. Viszont, mindössze néhány iparnál még mindig előfordul, hogy azt a rendes iparosok mellett kifejezetten háziiparszerűen is gyakorolják. Így egyes vidékeken a takácsságot üzik oly keretek között, hogy azt háziiparnak kell minősíteni. Nevezetesen olyan egyénekről van szó, akiknek más a főfoglalkozásuk, ellenben ősszel és télen mellékfoglalkozásként vállalkoznak arra, hogy a falu népe által házukhoz vitt anyagot a falu igényeinek megfelelő kezdetleges formában feldolgozzák. Idegen munkaerőt nem alkalmaznak, feldolgozás céljából anyagot nem vásárolnak, eladás céljaira árút nem készítenek. Az ilyen képen végzett háziiparszerű takácsmunka és a takácsipar között a határvonal annyira éles, hogy a kettőnek megkülönböztetése, illetőleg adott esetben annak eldöntése, háziiparszerű takácsságról avagy takácsiparról van-e szó, nem ütközhetik nehézségbe.

A papucskészítésnél, amelyet egyes vidékeken háziiparszerűen üznek, szintén nem lehet nehéz megállapítani, háziiparszerűen történik-e, mert eltekintve attól, hogy a háziiparszerű

papucskészítést legtöbb helyen évek hosszú során át kifejlődött készség alapján végzik, a háziiparszerűségnek jellemzője, hogy azt mellékfoglalkozásként üzik olyképen, hogy az illetőnek főfoglalkozása sem ipar, hogy idegen munkaerőt nem alkalmaznak s hogy annál a női kézimunka jut külön érvényre annyira, hogy az ilyen készítmény külsőleg is többnyire teljesen elüt a cipészipari, illetőleg a gyári készítményektől.

VI. Felhívom a Kamarát, hogy amennyiben működésének területén az V. csoportba sorolandó más háziipari foglalkozások is előfordulnának (így bizonyos faárúk előállítás, kezdetleges vaskészítményeknek cigánykovácsok által készítése, stb.), ismertesse azokat, hogy a határvonalat a megfelelő iparral szemben lehetőleg tüzetesen megállapíthassam.

Abban a feltevésben, hogy erre a lehetőség megvan, úgy találok, hogy a háziiparnak elválasztása a rendes ipartól, a gyakorlatban nehézségekbe alig ütközhetik s mindössze csak annak a szüksége merülhet fel, hogy a főbb irányelvekről a fentebb jelzett s a kamarák véleményei alapján esetleg kiegészítendő keretek között tájékoztassam az iparhatóságokat.

Ellenben nem látszik a szüksége fennforogni annak, hogy a háziipart folytatók igazolvánnyal láttassanak el s hogy ebben munkakörük is meg legyen állapítva, mert eltekintve attól, hogy ily igazolvány nem nyújtana biztosítékot abban a tekintetben, hogy az előírt munkakört be is fogják tartani, az összes háziipart űzőknek ily igazolvánnyal ellátása újabb nagy munkaterhet hárítana a hatóságokra és a közigazgatást ismét bonyolultabbá tenné. Egyébként ebben a kérdésben sem foglalkozok ez alkalommal végleges állást és erre nézve is kérem a Kamara véleményét. (92.702/925. K. M.)

A *háziipari tanfolyamok* ügyében a kereskedelemügyi miniszter 98.612/928. számú rendeletében kimondta, hogy a háziipari tanfolyamok nem tartoznak azon ipari tanfolyamok közé, amelyek a 70.121/920. K. M. (L. Bud. Közl. 1920. október 16-án megjelent 238. számát) számú rendelet értelmében a kereskedelemügyi miniszter előzetes engedélyét tételezik fel.

Ezen meghatározások szerint tehát a magyar ipari közigazgatás és a magyar ipari joggyakorlat a háziipari termelés leglényegesebb alkotó elemének nemcsak a mellékfoglalkozást tekinti, hanem attól újabban még az ipari

vonatkozást is elvitatni igyekszik, ami nemcsak a szomszédos ipari államokban érvényesült közgazdasági elvekkel, hanem Csonkamagyarországon a fejlődés korát élő termelés jelentőségével is ellenkezik. Ha e kifejezetten ipari vonatkozású fentebb idézett legújabb törvényalkotás is ily álláspontra helyezkedik ezzel a többtermelés szempontjából sem mellőzhető termeléssel szemben, akkor igazán nem csodálható, hogy miként gr. Hadik János a szakipari szövetkezetekről írt röpiratában megállapítja, a háziipar támogatásának mai módozatai helyesnek és célravezetőnek nem tarthatók. E tekintetben a helyzet az, hogy a válás- és közoktatásügyi, a földművelésügyi, a kereskedelemügyi, igazságügyi és a népjóléti minisztériumok külön-külön és különböző érdekek előtérbe helyezésével foglalkoznak ezzel a termelési ággal az ország közgazdaságának legnagyobb hátrányára. Minthogy csonkaországunkban kifejlődött és sem gazdasági, sem pedig szociálpolitikai szempontból meg nem indokolható, ezen gyakorlattal egy későbbi fejezetben amúgy is foglalkozni fogunk, ennél fogva ezt az adottságot csakis a háziipar fogalmának meghatározása szempontjából kellett idézni.

Mindezekon kívül a háziiparban még számos oly változat fordul elő, amelyek alkalmasak arra, hogy újabb és újabb elméleti meghatározások keletkezzenek. Így például nem közömbös, hogy valaki ezt az ipari tevékenységet kizárólagosan vagy pedig csak mellékfoglalkozásként űzi-e. Nem közömbös továbbá az sem, hogy valamely háziiparos egyedül avagy csakis családja tagjaival dolgozik-e; különbséget tesz továbbá az is, hogy a munkát vállaló kialkudott bér ellenében végez-e otthon munkát, avagy saját raktárkészletére dolgozik-e. A meghatározásokat befolyásolja továbbá az a körülmény is, hogy a háziiparos egyuttal tulajdonosa-e annak a háznak, ahol munkáját végzi, rendelkezik-e mezőgazdasági művelésre alkalmas földterülettel, vagy pedig nincstelen munkás-e, aki kereset hiányában éheznek, vagy az illető városban vagy falun lakik-e. Bármint variálódjanak is a fentebb említett szempontok a háziipari foglalkozás meghatározásánál, azok miben sem érintik azt a két főelemet, amelyek ezen termelési ág fentebb ismertetett lényegét alkotják.

Ami ezen termelési ágnek nemzetgazdasági jelentőségét illeti, ebben a tekintetben legcélszerűbbnek mutatkozik, ha ezen termelési ágat elsősorban az egyéb ipari termelési ágakkal hasonlítjuk össze, miért is indokoltnak mutatkozik, hogy Schön-

bergnek fentebb hivatkozott munkájában a háziipari és gyáriipari termelés között kielemezett jelenségeit az alábbiakban idézem. Schönberg szerint, amennyiben a háziipari és gyáriipari termelés mint üzemforma szociálpolitikai szempontból összehasonlíttatik, mindjárt kitűnik, hogy a háziipari termelésnek a gyáriipari termeléssel szemben úgy a munkásra, mint annak családi életére nézve elvitathatatlan előnyei vannak. Nevezetesen a munka tulajdonképpen a család tagjai által végeztetik s e foglalkozás a szülőt a gyermektől s a családtagokat egymástól nem választja el; a gyermekek szülői gondozás alatt maradnak és kiképzésük ellenőriztetik; a női munkaerők tovább is elláthatják a házimunkát s mellette a gyermekeket is gondozhatják. A leány munkásnők továbbra is a család ellenőrzését és védelmét élvezik. A munkaidőt nem az ú. n. munkaszerződés, gyári rend állapítja meg és a munkás nem egy harmadik személy akaratától függ, hanem a munkaidő és annak beosztása továbbra is a munkás akaratához igazodik; a munkás e tekintetben szabad és nincs senkinek lekötve. A munka technikáját illetőleg pedig megállapítható, hogy a munka kezdetleges egyszerű szerszámokkal és kevésbé komplikált gépekkel végeztetik, amelyek a munkásnak sem egészségét sem pedig életét nem veszélyeztetik. Mindehhez járul még az is, hogy a munkás a munkaidő alatt nem érzi az állandóan lenyűgöző munkakényszeret, ami a gyáriipari termelésnél el nem kerülhető. A termelés rendszerint nem az egyhangú, mechanikai, szellemtelen fizikai munkából áll, hanem a készítményeket jellemző iparművészeti vonatkozásoknál fogva a munkás oly munkát végez, amely sokféle változatai miatt egy magasabbrendű szellemi ténykedésnek minősíthető, mert e termelésben a munkás egyénisége és találékonysága érvényesül. Minthogy pedig a háziipari munkás rendszerint a kész ipari terméket egyedül állítja elő, míg a gyáriipari munkás a munkamegosztás következtében a termékeknek csak egyes részeivel van állandóan elfoglalva, ennél fogva a háziipari munkás több örömet talál a termelésben, mint a gyáriipari munkás. Az a körülmény pedig, hogy a háziiparos az egész idő alatt családjával érintkezik, a munkát is elviselhetővé, sőt kellemessé teszi, vagyis a munkás egész élete tartalmasabb, kedélyesebb és eredményesebb lesz. A vidéken meghonosodott háziipari foglalkozás még azzal az előnnyel jár, hogy az ipari munkát gyakran felváltja az egészséges mezőgazdasági munka s így elkerülhető a bérmun-

kásoknak egyhelyre való tömörülésével járó állandó nyugtalan-ság. A háziipar továbbá lehetővé teszi azt is, hogy ezen ipari termelésben a család valamennyi tagja résztvegyen anélkül, hogy a gyáripari munkának a gyermekekre, fiatalkorúakra és női munkásokra gyakorolt hátrányai érvényesülnének és mégis biztosítja a család nagyobb keresetét.

Ezzel szemben el kell ismerni, hogy a háziipari üzemformá-nak megvannak a súlyosan latbaeső hátrányai is, amelyek majdnem kivétel nélkül az ezen termeléssel foglalkozó munká-sokra nehezednek. El hátrányok majd mindenkor abból származ-nak, hogy ebben az üzemágban a munkások szétszórtnan dol-goznak s így a munkaviszonyokra az állam befolyást nem gya-korolhat, továbbá mert a munkás jólétét előmozdítani hivatott intézkedéseknek alig lehet érvényt szerezni. Hasonlóképen ki-zártnak tekinthető az is, hogy az egy és ugyanabban a szakmá-ban dolgozó háziiparosok anyagi helyzetüknek javítása érdeké-ben szervezetekbe tömörüljenek. Az ily módon jelentkező hátrá-nyok közül elsősorban említendő az, hogy ezen üzemforma lehe-tővé teszi a gyermekek és fiatalkorúak munkaerejének meg nem engedett módon való kihasználását. Egy további hátrány abban nyilvánul, hogy hiányzik a tanoncok képzésének hatósági ellen-őrzése. Nagy hátrány származik továbbá abból is, hogy az egészségügyi rendszabályok nem hajthatók végre. Megtörténik ugyanis, hogy valamely egészségügyi szempontból nem kifogá-solható munka úgy a munkásra, mint családjára egészségileg káros hatást gyakorol, mert a munka nem a lakástól elkülönített helyiségben, hanem azokban végeztetik, amelyek egyúttal a csa-lád tartózkodási helyéül szolgálnak; ugyancsak káros lehet oly foglalkozás is, amely különleges egészségügyi rendszabályok figyelembevételét követeli meg, amelyeket azonban a munkás otthonában alkalmazni nem lehet. A háziipari munkás nagyon ki van téve a munkáltató és közvetítő szervek kiuzsorázásának. Az üzleti tájékozottság hiánya, az áru- és munkapiacon előálló kedvezőtlen konjunktúra a munkás helyzetét súlyosan megront-hatja, mivel szemben a kedvező konjunktúrák csak a legritkébb esetben hatnak javítólag a munkás helyzetére. Ez a körülmény természetesen maga után vonja a felületes munkát, ami viszont veszélyezteti a kereset biztonságát. Ezek a hátrányok fokozódnak akkor, ha valamely háziipari termelés a gyáripari termeléssel kénytelen versenyezni, amikor rendszerint figyel-

men kívül maradnak azok a tényezők, amelyek ezen üzemágban a racionális termelést biztosítják. Mindezekhez járul még az is, hogy a háziipari termelésben sokkal gyakoribbak a válságok és pedig azért, mert a tőkés az üzemfentartása céljából csak forgótőkéről gondoskodik, nem úgy, mint a gyáripárban, ahol minden változás újabb és újabb tőkebefektetéseket igényel; a tőke tehát nem riad vissza attól, hogy a háziipari termelésben túltermelést idézzon elő, mert ennek hátrányait újból csak a munkanélkül maradó háziipari termelők érzik meg. Végül hátránya ennek az üzemformának az is, hogy a háziiparban foglalkoztatott munkásokra a jóléti intézmények nehezen terjeszthetők ki.

Amennyiben a felsorolt előnyöket és hátrányokat egybevetjük, nyilvánvaló, hogy a hátrányok legnagyobb részében rejlő anyagi károk dacára a munkás szociális viszonyai szempontjából a háziipari üzemforma sokkal előnyösebb. El kell azonban ismerni, hogy ez a termelés állandóan csak abban az esetben állhat meg, ha a gyáripari termeléssel szemben versenyképes, miáltal a hátrányok legnagyobb része enyhíthető. Mindezen szempontok mérlegelése után arra a következtetésre kell jutni, hogy a háziipari termelésnek, mint üzemformának fentartása és megerősítése közgazdasági szempontból jogosult, sőt kívánatos, mert amint Aus der Au „Die Heimarbeit und der heutige Stand ihrer Regelung” című, pár évvel ezelőtt megjelent munkájában kifejti, a háziipar létjogosultsága azzal van igazolva, hogy a termelésben azokat a területeket foglalja el, amelyeket a kézművesség és a gyáripár célszerűbben még nem tud, vagy egyáltalán már nem képes megmunkálni.

A háziipari termelés technikai okokból természetesen a termelésnek nem minden ágában alkalmazható és a gazdasági élet mai fejlettsége mellett a gyárak hatalmas versenye kisebb területekre szorítja. Ennek az üzemformának az alkalmazása technikailag kivihetetlen akkor, amidőn a termelés folyamata ugyanazon helyiségben, nagyobb számú munkástömegnek egyidejű összműködését követeli meg és fentartása indokolatlan akkor, amidőn az árú a gyárakban a munkamegosztás és gépek segítségével sokkal olcsóbban és jobban állítható elő. A termelés szempontjából oly üzemforma tekinthető racionálisnak, amely az ugyanazon terméket a legkevesebb költséggel, illetve a legjobb kivitelben képes előállítani. Mihelyt a gyáripár kevesebb terme-

lési költséggel és jobb minőségben állítja elő az árut, a háziipar azonnal elveszti versenyképességét és a termelés a gyárakba települ át. A különböző ipari termelési ágak számos példáját mutatják annak a küzdelemnek, amely a háziipar és a gyáripar között lefolyt; a gépek alkalmazása és a munkamegosztás a gyáripari termelésnek előnyt ad a háziipar felett. A háziiparnak a gyáripparral folytatott küzdelme még ma sincs befejezve, viszont azonban vannak oly jelenségek is, amelyek a két termelési üzemformának összhangban való működésére engednek következtetni. Kétségtelen, hogy a háziipari termelés bizonyos foglalkozásokban a gyáripparral képes kiállani a versenyt. E versenyképesség foka és terjedelme nem egykönnyen állapítható meg. Az eddigi kutatások azt igazolják, hogy a háziipari termelés ott versenyképes, ahol 1. komplikált és nagy befektetést igénylő gépek alkalmazása technikailag lehetetlen, vagyis ahol a termelés legnagyobb része kézzel, illetve egyszerű szerszámokkal és eszközökkel, továbbá amennyiben géperő vétetik igénybe, csak kisebb és nem drága gépek, mint varró-, kötő- és hímzőgépek alkalmazásával történik; 2. ahol a munkamegosztás a termelési költségeket számottevőleg nem tudja csökkenteni, vagy pedig ahol a munkamegosztás bár költségmegtakarítást okoz, azonban azt nem lehet folytatólágosan alkalmazni, végül 3. az oly cikkek készítésével, amelyek a gyorsan változó kereslet hatása alatt állanak, művészi kidolgozást igényelnek és nagy választékban kell raktáron tartani. Ezek a fel tételek igen számos iparágban ma is fenforognak, mint pl. a szalma-, kosár-, hajfonó iparokban, fafaragászatban, keztyűvarróiparban, kőfaragóiparban, kézi hímzésekben, csipke-készítő iparban, a finom jaquard- és egynémely finomabb szövőiparban, a művirágkészítésben, ruhakonfekcióiparban, gyermekjátékkészítő iparban, az ékszerkészítő iparban, továbbá az óra-, szivar-, apró vasárú és apró acélárúiparban stb. S habár általában megállapítható, hogy az elmúlt évtizedek alatt a gyáripar a háziipartól igen sok termelési ágat elhódított, beigazolható az is, hogy viszont a háziipari termelés újabb iparágakban is meghonosodott. Így pl. a szivargyártásnál, az óragyártásnál, a fafaragóiparban stb. A háziiparnak egy további fejlődése észlelhető az iparművészeti termelésben, de csak akkor, ha az iparművészet megfelelő szakiskolák, tanműhelyek stb. révén kellőképp organizálva van. Minden esetre igen fontos és mindezideig

kevés méltatásban részesült problémát képez úgy az ipari termelés, mint szociálpolitikai szempontból az életképes háziipari ágaknak fejlesztése és ezen üzemformában mutatkozó, különösen a munkásokra hátrányos jelenségeknek kiküszöbölése, úgyszintén az általános népjóléti intézményeknek a háziiparban foglalkoztatott munkásokra való kiterjesztése; kétségtelen azonban, hogy a legnehezebb feladat az, hogy az olyan iparágban foglalkozó munkások, amelynek rentabilitása teljesen kilátástalan, mielőbb más ipari foglalkozásban legyenek elhelyezhetők.

El kell ismerni, hogy háziipari termelés 1. a földművelő lakosság mellékfoglalkozásából; 2. a nagyvárosok lakosságának kereset iránti törekvéséből és 3. a kézművességből fejlődött ki tömegcikkeket előállító üzemformává. A fejlődésnek ezen fokozatai közül legértékesebb a kézművességnek a háziipari termelésbe való tömörülése, mert az ipari munkának a tőke által történt megtermékenyítése az ipari termelésnek újabb és a gyár-
ipar felé haladó lendületet adott. A középkori kézművesség megcsontosodott céhszervezéssel éles ellentétben állott a háziipari vállalatokkal, mert ez az üzemforma oldotta meg először a tömegcikkeket előállításának problémáját. A kereskedelmi forgalom nagyarányú emelkedésével azonban a céhekbe tartozó kézművesmesterek egymásután szegődtek a tőkeerős kereskedelmi vállalatok szolgálatába, mert igen sok esetben a kézművesek számára is ez az ú. n. tőkés által bevezetett előlegezési rendszer volt az egyetlen megélhetési forrás. A Lübecki kereskedők már a 15. században szerződést kötöttek a borostyánkészítők céhének vezetésével, melynek értelmében a céh kötelezi magát, hogy 12 mester két éven át kizárólag a kereskedők számára fog dolgozni. A szerződésben a termelendő mennyiség is meg volt határozva azzal a kikötéssel, hogy amennyiben a termelés ezt a mennyiséget meghaladja, a többletet nem szabad továbbadás céljából a kereskedőknek átadni, hanem annak Lübeckben kell maradnia. A kereskedelmi forgalom emelkedésén kívül a munkamegosztás is mindinkább a háziipari üzemformába terelte a kézműveseket, mert ezzel az ipari foglalkozások száma is bővült.

Igy a szolingeni pengekovácsok ugyancsak a 15. században három egymástól független szervezetbe tömörültek, akikhez csatlakoztak még azok az előkészítő szervezetek, amelyek a kész árut a forgalomba hozták.

A fejlődés ezen irányával a céhrendszer természetszerűleg hadilábon állott, azonban minden ellenkezés meghiusult azon a tényen, hogy a háziipari termelésben túlnyomólag a céhekbe nem tartozó női és gyermekmunkás kezek voltak foglalkoztatva. Ennek az üzemformának a 16. és 18. évszázadban nem is annyira a céhek akadékoskodásával, mint inkább az államok beavatkozásával kellett megküzdeni. Ez a beavatkozás abban nyilvánult, hogy az állam igyekezett a kifejlődött visszaéléseket megszüntetni. Viszont elismerve azt a jelentőséget, amelyet ez az üzemforma a lakosság jólétére gyakorolt, annak fejlesztését is szükségesnek minősítette; így a többek között a 18. század első felében Németországban Neumark és Kurmark gyáripari felügyelői jelentésükben kiemelték, hogy a városok szegény posztókészítő iparosainak valósággal jótétemény volna, ha ezek a termelők is egy munkáltató tőkés érdekkörébe vonathatók, aki a gyapjút, valamint a munkabért időről-időre előlegezné, hogy ily módon ezek az iparosok állandó keresethez jutnának.

Mindebből megállapítható, hogy a forgalom növekedésével kapcsolatosan fejlődő technika, a helyi piacok felvevőképességének elégtelensége és az ebből származó kedvezőtlen anyagi helyzet idézte elő azt, hogy a kézművesek legnagyobb része mind nagyobb számban keresett a háziipari termelésben elhelyezést. Be kell vallani azt is, hogy számos oly kézművesiparág, amely még a legújabb időkig is önállóan volt képes megállni helyét, ma már az előbbjelzett okok miatt a háziiparban talál menedéket. Számos szabókisiparos, aki még pár évtizeddel ezelőtt is a polgári és falusi lakosság megrendeléseiből képes volt magát fentartani, ma már a különböző konfekciós üzemek szolgálatában mint háziiparos dolgozik. A schwarzwaldi órásiparban hasonlóképpen számos önálló kisiparos tudott a legújabb időkig boldogulni, akik úgy a nyersanyag beszerzését, mint készítményeik eladását is saját számlájukra végezték; az iparban feltartóztatatlanul előrenyomuló beolvasztási folyamat arra kényszerítette őket, hogy a kisipari sorból a háziipari termelésbe tömörüljenek, ami a munkáltató rendszer bevezetését és fentartását teszi lehetővé.

A fentiekben vázolt történeti fejlődés beigazolja, hogy a háziipar volt a kézművesipari és gyáripari termelés között az összekötő kapcsolat. Előfordult azonban az is, hogy valamely iparágban évek óta meghonosodott gyáripari termelés mellett

lassan-lassan újból kifejlődött a háziipari termelés, vagyis a gyáripar újból átalakult háziipari termeléssé, ami a háziipar meghonosodásának egy újabb formája volt. Példa erre a szászországi hímzőipar, ahol a hímzőgépeknek bevezetése egy hatalmas gyáripari termelést honosított meg. Minthogy azonban egy-néhány munkás saját otthonában is elsajátította a hímzőgépekkel való bánásmódot, a gyári vállalatok mellett csakhamar kifejlődött a háziipari termelés is, melynek termékeit a munkáltató nagytőkések vették át. A jelen évszázad első évtizedeiben Szászországban meghonosodott villamosenergia szolgáltatás következtében ez a háziipar igen nagy lendületet vett, mert a gépi hímzés a munkás saját házában is kifogástalanul volt elvégezhető. Ugyanez a folyamat észlelhető Svájcban és Vorarlbergben. A szivargyártás szintén a gyárakból vándorolt az otthonokba, mert a kezdetleges eszközökkel járó termelést a női és gyermekmunkaerők is elvégezhetik. A háziipar különösen azok mellett a gyáripari termelési ágak mellett képes kifejlődni, ahol a termékek utolsó simítás végett a munkásnak otthoni megmunkálás céljából adatnak ki.

Meg kell még emlékezni a háziipari termelésnek oly kezdeti formájáról is, amikor egyes társadalmi intézmények vagy kiváló egyének a lakosságnak ipari foglalkoztatása vagy keresetének megjavítása céljából az arra alkalmas vidéken valamely termelési ágat igyekeztek meghonosítani. A 18. századnak amúgyis közgazdasági elve volt az idegen iparok áttelepítése, hogy ily módon az ország kivitelképes termékekhez jusson. Ily módon úgy Poroszországban Nagy Frigyes, mint Colbert Franciaországban, a Stuartok és a parlament Nagybritanniában számos nagynevű kézművest telepítettek át Olaszországból, Hollandiából, különösen Lyonból, a selyemipar meghonosítása érdekében, viszont ugyanezen idő alatt oly kereskedelmi vállalatokat támogattak, amelyek az áttelepített kézművesek termékeinek elhelyezésével foglalkoztak. Ezek a nagynevű férfiak tehát nemcsak a termelés megszervezéséről, hanem egyidejűleg a munkások kereseti lehetőségének biztosítása céljából a termékek értékesítéséről is gondoskodtak. Meg kell jegyezni, hogy a háziipari termelés mellett fokozatosan a gyáripari üzemek áttelepítése is lehetővé tétetett. Ez a körülmény nemcsak azt igazolja, hogy a háziipari termelés egyes ágazatai átültetés útján is meghonosíthatók, de megcáfolja Marxnak és Sombartnak azt a tételét

is, hogy a háziipari termelés kizárólag a kapitalista érdekek szolgálatába áll.

Ami ezekután a háziipari termelés fejlesztése, illetve a termelés technikai vonatkozásainak megjavítására irányuló törekvéseket illeti, ezekre vonatkozólag elsősorban meg kell jelezni, hogy minden reform, amelyet a viszonyok megváltoztatása érdekében a társadalom vagy a kormány igénybe akar venni, igen könnyen annak a veszélynek teszi ki magát a termelést, hogy a javításra hívatott kéz oly iparágakat is érint, amelyek vagy nem érdemlik meg a fejlesztést vagy pedig az intézkedések gyökerében támadnak meg oly foglalkozási ágakat, amelyekre szociális és gazdasági szempontból szükség van. Mindenekelőtt tehát meg kell vizsgálni, hogy valamely háziipari termelés mennyiben életképes a többi termelési üzemmóddal szemben, s annak fentartása mennyiben szükséges valamely vidék lakossága életviszonyainak megjavítása érdekében. Vizsgálat tárgyává teendők tehát azok az okok, amelyek a háziiparnak a mai termelési viszonyok közötti fennmaradását igazolják, továbbá, hogy ezeknek az okoknak megvan-e a jogosultságuk.

Ami az előbb említett tételt illeti, erre nézve könnyen megállapítható, hogy a háziipari termelés fennállását a) a háziipari termékeknek a világcikkekön is elismert és éppen ezért keresett különleges volta, b) a munkabérek alacsonyága, c) az üzemtermelési költségeinek jelentéktelensége és d) az a körülmény igazolja, hogy nagyon sok oly csekélyebb értékű munkaerő áll rendelkezésre, amelyet csakis a háziipari termelésben lehet hasznosítani. A háziipari termelésben előállított cikkek tekintve, mindjárt feltűnik, hogy ez az üzemmóddal csak azon készítményekkel foglalkozik, amelyek kisebb értékűek és silányabb minőségűek, mert a gyáripar tökéletes gépeivel mindazon területeket lefoglalta, ahol a termékek pontos és kifogástalan előállítását követelik meg. Kivételt képeznek azonban azok az ipari termelési ágak, amelyek művészi képességet és könnyen el nem sajátítható közügyességet igényelnek, amely termelési ágakban csakis a háziipari termelés, mint nélkülözhetetlen üzemmóddal képes érvényesülni. Németországban többek között az ősi háziipari termelés körébe tartozott óra, arany- és ezüsttárgyak készítése, a kisipar által annak idején átengedett papír-, bőrtárca- és kefékötőipar, az ezekben előforduló silányabb és rosszabb cikkek előállításán kívül ma már a gyáripar feladata. A kő-

edény-, üveg- és egyéb kerámiai cikkek előállításával foglalkozó iparok közül a háziipar csak a művészeti szempontból is értékes nemesítési munkákat, valamint az egészen egyszerű termékeket állítja elő. Az apróvasárú és a hangszeripar hasonlóképen a gyáripari termelés kezébe jutott egynémely kiváló finomságú cikkeknek előállításán kívül, amelyeket szintén a háziiparos kezek képesek elkészíteni; a rendkívül nagy gondot, illetve gondos kidolgozást igénylő kerékpár- és lámpaipar kizárólag a gyáripar keretében tud érvényesülni. A műipar jellegű esztergályozás és fafaragászati munkák kivételével a finomabb faipari cikkeket zárt üzemekben ma már szintén a gyáripar állítja elő. Ezzel szemben teljes egészében, vagy legalább is legnagyobb részben a háziipari termelés tartja kezében a kosár- és szalmafonó ipart. A lakásberendezési iparok közül a háziipar csak a silányabb berendezéseket és az egyszerű záratokat szolgáltatja, míg az ember táplálkozására szolgáló és élvezetére szolgáló termékek közül a dohánykészítés tartozik a háziipari foglalkozások közé, amely rendkívül egyszerű eszközöket igényel. A ruházati iparban a szövést és fonást teljes egészében a gyáripar tartja kezében, mivel szemben csak azokat a termékeket állítja elő a háziipar, amelyek művészi kidolgozást igényelnek, vagy pedig silányabb minőségben is kelendők.

A háziipari termelésnél jelentkező hátrányokat a háziipari és a gyáripari termelést befolyásoló tényezők idézik elő. A helyzet ugyanis az, hogy a háziiparban a tőkés csak az értékesítéssel foglalkozik, míg a tulajdonképeni termelés folyamatára befolyást nem gyakorol. A tőke ebben az üzemformában mint kereskedő és nem mint termelő szerepel. Igen gyakran hiányzik nála az a technikai ismeret is, amely lehetővé tenné, hogy a háziiparosok által beszállított termékek minőségét és művészi értékét elbírálja. Ebben az üzemformában hiányzik továbbá a termelés folyamatának technikai áttekintése és ellenőrzése, ami módot nyújt a háziiparosnak arra, hogy a termelés technikai részére kevesebb gondot fordítson. A vállalkozó tőkésnek sem fűződik fontos érdeke ahhoz, hogy a termelés technikájába beavatkozzon, mert amennyiben a háziiparos a megszokottnál silányabb árút visz a piacra, a termékek legfeljebb elvesztik kelen-dőségüket, anélkül azonban, hogy a tőkét veszteség érné. A háziipar túlnyomólag és főleg az emberi munkára támaszkodik, kevés figyelmet fordítva a tőkének és munkának harmónikus

együttműködésére. Ezzel szemben a gyártulajdonos, aki a vállalatba nagy tőkét fektetett be, mennél nagyobb hasznot is kíván abból húzni. Nagy súlyt kell tehát helyeznie arra, hogy az általa fizetett munkaerőkkel úgy minőségileg, mint mennyiségileg is a legnagyobb teljesítmény legyen elérhető. A technikai berendezések folytonos javítása, a legapróbb részletekre kiterjedő munkamegosztás és a legszigorúbb ellenőrzés azok az eszközök, amelyek a befektetett tőkének jövedelmezőségét azáltal biztosítják, hogy lehetőleg nagymennyiségű és magas árakon értékesíthető áru termeltessek. Ami tehát a kapitalisztikus alapelvek által irányított gyáripari termelést arra kényszeríti, hogy minél jobb minőségű árut és mennél olcsóbban állítson elő, addig a háziipari termelésben a különleges és kiváltképen a művészi formák által megkülönböztetett tömegárúk jönnek tekintetbe; az ezen cikkek iránti kereslet pedig mindinkább növekedik, mert a fogyasztók meglehetősen alacsony árak mellett tudják a háziipari termékeket megvásárolni. Ez a kereslet azonban egymagában még nem volna elegendő arra, hogy az előbb jelzett olcsó háziipari termékek a gyáripari termeléssel szemben előnyben részesíttessenek, mert a gyáripari termelés technikai tökéletesbülése mellett sokkal könnyebben tudná a nagytömegben előállított cikkeket olcsón a fogyasztókhoz juttatni. A hihetetlenül olcsó munkaerő és a háziipari üzemnek szinte költségmentes termelési lehetősége azonban megadja a módot arra, hogy a vállalkozók sok esetben a gyáriparral szemben ezt az üzemformát válasszák. A munkaerő azért olcsó, mert a nagyobb jövedelmet biztosító foglalkozásokban igen kevesen tudnak elhelyezkedni s a fölösleges munkaerők ebben a termelési ágban keresnek menedéket.

A háziipari termelés földrajzi elhelyezkedése is azt igazolja, hogy részben a nagyvárosokban és oly vidékeken élteképes, ahol a népfölösleget a mezőgazdaság nem tudja eltartani. A háziipari üzem pedig azért nem igényel nagyobb tőkebefektetést, mert azoknak a költségeknek legnagyobb részét, amelyeket a gyáripari vállalkozó egymaga kénytelen viselni, egész egyszerűen a háziipari termelőre lehet áthárítani. A háziipari termelés szervezete olyan, hogy ez az üzemforma csakis a munkára, a gyáripari termelés pedig a munka és a tőke összműködésére támaszkodik. Az üzem rentabilitását elsősorban a fölösleges számban rendelkezésre álló olcsó munkaerő biztosítja, amit különösen kedvező konjunktúra esetén igen előnyösen lehet ki-

használni; a konjunkturális viszonyok megromlása esetén az azal járó hátrányokat maga a háziiparos kénytelen viselni. Nagy előnye továbbá a háziipari üzemformának az, hogy a női munka a családi élet követelményeinek megfelelően sokkal célszerűbben hasznosítható s amint Käthe Gaebel a „Die Heimarbeit” című munkájában megállapítja, a családi élet és a háztartás szempontjából a női munkának az ipari termelésben való foglalkoztatása a háziipari üzemforma javára billenti a mérleget; oly esetekben, amikor nagyon silány keresettel kell a munkásnőnek beérnie, célszerűbbnek mutatkozik a gyáripari foglalkozás. Ezek az esetek azonban nemcsak a háziipari termelésben fordulnak elő, hanem a gyári műhelyekben is, amikor sokkal kisebb itt a kereset, mint a háziiparban. Az egészséges háziipari politikának a feladata az említett körülmények által előidézett kereseti nehézségeken olykép segíteni, hogy azok minél ritkábban forduljanak elő.

Meg kell jegyezni, hogy a háziipari termelésben mutatkozó hátrányok főleg az iparilag előrehaladottabb államokban, így különösen Németországban jelentkeznek, ahol nem kelthet feltűnést az a felfogás, hogy a közgazdaságnak semmiféle érdeke sem fűződik ahhoz, hogy a háziipari termelés a csekélyebb értékű és a technikai kivitel szempontjából is silányabb minőségű cikkek előállítására céljából fennmaradjon. Miként Naumann német közgazdász megemlíti, a silányabb minőségű áru, úgy a vállalkozó, mint a munkás és a fogyasztó számára kölcsönös csalódást jelent, mert mindhárom tényező oly fáradsággal járó munkát végzett, amelyért nem volt érdemes áldozatot hozni. Az ilyen iparilag előrehaladott államok közgazdaságára nézve tehát nem volna hátrányos, ha a háziipari termelést oly nemzetek közgazdasága venné át, ahol az olcsó termelés összes feltételei megvannak. S e tekintetben A. Weber azon nézetének adott kifejezést, hogy egy ily rendszerű nemzetközi munkamegosztás rövidesen be fog következni. Miként nevezett közgazdász megállapítja, a silányabb minőségű és a legkezdetlegesebb technikai eszközökkel előállított termékek a nemzetek versenyében akkor számíthatnak sikerre, ha a termelés bázisát az olcsó emberi munkaerő képezi és miként a háziipari termelésben, a termelési költségek legnagyobb részét a munkabér teszi ki. A nagy gyáripari termeléssel rendelkező államokban tehát az olcsó emberi munka nem érvényesülhet s ennek következtében a piacon ily

termékekkel megjelenő idegen nemzetek a gyáripari termeléssel szemben előnyben vannak.

Németbirodalomban a háziipar támogatására vonatkozó intézkedések közül érdemes felemlíteni, hogy a háziipari törvénynek 1911-ben történt tárgyalása alkalmával a németbirodalmi törvényhozás oly rezolúciót hozott, amely a birodalmi kancellárt arra kéri fel, hogy a közszállítások alkalmával hasson oda, miszerint a háziipari vállalatok közül elsősorban a hivatásos szervezetek, vagy a háziiparosok szövetségeinek ajánlatai vétessenek figyelembe, továbbá azok az iparűzők bízzanak meg közmunkákkal, akik a háziipari munkásoknak az arra illetékes szervek által jóváhagyott tarifaszerveződések által megállapított munkabéretet fizetik.

Az államok a háziipari termelés jelentőségét felismerve, a mindenkori gazdasági viszonyoknak megfelelően, igen jelentékeny támogatásban részesítették ezt az üzemformát. Különösen nagyszabású volt az állam beavatkozása akkor, midőn ez az üzemforma a céhrendszer védőszárnyai alól felszabadulva, a nagybani termelésre tudott berendezkedni. Újabban pedig midőn a hatalmas gyáripari termelés mellett a háziiparban előfordult számtalan visszaélés és kiuzsorázás nyilvánvalóvá lett, a társadalom maga igyekezett a háziiparban foglalkozó munkásoknak segítségére sietni, amidőn a fogyasztók alakították meg ligájukat abból a célból, hogy a munkások sanyarú helyzetén a jobb árak megfizetésével segítsenek. Ez a gondolat legelőször az Északamerikai Egyesült Államokban nyert gyakorlati megvalósulást, amennyiben New-Yorkban 1890-ben alakult meg az első vásárlók szervezete azzal a programmal, hogy 1. a társadalom érdeke, hogy a munkások ne a Lassale-féle vasbértörvénynek megfelelő legalacsonyabb, hanem oly munkabérben részesüljenek, amely a jobb megélhetést képes a munkás számára biztosítani; 2. elsősorban a vásárló felelős azokért a hátrányokért, amelyeket a bér munkásoknak és az alkalmazottaknak el kell viselni, mert a fogyasztó mindig a legolcsóbban igyekszik vásárolni és nem törődik azzal, hogy ezek az árak miként alakultak ki; 3. a fogyasztó kötelessége tehát felkutatni, hogy a vásárlandó cikkek mily körülmények között és feltételek mellett állíttatnak elő s ennek alapján megköveteli azt, hogy ezek a feltételek legalább erkölcsileg megfeleljenek a munkás tűrhető életviszonyainak; 4. ez a kötelesség elsősorban azokra a

termékekre érvényesítendő, amelyeket női munkások állítanak elő, mert a női munka bére oly mélyre süllyedt, hogy a további csökkenés már el sem képzelhető. Ennek a szervezkedésnek az volt a következménye, hogy a kereskedők a fogyasztók előtt igyekeztek beigazolni, hogy az árakat a munkást megillető tisztességes munkabér figyelembevételével állapították meg.

Németországban egy ily szervezet 1907-ben Berlinben alakult meg, az ugyanott megtartott háziipari kiállítás hatása alatt. Németországban egyébként a „Gewerkvereine der Heimarbeiterinnen Deutschlands” társadalmi egyesület állandóan figyelemmel kíséri a háziipar helyzetét és az általa kiadott „Die Heimarbeiterin” című folyóirat segítségével tájékoztatja tagjait a viszonyokról.

Svájcban szintén megalakult a fogyasztók szociális ligája, mely szervezet 1925-ben a svájci háziipari munkások helyzetének felderítését is programjába vette. Ez a szervezet vizsgálódásai során arra az eredményre jutott, hogy ezidőszereint a modern gazdasági viszonyokhoz alkalmazkodó háziipari termelés az államok közgazdaságának igen fontos tényezőjévé fejlődött és pedig nemcsak azért, mert a falusi háziipari foglalkozásokkal szemben ez a termelés egyesíteni tudja a városok keresetnélküli lakosságát, vagy pedig átmenetileg hézagpótló szerepet tölt be akkor, midőn a tőke hiánya és a találékonyság képtelenek a termelést organizálni, — hanem legfőként azért, mert ezt a termelési ágat a modern termelési rendszerből fakadó szükségyszerűség keltették életre és éppen a termelésben folyton fokozódó technikai tökéletesbülésnek és intenzivitásnak köszönheti létjogosultságát. Megállapította továbbá a liga azt is, hogy e termelési ág legfontosabb előfeltétele az ipari szabadság, mert az ösztönszerű művészettel és munkaszeretettel párosult egyéni alkotóerő csak ily légkörben képes érvényesülni. Ezt igazolják azok az eredmények is, amelyeket a liga a háziipari termelésben foglalkoztatott egyének előképzettségéről készített. Ezen összeállítás szerint a zürichi textil-háziiparban foglalkoztatott 800 munkásnő közül minden előképzettség nélkül dolgozik 110 munkásnő, 1—2 napi kiképzésben részesült 87, három hétig tartó tanfolyamon nyert kiképzést 152, egy-három hónapig tanult 237, négytől kilenc hónapig 47 és végül egy—három évi tanonckodás után 167 munkásnő kapott foglalkozást. Ugyanez az arány a berni háziipari munkások előképzettségé

tekintetében is, ahol az 1—3 évig tartó tanoncidót a foglalkoztatott munkásoknak nem egészen 10%-a töltötte ki.

A svájci Käauffer-ligának működése szempontjából figyelmet érdemel az a körülmény is, hogy a liga vizsgálódásai során főleg azzal a kérdéssel foglalkozott, hogy Svájc hatalmas gyáripari termelése mellett mennyiben van meg a jogosultsága ennek az üzemformának, s e tekintetben arra a következtetésre jutott, hogy a nagy ipari államokban kifejlődött modern háziipari termelés nincs ellentétben a gyáripari termeléssel, sőt ellenkezőleg, azt a gyári üzem kiegészítő részének kell tekinteni. Svájcban ugyanis a háziipar mindenütt ott van kifejlődve, ahol a) a gyári üzem a racionális termelés követelményeinek kielégítésével számol, mert bizonyos részletmunkáknál a kéziügyesség a termelésben nem nélkülözhető; b) ahol az idény, a divat és a gyakran változó konjunktúrák a termelést oly bizonytalanná teszik, hogy a vállalkozó a nagy költséggel és befektetésekkel járó gépek beszerzése és gyári épületek emelése helyett a háziipari üzemformát választja, hogy ezáltal a termeléssel járó veszélyeket elkerülje; c) midőn a külföldi verseny a vállalkozót a legkevesebb költséggel járó termelésre kényszeríti, mert a háziipari üzemformában van meg a lehetőség arra, hogy a legkisebb befektetéssel termeljen. Megállapítást nyert továbbá az is, hogy Svájcnak mezőgazdasággal foglalkozó lakossága érdekében elsőrendű fontossággal bír az, hogy a hegyvidék lakói között ne csak a modern háziipari termelés honosíttassék meg, hanem lehetőleg még azok az ősi háziipari foglalkozási ágak is megerősíttessenek, amelyekre a lakosság már öröklött hajlamánál fogva be van gyakorolva.

Amint a fentebb előadottakból kitűnik, az ipari államok állandó figyelemmel kísérik a háziipari termelés jelenségeit és minden egyes esetben megteszik a szükséges intézkedéseket, hogy a termelés rendje és az abban foglalkoztatott munkások helyzete biztosíttassék. Bár ezt az üzemformát az államok külön anyagi támogatásban nem részesítik, mégis igyekeznek rendelkezésre bocsátani azokat az eszközöket, amelyek a készítmények minőségének javítását teszik lehetővé. Kétségtelen ugyanis, hogy az államoknak a szociális jólét előmozdítására irányuló akciója csak akkor járhat eredménnyel, ha az ipari termelésben úgy a tőke, mint a technikai eszközök rendelkezésre állanak és a továbbképzésről gondoskodás történik. A na-

gyobb ipari államokban, mint a Németbirodalomban, az olcsó tőkéről magántársadalmi alakulatok, vagy magánosok gondoskodnak. így történt ez Sziléziában, ahol a kéziszövő háziipar központi szervezetének egy magántőkés bocsátotta a tőkét alacsony kamattal rendelkezésre, hogy a központ által programmba vett azon törekvés, mely szerint Sziléziának nagyszámú kéziszövő munkása állandóan foglalkoztatva legyen, megvalósíttassék. Ugyanily szervezet alakult Thüringiában is a kézi szövőipar támogatására. Újabban igen nagy fontosságot kell tulajdonítani annak, hogy ezekben az államokban a villamoserőszolgáltatás úgyszólván a legkisebb faluban is be van vezetve s így az otthondolgozó háziiparosok a kezdetleges termelési eszközökről áttérhetnek a mechanikai gépek használatára. E tekintetben érdemes felemlíteni a Grefeld melletti Anrath község kézi selyemszövő háziiparosainak szervezkedését, amely az állam támogatásával lehetővé tette, hogy egy olcsó kamatozású kölcsönnel a villamoserővel hajtott szövőgépek beszereztesse és ily módon a háziiparosok termelését a grefeldi gyáripár átvehesse. A motorikus erőnek a háziiparban való felhasználása úgy Svájcban, mint a Németbirodalomban a jelen század első évtizede óta az állam támogatásával, újabban pedig az állam támogatása nélkül Franciaországban — mint arra még külön is visszatérek — igen nagy méreteket öltött, úgy, hogy az ma már számos vidéken be van vezetve, mert miként a hivatalos jelentések megállapítják, az elektromos hajtóerőnek a háziiparban való alkalmazása csak előnyökkel járt és a munkabérek nem csökkentek.

Mindezek az intézkedések nemcsak a régi háziipari termelésnek fentartását, hanem főleg a modern háziipari termelésnek megjavítását és megnemesítését célozzák. Meg kell azonban jegyezni, hogy az államokat ebbeli törekvésükben nem csak a községek, hanem számtalan társadalmi alakulat is hathatósan támogatják kiállítások rendezésével, szakiskolák felállításával stb.

II. FEJEZET.

A szomszédos államok háziipari termelése.

Ebben a fejezetben Csonka-Magyarországgal szomszédos államoknak háziipari termelése van összegyűjtve még pedig azoknak a különleges háziiparoknak beható ismertetésével, amelyeket az évszázados fejlődés teremtet meg és virágoztatott fel. E tekintetben különösen Németország déli és nyugati államaiban, valamint a tulajdonképeni Csehországban ismeretes háziiparok azok, amelyek a magyar termelés szempontjából érdeklődésre tarthatnak számot, mert ami az utódállamokat és Ausztriát illeti, ezek termelésére vonatkozólag nem szabad elfelejteni, hogy Ausztriában, nevezetesen Bécsben és a nagyobb városokban a modern háziipari termelés minden ága erősen ki van fejlődve, a különleges háziipari készítményeket előállító vidékek azonban éppúgy, mint nálunk, legnagyobbbrészt elvesztek; a Fel-sőmagyarországgal bővült Csehszlovákiában viszont a helyzet az, hogy ennek a vidéknek háziipara, akárcsak az Erdélyben kifejlődött háziipar, a délvidéki különlegességekkel együtt nem egyéb, mint Nagymagyarország háziipari termelésének egy-egy elszakított része s így reánk nézve nem idegen.

Svájc és Franciaország háziipari termelése kizárólag a modern fejlődés iránya szempontjából nevezetes, mert az évszázados múlttal dicsekvő háziipari foglalkozások is a legszorosabb kapcsolatba kerültek a gyáripari termeléssel, s annak mintegy kiegészítő részét képezik. A Németbirodalomnak különösen északi államaiban, mint Sziléziában, Szászországban és Poroszországban ugyancsak a háziipari termelés modernizálásának folyamata érvényesül, vagyis hogy az a villa-

mosenergia- és munkagépek felhasználásával, mint otthonmunka kapcsolódják be a gyáripari termelésbe. Az ezzel összefüggő jelenségek viszont kijelölik azt az irányt is, amely felé a gyáripár hatása alatt a termelés halad, tanuságot téve arról, hogy a háziipari termelésnek, illetve otthonmunkának helyes irányban való terelése az államok majd mindegyikének megoldásra váró gazdasági problémáját képezi. Ennek hatása alól legkevesbbé vonhatta ki magát Olaszország, melynek északi részében meghonosodott háziipari termelés az olasz gazdasági viszonyoknak megfelelően most van újjászervezés alatt.

Az ausztriai viszonyok jellemzéséül rá kell mutatni arra, hogy a békeidőben, vagyis a hatalmas osztrák birodalom területén nagy számban fennállott különböző háziipari egyletek és intézetek csaknem mind feloszlottak, vagy pedig magáncégekbe olvadtak be. Ezidőszerint csak két ily háziipari intézmény működik, nevezetesen: 1. Verband der Österreichischen Hausindustrie és 2. Verein zur Hebung der Spitzenindustrie. Mindkét egylet székhelye Bécs, állami segélyben azonban nem részesülnek.

A háziipari oktatást az e téren kiváló hírnévnek örvendő Lehranstalt für Frauengewerbe országos tanintézet végzi, amely nemcsak Bécsben, hanem a vidéken is tanfolyamokat tart fenn. Ezenkívül női kézimunkaiskolák vannak még Salzburgban, Linzben és a karinthiai Gailthalban, amelyek az egyes vidékek különleges háziipari termelésének ápolásával és fejlesztésével foglalkozik. Ezek a kézműiskolák azonban rendszeres évi segélyben részesülnek.

A jelentékenyen megnövekedett cseh-szlovák államban viszont a háziipari termelés igen sok iparágban van meghonosodva. Nevezetesen a háziipari termelés körébe tartozik a kőszőrűkövek, kések, reszelők, sodrony- és bádógárúk, fa- és fonottárúk, játékarúk, szövöttárúk, a csipke, hímzések, paszományárúk, kötöttárúk, keztyű, gablonci üvegárú, nyakkendők, műdrágakövek, hangszerek, gombok, majolikaárú, fémárúk, szőnyeg stb. készítése.

Csehszlovákia a háziipari termelést államilag is támogatja, amennyiben a kereskedelemügyi (kereskedelem- és belügyminisztérium) tárca terhére azokon a vidékeken, ahol valamely termelési ág ki van fejlődve, az iparnak továbbfejleszté-

séről az illetékes kereskedelmi és iparkamarák, a technológiai múzeumok, az iparművészeti és városi múzeumok bekapcsolásával gondoskodik, amennyiben szaktanfolyamokat rendez, szakelőadásokat tart a háziipari munkások számára, az oktatók kiképzése céljából különleges kurzusokat létesít, s a különböző munkaszervezeteket és egyesületeket évenként rendszeres anyagi támogatásban részesíti. Az országos, továbbá az iparmúzeumokban mindenütt külön osztályok vannak szervezve, ahol a háziiparosok úgy a régebbi, mint a divat változásának megfelelő újabb minták technikáját és stílusát tanulmányozhatják. A csehszlovák kormány kiváltképpen a szőnyegszövő és a játékarút készítő háziipart részesíti különleges támogatásban, amelyek a volt Felső-Magyarországon és a köztársaság más határvidékein vannak szépen kifejlődve.

Ezenkívül a háziipari termelést technikai eszközökkel olyképp támogatja, hogy a különböző háziipari alakulatokat gépekkel látja el és anyagi támogatásban részesíti. A háziipari termékek értékesítése céljából a kormány az ezzel foglalkozó társadalmi alakulatokat létesít és pedig nemcsak a köztársaság területén lévő kereskedelmi gócpontokon és városokban, hanem ily egyesületeket, egyleteket vagy szövethozásokat szervez a külföldi államokban is, amelyeknek feladata az értékesítésen kívül az idegen államokban a speciális háziipari kiállítások megszervezése.

A termelés szociális- és munkarendjének ellenőrzését a kormány az iparfelügyelőkre bízta, akik nemcsak a háziiparosok műhelyeit inspiciálják, hanem felügyelnek arra is, hogy a háziiparosok a népjóléti intézmények jótéteményeiben is részesüljenek.

Általánosságban meg kell jegyezni, hogy a velünk közvetlen szomszédos Ausztriának és Cseh-Szlovákiának gazdasági viszonyai annyiban egyezők csonka országunk viszonyaival, hogy az említett államok indusztriálódása ezidőszereint még nem fejeződött be, s bár ezen államokban a fejlettség magasabb fokú jelei kétségtelenül megvannak, a háziipari termelés terén mégis feltalálhatók azok a közös vonások, amelyek hazánk háziipari termelését jellemzik. Egészen más azonban a helyzet Németországban, Olasz-, Franciaországban és Svájcban, amelyeknek ipari állammá való átalakulása már a múlt század utolsó évtizedében végbement. Minthogy tehát ezen

államok legalább 50 évvel megelőzték Magyarországot, ennél fogva nyilvánvaló, hogy ennek a termelési ágnak az a formája, amelyből az ipari termelés szempontjából hasznos foglalkozási ágat még csak ez után kell kifejleszteni, Svájcban egyáltalán nem, az említett országokban pedig a már fentebb jelzett vidékeken lehet feltalálni s így azok a jogszabályok is, amelyeket ezen államok időközben érvénybeléptettek, csak az előrelátható fejlődés irányával összefüggésben lesznek a hazai viszonyokra egészben vagy részben alkalmazhatók.

1. A csipke háziipar a cseh-német érchegységben.

Mielőtt a csipke háziipari termelésnek a cseh-német érc-hegységben történt meghonosulását és annak körülményeit ismertetnők, indokoltnak mutatkozik, hogy az érchegységnek geológiai és a művelés szempontjából való tagozódás is pár vonással megrajzoltassék, mert csak ezeknek megismerése után lehet az ipar települése tekintetében helyes következtetéseket vonni. Az érchegység folytatását képezi a közép-német hegyvidék keleti nyulványának. Kiterjedése mintegy 110 km, amely Németország felé lépcsőzetesen esik, míg Csehország felé szinte meredek falszerű képet mutat. Az érchegység 900—1.200 méter magasságot elérő emelkedései a cseh oldalon vannak, amelyek mezőgazdasági szempontból művelésre szinte teljesen alkalmatlanok. A hegység geológiai összetétele adta meg a hegyvidék gazdasági jelentőségét, miután az ezüst és ón érceket tartalmazó kőzetei tették lehetővé a hegyvidék gyors betelepülését. Az érchegységben a téli időjárás 5—6 hónapig vagyis novembertől április közepéig tart, rendkívül szigorú és zord és azért kedvezőtlen, mert ez a hegyvidék úgyszólván mindenütt benépesült. Az átmeneti időszakok rövidek. A tavasz alig egy hónapig tart, s az őszi szeptembertől októberig állandó esőzéssel jár. Nyáron a hőmérséklet sokkal alacsonyabb, mint aminőt a vidék földrajzi fekvésénél fogva feltételezni lehetne, ami a már említett igen gyakori és bőséges esőzésnek tulajdonítható.

Ez a kontinentális éghajlat, elsősorban pedig a növényzet fejlődését elősegítő enyhe időjárás rövideége az, ami az érc-hegység növényvilágát hátrányosan befolyásolja. Az éjjeli fagyok

igen gyakoriak és mintegy 6 hónapon át állandóan lehet számolni a fagyos időjárással. Mindössze tehát négy-öt hónap áll rendelkezésre, melynek kedvező időjárása csupán arra elégséges, hogy a zab és a burgonya megteremjen. Némelykor az ősszel vetett rozs is megéri, ha a téli idő alatt elégséges hótakaró fedte be a vetéseket. Az érchegységnek tulajdonképeni növényzete a hatalmas erdőségek, amelyek még 600 méteren felül is gazdagon virulnak. Leggyakoribb a fenyőerdő, amely mindenütt feltalálható.

Az érchegység őslakossága a német írók állítása szerint német eredetű volt. Sőt abban az időben is, mikor a déli lejtőkön szláv néptörzsek kezdtek letelepülni, maga az érchegység vagy teljesen lakatlan volt, vagy pedig annak sűrű erdőségeiben, Csehország germán őslakosságának maradványai az ú. n. markommánok laktak. A vidék betelepülését elsősorban a 12—15-ik században még gazdag ezüst és ónérc-ereinek köszönheti, ami egyúttal előidézte azt is, hogy a települők nem is annyira a völgyekben, mint inkább, helyenként igen jelentékeny magaslatokon alapították meg községüket.

Amint a fentiekből látható, az Érchegységben nem találhatók meg azok a tényezők, amelyek a mezőgazdasági termelésre előnyösek volnának s így a vidék teljesen alkalmatlan arra, hogy a letelepült lakosságot a szükséges táplálékkal ellássa. Jobbak a feltételek az állattenyésztésre nézve, bár az nagyon szerény keretekben műveltetik. Az ásványi termékek kitermelése ma már szinte jelentéktelen. Az egykori hatalmas ezüst és ónércforrások kimerültek s így az odavonzott és letelepült nagyszámú lakosság csakhamar kénytelen volt más kereseti forrás után nézni. Az általában kevés közlekedő útvonal, amely az Érchegységen átvonult, megnehezítette azt is, hogy a gyár- és ipar nagyobb mértékben terjedjen el. Bár most már négy különböző vasútvonal szeli át a hegyvidéket, azok a meredek lejtők és szűk völgyek, amelyeken ezek a vasúti vonalak áthaladnak, szinte lehetetlenné teszik, hogy a gyár- és ipar, amely nagyszámú gyáripari munkásnak egy helyen tömeges koncentrálását tételezi fel, lábát megvethesse. Mindezek a körülmények azt igazolják, hogy a cseh-német érchegység lakosságának legnagyobb része szempontjából a háziipari termelés az egyedüli foglalkozás, ami még ez idő szerint is a megélhetést biztosítja. Az az ipari és kereseti készség, ami a vidék lakosságát jellemzi,

tette lehetővé, hogy az Érchegységben számos és sokoldalú ipari tevékenység fejlődött ki. Ezek között a legrégibb és legfontosabb termelési ág, amelynek még ma is megvan a jelentősége s amit még ma is háziiparszerűleg űznek: a csipkeverés.

A csipke-háziipar első nyomai az Érchegységben 1560 körül találhatók és állítólag a technikát Uttmann Borbála találta fel; minden valószínűség szerint azonban ő volt az, aki az őslakosság által alkalmazott technikát megjavította. Annaberg volt a csipkeverés központja és innét terjedt el egész vidéken. S ha nem is valószínű az, hogy a bányászat hanyatlása idézte elő a csipkeverés meghonosodását, minden esetre az ebből származott nehéz kereseti viszonyok nagyban hozzájárultak ahhoz, hogy a hivatásos bányászok keresete valamivel pótoltsassék. Hasonlóképpen erős támaszt nyert ez az ipari foglalkozás a hegyvidék lakosságának mezőgazdasággal foglalkozó osztályaiban is, akik a hosszú téli hónapok alatt tétlenségre voltak kárhóztatva; de nemcsak a mezőgazdasággal foglalkozók, hanem az erdőirtásra felfogadott favágók, kőművesek és szénégetők is szívesen megtanulták a csipkeverést. Ez a foglalkozás azonban természetesen elsősorban a hegyi lakosság női tagjainak biztosított keresetet, mert a gyermekek szaporodása folytán az asszonyok nagyon hamar a gyermekeket is betanították a csipkekészítés művészetére. A csipkeverés tehát egy bizonyos fokig az Érchegység gazdasági viszonyainak szabályozója volt, amennyiben a más foglalkozási ágban bekövetkezett nehézségeket a csipkeverés által biztosított kereseti lehetőségek ellensúlyozták. A kezdetben csak mellékfoglalkozásként űzött ez az iparág a 30 éves háború után kezdett a lakosságnak főfoglalkozásává átalakulni, amikor ez a hosszú hadjárat az Érchegység iparát teljesen megbénította s a bányák üzeme megszűnt. A 17. és 18. század azonban, dacára a nehéz viszonyoknak, az ugyanakkor kifejlődött finom ízlés és divat következtében rendkívül kedvezett az Érchegység csipkeiparának, mert a csipke nemcsak a női ruhákat, hanem a férfiak gálaöltönyét is díszítette. A 18. század vége felé azonban hanyatlás állott be. A francia forradalom a divatban is jelentékeny változást idézett elő, amennyiben az ízlést is annyira demokratizálta, hogy a csipkét a használatból száműzte. A legnehezebb viszonyok mégis a 19-ik század első éveiben jelentkeztek, amikor a Nottinghamban a csipkekészítő Bobinett-gépeket alkalmazásba vették, ami lehetővé tette,

hogy ezekkel a gépekkel egyszerűbb csipkemintákat elkészíthessék. A gépeknek ez a versenye a 19. század első két évtizedében jelentkezett, amikor is a csipkék ára esett, s ezzel kapcsolatosan a kereset is csökkent. A divat változása és a külföld versenye tehát e vidék csipke-háziiparára rendkívül kedvezőtlenül hatott, minek ellensúlyozására az állam bevonásával egy nagyszabású segítőakció indult meg. Egyesület alakult ugyanis azzal a feladattal, hogy iskolák létesítésével a belföldi csipke-háziiparosokat a valencien és brüsszeli varrott és vert csipke készítésével megismertessék, hogy ily módon a mechanikai csipkével a verseny eredményesen felvehető legyen. Ez az egyesület ugyanazt a feladatot tűzte maga elé, amelyet az állam már két különböző időben nem tudott megvalósítani. Az első kísérlet Mária Terézia idejében történt, amikor az állam az Érchegységben a németalföldi csipkekészítést akarta bevezetni, a második kísérlet pedig a 18. és 19. század fordulóján történt, amikor Ausztria, Németalföldet elvesztette és az osztrák kormány az akkor még mindig uralkodó merkantilizmus szellemének megfelelően a belga csipkekészítést akarta az Érchegységbe átültetni. S ha ennek dacára az említett egyesületet ez a két-izbeni eredménytelen kísérlet sem riasztotta vissza a feladattól, ennek oka az volt, hogy a nagyértékű belga és francia csipkék elsajátítása esetén a mechanikai csipkével az Érchegység csipke-háziiparosai is ki fogják tudni állni a versenyt. Sajnos, ez a kísérlet sem sikerült. Hasonlóképpen sikertelen volt az államnak az az intézkedése is, hogy a csipkeverés technikájának átformálását egy magánegyesület útján szakiskolák létesítésével valósítsa meg; az állam az egyesületnek ezen törekvését igen jelentékeny anyagi eszközökkel is támogatta. A brüsszeli csipke-háziipar technikája, amelyet az Érchegységben mindenáron meg akartak honosítani, nem találtak talajra; ezzel szemben megállta a helyét a sok tekintetben visszamaradt, hosszú időn át lenézett, de a talajból fejlődött érchegységi csipkekészítés. Az összes kísérletekben mindenesetre helyes volt az a gondolat, hogy a régi minták után igazodó, alacsonyabb fokú technikával dolgozó csipkeipart új eszmékkel és új mintákkal látni el, elsősorban a szakiskolák létesítése útján. Azonban úgy a 18., mint a 19. század első felében történt kísérletek nem a belföldi termelési technikának javítására, hanem oda irányultak, hogy teljesen idegen termelési rendszerek honosíttassanak meg. S ha sikerült

is volna ennek a rendszernek meggyökeresednie, még mindig kérdéses, hogy az Érchegység lakói ebben a tevékenységben ugyanoly technikai tökéletességet tudtak volna elérni, mint Belgium és Franciaország munkásnői, ahol az ezirányú művészi készség már évszázadok óta a lakosságnak veleszületett tulajdona s amint mondják, részben öröklés útján tovább fejlesztetett.

A 19. század első felében bekövetkezett hanyatlást az 50-es években élénk kereslet váltotta fel. Az 1867-ik évi párisi világkiállításon nagy feltűnést keltett és győzelmesen állta meg a kézicsipke helyét a mechanikai csipkével szemben. A csipkeháziiparban még nagyobb fellendülés volt észlelhető az 1870/71. évi francia-német háború alatt, amikor a francia csipkeipar úgyszólván teljesen szünetelt és az Érchegység csipkekészítményei számos új piacon voltak bevezethetők. A múlt század nyolcvanas éveinek divatváltozása hátrányosan befolyásolta ugyan e vidék csipkeiparát, azonban a 20-ik század újból meghozta a fellendülés időszakát, ami különösen az amerikai rendkívül nagy keresletnek tulajdonítható. Ez a kedvező időszak úgyszólván egészen a világháború kitöréséig tartott, amikor az Érchegység csipkeiparának egészen új viszonyokkal kellett megküzdenie.

A csipke-háziipar az Érchegységnek egész nyugati és déli részén el volt terjedve, mindazonáltal a termelőhelyek sűrűsége szempontjából az említett területen belül három, egymástól független termelési területet lehet megkülönböztetni. a) A nyugati Érchegységben Neudek környéke. Ez a község egyúttal az egész csipkekereskedelemnek központja, amennyiben a legnagyobb munkáltató, illetve értékesítő cégeknek e helyen fióküzletük van. b) A második terület Gottesgab környékén terül el, mely község a felső Érchegység keleti oldalán van. c) A harmadik terület Sebastianberg és Weipert községek területeit foglalja magában és Komotau irányában majdnem egészen az Érchegység lábáig nyúlik le. Ami a csipke-háziiparral foglalkozó értékesítő vállalkozók, közvetítők és háziiparosok települési helyét illeti, e tekintetben a helyzet az, hogy az értékesítő és közvetítő vállalatok lehetőleg a közlekedési útvonalakon helyezkedtek el, míg maguk a háziipari termelők a távolfekvő hegyi falvakban laknak. A nagy értékesítő vállalatok székhelyein rendszerint nem is lehet háziiparost találni. E kereske-

delmi gócpontok körzetéből a háziipart a gyáripár kiszorította, amit a vasúti vonalak is lényegesen előmozdítottak; így például Neudekben számos fésűs-fonó gyár, egy papírgyár, egy hengermű és hasonló ipartelep működik. A városokban letelepedett értékesítő vállalatok és a messze hegyi falvakban dolgozó háziiparos között az összeköttetést a közvetítő tartja fenn. Ezek a közvetítők rendszerint nagyobb falvakban laknak és úgy választják meg székhelyüket, hogy azt a háziiparos a leg-távolabbi helyekről is egy fél nap alatt megközelíthesse.

Azok a statisztikai adatok, amelyek felvilágosítást adhatnak arról is, hogy az Érchegeységben hány háziiparos foglalkozik csipkekészítéssel, teljesen hiányoznak. E tekintetben az egyedüli tájékoztatás az égeri kereskedelmi és iparkamarának 1917. évi jelentésében található, mely kamarai kerület az egész Érchegeység csipkeiparára kiterjed. Ez a jelentés a csipkeipar érdekében készült és kimutatja, hogy a kamara területén 47 községben képezi a vertcsipkekészítés lakosságának főfoglalkozását. A háziiparosok számáról többféle adatok állnak rendelkezésre, melyek közül első az 1902-ben Ausztriában végrehajtott üzemstatisztikai felvétel, amit az osztrák kormány az utóbbi években többször megismételt; ez a statisztikai felvétel azonban a csipkeipar szempontjából tekintve annyira hiányos, hogy annak adatait teljes biztonsággal elfogadni nem lehet. A csipkeiparra vonatkozó adatok „Bobbinet, Pettinet és csipkék” elnevezés alatt vannak felvéve és az ily üzemekben a mechanikai csipkeiparban foglalkoztatott munkások száma is fel van tüntetve. A gyárak által foglalkoztatott munkások számában azonban a háziipari munkásokat azért lehet a gyári munkásoktól megkülönböztetni, mert a gyárak a kézicsipkét készítő háziipari munkásokat úgynevezett háziiparos melléklapon jelentették be, míg a gyárakban foglalkoztatott munkások az ú. n. üzemi lapokon vannak feltüntetve. Ezen felvétel szerint az égeri kereskedelmi és iparkamara területén 44 gyáriipari üzemben 269 munkást foglalkoztattak és 6.240 háziipari üzem munkásainak száma 7.454 volt. Ezek a hivatalos számadatok miként említettük, nem megbízhatók, annál is inkább, mert a felvételek júniusban vagyis oly időben történtek, amikor igen sokan különösen a férfimunkásság közül más kereseti ágakban voltak elfoglalva s akik csak a téli időszak alatt foglalkoznak a csipkekészítéssel. Feltételezhető tehát, hogy a hivatalos ada-

tokkal szemben jobban megközelíti a valóságot az a feltevés, hogy a csipkeiparban foglalkoztatott háziiparosok száma a háború előtt a 15.000 főnyi létszámot is megközelítette. Ezt a számadatot egyébként az osztrák iparfelügyelőknek a háziiparra vonatkozó jelentései megerősítik. A háború alatt a háziiparosok száma két ízben is felvételre és pediglen a csipkekészítőknek cérnaanyaggal való ellátása céljából. Az 1916-ik évi felvétel szerint 18.200 háziiparos jelentette be igényét a cérnával való ellátásra, míg 1917-ben, midőn a beszerzett anyagnak szétosztásáról volt szó, mindössze csak 11.354 háziiparos jelentkezett, akik közül is mindössze 6.046 ismertetett el érdemesnek a támogatásra.

A világháború utáni időből erre vonatkozólag statisztikai adatok még egyáltalában nem állnak rendelkezésre. Az új háziipartörvény, melynek egynémely rendelkezése a csipke háziipart is érinti, a pontos és rendszeres statisztikai felvételeket is előírja. Ez a törvény azonban csak 1920. évi július 12-én lépett életbe s így e törvény alapján a statisztikai felvételek még nem voltak foganatosíthatók. Megállapítható azonban, hogy a háború után 1920/21-ik években bekövetkezett kedvező konjunkturális időszak a csipke háziipart is erősen fellendítette és az ezen iparban foglalkozók számának jelentékeny szaporodását idézte elő. Ehhez járult még az is, hogy a leszerelés folytán számos felszabadult munkáskéz keresett foglalkozást, amit a munkanélküliek leghamarább a háziipari termelés körében találhattak meg. Mindezekből megállapítható, hogy a háziiparban foglalkoztatottak száma a konjunkturális viszonyoktól függ; s így nagyon óvatosan kell azokat a következtetéseket kezelni, amelyek a háziiparosok számával kívánják a csipkeipar fejlődésében előforduló változásokat igazolni. Egy azonban bizonyos, hogy az Érchegység csipkeipara a háziipari foglalkozásoknak nem megszűnőfélben levő ágazata. A közvetítők és értékesítő vállalatok számát mintegy 500-ra lehet tenni, akik túlnyomólag kézicsipke értékesítésével foglalkoznak.

Sokkal nehezebb a csipke háziiparban a termelés mennyiségét megállapítani. E tekintetben az egyedüli támpontot az értékesítők könyveiben elkönyvelt számadatok nyújtják, miután erre nézve sincs semmiféle statisztikai felvétel. A bécsi központi csipkekészítő szakiskola az Érchegység háziipari csipke-termelésének értékét 1906-ban két és félmillió koronával álla-

pította meg. Ami a háború utáni termelés értékét illeti, e tekintetben egyedül a „Vereins deutscher Spitzen interessenten in Böhmen” társadalmi alakulat jelentéseire lehet utalni, amely az 1919-ik évi termelés értékét 15 millió cseh koronára becsülte.

Ami az érchegységi csipkekészítés technikáját illeti, erre nézve csak azt jegyezzük meg, hogy a klöppel csipke technikája nálunk is annyira ismert, hogy a kezdetleges termelési eszközöket feleslegesnek tartjuk ezúttal újból felfedezni és csak arra kell utalnunk, hogy a mintagyűjteményt rendszerint a munkáltató vagy értékesítő vállalat bocsátja díjtalanul a háziiparos rendelkezésére. A csipkeverés tulajdonképen nem más, mint a fonásnak művészi formája. A munkás rendkívül ügyességgel fonási mozdulatokat végez, még pedig a minta komplikáltságához képest szinte hihetetlen szakértelemmel és ügyességgel. Ebben a munkában a munkamegosztás semmiféle körülmények között sem érvényesíthető. Az érchegységben a munkás az összes termékeket egyedül készíti. Minthogy pedig a csipkéket sem mosni, sem pedig tovább kikészíteni nem kell, azok közvetlenül a munkásnőtől is vásárolhatók. Ez az előállítási mód rendkívül elősegíti a háziipari termelést. A termelési eljárásnak egyetlen részét sem lehetne egy közös műhelyben jobban és olcsóbban előállíttatni; a munkásoknak ily közös műhelyben való egyesítése azzal a hátránnyal járna, hogy számos munkáskéz, amely egyébként távoleső helyeken más főfoglalkozásban van igénybevéve, éppen a távolságnál fogva a termelésből kizáratnék. Az a körülmény, hogy a háziiparos teljesen fogyasztásra alkalmas terméket szállít, amely azonnal a kereskedelmi forgalomba kerülhet, azzal az előnnyel jár, hogy a munkás — kelendő mintát feltételezve — készletre is dolgozhatik, ami a munkamegosztás mellett való termelésnél kizártnak tekinthető. A munkamegosztás mellett az értékesítő vállalat jobban beavatkozhatna a termelésbe s a munkás nagyobb függő helyzetbe kerülne a vállalkozóval szemben, mert a vállalat nemcsak mint csipkekereskedő foglalkozna a háziiparossal, hanem mint a termelés irányítója is beavatkozna annak munkájába.

A felhasznált nyersanyag, a szín, az előállítás módja és az előállított csipkék használata szerint a csipkéknak különböző neveit lehet megkülönböztetni. A cseh-német érchegység csipketermelése az előbb említett tényezők figyelembevételével

cérna-, műselyem- és részben gyapjucsipkék szerint osztályozható. Legjobban el van terjedve a cérnacsipke, amely különböző vastagságú lencárnából készül. Ezeknél a csipkéknél a nyersanyag az értéknek 8, legfeljebb 15%-át teszi, míg a nyersselyemből készült csipkéknél a nyersanyag ára a készárú értékének 20—30%-ára emelkedik. A gyapjucsipkéket a mechanikai gépeken készült csipkék javarészt kiszorították. A csipke színe szerint megkülönböztetnek fehér és fekete vert csipkéket, crême vagy nyers állapotban. A csipkék használata szerint meg lehet különböztetni fehérenemű-, ágynemű-, gardinencsipkéket stb. A leglényegesebb azonban a megkülönböztetés a készítés módja tekintetében. Ez a megkülönböztetés a csipkék divatszerűségének megfelelően az idők folyamán igen gyakran változik. Az eddigelé kelendő minták a divatból kiesnek, míg a korábban alig figyelemre méltatott minták kereslete emelkedik. Megkülönböztetik a csipkét ezenkívül aszerint, hogy a csipke mint façonárú, avagy méterárú vásároltatik. A méterárúnál a minta gyakran változó és ismétlődő; a készárút mértékszerint adják el és a fehéreneműnek, ruházati tárgyaknak stb. díszítésére használják. A façonárúk ellenben, mint kész használati tárgyak kerülnek forgalomba, mint gallérok, zsebkendők stb. Ezenkívül az Érchegység háziiparosai még az ú. n. applikációs munkák készítésével is foglalkoznak, amennyiben a kézicsipkéket gépekkel előállított himzésekre díszítésül alkalmazzák. Ezen a vidéken legjobban el van terjedve torchon- és a guipur csipke. Az előbb említett csipke lencárnából előállított csipkefaj, nagy felületű geometriai mintázattal. Az utóbb említett abban különbözik a torchon csipkétől, hogy ennek anyaga sokkal erősebb, nevezetesen a csipkekészítéshez vastagabb lencárnát használnak. Ezenkívül a guipur szélesebb és a mintázata lényegesen eltér a torchon csipke mintázatától. Helyenként valencien csipkét is készítenek az Érchegységben. Az itt készült csipke a valódi valencien csipkét csak a jellegzetes mintázatában és színeiben képes utánozni.

Kétségtelen, hogy a bobinettgépek feltalálása és azoknak fokozatos javítása hátrányosan befolyásolja a kézicsipke háziipart, viszont kétségtelen tény az is, hogy a gépek versenye sohasem fogja a kézicsipkeverést a piacról kiszorítani. S bár a barni mechanikai gépekkel vert csipkék versenye, azoknak a kézicsipkét csalódásig hűen utánzó technikai kivitelénél fogva

a kereskedelmi forgalomban igen éles, mindazonáltal a kézimunkának mindig meglesz a tökéletes egyéniségénél fogva az az előnye, hogy a gépi csipkével eredményesen tudjon versenyezni. Ennek oka elsősorban abban keresendő, hogy a kézicsipkék sokkal tartósabbak, mint a géppel készülték, másodszorban pedig abban a körülményben, hogy a kézimunka könnyebben alkalmazkodik a divat változásai és szeszélye szerint kidolgozott újabb és újabb mintákhoz, amire a gépek sohasem lehetnek berendezve. Az a körülmény, hogy a divat időről-időre a kézíleg előállított csipkéhez vissza szokott térni, azzal magyarázható, hogy a kézicsipke mindig újabb és újabb elhelyezési piacokra talál, még akkor is, midőn a divat átmenetileg el is fordul tőle. A gépek versenye legfőként azért veszélyes a háziparra nézve, mert a mechanikai úton előállított csipkék kétféleképpen, sőt néha ötszörösen olcsóbbak, mint a kézicsipkék. Elég gyakran előfordul az is, hogy a mechanikai csipkéket a gyárosok jóval a termelési költségeken felül nagy nyereségre adják el; ily módon aztán lehetséges az is, hogy kedvezőtlen konjunktúra idején a mechanikai csipke jóval a kézicsipke árán alul adatik el anélkül, hogy a termelőt veszteség érné. Mindenestre figyelembe kell venni azt is, hogy a klóplizó gépeken csak méterárút lehet előállítani; a faconárúk előállítása azonban ma még technikailag, legfőként pedig gazdaságosan nem lehetséges. A divat változásai szerint ingadozó kereslet oly komplikált és drága gépeknek üzembehelyezését tenné szükségessé, hogy a nehezebb mintázatú csipkéknél gépekkel való előállítása nem fizetné ki magát; az ízlés változásával, illetve a kereslet csökkenésével ezek a komplikált gépek vagy kihasználatlanul hevernének, vagy pedig nem lehetne azokat úgy használni, hogy a gazdaságos termelés igényeit kielégítsék. Ezek szerint elsősorban a nagyértékű díszes mintázatú csipkék azok, amelyek a mechanikai gépek versenyét legkönnyebben kiállhatják; érdemes megemlíteni, hogy újabban már a kézíleg készített méterárúk is sikerrel veszik fel a versenyt a gépi csipkével. Amennyiben a divat változása vagy egyéb okoknál fogva a drágább csipkék kereslete hanyatlík, a méterárú iránti kereslet annál nagyobb lesz s ebben az esetben a legegyszerűbb kézicsipke is sikeresen léphet fel versenyzőként a gépi csipkével szemben egyrészt azért, mert a gépek termelése egymagában nem elégséges arra, hogy az összes keresletet kielégítse, más-

részt pedig azért, mert a mechanikai csipkegyártás termelési költségei igen jelentékenyen emelkedtek. Ez a jelenség azonban nem tekinthető a normális viszonyok által adottnak és általában csak azt kell figyelembe venni, hogy minél fejlettebb a kézi-csipkekészítés technikája, mennél művésziesebb és nehezebb a csipkék mintázata, annál könnyebben védekezhettek a kézi csipkekészítés a gépi csipkék versenyével szemben. Emellett nem szabad elfelejteni azt sem, hogy a kézi csipkeiparnak kedvezőtlen viszonyok esetén bizonyos szurrogátumai vannak, mint a hímzés stb., amelyekkel mindig fenttarthatja magát. Ez utóbbi bizonyos mértékben egyúttal versenytársa is a csipkének, mindazonáltal ez a verseny sohasem olyan veszélyes, mint a gépek előretörtetése.

Ami a háziipari termelés szervezetét illeti, erre nézve az alábbiakat kell figyelembe venni. Amint ismeretes, a munkaeszközök beszerzésének költsége annyira jelentéktelen, hogy azokat a háziiparos minden nagyobb megerőltetés nélkül könnyen meg tudja venni. Egyedüli kivételt képez a mintagyűjtemény beszerzése, amelyet ha nem a vállalkozó bocsájt díjtalanul a háziiparos rendelkezésére, ebben az esetben annak beszerzése a háziiparosnak meglehetősen nagy gondot okoz. Nem szabad ugyanis elfeledni, hogy egy ily mintagyűjtemény különböző mintatervezők által elkészített és sok költséggel sokszorosított darabokból áll s így azokat a háziiparos tájékoztatlan-ságánál fogva közvetlenül nem is tudja beszerezni. Az egyszerű mintákat tartalmazó rajzgyűjteményt a háziiparos is beszerezheti. Igen nagy jelentősége van a csipkék forgalmában annak, hogy a munkáltató ismeri a piacképes mintákat. Ezek a minták is természetesen a divat változásának vannak alávetve. Mihelyt oly újabb minták jelennek meg a piacon, amelyek iránt egy bizonyos mértékű kereslet észlelhető, csakhamar a legélesebb verseny fejlődik ki e minták megszerzése érdekében s azok ára is ehhez képest emelkedik vagy gyorsan esik. Az állami mintavédelem ebben az iparban teljesen sikertelen marad, miután a sok új minta nyilvántartása igen sokba kerülne, dacára annak, hogy az egyes minták ára elég alacsony. Valamivel nagyobb eredményt ért el a csipkenagykereskedők mintavédelmi egyesülete, amennyiben ez a társadalmi alakulat egy mintaeladóhelyet szervezett, ahol az összes minták darabonként 5—5 aranyfillérért megkaphatók voltak. A háború előtt ily módon

mintegy 30.000 csipkeminta volt védve és megőrizve. Bár ez a mintavédelem sem tökéletes, mindazonáltal az egyesületnek ez a működése nagyon sok visszásságot megszüntetett.

A nyersanyagot a háziiparos rendszerint a közvetítőtől vagy a munkáltató nagykereskedőtől kapja, akinek a nyersanyagon is egy bizonyos haszna van. E haszon nagyságáról pontos adatok nem állanak rendelkezésre; a háziiparosok azt állítják, hogy ezeknek a közvetítő szerveknek a haszna 20%; a közvetítők viszont nyereségüket 10—12%-ra értékelik. A közvetítő szerveknek ezt a jövedelmét pontosan nem is lehet megállapítani, mert úgy a közvetítő, mint a munkáltató nagy vállalat a nyersanyagot különböző körülmények között és különböző árakon szerzi be s így hiányzik az összehasonlítás alapja. Ritkábban fordul elő az, hogy a kereskedő a nyersanyagot a háziiparosnak rendelkezésre bocsájtja vagy pedig annak árát a készárú leszállítása alkalmával a háziiparosnak megtéríti. Ilyen alkalmakkor a munkáltató minden egyes esetben az árú lemérésével állapítja meg, hogy a háziiparos a nyersanyagot mily mértékben használta fel. Az anyagnak a háziiparos által való beszerzése különösen akkor jár hátránnyal, ha a nyersanyag beszerzési költsége erősen emelkedett. A háziiparos ugyanis az ilyenkor előálló költséget sokkal nehezebben képes áthárítani, mint a kereskedő. A háború ideje alatt, amikor az anyag beszerzése körül nehézségek voltak s ezáltal igen sok háziiparos munkanélkül maradt, a nyersanyag beszerzéséről az égeri kereskedelmi és iparkamara gondoskodott. Az 1917-ik évben pedig, amikor a lencérnát csak igen drágán lehetett megszerezni, a háziiparosok az egyes községekől kisebb, 30 koronáig terjedő kölcsönben részesültek, hogy a nagy áreltolódásból származó nehézségeket legyőzhessék.

A csipke háziipar termelési viszonyainál fogva igen gyakran előfordul az is, hogy a háziiparos piacképes minták után készletre dolgozik; általánosságban azonban a munkáltató a háziiparost arra ösztönzi, hogy megrendelésre, még pedig oly minták szerint dolgozzék, amelyeket jól tud elhelyezni, illetve aminőkre már megrendeléseik vannak. Helyenként azonban a háziiparos nem akar megrendelésre dolgozni, mert szívesebben készíti a régi mintázatú csipkét, amelyben nagy jártasságra tett szert, semhogy új mintákkal foglalkozzék, ami rá nézve idő-

veszteséget is jelent. Hasonlóképen a munkáltatók sincsenek mindig abban a helyzetben, hogy megrendelésre dolgoztassanak, részben, mert nem akarják lekötni magukat, részben pedig azért, mert fölösszámú megrendelésekkel sem rendelkeznek. Az ebből származó nehézségeket csak úgy lehet áthidalni, ha egyfelől a háziiparosok, másfelől pedig a munkaadók is a piac viszonyaihoz alkalmazkodva foglalkoztatják a termelőket és igyekeznek a termelésből származó kockázatot megosztani. A megrendelés szerinti munkáltatás különösen a façonárúnál indokolt, mert az sokkal gyorsabban kerül ki a raktárból, mint a méterárú, amelyen a munkáltató csak fokozatosan képes túladni. Kedvező üzleti helyzetben a munkáltató szívesen ad megrendeléseket, míg a kedvezőtlen konjunktúra idején kénytelen tartózkodóbb magatartást tanúsítani, mely körülmény természetesen a kereseti viszonyokra is kihat; ismeretes ugyanis, hogy a keresletnek legcsekélyebb hanyatlása erős nyomást gyakorol a termékek árára, amely nyomást részben csak az a körülmény enyhíti, hogy a munkáltató vállalatok kedvezőtlen üzletmenetben is kénytelenek megrendeléseket eszközölni tekintettel arra, hogy a csipkeháziipar az Érchegység legtöbb vidékén csak mint idénymunka jön tekintetbe. A munkások legnagyobb része időszakonként, legfőként pedig a mezőgazdasági munka idején csipkeveréssel nem foglalkozik. Az értékesítő vállalat tehát kénytelen ezekkel a viszonyokkal számolni s hogy vevőközönségének igényeit mindenkor kielégíthesse, raktárra kénytelen dolgoztatni. Igaz ugyan, hogy ez azzal a hátránnyal jár, hogy ha a következő évad kereslete helytelül ítéltetett meg, úgy az árak esése elkerülhetetlen.

A háziiparosnak a köztítő és értékesítő vállalattal szemben fennálló viszonya meglehetősen bonyodalmas, miután az Érchegységben a háziiparos és fogyasztó között nagyszámú közbeneső szerv bonyolítja le az ügyletet. Az értékesítő vállalat többnyire nagykereskedő cég, aki a termelő vidék egyes nagyobb centrumain kívül Bécsben és Prágában is tart fenn üzemekeket. Ezek a nagy értékesítő vállalatok rendszerint csipke-kézműipari gyártelepekként szerepelnek, ez azonban senkit sem téveszthet meg, mert ezek a cégek nem termelők, hanem kizárólag kereskedők. A közbeeső szervek nagy számát túlnyomólag a vidék földrajzi helyzete teszi szükségessé. A termékek elhelyezésének folyamata rendszerint a következő: a messzi hegyvidé-

keken lakó háziiparos készítményeit a legközelebbi községben működő kisközvetítőhöz juttatja, ez a kisközvetítő viszont az árut a terület nagyobb helyiségében tartózkodó nagyközvetítőhöz továbbítja. Ez a második közvetítő kereskedő ugyanis, közvetlen összeköttetésben áll a nagyvárosokban levő értékesítő cégekkel, akik a termékeket vagy a fővárosban lévő raktárakban, csipkenagykereskedőknél, avagy jelentékenyebb detailüzletekben helyezik el. Igen fontos még annak a közbeeső szervnek működési körét is közelebbről megismertetni, amely a nagykereskedő és a háziiparos között közvetít. E tekintetben két kategóriát lehet megkülönböztetni. Egyrészt azokat, akik kisebb falvakban helyezkednek el és a háziiparosokkal közvetlen összeköttetésben vannak. Ezeket egyszerűen elővásárlóknak vagy faktoroknak lehet nevezni, működésüket az jellemzi, hogy az üzleteket annak számlájára kötik, akinél alkalmazásban vannak. A munkaadó ezeknek a faktoroknak gyakran nyersanyagot is szállít, amelyet az 10—15 százalékos haszonnal a háziiparoshoz továbbít. A faktorok megbízója a kész áruért nem fizet magasabb árat, mint amennyit azoknak a háziipari vállalkozóknak kell fizetni, akik az árut közvetlen szállítják. Ilyen módon a közvetítő rendszerint magától a háziiparostól húz hasznot. Ennek a haszonnak némi jogosultsága abban rejlik, hogy a hegyek között lakó háziiparos, azáltal, hogy a közvetítő veszi át a kész árut és viszi azt a legközelebbi felvevő helyre, igen sok időt takarít meg, amelyet termelésre fordíthat. Ami az említett közvetítőknek a második kategóriáját illeti, erre vonatkozólag fel kell említeni, hogy ezeket a termelők hasonlóképen egyszerű közvetítőknek nevezi, jóllehet ezek helyzete és működési köre lényegesen más, mint az elővásárlóé. E két szerv között a legszembevetőbb különbség az, hogy az a nagyobb helyeken lakó közvetítő, aki a háziiparosokat soha nem keresi fel s az árut vagy az elővásárlótól, vagy pedig az őt felkereső háziiparostól szerzi be, nemcsak a nagyvárosokban levő nagykereskedők számára vásárol, hanem saját számlájára is üzleteket köt, még pedig úgy a belföldön, mint a külföld piacain is.

A fentiekben ismertetett közvetítői szervezetnek mindenestre megvannak a maga hátrányai is. Kétségtelen, hogy a sok közbenső szerv az árut megdrágítja. Téves volna azonban az a feltevés, hogy akár az elővásárlóknak, akár pedig a nagy

közvetítő kereskedőknek ebből a működésükből kifolyólag nagy nyereségük volna. Gyakran találkozunk az ujságokban azokkal a vádakkal, hogy ezek a közvetítő szervek a háziiparost kiuzsorázzák. Mindezek a hírek túlnyomólag helytelen információknak alapulnak, s egyáltalán nem helytállóak. A kifogás rendszerint az, hogy az elővásárló és a közvetítő kereskedő az árút olcsón vásárolja és drágán adja el; ha figyelembe vesszük azt az éles küzdelmet, amelyet ezek a nagyszámban tevékenykedő közvetítői szervek a mindennapi megélhetésére napról-napra kifejtenek, úgy máris nyilvánvaló, hogy nagy haszonról alig lehet beszélni, mihez járul még az a kockázat is, amelyet vállalniok kell a nagyvárosokban levő értékesítő nagykereskedőkkel szemben azért, hogy az általuk összevásárolt árú a piacon tényleg elhelyezhető is legyen. Természetes, hogy úgy az elővásárló, mint a közvetítő igyekszik olcsón vásárolni, mert még a közvetítő kereskedő is, kénytelen az általa készpénzzel kifizetett árút több havi hitelre tovább adni. Kedvezőtlen üzletmenet esetén a közvetítő szervek épúgy megérzik a rossz konjunktúrákat, mint maga a háziiparos, mihez járul még az is, hogy ezeknek a közvetítő szervezeteknek mindenkor előre kell számolni az idők változásával, tehát a készletekre való dolgoztatással azt a rizikót is vállalják, hogy az árút hosszabb időn át nem lesznek képesek továbbítani. S ez a kockázat-vállalás már azon oknál fogva is igen gyakori, mert a világforgalomtól távoleső falvak közvetítői a várható üzleti esélyekről még megközelítő tájékozást sem képesek szerezni. A közvetítő szervezeteknek a termelésre gyakorolt hátrányos befolyása különösen abban jelentkezik, hogy ezeknek nincs meg az a művészi érzékük, amely őket újabb és újabb művészi minták kidolgozására ösztönözné, mihez járul még az is, hogy hiányzik az a felesleges tőke is, amely újabb rajzok elkészítésére volna fordítható. És ebben keresendő az a nagy különbség, ami a francia és belga csipkekészítés rendkívül gazdag változatosságát jellemzi, az Érchegység csipkeiparával szemben. Az itt készült csipkék szolid kivitelben készülnek ugyan, azonban a minták legnagyobbbrésze már elavult és nincs organizáció, amely akár a háziiparost, akár pedig a közvetítő kereskedőt újabb minták elkészítésére ösztönözné. Mindezek dacára a közvetítő szervezeteknek működése elvitathatatlan nagy előnyökkel is jár, mert számos oly nehézség, amelyeket a háziiparos egymagában, vagy pedig a nagyvárosban székelő nagy-

kereskedő elhárítani nem tudna, a közvetítő ügyessége küszöböli ki az üzletkötés útjából.

A termékek legnagyobbbrészét, amint a fentiekből is látható, a közvetítő és az értékesítő nagykereskedelmi vállalatok juttatják a fogyasztóhoz. Emellett azonban jelentékeny szerep jut az elhelyezésben az állami szakiskoláknak és a házalóknak. Az állami szakiskolák ugyanis elsősorban gondoskodnak arról, hogy volt növendékeiknek készítményeit a piacon elhelyezzék. Igen fontos továbbá a házaló kereskedők működése is, amely elnevezés alatt nem azokat az epizódyszerű eseteket kell érteni, amidőn a család egyes tagja ismerősei körében keres a termékek számára vevőket, hanem azokat az iparszerűleg foglalkozó házaló kereskedőket, akik a készárúval az egész országot, sőt még a külföldi piacokat is felkeresik. Jellemző, hogy a házaló kereskedők az árút nem közvetlenül a háziiparostól, hanem a közvetítőtől vagy elővásárlótól szerzik be és pedig azért, mert a házaló egyáltalán nem rendelkezik tőkével és hosszú lejáratú hitelt kénytelen igénybevenni. A házalóknak ez a tevékenysége már azon oknál fogva is nagy jelentőséggel bír, mert a csipkeiparban előforduló igen gyakori változások okozta elhelyezési nehézségekkel járó hátrányokat a házaló kereskedelem képes enyhíteni. Azok a kifogások, mely szerint a házaló kereskedők magas árakon helyezik el a cikkeket, nem birnak jogosultsággal, mert bár a házaló kereskedő nem szakértő ugyan, azonban kénytelen vevőkörének ízlésével és vásárlóképességével is számolni figyelemmel arra, hogy egy és ugyanazt a vidéket máskor is felkeresi. Senkisé tagadhatja a házaló kereskedelem jelentőségét különösen akkor, mikor rossz konjunktúrák idején a szabályszerű elhelyezési forgalom szünetel. Ilyenkor ugyanis a házaló oly fogyasztóhelyeket szerez meg, amelyek egyébként elvesznének.

Az Érchegység csipkeiparának legelőnyösebb felvevőpiacai a volt Osztrák-Magyar Monarchia nagyvárosai voltak. Különösen a bécsi piac és Magyarország volt az, ahol a termelés legnagyobb részét el lehetett helyezni. A kivitel számszerű adatait az osztrák statisztikából sem lehet pontosan megállapítani, miután az Érchegység csipkéi külön megnevezés alatt a statisztikában nem voltak felsorolva; minthogy azonban az Érchegység termelése Ausztria csipkeiparának 75%-át felülmúlta, ennél fogva valószínű, hogy a kivitel legnagyobbbrésze is ezekből a termékek-

ből származott. A háború előtt a csipkék legnagyobb külföldi piaca Németország volt, amit természetesen nemcsak Németországban helyeztek el, hanem a tengerentúli piacokra tovább exportáltak. A háború utáni időben bekövetkezett politikai változások folytán az Érchegység csipkeipara is válságos helyzetbe jutott, mert a termelést a Cseh-Szlovák utódállam fogyasztása nem képes felvenni s a belföldön annak csak mintegy $\frac{1}{5}$ része helyezhető el. A cseh korona hanyatlása idején a csipkekivitel erősen fellendült s különösen Amerika, Nagybritannia, Dánia és Németország jelentkeztek vásárlóként. Az Érchegység csipkeiparának válsága még mindig nem oldódott meg, mert a politikai átalakulás folytán a legnagyobb fogyasztópiac Bécs, az Érchegység számára elveszett. E tekintetben csak a helyes kereskedelmi politika segíthet az érezhető bajokon, a cseh kormány azonban mindezekig csak negatív intézkedésekkel igyekezett a bajokat enyhíteni.

Az Érchegység csipke háziiparában igen nagy szerepet játszik a gyermek-munka. A termelő vidékeken a csipkeverés nemcsak az asszonyoknak és lányoknak képezi állandó s a felnőtt férfiaknak téli foglalkozását, hanem a gyermekek már hat éves koruktól kezdve télen-nyáron készítik az egyszerű mintázatú és keskeny csipkéket. A gyermekeknek ily nagymérvű foglalkoztatása felett épenséggel nem lehet csodálkozni, miután az Érchegységben dívó nagyszámú gyermekáldás már korán arra kényszeríti a családokat, hogy annak minden tagja hozzájáruljon a keresetével a létfenntartáshoz. A másik ok pedig az, hogy a gyöngéd gyermekkezek kiválóan alkalmasak a finomabb klöpel-munka végzésére. Mindenekelőtt pedig nem szabad elfelejteni, hogy a gyermekkorban elsajátított ügyesség teszi később a munkást képessé arra, hogy a csipkekészítést azzal az ügyességgel végezze, ami keresetét biztosítja. Különösen fontos ez a leánygyermekre nézve, akiknek úgyszólván egyedüli élethivatása lesz a csipkekészítés. Ily körülmények között a gyermekmunkát nem szabad annyira kifogásolni, különösen, ha ez a munka a gyermek fejlődésére nem gyakorol káros hatást. Sajnos, a család mostoha helyzete kikényszeríti a gyermekeknek mennél intenzívebb foglalkoztatását, bár a gyermekek munkaerejének a szülők által való kiuzsorozásáról beszélni sem lehet.

Igen nagy jelentősége van a csipkeháziiparban a szak-

szerű kiképzésnek, miért is ily szakiskola létesítése ebben az iparágban sokkal nagyobb jelentőséggel bír, mint a háziipar bármely más ágazatában. Tudvalevő ugyanis, hogy a csipkeiparban a technika fejlődése következtében mindig újabb és újabb helyzettel kell megküzdeni s így felette fontos, hogy a háziiparos idejében megismerje azokat a rendszereket, amelyekkel az ő munkássága eredményesen versenyezhesen. A divat örökös változása, amely mindig újabb és újabb minták forgalombahozatalát követeli meg, azt hozza magával, hogy az iparnak ezzel nemcsak számolni, hanem erre felkészülnie is kell, amit a hegyilakók csak a gyakorlati és elméleti oktatás révén tudnak elsajátítani. A szakoktatásnak ezt a jelentőségét már korán felismerték és az Érchegység majd minden elemi iskolájával kapcsolatosan van egy csipkekészítő tanfolyam felállítva. Említettett már, hogy a multban minő kísérletek tétettek a csipkeipar technikájának elméleti oktatása érdekében, amelyek nagyon kevés sikerrel jártak. Beigazolódott az is, hogy a sikertelenségnek legfőbb oka az volt, hogy az Érchegységben teljesen idegen módszer szerint készített csipkeipart kívántak meghonosítani. Ezekután úgy a kormányok, mint a társadalom is belátták azt, hogy a szakiskoláknak nem hivatása az áttelepítés, hanem feladata, hogy a nép lelkében meghonosodott ipart a technika legújabb vívmányaival megismertetve, a termelés módszerét javítsa. Mindezek figyelembevételével az állam már 1903-tól kezdve szervezte az elemi iskolákkal kapcsolatos csipkeipari tanfolyamokat. A szakiskolák a bécsi központi csipkeipari tanfolyamoknak voltak a fiókintézményei, melyek helyébe az Osztrák-Magyar monarchia összeomlása után a cseh kormány Prágában az állami háziipari központi intézetet (Staatslehranstalt für Hausindustrie) állította fel. A szakiskolákban az előadások két tanfolyamon tartatnak. Az egyikben a növendékek az előismereteket szerzik meg, s ezeknek a hallgatói mind iskolaköteles gyermekekből kerül ki. A második tanfolyamon a gyakorlati oktatást végzik azon női tanítványok számára, akik az iskolából már kikerültek. A női tanítványok képességük szerint osztályokba vannak sorozva és az előkészítő iskolában fiúk és leányok vegyesen hallgatják az előadásokat, míg a második tanfolyamon túlnyomólag női hallgatók vannak. A hetiórák száma az előkészítő tanfolyamon 6—10 óra, míg a második tanfolyamon a naponkénti előadások három-négy

órán át tartatnak. Az előkészítő-iskolában a tanítványok a szerzőszámot és anyagot ingyen kapják; a második tanfolyamon a hallgatónők a cérnát maguk vásárolják, illetve az iskolától hitelre kapják és a keresetükből annak ára levonatik. Bár a tanulók által készített termékek a tanuló tulajdonát képezik ugyan, azonban az eladás meg van tiltva. A tanuló készítményeit a tanítónők összegyűjtik, értékelik és a prágai állami központi intézethez juttatják; ez az intézet véglegesen megállapítja a készítmények eladási árát és az összeget az iskoláknak megküldi. Ez a szervezet általánosságban jól bevált, mert megadja a lehetőséget arra, hogy a gyermekek költségnélküli szakoktatásban részesüljenek, sőt módot nyújt arra is, hogy a gyermek már tanulókorában keresethez jusson, aminek igen nagy jelentősége van.

Az Érchegység háziiparában a munkaidő télen rendszerint hosszabb, mint nyáron, anélkül azonban, hogy a termelés megfelelően nagyobb lenne. Nyáron az emberek addig szoktak dolgozni, amíg világosság van, megkezdik a munkát a nap felkeltével és abbahagyják a nap nyugtával. Ezzel szemben, bár télen is napkeltével indul meg a munka, azonban az a késő éjszakába folytatódik. Ennek viszont az a következménye, hogy a rendelkezésre álló munkaidő nem fordítatik mind a termelésre, mert sok idő pazarlódik el a mesékre is. Általánosságban megállapítható, hogy az átlagos napi munka 10—11 órát tesz ki. Az árút rendszerint vasárnap szállítják le, amely napon egyáltalán nem dolgoznak. Az, hogy egy méter csipkét a munkás mennyi idő alatt képes elkészíteni, még nem volt megállapítható s ha figyelembe vesszük a munkás képességeinek, a minták különféleségeinek változatait, úgy nem is állanak oly tényezők rendelkezésre, amelyből egységes következtetésre lehetne jutni.

Ami a csipke háziiparosok keresetét illeti, ebben a tekintetben tájékozásul szolgálnak a Gottesgab környékén az 1906-ik év június havában és az 1920-ik év augusztus havában felvett adatgyűjtés szerint a háziipari termelőknek fizetett munkabérekről szerkesztett kétféle kimutatás.

I.

A Gottesgab vidéki háziiparosok keresete 1906. június havában.

Napi kereset K érték	Munka- idő órákban	Órabér fillérben	Az anyag értéke a bruttó keresetben ‰	M e g j e g y z é s
0.60—0.80	12 ¹ / ₂	5—6 ¹ / ₂	7	
1.00—1.20	—	—	—	
1.00	10	10	15	
0.70	13 ¹ / ₂	5	6	
1.10—1.20	11	9—12	—	A csipkeiskola hallgatóinak keresete
1.40—1.60	10—14	12—14	—	A csipketanfolyam férfinövendéké- nek keresete
0.80	10	8	12	14 éves gyermek keresete
1.00	16	6	—	Téli kereset
0.90—1.10	10—14	9	11	
1.20	—	—	—	A csipkeiskolában fizetve
1.00—1.50	10	10—15	13	
0.80	7	11	—	
0.50	7—8	6—7	—	13 éves gyermek anyag nélkül
0.20	5	4	—	8 éves gyermek keresete anyag nélkül
0.50	15	3 ¹ / ₂	—	Idős férfi keresete
0.40	—	—	—	Idős nő keresete
1.00	12	8	5	Valencien csipke utáni kereset
1.50—1.60	12—14	12	6	A klöpeliskola gyakorlati tanulónője
1.30	13	10	3 ¹ / ₂	„ „ „ „
1.00	10—11	10	5	„ „ „ „
0.70	9	8	6—8	„ „ „ „
1.00—1.30	12—14	8—10	2 ¹ / ₂ —5	„ „ „ „
0.70—1.50	11—12	6—12	5	„ „ „ „
1.30	11	12	10—13	„ „ „ „
1.00—1.60	11	9—14 ¹ / ₂	10—13	„ „ „ „
1.60—2.00	11	14 ¹ / ₂ —18	8 ¹ / ₂ —10	„ „ „ „
1.60—2.00	11	14 ¹ / ₂ —18	8 ¹ / ₂ —10	„ „ „ „

II.

Gottesgab vidékén 1920. május havában fizetett munkabérek.

Heti kereset kor.-ban	Napi munka- idő	Órabér kor.-ban	M e g j e g y z é s
60—70	10	1.00—1.15	Csipkekészítő tanulónő
32—36	8	0.70—0.75	Háztartásbeli asszony
65—70	14	0.77—0.78	
25	9	0.50	Beteges asszony
50	11	0.76	
60—65	13	0.77—0.80	
58—60	11	0.88—0.90	
60	12	0.86	
38—40	10	0.63—0.65	
30	9—10	0.50	A háztartásban foglalkoztatott
40	12	0.56	Idős asszony rosszul fizetett mintával
50—52	13	0.65—0.67	
42—45	9	78—80	Férfimunkás
25—30	13—14	0.35	Idős asszony
50	12	0.69	
60	12	0.86	
20	6	0.56	12 éves gyermek
47—50	10	0.79—0.80	
54—55	11	0.82—0.83	
30	8	0.62	Idős asszony részben a háztartásban foglalkoztatva
40—45	8	0.83—0.93	Férfimunkás
52	13	0.67	
70—75	12	0.97—1.05	Csipkeipari tanfolyamon
60	10	1.—	” ” ”
68—70	11	1.03—1.05	” ” ”
65	10	1.08	” ” ”
30	7	0.71	Férfimunkás
48—50	11	0.73—0.75	
25	6	0.69	13 éves leány
72—75	11	1.10—1.14	Csipkeverő tanfolyam

Amint a fentiekből látható, a csipkeverés az Érchegység legtöbb vidékén az egyedüli keresetforrása a lakosságnak, amit nemcsak a vidék földrajzi fekvése tesz lehetővé, hanem az is, hogy már maga a foglalkozás is a családtagok összműködését igényli. Ennek igen nagy jelentősége van az olyan vidékeken, ahol a gyermekáldás meglehetősen nagy, s a családnak csekély jövedelme megköveteli, hogy már a gyermekek munkaereje is a kereset szolgálatába állíttassék. Igen sok gyermekmunka jelentékeny jövedelmet biztosít a családoknak. Ez a házifoglalkozás egyben lehetővé teszi azt is, hogy idősebb, elbetegesedett és hadirokkantak, kiknek munkaereje lényegesen csökkent, ebben a termelésben mint aktív termelők vehessenek részt. Ezen foglalkozás nélkül az Érchegység falvaiban valóságos munkanélküliség állna elő különösen a téli hónapok alatt és azokon a vidékeken, ahol a háziiparos nem saját házában, hanem bérelt lakásban lakik s nem rendelkezik akkora szántófölddel sem, hogy azon megélhetéséhez szükséges legelemibb terményeket beszerezhesse. Ez a helyzet a hegyi falvaknak majdnem 40—50 százalékában, ahol a nincstelen háziiparosok a mezői munkák idején a földtulajdonosoknál mellékesen napszámmunkát vállalnak. Azokon a vidékeken, ahol a háziiparos egyúttal kisgazda is, ott a férfi családtagok elvégzik tavasszal és nyáron a mezőgazdasági munkákat, az asszonyok pedig csipkét vernek. A legritkább esetben fordul elő, hogy bizonyos időben a családnak valamennyi tagja mezőgazdasággal foglalkozzék, tekintet nélkül arra, hogy saját gazdasággal rendelkezik-e, avagy idegen gazdaságot szolgál. Általánosságban megállapítható, hogy legritkább azon esetek száma, amikor a mezőgazdaság nagyobb jövedelmet biztosít, mint a csipkeverés, sőt többnyire a mezőgazdasági munka képezi a rendszeres háziipari termelőnek mellékfoglalkozását. Azokon a vidékeken pedig, ahol a kedvezőtlen időjárás folytán a mezőgazdasági termelésnek alig jut szerep, a csipkeverés az egyetlen lehetséges kereseti forrása az elszaporodott népességnek. Ez a helyzet különösen az Érchegység északi és keleti részein. A tapasztalatok azt igazolják, hogy a háziipari foglalkozás a falu népességének nemcsak jobb megélhetést biztosít, hanem egészségileg is előnyös, miután a mezőgazdaságban való foglalkozás a csipkeveréssel kapcsolatosan megkívánt mozdulatlanságot szinte kiegyensúlyozza. A háziiparosok egyébként nemcsak a mezőgazdasági munkában ke-

resnek időszakos elhelyezést, hanem különösen a nyári időszak alatt az erdőségekben végeznek napszámosmunkákat, ahol a férfimunkaerő az évnek hat-hét hónapján át foglalkozást talál. Az erdei munkákban azonban a napi kereset alig haladja meg az 1.50—2.00 koronát, vagyis nem sokban múlja fölül a csipkeverő keresetét, ami mellett nem szabad elfelejteni, hogy ez erős férfimunkának a díjazása. Az érchegység nyugati oldalán a kereseti viszonyok sokkal kedvezőbbek, mert a közlekedési utak ki vannak építve, ennek következtében a gyáripár is megvetette lábát. Ezekben a gyáripari üzemekben a család férfitagjai, amennyiben nyáron nincsenek a földműveléssel elfoglalva, szintén foglalkozást találnak. A gyárakban fizetett munkabérek azonban nem sokkal magasabbak annál a keresetnél, amelyet a háziiparban elérhetnek. Egy férfi gyárimunkás keresete 8 órai munkaidő mellett 2.5—3 cseh papirkoronát tesz óránként az 1920-ik évi kurzus szerint. Az 1919-ik évben pedig egy gyorsan dolgozó csipkeverőmunkásnő órakeresete szintén 2 papirkorona volt, ami majdnem teljesen azonos az 1920-ban fizetett órabérekkel. Nem szabad azonban elfelejteni azt sem, hogy számos munkás gyakran igen hosszú utat tesz meg falujától a gyártelepig és vissza s az ebből származó idővesztesség tulajdonképpen a munkaidőhöz hozzászámítandó. Amennyiben ezt az idővesztéséget a munkaidőhöz számítjuk, nyilvánvaló, hogy a gyárimunkás keresete nem sokkal fényesebb a háziiparos kereseténél. A családnak női tagjai rendszerint írtóznak a gyárba vezető hosszú úttól és emellett ösztönszerű idegenkedéssel viselkednek mindenféle gyári munkával szemben. Könnyen érthető tehát, hogy azok az asszonyok, akik a háztartással is el vannak foglalva, a háziipart többre becsülik. E tekintetben már a szülők maguk is igyekeznek visszatartani felnőtt leányaikat a gyári keresettől, hogy ily módon a gyári üzemek hátrányos befolyásától megóvják. A gyárilány elnevezés ezen a vidéken nem valami megtisztelő cím a női nemre nézve.

Ez alkalommal meg kell emlékezni még arról a viszonyról, amelyben a csipkeverés az Érchegység egyéb háziipari termelésével van. Az Érchegységben ugyanis a csipke háziiparon kívül Sebastiansberg vidékén a kosárfonó háziipar, Katherinenberg és Weipert környékén a gyermekjátékárú- és paszománykészítő háziipar van elterjedve. A hangszereknek házilag való készítésével Graslitz és Schönbach környékén foglalkoznak,

ennek dacára soha sem fordul elő, hogy ugyanazon család tagjai különböző háziiparokban tevékenykedjék, sőt ellenkezőleg, a családtagok mindig ugyanazon háziipari termelést űzik. Ennek oka abban keresendő, hogy több háziiparágban, mint pl. a gyermekjátékkészítésnél a munkamegosztásnak igen nagy szerepe van. Azáltal tehát, hogy a család tagjai mindegyik a készítményeknek más és más részét állítja elő, a termelést racionálisabbá teszi. A csipkeiparban ily munkamegosztásnak helye nincsen, míg a legtöbb háziiparban a munkamegosztás előfeltétele a termelés fokozásának. Azáltal, hogy az Ércheység lakosságának egy része más különböző háziiparban talál foglalkozást, csökkenti a csipke háziiparban munkát keresők számát. Ilymódon a különböző háziipari termelési ágak kedvezően hatnak a lakosság kereseti lehetőségeinek kiegyensúlyozására.

A háziipari termelésnek különböző szempontokból való vizsgálása alkalmával ezen foglalkozási ágnak a családi életre gyakorolt hatása — különösen a háziipari termeléssel nem rokonszenvező közgazdászok részéről — nagyon kevés méltánylásban részesül. Valószínű, hogy a háziipari termelési rendszer megszüntetésével foglalkozó politikusok a háziiparban rejlő etikai értéket kevésre becsülik. Annál inkább igyekeznek ki-domborítani a termelésben rejlő hátrányokat, hogy ily módon annak felesleges voltát és ártalmasságát igazolják. Emellett a törekvés mellett természetes, hogy ezen termelési ágnak előnyei felett elsiklik a kritika. Egy ily előnye az a befolyás, amelyet a háziipari termelés a családi kötelékre gyakorol. Természetes, hogy azokon a helyeken, ahol a család tagjai a családfő körül csoportosulva végzik a napi munkát, a családi kötelék megszilárdul. A gyermekek állandóan a szülők felügyelete alatt állnak, az anya ipari tevékenysége mellett is képes a háztartást elvégezni és a család férfitagja, amennyiben a nyári időszak alatt hosszabb időn át az otthon körétől távol kénytelen munkát vállalni, munkája végeztével kellemes és viszonylagos jólétben levő családot talál. Ezzel szemben csak azt kell szem előtt tartani, hogy milyenek a viszonyok a gyári üzemben, ahol a szülők együtt dolgoznak a gyárban és a gyermekek gondját idegen emberekre kell bízni. Emellett azonban nem szabad elfelejteni azokat az egyéb erkölcsi előnyöket sem, amelyek a háziipari foglalkozással járnak; már magában véve az a körülmény, hogy a

háziipar munkaalkalmakat teremt, sőt gyakran egyedüli kereseti lehetőséget, már önmagábanvéve is nagy értéket jelent. Ehhez járul még az is, hogy oly egyének is keresethez jutnak, akik csökkent munkaerejükre való tekintettel egyébként másoknak esnének terhére. A háziipari foglalkozás ezenkívül a munkával meghonosítja az ú. n. kedélyességet, amely a fegyelmezett gyáripari üzemben ki van zárva. És ez sokkal lényegesebb, mint azok az ellenvetések, amelyeket a háziipari termelés ellenségei hoznak fel. A háziiparosok kedvetlen munkálkodásáról, kétségbeeséséről terjesztett híreszteléseknek semmiféle alapjuk nincs, dacára annak, hogy a háború alatt a Monarchia többi lakosságához viszonyítva az élelmezés szempontjából igen kemény nélkülözésteli napokat kellett átélniök. A háziiparnak a nagy városokban gyakran emlegetett erkölcsi hátrányairól az Ércheegységben szó sincs s ilyenekről a vonatkozó irodalmi termékek sem emlékeznek meg. A szociálpolitikusok e tekintetben megkonstruált véleményei a városokban szerzett tapasztalatokon alapulnak és semmiféle összefüggésben nem állnak a vidékek meghonosodott háziipar termelésével.

A háziiparosok egészségi viszonyai szintén eléggé kedvezőek, mert éppen e mellékkereset ad lehetőséget arra, hogy még a gyengébb munkaerő is hozzájáruljon a család fentartásához. Az egészségügyi viszonyokat az orsócsipke készítésére fordított hosszú munkaidő sem befolyásolja hátrányosan, mert az sohasem haladja meg a 11—12 órát, sőt az átlagban a munkaidő ennek jóval alatta marad. Igaz ugyan, hogy a 10 órai munkaidő gyenge táplálkozás mellett erősen igénybeveszi a szervezetet, azonban nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy az orsócsipkekészítés technikája nem annyira fárasztó, mint valamely egyhangú gyárimunka s ezenkívül a munkásnő belátásától függ, hogy mikor és mennyi időre szakítsa meg ezt a munkaidőt.

Az Ércheegység csipkekészítő háziiparának viszonyait alapul véve megállapítható, hogy bár a kereseti lehetőségek nem valami rózsásak, mindazonáltal igazságtalan volna ú. n. ipari nyomorról beszélni, mint ahogy némely nemzetgazdász a háziipart jellemezni szokta. Nem lehet azonban szó a háziiparosok elkeseredéséről sem, mert a történelmi tények igazolják, hogy ez a termelés, bár igen sokszor súlyos válságokon ment keresztül, a háziiparosok a legelső alkalommal újból hozzáfogtak a munkához minden elkeseredés és kétségbeesés nélkül; hűek

maradtak ősi foglalkozásukhoz, abban a helyes tudatban, hogy számukra ez az egyetlen foglalkozás, amely szűkös viszonyaik között a megélhetésüket biztosítja. Ez volt az oka, hogy reménytelenség sohasem korlátozta munkakészségüket. Így van ez még ma is s ez optimizmus annál is inkább jogosult, mert ma már megtétettek mindazok az intézkedések, amelyek a csipke háziiparnak további fejlődését lehetővé teszik.

2. A bajor alpesi tartományok háziipara.

A bajor alpesi vidékek, melyek három részre oszthatók, kiválóan alkalmasak a házipari termelésre. A Bodensee és Lech, a Lech és Inn folyók közötti bajoralpok, továbbá a berchtesgadener Kalkalpok, amelyek a salzburgi alpok folytatását képezik, talajviszonyaikat fogva mezőgazdasági termelésre kevésbé alkalmasak és így a háziiparnak valamely ága mindenütt meghonosodott.

Az említett vidékeken a házipari termelésnek következő ágaival találkozunk: A salzburgi Kalkalpokban a fafaragászat, a faesztergályozás és a festett ládikák készítése van elterjedve. Chiemgau vidékén a szalmafonás maradványai találhatók. Az Altöttingi ősi búcsújáróhely környékén s az Inn folyó mentén hasonlóképpen a faesztergályozás és a fafaragászat üzetik. Az itteni háziiparosok kisebb vallásos tárgyú alakokat, olvasókat és hasonló fából készített emléktárgyakat állítanak elő. A tiroli határ közelében, ahol az Iser folyó széles völgykatlant alkot, honosodott meg a mittenwaldi hegedűkészítő háziipar. Garmisch-Partenkirchen környékén a fafaragászat és a műbútor-készítés fejlődött ki mint háziipar. Ammergau környékén az oberammergaui passziójátékhoz szükséges vallásos tárgyú fafaragászati tárgyakat készítenek, de emellett szalmafonással, különösen pedig szalmafonatokból készült háztartási cikkek előállításával (lábtörölő, fürdőgyékény stb.) foglalkoznak. A weileri járásban van a világpiacra is ismert lindenbergeri szalmakalap-készítő háziiparnak a központja. Hindelang, Obersdorf és Hinterstein környékén a szegkovácsoló háziipar van elterjedve. Allgäueri alpok szétszórt falvaiban a hímző háziipar is felfedezhető, amennyiben a kézimunkával foglalkozó munkások a svájcezi hímző házipari vállalatok számára dolgoznak. Garmisch-

tól délre közvetlenül a tiroli határmenti falvakban a fából készült egyszerű háztartási cikkeket készítik, ami azonban a gépipar versenye következtében megszűnőfélben van. A felső Inn völgyében a csipkeverés és az olvasókészítés van meghonosodva. Némely községben a lakosság foglalkozik még szalmakalap-készítéssel is, mely iparág azonban csak a helyi szükségletet elégíti ki. A Brenneren Sterzing környékén a szaruesztergályozás dívik, amely évekkel ezelőtt számos háziiparost foglalkoztatott és lakosságának igen jó keresetet biztosított. Ezen a vidéken ismeretes még a takarókészítés és vászonszövés, nemezkalapkészítés és a szerszámgyártás, mint háziipari foglalkozás. A tiroli határmenti kerületek legjelentékenyebb háziipari termelése a fafaragászat, a famozaik és az ezüst filigrántermékek készítése. Az előbbi különösen a Grödner völgyben, az utóbbi pedig az Ampezzó völgyében található.

Az itt felsorolt háziipari foglalkozásoknak tulajdonképpen négy főcsoportja különböztethető meg, nevezetesen az oberammergaui fafaragászat, a berchtesgadeni faipari termékek készítése, a mittenwalddi hegedűkészítés és az allgäui szalmakalap-készítő háziipar. Minthogy pedig ez idő szerint is ezen háziipari foglalkozásoknak van jelentőségük, ennél fogva a hazai viszonyokra esetleg alkalmazható következtetések levonása céljából ezen foglalkozási ágaknak keletkezése, fejlődése és jelenlegi helyzetével kell behatóan foglalkozni.

I. Az oberammergaui fafaragó háziipar. A 10. században keletkezett Oberammergau lakossága, a hosszú és kemény téli időszak alatt hamarosan hozzáfogott lakóházának fafaragászati díszítményekkel való felékesítéséhez és az ugyanezen időtájt alapított rottenbachi kolostor felismerve a lakosságnak ezt az ösztönszerű hajlamát, hamarosan felhasználta azt vallásos fafaragványok készítésére s az első feszületek durva fatömbökből készültek. Ezen foglalkozási ágnak fejlődéséről a 16. századig nagyon kevés adat maradt fenn s csak annyi ismeretes, hogy a kolostorok és a lakosság szaporodásával a házieszközök, képek, retek, egyszerű vallásos tárgyú fafaragványok, a lakosságnak rendes iparszerű foglalkozását képezték. A környék kolostorainak 1520-ban nyilvánosságra került történetéből kiderül, hogy Oberammergau lakói a kisebb fafaragványok készítésében oly rendkívüli ügyességre tettek szert, hogy egy dió héjában Krisztus szenvedésének történetét annyira finoman és művésziesen

kidolgozott fafaragványokkal örökitették meg, hogy azt ma már Európában senki sem volna képes utánozni. A 17. század elején ez a termelés már annyira kifejlődött, hogy ebben az időben még ma is fennálló, több háziipari vállalat keletkezett, melyeknek feladata volt, hogy a kolostorokat felkereső megszámlálhatatlan zarándok által meg nem vásárolt fafaragványokkal a távoli idegenben is házaljanak. A harminc éves vallás- és a svédháború pusztításai ezt a vidéket sem kímélték, azonban a háború befejezése után a lakosság még nagyobb szorgalommal fogott hozzá a munkához, s a hatóságok indítatva érezték magukat arra, hogy kiadják az ú. n. fafaragászati rendtartást (Bildschnitzereiordnung), mert az eredetileg kézmű-rendeletnek nevezett szabályozás ellen a fafaragó háziiparosok mindaddig tiltakoztak, *míg 1681-ben a céhek ellenzése dacára a hatóság a faszobrászatot, illetve fafaragászatot kifejezetten szabad iparnak minősítette.* A közvetítői rendszer a 17. század végefelé honosodott meg, amikor a háziiparosok a termelés értékesítését saját maguk organizálták és pedig olymódon, hogy készítményeiket egyes vállalkozóra bízták, aki azokat az idegenben adta el. Ezek voltak az ú. n. „Kraxenträger”-ek. Ezek közül többnek sikerült a külföldön letelepednie s az árukészletet állandóan pótoltatni; így keletkeztek Oroszországban, Hollandiában, Franciaországban, Spanyol- és Olaszországban számos oly üzletek, amelyek ezeknek a fafaragászati tárgyaknak eladásával foglalkoztak. Ezek a közvetítők ha meggazdagodtak is, szülőfalújuktól sohasem szakadtak el, megtartották kis földbirtokukat, amelyen az otthonmaradt családtagok gazdálkodtak, a közvetítő pedig újabb minták beszerzésével állandóan foglalkoztatta szűkebb hazájának háziiparosait. Ez a virágzó időszak a 18. században és különösen annak vége felé teljesen megváltozott, illetve leromlott, minek okát az akkori közgazdasági írók Tirol versenyével, a divat változásával, amit a hegyvidéki lakók nem voltak képesek elég gyorsan követni, és azzal indokoltak, hogy Oroszország az ily vallásos tárgyú szobrászati munkák bevitelét megtiltotta, Olaszország pedig az ország belsejébe vezető kereskedelmi utakat elzárta.

Ezen iparnak újbóli fellendülése csak 1818. után következett be, amikor a műfaragászat a háborús viszonyokhoz alkalmazkodva, a vallásos tárgyú szobrászati munkák mellett katonákat és egész csataképeket ábrázoló figurákat állított elő,

amelyek már abban az időben rúgószerkezettel felszerelve, mozgásba voltak hozhatók. Ezt az újabb fellendülést a háborús viszonyok megszűntén kívül főleg az élelmiszerek árának csökkenése idézte elő, ami lehetővé tette az ipar, a kereskedelem és a forgalom megerősödését. Ebben az időben egy oberammergaui háziipari vállalat az 1834-ik évben üzleti feljegyzései szerint 15.972 bajor forint értékű árút helyezett el, mely összegből 7.574 forint értékű árú külföldre került.

Az oberammergaui háziiparral foglalkozók számára az alábbi statisztikai összeállítás nyújt tájékozást:

1880-ban	122	önálló	fafaragó	működött	11	közvetítővel
1885-ben	103	„	„	„	7	„
1897-ben	108	„	„	„	14	tanonccal
1906-ban	115	„	„	„	15	„
1909-ben	134	„	„	„	22	„
1913-ban	128	„	„	„	13	„
1923-ban	144	„	„	„	29	„

A helyzet ma az, hogy e háziiparosok között még most is megtalálhatók azok a típusok, akik a 18. században dolgoztak. Egyébként a kereseti viszonyok aszerint alakulnak, amint a háziiparosnak a fafaragás főfoglalkozását képzi-e, s mint műiparos jön-e számításba, avagy pedig műhelymunkával van-e elfoglalva s végül hogy ezen ipari foglalkozást csak mellékkeresetként űzi-e s ezáltal nagyobb értéket képviselő művészeti szempontból is finomabb tárgyak előállítására nem használható. Ez utóbbiak csak a téli hónapok alatt dolgoznak rendszerint egy és ugyanazon közvetítő számára.

II. A berchtesgadener faipari cikkek készítő háziipar. Az Augustinus barátok kolostorát a Sulzbach grófi család 1087. év körül alapította és az alapítványi birtokhoz csatolta Berchtesgaden községet is a hozzátartozó erdőségekkel együtt. Ezek a barátok a környéket csakhamar betelepítették az Ammergauból átköltöztetett bevándorlókkal, akik az állattenyésztésen kívül megkezdték a földnek művelését is. A bevándorlottak a hosszú téli hónapok alatt az otthonukból magukkal hozott kézügyességüket felhasználva, csakhamar megkezdték a házieszközök és fából faragott játékszerek készítését. Ez a foglalkozás rövid idő múlva oly mérveket öltött, hogy az ügyesebb

munkások a mezőgazdasági munkától függetleníthették magukat és már 1377-ben megengedtetett a közös birtokok felosztása, s ezzel egyidejűleg a fafaragó és faesztergályozó iparosok számára a legmesszebbmenő ipari szabadság biztosítása. A tizenhatodik század elején a háziiparosok már kifogásolták a földesúrnak teljesített szolgáltatásokat, amelyek, mint határvédelem, adók és vámok terhelték az ipart. Az erre vonatkozó panasz a császár elé kerülve, kiadatott az ú. n. „Fuchsbrief” rendelet, amely aziránt intézkedett, hogy a faipari készítményeket előállító háziiparosoknak joguk van az erdőből az ipari fát oly mennyiségben vám- és adómentesen elszállítani, amennyit egy háziiparos saját hátán el tud vinni, ellenben a lovakkal és kocsival szállított ipari fa után — miként eddig — továbbra is vámot és adót kell fizetni.

Ebben a században egyébként ez a háziipar nagy virágzásnak indult és attól tartva, hogy nagyon sokan fognak ebben az iparban elhelyezkedni és ezáltal nagyon kiélesedik a verseny, 1525-ben egy céhrendszerű szervezet lépett életbe, ami azonban korántsem akadályozta meg ezen iparral foglalkozók számának szaporodását, miért is egy sereg oly rendelet adott ki, amelyek a faipari munkások önállóságát igyekeztek korlátozni. Ezen rendelkezések közül érdemes felemlíteni, hogy csak az lehetett ezen iparágban mester, aki egyuttal földtulajdonos volt, vagy pedig egy mester özvegyét vette feleségül; továbbá legénysorban levő iparosok kivételesen csak akkor lehettek mesterek, ha szüleiket is eltartani voltak kénytelenek; a mesterek lányait az iparban nem volt szabad kiképezni, s legfeljebb csak a festészetet sajátíthatták el; azok a segédek és tanoncok pedig, akiknek törvénytelen gyermekük volt, a tanulási időt újból kénytelenek voltak elkezdni; a tanulási időt négy évre emelték fel stb. Mindezen az ipar fejlődését kedvezőtlenül befolyásoló körülmények a 17. század végén igen sok háziiparost arra kényszerítettek, hogy szülőfalújukat elhagyva, más vidékeken telepedjenek le. Így 1735-ben Nürnbergben már 142 család települt le, melyeknek tagjai az új és magasabb kultúrájú környezetben igen értékes munkát fejtettek ki. S ha ennek dacára hosszú időn át nem voltak képesek zöld ágra vergődni, ennek oka egyrészt az volt, hogy az iparosok a nyersanyagot Nürnbergben kénytelenek voltak megvásárolni, másrészt pedig mert a nürnbergi munkáltatók nagyon

rosszul fizettek. Miként a krónikás megírta, ezek a munkaadók a bajor forintot nem mindig számították 60 krajcárral, hanem igen gyakran csak negyven krajcárt adtak érte. S ha ennek dacára Nürnbergben ez a háziipar mégis prosperált és a háziiparosok száma szaporodott, ezt annak a körülménynek lehet tulajdonítani, hogy az iparosnak már a legkisebb gyermeke is segédkezett a munkánál.

A háziiparosok készítményeinek elhelyezése részben házalók útján történt, túlnyomólag azonban olyképen, hogy a munkaadók a készítményeket készpénzfizetés ellenében átvették. Ezek a munkaadók, mint nagykereskedők már a 16. században a berchtesgadeni háziipari termékeket úgyszólván Európa összes piacain elhelyezték, sőt az első spanyol hódítások idején az árút sikerült Nyugat- és Kelet-India piacain is bevezetni. A háziiparosoknak Nürnbergbe történt átköltözködése óta azonban ezek a készítmények már csak mint „*norinbergi gyermekjátékok*” voltak a világpiacon ismeretesek, s a munkások keresete a készítmények silányabb volta miatt erősen megcsappant, míg e termékek eladási ára azok eredetiségénél fogva rohamosan emelkedett. Ez a körülmény meglehetősen nehéz helyzetbe hozta a termelést, amihez később hozzájárult az Ausztria részéről 1756-ban kiadott tilalom is, ami a berchtesgadeni árúknak Ausztriába való bevitelét tette lehetetlenné. Ily körülmények között nem csodálható, hogy a környéken a pamuthímzés is mint háziipari foglalkozás kezdett elterjedni, amit a kolostorok több pamutszövő iskola létesítésével igyekeztek előmozdítani. Amikor 1812-ben a számtalan panasz következtében a bajor kormány az említett háziipar helyzetét vizsgálat tárgyává tette és különösen azt akarta megállapítani, hogy valóban több külföldi munkáltató uzsorázza ki a háziiparosokat, a kormány kénytelen volt a munkáltatókat védelembe venni, mert bebizonyosodott, hogy ezeket a szegény, egyébként kereset nélküli egyéneket egyedül a munkáltatóknak üzleti érzéke és tevékenysége, ami kiváltképen a készítmények elhelyezési lehetőségeinek felkutatásában nyilvánult meg, juttatja keresethez. Már akkor konstataálta a bajor kormány, *hogy ezen foglalkozási ágnak legerősebb támasza a jól megszervezett értékesítő vállalatok tevékenysége.*

A berchtesgadeni háziiparosok, bár ez a foglalkozás még ma is az egész környéken el van terjedve, nem képeznek oly

egységes művészi kolóniát, mint a passziójátékkészítő falvak háziiparosai. Az itteni háziiparosok ez idő szerint főleg játékszereket, festett dobozokat és műbútorféléket készítenek. Az iparban foglalkoztatott üzemek számáról az alábbi összeállítás nyújt tájékozást.

1596-ban volt	338	üzem mintegy	300	} segéd-, tanonccal és egyéb munkással.
1805-ben	641	„	2.500	
1860-ban	590	„	2.000	
1882-ben	308	„	1.450	
1887-ben	258	„	1.200	
1907-ben	152	„	600	
1923-ban	130	„	450	

A fenti számokhoz még hozzáadandó a dobozkészítő üzemek száma, ami 1805-ben 236, 1860-ban 170, 1887-ben 134 és 1923-ban már csak 80 volt.

A *műbútorasztalos*ság, mely ezen környéknek már évszázadok óta meghonosodott ipari foglalkozása volt, a világháborút megelőző évtizedekben meglehetősen visszafejlődött, az utóbbi években azonban úgy Oberammergau, mint Berchtesgaden és Garmisch-Partenkirchenben sajtószerű módon újból lendületet vett. Az ízlés és a divat, amelyek a háziipari termelésnek mindenkor elsőrendű tényezői voltak, újból felkarolta a régi bútorkat s az ily tárgyak iránti kereslet ezt az ipari foglalkozást is fellendítette.

A *faesztergályozók* ez idő szerint leginkább pipákat, különböző nagyságú dobozokat és hasonló tárgyakat készítenek, míg a háztartási cikkek közül különösen kanalakat, fából készített dézsákat, ugyancsak fából készített vaj- és zsírtartókat és szánkókat állítanak elő. Mindezek a cikkek oly szolidan és csinosan készülnek, hogy azok a gépi munkával szemben a háztartásokban több generáción keresztül teljesíthetnek szolgálatot.

A legjobban elterjedt *dobozkészítő háziiparban* ma már a munkamegosztás érvényesül. A nyers dobozokat ugyanis nyersen a munkaadó szolgáltatja, amelyeket a háziiparosok finom faragókésekkel díszítenek. Ennek elkészülte után a félégyártmányok festés céljából más háziiparosok kezébe kerülnek. Hasonlóképpen a munkamegosztás elve érvényesül a játékarú házi-

iparban is, melynek különlegessége az általánosan ismert „idő-jelző házikók” mindenütt feltalálhatók. Készítenek ezenkívül bababölcsőket, babaszobaberendezéseket stb., amelyeket igen élénk színekkel festenek ki.

III. Allgäui szalmakalap háziipar. A szalmakalapkészítő háziipar nem a nép lelkéből kifejlődött foglalkozási ág, mint az oberammergaui és a berchtesgadeni faipar, hanem az a bajor alpesi tartományokban jóval később meghonosított háziipari foglalkozás. Csak a 18. század második felében kezdték Lindenberg lakosai a szalmafonás művészetét Olaszországban megtanulni, ahonnan ezt az ipari termelést hazájukba ültették át. Említésre méltó, hogy Lindenberg az északi államokat a középtengerrel összekötő főútvonalon fekszik, ami egyuttal igazolja azt is, hogy Olaszország és a középtenger kultúrája mily nagy hatást gyakorolt az alpoktól északra fekvő államok lakosságára. Lindenberg mostoha mezőgazdasági viszonyainál fogva már régebben mellékkeresetre kényszerítette a lakosságot és a szalmafonással foglalkozók csakhamar rátértek a kalapok előállítására. Az elmúlt évszázad első évtizedétől kezdve a szalmafonó háziipar hatalmas mérveket öltött. Ennek volt a következménye, hogy több háziiparos kereskedelmi társulatokba tömörült a készítményeknek közös számlára való értékesítése céljából. Ezek a társaságok már 1800-tól kezdve vásárolják össze és hozzák piacra a háziiparosok készítményeit. 1815-ben már 556 család foglalkozott a szalmakalapkészítéssel. Évente mintegy 56.000 kalapot készítettek, melyeknek ára nagyság szerint 4, 6, 12—24 krajcár volt. Egy ügyes háziiparos két és fél nap alatt három kalapot készített el és darabonként 22 krajcárt keresett, melyből a költségeket levonva, ez a foglalkozás a munkás számára darabonként 11 krajcár tiszta jövedelmet biztosított.

Az a körülmény, hogy a szalmakalapkészítés szintén a divatszerű iparok közé tartozik, hamarosan éreztette hátrányát s a középosztály a szalmakalapviselést elejtván, az ezek számára készült árút a termelők igen alacsony áron voltak kénytelenek a szegényebb néposztály tagjai között elhelyezni. A bajor kormány 1892-ben díjat tűzött ki a belföldi szalmából készült és legjobban sikerült flórenci női szalmakalapokra, miután ezeket a kalapokat igen drágán a külföldről hozták be. A díjra Lindenberg háziiparosai is pályáztak, azonban nem

sikerült azt megszerezniök, miután az általuk készített kalapok ára az akkori világpiaci árakat jelentékenyen túlhaladta.

1843 óta virágzik a durva szalmafonatkészítés és az abból készült árúknak előállítás. A múlt század 70-es éveiben Lindenberg és környékén mintegy 15—16.000 szalmakalap-készítő háziiparos dolgozott, 13 munkaadóval. Az árút értékesítő munkaadókon kívül még igen sok háziiparos a házalás útján értékesítette a termékeket. Ebben az időben indult meg a mechanikai gépek alkalmazása, ami azt eredményezte, hogy ez idő szerint az allgäui szalmakalapipar népipar ugyan, azonban egy teljesen modern háziiparrá fejlődött ki, amennyiben a bajor alpesi tartományokban ez az egyetlen termelési ág, ahol a háziipar a gyáripari termeléssel kombinálva van megszervezve. Ezt az átalakulást a külföldi fonatoknak behozatala és a gépek alkalmazása tette lehetővé. A 70-es években lindenbergi háziiparosok angol kereskedőktől vásárolták a kínai fonatokat, míg 1880-tól kezdve a japán szalmafonatok is vásároltatnak. Az északi és nyugati német tartományok nagykereskedői voltak az allgäui szalmakalapok legjelentékenyebb vásárlói és mind tömegesebb megrendelésekkel árasztották el a munkáltatókat. A tulajdonképeni kereslet már csak a kínai fonatokból készült kalapokban volt észlelhető, míg az allgäui fonatokból készült cikkeket csak Délnémetország országos vásárain lehetett értékesíteni. A belföldi fonatokból készített cikkek keresletének megszűnése következtében a fonással foglalkozó háziiparosok száma is fokozatosan csökkent úgy, hogy amíg 1880-ban 350 nő foglalkozott a szalmafonatok készítésével, addig 1885-ben már csak 130, 1895-ben 50 és 1900-ban csupán 30 fonómunkásnő volt található.

Ebben a termelési ágban 1869-ben alkalmazták az első hidraulikus sajtolót, 1873-ban pedig az első varrógépeket. A gyáriparszerűleg berendezett üzemek száma különösen 1882—1888-ig és 1903-tól 1905-ig folyvást szaporodott, s az üzemeknek munkáskezek utáni kereslete nagyszámú gépek elterjedését vonta maga után, ami a munkás kereseti viszonyainak megjavulását eredményezte. A lindenbergi háziipari termelés méreteiről tájékoztatást nyújt az alábbi statisztika: 1880-ban 450.000 drb szalmakalapot készítettek, 1885-ben 735.000 drb, 1890-ben 2.000.000 drb, 1895-ben 2 és fél millió drb, 1900-ban

4 millió db, amely mennyiség 1912-ben 8,660.000 darabra, illetve 1913-ban 7,920.000 darabra emelkedett.

Ez a modern gyáriparral kombinált szalmakalapkészítő háziipar az ősi faipari cikket készítő háziipartól a gyorsan elsajátítható technikájával különbözik, ami lehetővé teszi, hogy a munkások hamarosan keresethez juthassanak. Ez idő szerint ebben a termelésben a háziiparnak a szalmakalapvarrásnál és díszítésnél van szerepe, amely foglalkozás különös szakismeretet nem igényel. Ujabban a szalmakalapvarrást tanfolyamokon tanítják, míg korábban a családanya volt az ujoncok tanítója. 1920-ban ebben a kerületben 100 varrógép volt üzemben, 95 motorral. A motor alkalmazásával a varrónő keresete 20%-kal emelkedett.

A munkaadók a fonatot ez idő szerint is angol közvetítők útján szerzik be, még pedig a kínai fonatokat Tsingtauból, a japán fonatokat pedig Kobe és Jokohamából. Az allgäui szalmakalapkészítő iparnak erős versenyt támaszt Anglia és Olaszország, miután e két állam sokkal kedvezőbb feltételek mellett szerzi be a fonatokat.

Jelenleg a szalmakalapkészítő háziipar kiterjed az egész Weiler-kerületre, valamint az ezzel határos Oberstaufen és Wanger kerületekre. A termelés és értékesítés központja Lindenberg. Az iparfelügyelők jelentései szerint a háziiparral foglalkozók száma a következő:

1907-ben összesen	1.500 munkás volt	65 tanonccal
1912-ben „	1.723 „	„ 59 „
1913-ban „	2.221 „	„ 12 „
1920-ban „	2.525 „	„ 18 „

A foglalkoztatott munkások 90—95%-a női munkás volt. 1872-ben, mielőtt ez a termelés a gyárüzemmel kombinált üzemmé alakult volna át, mindössze 1500—1700 munkást foglalkoztatott. Ma már 26 szalmakalapkészítő gyártelep van üzemben, amelyek 1920-ban 1.219 gyárimunkást és 102 tanoncot foglalkoztattak. A gyári munkások $\frac{3}{4}$ része ingatlannal nem rendelkezik. A szalmakalapiparnak kiegészítő részét képezi a fonatok fehéritése és festése is, mely művelet ez idő szerint szintén kizárólag gyáriparszerűleg végeztetik anélkül, hogy háziiparosokat foglalkoztatna.

IV. A *mittenwaldi hegedűkészítő házipar*. Mittenwald Németországot a Brenneren át Olaszországgal összekötő ősrégi főútvonalon fekszik és már a rómaiak idejében katonai állomás volt (*media silva*) az Augusztus Vindelicorum (Augsburg) felé vezető útnak biztosítása céljából. Amióta 553-ban a bajorok az alpesi tartományokat birtokba vették, ez a város Európa történelmének úgyszólván összes szenvedéseit átélte. A várost környező nagy kiterjedésű erdőségek és legelők 1924-ben a freisingi kisközség birtokába kerültek. A város gazdasági fejlődésének zenitjét 1487-ben érte el, amikor a velenceiek az Európaszerte híres bőzeni vásárt Zsigmond osztrák herceggel keletkezett viszálykodás miatt Mittenwaldba helyezték át. A harminc éves háború alatt a város forgalma jelentékenyen meggyöngült, amihez járult még az is, hogy 1679-ben a velenceiek a kedvező fekvésnél fogva a vásári forgalmat újból Bózenbe helyezték vissza. Ennek a kornak (1653-ban) született Klotz Mihály, aki a *mittenwaldi hegedűkészítőipart* megeremtette.

Az olasz hegedűkészítők művészetéről, az Olaszországból érkező kereskedők már igen sokat beszéltek, ami Klotz apját arra indította, hogy fiát a hegedűkészítés művészetével megismertesse. Állítólag a fiú kezdetben Steiner Jakab tiroli mesternél volt tanoncként alkalmazva. Ezzel a zseniális tiroli hegedűkészítővel igen gyakran lehetett találkozni a *mittenwaldi erdőségekben*, ahol a hegedűk céljaira alkalmas műfát kereste. Tény az, hogy 1663-ban a fiút Cremonába vitték, ahol Amati Nikóla hegedűkészítő vette pártfogásába. Klotz néhány év múlva a mesternek legjobb tanítványai közé tartozott és felkeltette tanuló társainak, köztük Guarneriék és Stradiváriusnak irigységét. Hosszú éveken át folyt viszálykodásnak az volt a vége, hogy a vetélytársak fegyverrel támadták meg egymást, mire Klotz elhagyta Cremonát, de néhány éven át még Olaszországban maradt, ahol több mesternél, így Giovanni Raichlich páduai művésznél folytatta kiképzését, kinek Klotz részére kiállított tanulólevele még ma is megvan. Klotz mint teljesen kiképzett mester, gazdag tapasztalatokkal, kitűnő rajzokkal és modellekkel felszerelve 30 éves korában tért vissza szülővárosába. Az általa megkezdett munkához számos segítő társ jelentkezett, mert a kedvezőtlen gazdasági viszonyok miatt nagyon sokan voltak a keresetnélküliek. Azok a magas árak, amelyeket a Klotz által készített húrral felszerelt hegedűkért fizettek, meggyőzték a

minden újítástól idegenkedő hegyvidéki lakókat arról, hogy ennek az új vállalkozásnak gazdasági előnyei sem becsülendők le. A Klotz által készített hegedűkkel házaló kereskedők csakhamar elárasztották az egész vidéket és a készítményeket az udvarházakban is szívesen vásárolták, mert a házalók egyúttal kitűnően értettek a hegedűk kezeléséhez is.

A Klotz által alapított vállalat második utódja a hegedűkészítőipart már hatalmasan fellendítette, sőt a Klotz fia cég készítményei még az apa művészetét is felülmúlták. Ez időtől kezdve a Klotz családban minden egyes férfiutód hegedűkészítőiparossá képezte ki magát és egyedül nekik volt joguk a hangszerkészítő megjelölést használniok. A kedvező eredmény hatása alatt számos mittenwaldi család foglalkozott nemcsak a hegedűkészítéssel, hanem kezdetét vette a citeráknak, gitároknak és csellóknak előállításával is. A 18. század közepe táján néhány vállalkozó kísérletet tett arra nézve, hogy a készítményeket a külföldi piacokon helyezze el. Ebből a célból nagyobb üzleti utakra indultak, amennyiben felkeresték Angliát és Oroszországot is. Minthogy ezek a vállalkozók legtöbbször otthonuktól távol települtek le, az összegyűjtött megrendeléseket az otthonmaradt iparostársaikhoz juttatták, akik a megrendeléseket számukra teljesítették. Így keletkezett az első munkaadórendszer 1750-ben, akik közül különösen Neuner Mátyás vállalkozónak sikerült számos külföldi piacot meghódítani. A családi hagyomány szerint egy ízben, mikor hosszabb ideig Oroszországban üzleti úton volt, Moszkvából mindössze csak egy dukáttal tudott hazájába visszatérni, mert Moszkva égése alkalmával az összes magával vitt hegedűk elégték. A második munkáltatóvállalat, Baeder és társa 1790-ben alapított. Ezeknek a vállalkozóknak harmadik generációja már Észak- és Délamerika piacait is megszerezte, úgy hogy a mittenwaldi hegedű úgyszólván az egész világon keresett cikké vált. Ezeknek a nagyvállalkozóknak nemzetgazdasági szempontból legfőbb érdemük az volt, hogy a háziipar ezen készítményei számára a világpiacokat meghódították, a termékek elhelyezését messze előrelátó ügyességgel megszervezték és az üzemet az új idők kapitalisztikus irányzatának megfelelően rendezték be. Ez a példa világosan igazolja azt, hogy a termelésnek milyen nagy szüksége van a kereskedői tevékenységre. A kitartó vállalkozási szellemnek volt a következménye az is, hogy a termelésben az üzleti szempontok kezdtek érvénye-

sülni, minek következménye az volt, hogy a termelésben a munkamegosztás fokozatosan bevezethető volt.

A 19. század közepén a mittenwaldi hegedűkészítő-háziipar rohamosan hanyatlott. Ennek a hanyatlásnak egyik legfőbb oka az volt, hogy a termékek legnagyobb fogyasztója, Anglia 1850-től kezdve a megrendeléseket úgyszólván teljesen beszüntette. Egy további ok abban keresendő, hogy a munkások az elődeiktől örökölt munkakészség és izlés fejlesztésével mitsem törődve, az olaszországi minták utánzásáról szinte teljesen megfeledkeztek. Szóval a munka minősége hanyatlott, amiben nagy részük volt a munkáltatóknak is. Az állam igyekezett segíteni a helyzeten és e célból 1857-ben létesítette a hegedűkészítő szakiskolát, oly célból, hogy ezen iparban a művészeti szempontok és kívánalmak ismét érvényesüljenek. A munkaadók viszont fiaikat külföldre küldték a legjobb mesterekhez, hogy a hegedűkészítést tanulmányozzák s a többek között 1865-ben a párisi Guillaume cégnek nagyon sok értékes hangszermodelljével ismertették meg a hegedűkészítő iparosokat. A hanyatlás oka végül az volt, hogy a vogtlandi hangszeripar rendkívül mértékben fellendült, amely főleg a tömegtermelésre és az olcsó exportárúk gyártására rendezkedett be.

A mittenwaldi hangszerkészítési munka technikája rendkívül komplikált. Hogy a hegedűkészítésre alkalmas faanyagot fel lehessen dolgozni, azt elsősorban évek hosszú során át meg kell munkálni. Egy ily hosszú idő alatt pedig sem a háziiparos, sem pedig a munkás nem képes nélkülözni a szükséges tőkét, miért is ebben az iparban eleinte kizárólag a munkáltató gondoskodott a nyersanyag beszerzéséről s a háziiparos ritkán jut abba a helyzetbe, hogy nyersanyagot vásároljon. A világháború utáni kedvező konjunkturális időkben több háziiparos önállósította magát és a munkaadókkal együtt munkaadószövetséget alakítottak a szükséges nyersanyag (rezonanzfa) közös beszerzése céljából. Mióta a nyers faanyag ára annyira megdrágult, az állami hegedűkészítő-iskola is csatlakozott ehhez az alakulathoz, hogy ily módon a végzett növendékek önállósági törekvését elősegítse. Ez iskola működésének tulajdonítható egyébként az, hogy ma már sokkal nagyobb azoknak a hegedűkészítőiparosoknak a száma, akik a hegedűnek összes alkatrészeit maguk képesek elkészíteni, mint a múlt században. Ennek dacára a munkások legtöbbször a hangszereknek csak bizonyos alkatrészét

állítják elő, mert ma már ebben az iparban a munkamegosztás a legapróbb részletekig annyira érvényesül, hogy egy és ugyanazon hegedűn gyakran nyolc-tíz munkás dolgozik. A finomabb minőségű, úgynevezett minősített hangszereket, amint mindenféle műtárgyat is, csak egyetlen egy munkás képes elkészíteni. Ebben az iparban nagy súlyt kell helyezni a nyersanyag szárítására is, mert akár a napon, akár pedig mesterséges úton gyorsan szárított anyagból csak rossz árút lehet készíteni. Ez egyszersmind indokolja azt is, hogy ebben a foglalkozási ágban legmegfelelőbb üzemforma a háziipari termelés. Már a munkaadók műhelyeiben eszközölt munkaközösség is az egyéniség rovására esik, mert a munkás sohasem tudja azt a művészi értéket a készítményeknek megadni, mint az önállóan dolgozó munkás. A munkaközösség által előállított hangszerek nélkülözik az egyéniséget és a termelés erősen kapitalisztikus jellegű. A használt fa minősége és a megmunkálás finomsága szerint a hangszereknek ötféle minőségét különböztetik meg. Meg kell jegyezni, hogy a hangszerkészítő háziiparos rendkívül kevés számú és egyszerű szerszámmal dolgozik.

Dacára annak, hogy az erdőségek állománya jelentékenyen megcsappant, a belföldi erdőségek még mindig bőségesen fedezik a háziiparosok által feldolgozható anyagot. Ez a faanyag Thünen meghatározása szerint is az ú. n. épületfa csoportjába tartozik és oly régi erdőségekben szerezhető be, ahol az idősb és értékes törzsek találhatók s amelyeknek nagy távolságra való szállítása még kifizeti magát. Mert csakis a legkiválóbb, galymentes anyagot használhatják úgy a fafaragó, valamint a hegedűkészítő-háziiparosok. Ez az oka annak, hogy e vidékek háziiparosai főleg az állami avagy a Königssee környékén elterülő erdőségekből szerzik be szükségletüket. Mindkét ipar főleg a fenyőfát és a juharfát dolgozza fel. Az egyéb faipari termékek előállításához alkalmas még a hársfa, a körtefa, a nyárfa és a szilfa. A kiválóan szép árút almafából és tölgyfából készítik. Ez utóbbi az egyedüli fa, amelyet a környék háziiparosai nem a belföldön szerzik be, hanem a külföldről és pedig Salzburgon át, Szerbiából hozatják, miután a németországi tölgyfa nagyon kemény, ellenben a szerbiai sokkal lágyabb s így könnyebben megmunkálható. Sajnos, a bajor állam nagyon kevés gondot fordít az itt említett háziiparokra, habár a nyersanyag beszerzése tekintetében a háziiparosokat különböző kedvezményekben

részesíti. Így többek között Berchtesgadenben az állami erdőhivatalok évenként minden önálló háziiparosnak két törzset juttatnak s ezenkívül a legidősebb fiúnak, amennyiben ugyanebben az iparban helyezkedik el, egy törzset adnak el még ma is néhány fillérért. A szétosztásra kerülő szálfákat a jogosultaknak egy bizottsága választja ki és sorsolás útján osztja szét. Ily módon 1922-ben a berchtesgadeni kerület erdőhivatala 103 törzset osztott szét 64 háziiparos között; ugyanakkor a ramsau-i erdőhivatal 34 törzset adott 17 háziiparosnak, s a bischofswieseni hivatal területén 38 háziiparos 74 törzset vett át.

Az előzőekben felsorolt háziipari termelés életképessége és jogosultsága tekintetében megállapítható, hogy ezek a háziipari foglalkozási ágak nem azokat a silány minőségű cikkekét állítják elő, amelyeket számos háziipari foglalkozás kitermel, hanem kifejezetten elsőrendű minőségű cikkekét termelnek. A gépipar e tekintetben sohasem versenyezhet a háziiparral. Az alpesi tartományokban tehát ezeknek a termelési ágaknak nemcsak jogosultságuk, hanem különleges értékük is megvan; fentartásuk tehát közgazdasági szempontból is kívánatos. Egy régi háziiparos nemzedékben rejlő művészi képesség és öröklött kézügyesség oly értéket jelent, hogy azokra a gyáriipari termelés mellett is feltétlenül szükség van, mert a háziipari termelés a nagy idegenforgalomra való tekintettel adja meg azokat a lehetőségeket, amelyek számos alkotó és termelőképes erőt egyesítenek és e vidék lakosságának existenciáját biztosítják.

Pár évvel ezelőtt a mezőgazdaság és az idegenforgalom a legkedvezőbb konjunkturális lehetőségeket élt át, ami egyben a háziipari foglalkozásnak háttérbe szorításával járt. Nem szabad azonban elfelejteni, hogy a mezőgazdaságban a kedvező időszak már elmúlt. Az ismét megjelent verseny a világpiacon mindenütt lenyomta az árakat, amihez járult az is, hogy még a kisgazdaságok is súlyos adókkal vannak terhelve. A megművelésre alkalmas földek kihasználása évről-évre mind nagyobb mérveket ölt, amit a lakosság szaporodásával és a birtokviszonyok állandóságával járó feszültség idéz elő. Mindezek a körülmények a hegyi lakókat újból a háziipari foglalkozások felé terelik, s így módon a háziipar megakadályozza azt, hogy a lakosság szülőföldjét elhagyni legyen kénytelen, sőt hozzájárul ahhoz, hogy a vidéki nagy munkanélküliségen segítve legyen.

E vidék háziipari termelésének szervezetében a legkülön-

bőzőbb alakulatok találhatók, ami különösen a világháború óta számos változatban annyira összekeveredett, hogy a tulajdonképeni, az elmélet által is ismert üzemformákat alig lehet megkülönböztetni. Az e vidéken szokásos üzemszervezeteknek leggyakoribb formája, amidőn a nyersanyagot a vállalkozó a gyártelepeken gyűjti össze és a háziiparosoknak házhoz szállítja vagy pedig midőn a félgyártmányokat a háziiparos készpénzfizetés ellenében a megrendelő gyárnak leszállítja. Ily módon keletkeztek a kis árusítók, a közvetítők és a nagy munkaadók, míg az önálló háziipari üzem úgyszólván teljesen megszűnt. Ezeknek az üzemi alakulatoknak az egységes szervezetéről sem lehet beszélni, mert érvényesül Liefmannak jogilag teljesen helytálló az a megállapítása, hogy a közvetítő még nem üzem, hanem csereviszonyt létesítő szerv két önálló gazdasági egyed között. Megállapítható továbbá az is, hogy a világháború utáni időben a termelés vezetésében meglehetősen decentralizáció következett be, amennyiben több termelési ágban számos ügyes háziiparos maga alakult át vállalkozóvá és az általa fentartott műhelyben saját számlájára foglalkoztat háziipari munkásokat. Ezt a szervezési eltolódást legjobban a következő adatok igazolják: Oberammergauban 1 munkaközvetítő a háború előtt 9—11 műhelymunkást és 20—30 háziiparost foglalkoztatott, mivel szemben 1923-ban a műhelyben foglalkoztatottak száma 20—25-re emelkedett, az otthonmunkások száma pedig 10—15-re csökkent. A mittenwaldi kerületben egy közvetítő ugyancsak a háború előtt 18 műhelymunkással és 80—90 háziiparossal dolgozott, míg 1923-ban a műhelyben 82 munkás és otthon 40 munkás volt foglalkoztatva.

3. A Rajnavidék háziipari termelése.

A Rajna és Majna gazdasági területen különböző háziipari termelés honosodott meg, nevezetesen a szivarkésztés, a sáfránytermelés, az odenwaldi mézeskalácskészítés, a frankfurti és odenwaldi bútorkészítés; az odenwaldi és vogelsbergi székfonás, a taunussi és reinhesseni kosárfonó-háziipar, az odenwaldi koszorúkötés, a Majna melletti Russelsheimben a gyékényfonó-háziipar, a taunussi gyöngykoszorúkészítő-háziipar, Homburg környéki gomb- és láncerszénykészítés, ernyővarrás, Frankfurt

Gisen, Offenbach, Darmstadt és Wiesbaden környékén: szeg-kovácsipar; a taunussi és westerwaldi kefekötőipar, a nyugati Vogelsberg szövő-háziipara, a rhöni plüssszövést, a darmstadti szalmakalapkészítés és szőrmeárúkészítés, a taunussi és frankfurti keztyűvarrás, a Wetzlar és vidékén elterjedt emberi haj feldolgozó-háziipar; a vogelsbergi, hesseni és westerwaldi faze-kasipar; a rajnai és majnai vidék fehérnemű- és női ruházati konfekciósipara, a hessen-nassau, mainzi és offenbachi férfi-fehérnemű konfekciósipar; a Frankfurt és környékbeli karácsonyfadíszkészítő-háziipar. Mindezeket a háziipari foglalkozásokat — egynéhány kivételével — a gyáriparral való szerves kapcsolat jellemzi, úgy hogy az egyes termelési vidékeknek megvan a központi gyári vállalatuk is, amelyek a gazdaságos termelés érdekében háziiparosokat is foglalkoztatnak.

E vidék háziipari termelési ágai közül külön kell felemlíteni Vogelsberg keleti részein meghonosodott, azonban ma már megszűnőfélben lévő *vászonszövő-háziipart*, amelyben a foglalkoztatott munkások szempontjából három típus található; nevezetesen a finom gyapjúszővő minden előképzettség nélkül űzi ezt az ipart, lényegesen csökkent munkaerővel s a számuk alig haladja meg a 20—25-öt. Az egyszerű posztószövő szintén előképzettség nélkül dolgozik, a számuk ezeknek is meglehetősen korlátozott; a tulajdonképeni vászonszövő használati cikkeket készít tisztán lenből, mint drága asztalneműt, törülközőket, ónémet takarókat stb. Lauterbach kerület 24 községében 117, Alsfeld kerület 26 községében pedig 92 otthonmunkás dolgozik. Ezek a háziipari termelési helyek a nagy kereskedőházak és gyártelepek központjai körül terülnek el. A szövő háziiparosok keresete mindenütt igen csekély úgy, hogy azok 70%-a alig keresi meg nagy fáradtsággal a napi egy márkát. A többi szövő keresete is ritkán haladja meg az 1.50 márkát és csak a posztószövők képesek a két márka tiszta jövedelmet naponként elérni. Ezek azonban az összes szövőknek alig teszik ki 10%-át, mert az általuk készített posztó csakis a falusi lakosság között helyezhető el. A szövőiparosoknak csekély keresete miatt az asszonyoknak is segíteni kell. Igen sok munkanap a hosszú fonalaknak rendezésével és felszerelésével vész el. Az üzem mindenütt a lakószobában végeztetik, sehol sincs e célra külön műhely berendezve. Fiatalabb munkaerők csak alkalmászerűen ülnek le a szövőszékhez, míg az új nemzedék egyáltalán nem foglalkozik

vele. A szövők száma ma már alig éri el egyhatodát annak a létszámnak, amely még 20 évvel ezelőtt megállapítható volt. A szövők átlagos munkaideje 12—15 óra között váltakozik s vasárnap egyáltalán nem dolgoznak. A jobbmódú vidékeken ezzel a termeléssel csakis időtöltés szempontjából foglalkoznak s a gyenge kereseti viszonyokra való tekintettel a környéken az ú. n. közvetítő-kereskedő egyáltalán nem található.

A taunussi és a Frankfurt környékén meghonosodott *keztüvarró-háziipar* a múlt évszázad 80-as és 90-es éveiben keletkezett, amikor az egyetlen Motzer-féle keztügyár Arnoldsheimban külföldi veszteségek miatt feloszlott. A gyárnak megmaradt munkásai egymás között osztották meg a keztüvarrás technikáját, amennyiben úgy a festést, mint a simítást, úgyszintén a szabást is más és más hozzáértő munkások végezték, majd pedig a 18 darabból álló szabászati részeket a keztüvarrónőknek adták át, akik a tönkrement gyártól megvásárolt keztüvarrógépeken azokat lakásukon megvarrták. A 90-es évek közepén a frankfurti kereskedelmi kamara és a „Taunus” klub éveken át támogatták az itt letelepült háziiparosokat, hogy a keztüvarrást minél szélesebb körökkel megismertessék. E célból egy mintavarrónőt képeztettek ki a Magdeburg melletti burgi szakiskolán, továbbá több varrógépet szereztek be, amelyeket a varrónők között osztottak szét. Ennek dacára a finomabb keztüféléknek a készítését nem tudták meghonosítani s azok még ma is Szászországban, Sziléziában és Belgiumban készülnek, míg az arnoldsheimi varrónők csak az ú. n. közönséges varrást végzik el, amelyek az egyszerűbb és olcsóbb minőségű keztüknél használhatók. Ebben a termelési ágban a munkaidő a megrendelések mennyiségéhez igazodik, vagyis az őszi hónapokban a munkaidő 10—13 óra, míg a tavaszi hónapokban alig 6—8 óra. A munkásnők keresete akord-bérben jut kifejezésre, amely már évtizedek óta következő egységekben van megállapítva: egyszerű kis keztük varrása darabonként 10—12 fillér, a gomblyukakért és a szabadalmazott gombolók befoglalásáért külön két fillér számítható fel; a nagyobb és több gombbal ellátott, komplikáltabb keztük akordbére 20—22 fillérig emelkedik. A szorgalmas és jól iskolázott varrónő naponként 8—12 pár kisebb keztüt volt képes elkészíteni s ilymódon, ha az egész napot kihasználhatta, a napi keresete 1.68—2.20 márka között mozgott. A helyzet jelenleg az, hogy a varrónők nem a saját

gépeiken dolgoznak, hanem a vállalkozó által díjtalanul rendelkezésre bocsátott varrógépeken. Ezzel szemben a munkásnők adják a keztyűvarráshoz szükséges cérnát, ami évenként 1—2 márkát tesz ki, gondoskodnak a gépek olajozásáról, tisztításáról stb., ami azonban számottevő kiadást nem okoz. A munkásnők táplálkozása meglehetősen egyszerű, öltözködésük és lakásberendezésük szerény ugyan, de mintaszerűen tiszta és csinos.

Meg kell említeni, hogy a keztyűipar terén ugyanez a helyzet Frankfurtban is, ahol mértékszerinti keztyűket is készítenek ugyan, azonban a szükséglet legnagyobb része külföldön és pedig Luxemburgban készül és Frankfurtban csak az ú. n. javítási munkákat végzik. Az ezzel foglalkozó munkásnők nagy része szintén Szászországból került e vidékre, ahol a keztyűgyártás és e cikkek kivitele rendkívül ki van fejlődve.

Karácsonyfadísz-készítés. E vidéken a karácsonyfadíszkészítésnek, mint háziipari foglalkozásnak háromféle ága van elterjedve. És pedig a vattából vagy pamutból készített díszek, továbbá a drótból vagy aranyszálakból készített díszek és végül a bevont üveg vagy kéregpapír dísz tárgyak. Az üveggolyókat és az üvegből készült csipkéket korábban szintén háziiparszerűleg állították elő, ma már azonban ezeket a cikkeket külföldről hozatják. A kéregpapírokból készült tárgyaknak bearanyozása, valamint a dió héjának aranyozása és belső kidolgozása műhelyekben történik, úgyszintén műhelymunka a vattának és pamutnak kiszabása is. Maga a háziipar túlnyomólag kézimunka. Csak egynéhány munkásnő van gépiberendezéssel felszerelve, amely berendezés a gyárosok tulajdona. Ez a foglalkozás egyébként idényszerű és a munkásnők száma is ehhez igazodik. A munka természetszerűleg mellékfoglalkozásként végeztetik, a munkásnők gyakran változnak, miután az évnek első negyedében nagyon jelentéktelen a kereslet. Az ezen iparban foglalkoztatott munkásnők előképzettséggel nem rendelkeznek. A munkaidő a megrendelések sürgősségéhez igazodik s általában naponként négy-öt órát tesz ki. A napi munkabér, illetve órabér 8—20 márkafillér között váltakozik.

Az odenwaldi fazekasipar. A frankfurti kerület három vidékén van a fazekas-háziipari termelés erőteljesen kifejlődve. És pedig Darmstadt, Odenwald és Worms környékén. Ez a foglalkozási ág ezeken a vidékeken nagyon messze múltira tekinthet vissza. Már a rómaiak kihasználták Dieburg kitűnő agyagtele-

pét és fazekakat készítettek. A középkorban ez az iparág erősen fellendült és különösen a Rossdorf környékén készült agyagárúk tűntek fel szép díszítményeikkel, melyeknek ornamentikája még ma is alkalmazást nyer. A múlt évszázad elején ez a termelés ellanyhult, ami az olcsóbb vasedények szélesebbkörű kiterjedésének, továbbá a tüzelőanyag és az ólomérc megdrágulásának volt a következménye. Ez a hanyatlás a legújabb időkig tartott, amikor a hesseni kormány segítőakciót indított. A kormány mindenekelőtt ügyes, fiatal fazekasokat képeztetett ki az e célból Landshutban létesített szakiskolában s a kiképzetteket anyagi támogatásban részesítette. Ez időtől kezdve a mostani idők ízlése szerint készített agyagárúk kereslete mindinkább kezdett elterjedni. Felső-Hessenben a kormány olyképen segített, hogy megbízásából Haustein Pál darmstadti művész Hombergben és Lauterbachban a fazekasoknak több ízben előadást tartott s a dekoratív művészet tekintetében a termelőknek újabb és újabb irányt szabott. Ennek hatása alatt az iparosok ma már a legváltozatosabb ízlésű modern vázákat, tányérokat, kancsókat stb. állítják elő, ami mellett a régi motívumok mindenkor érvényesülnek. Ugyancsak a kormány kezdeményezésére létesültek nyersanyag (tűzifa, érc) beszerző szövetkezetek is, amelyek anyagi támogatásban részesültek.

Ily módon sikerült a odenwaldi fazekas háziipart a pusztulástól megmenteni.

Az árú forgalombahoztala a közvetítők útjátörténik, akik a falvakban az árút összegyűjtik. A műfazekasok ma már nagyobb városok elárúsítóhelyével közvetlen összeköttetést is tartanak fenn.

A fazekasok napi keresete átlag 3 márka, amelyből mezőgazdasága mellett meg tud élni.

A Majna melletti frankfurti kerületben a háziipar állami támogatása főleg abban nyilvánul, hogy az állam szubvenció gyanánt egyes háziiparosnak gépek, motorok és szerszámok beszerzésére anyagi segítyt nyújt.

A termelés szociális igényeiről az 1911. évi birodalmi törvény gondoskodik. Érdekes megemlíteni, hogy az említett törvénynek 1923-ban történt kiegészítése következtében azok a szociális intézkedések, amelyek különösen a munkabérek megállapítása tekintetében a szakbizottságok által könyörtelenül keresztülvitetnek, a háziipari termelésre inkább hátrányosan,

mint előnyösen hatottak, amennyiben a munkabérek folytonos emelkedése a háziipari termékek versenyképességét tette kockára. A mai helyzet az, hogy számos esetben a cikkek értékesítésével foglalkozó vállalat alacsonyabb munkabérek mellett a külföldön (Magyarországon, Csehszlovákiában, Svájcban) dolgoztat.

A németországi háziipari termelés terén a leghasznosabb szolgálatot teljesíti még ma is az 1900. óta működő „Gewerkverein der Heimarbeiterin Deutschlands”, mely Frankfurtban állandó elárusítóhelyet tart fenn s ezenkívül időről-időre nagyobb szabású kiállításokat rendez a háziipari termékekből. Foglalkozik továbbá a háziiparosok kiképzésével, kiadja „Die Heimarbeiterin” című havi folyóiratot, amelyet tagjainak díjtalanul küld meg.

Az utóbbi években megalakult a bér munka birodalmi szervezete, amelyet az eddigelé a háziipari szervezetekben tömörült követítő vállalatok létesítettek. Ez a szervezet arra van hivatva, hogy a háziiparosnők egyesületével karöltve a háziipari munkabéreket szabályozza.

Hochtaunus vidéki csipkeipar. Feldberg környéki falvak csipkeipara idegenből származott foglalkozási ág, amelyet egy frankfurti emberbaráti egyesület és a „Taunus Club” honosított meg. Ezen iparág bevezetésére az 1851. évi rendkívül rosszul sikerült burgonyatermés adta meg az alkalmat. 1852-ben a frankfurti lakossághoz intézett felhívásban dr. Scharf Frigyes az inséget szenvedő Taunus környéki falvakban meghonosítandó háziipari termelés megszervezésére hívja fel a figyelmet, mi célból egy segítőbizottságot alakított. A kormány és egyes községek költségére néhány ügyes munkásnő a wiesbadeni szakiskolába küldetett ki, a frankfurti segítőbizottság az anyag beszerzésére kölcsönöket folyósított s mivel az első kísérletek jól sikerültek, a bizottság elhatározta, hogy ezt az iparágat erőteljesen ki fogja fejleszteni. Egy frankfurti tanítónő 1853-ban megkezdte a munkásnők oktatását és rövidesen oly nagy volt az érdeklődés, hogy úgyszólván a vidék valamennyi asszonya hamarosan megtanulta a csipkekészítést. Ez a termelési ág aztán csakhamar az egész környéken elterjedt s a termékeket úgy a bel-, mint a külföldi kereskedők vásárolták. A termelés eredményét természetesen nagyban befolyásolta az ízlés és divat változása. Újabban igen sok munkásnő

talál elhelyezést a gyáriparban úgy, hogy ma már szinte munkáshiány észlelhető. 1911-ben tíz faluban mindössze csak 40 munkásnő foglalkozott a háziipari csipkekészítéssel, míg jelenleg csak a háziasszonyok űzik ezt a mesterséget.

A készítmények értékesítése rendszerint a közvetítők útján történik, akik a városi vállalkozóktól kapják a nyersanyagot és osztják szét a lakosság között, majd pedig összegyűjtik és szállítják a készárút a városi megbízóknak. Egy közvetítőnő, mintegy 40 munkásnőt foglalkoztat.

Egy-egy munkásnő keresete óránként 15—30 fillér.

Frankfurt környéke fehérnemű-háziipara. Ez a termelési ág az utolsó évek alatt Frankfurt környékén erősen fellendült. Ennek a termelési ágnak központja Griesheim, Schwanheim, Oberhochstadt és néhány év óta Neu-Insbrug. E vidék majdnem minden lakásában megtalálható a motorral hajtott varrógép. A közvetítők és munkaközvetítők átlag 30—40 munkásnőt foglalkoztatnak s a készárút (női- és férfiruha konfekcionált cikkeket) Frankfurtba, Darmstadtba és Mainzba szállítják.

Az utóbbi években igen nagy súlyt helyeznek a készítmények minőségének megjavítására s e célból az otthonmunkában ma már megkövetelik az 1—2 évi tanonckodást, s csak azután juthatnak otthoni munkához. A munkások kiképzését elősegítik a falvakban felállított ipariskolák, amelyek ma már zen iparág igényeinek megfelelően vannak felszerelve.

A munkásnők keresete óránként 40—47 fillér.

Vogelsberg szövő-háziipara. A hesseni kereskedelmi kamarának megállapítása szerint 1911-ben még csak a Vogelsberg nyugati részén és környékén volt a háziipari szövőipar otthonos. A 18. század kezdetéig úgy a gyapjú-, mint a pamut- és lenszövő-háziipar Felső-Hessenben nagyban virágzott. A gyapjúszövést, mint háziipari foglalkozás, később nem volt tartható, a gyáripar, legfőként pedig Ausztria versenye következtében. Ezzel szemben a vászonszövő-háziipar Felső-Vogelsbergben még ma is virágzik és rendkívül makacs küzdelmet fejt ki a megsemmisítő versennyel. Ez a foglalkozási ág ezidőszent, mint a Lauterbach, Sellitz és Alsfeld hatalmas gyáriparára támaszkodó háziipar ismeretes és eléggé kedvezőten viszonyok között tengődik.

Az egész hesseni szövő-háziipar helyzetét megrendítette a 19. század első felében megindult gyáripari termelés versenye.

A kormány hiába igyekezett ennek a foglalkozási ágnak helyzetén könnyíteni szövőtanfolyamok felállításával és mechanikai szövőgépek szétosztásával, hogy ily módon a technikai termelőképesség fokoztassék. Az ezen intézkedések hatása alatt mutatkozó javulás csak látszólagos volt. A schotteni kerület javaslatára a hesseni kormány ezen háziipari termelés fejlesztésére nagyobb kamatmentes kölcsönt bocsátott az egyes háziiparosok rendelkezésére anyagbeszerzés céljából. Azokban a községekben azonban, amelyekben ez a kölcsön szétosztott, ma már háziiparos sincs. Ezek után a hesseni kormány le is mondott arról, hogy a többé már nem életképes háziiparágot újból felvirágoztassa. Sőt a tapasztalatok alapján arra a meggyőződésre jutott, hogy közgazdasági szempontból sokkal célszerűbb, ha e kereseti ág erőszakolása helyett a mezőgazdasági termelés egyes ágai és az általános kultúrális jólétet fokozó intézmények fejlesztetnek, miért is 1905-ben a vogelsbergi mezőgazdaságok megjavítására dolgoztatott ki egy nagyszabású programot, mely végre is hajtatott. Azáltal, hogy az említett program sarkalatos tétele volt az őstermelő munkajáruléka minél tökéletesebb kihasználása, ennél fogva az említett intézkedések az egyes gazdaságokra nézve is nagyobb haszonnal járnak s a szövő-háziipar ma már csak mint a háziszorgalom egy munkaalkalma jön tekintetbe.

Házicipőkészítés. Az 1919. évtől kezdve a Majna mellett Frankfurtban, Offenbach és Hanauban rendkívül virágzó háziipari foglalkozás volt a házicipők készítése. Ez az iparág egyedül Offenbachban 1925-ben 2000 munkást foglalkoztatott. Ez a virágzás azonban egy amerikai házicipővarrógépnek bevezetése következtében, amely gép az összes eddigelé kézzel végzett varrásokat elvégezte, hirtelen hanyatlásnak indult. 1926-tól kezdve ez a foglalkozási ág is megszűnt s a termelés szempontjából szintén nem jöhet figyelembe.

Bútorasztalos-ság. A háziipari bútorasztalos-ság három főközpontja Oderwald, Rheinhessen és Oberhessen, melyekhez tartozik még Darmstadt, Mains és Worms háziipari asztalos-sága.

A darmstadti cégek az árút többnyire saját műhelyükben állítják elő, azonban ezt a termelést különböző változásokban egészíti ki a környékbeli háziiparosok tevékenysége, akik részben a darmstadti megrendelők számára a kívánt készítménye-

ket szállítják az általuk beszerzett anyagból (háziipar), részben pedig a gyáraktól az anyagot kiszabva és előmunkálva kapják meg. (Otthonmunka.) Az anyagot a gyárak az otthonmunkás műhelyébe szállítják s a készárút ugyancsak a gyár viteti el.

Úgy a háziipar, mint az otthonmunka méreteiben és teljesítőképesség szempontjából igen különböző. Vannak olyan üzemek, ahol a háziiparos családtagjainak kezemunkájával dolgozik.

Ezen iparágban a fa- és az elefántcsontmetszést az erbacheri szakiskola végzi. Több községben már az iparegylet gondoskodik a nyersanyagok beszerzéséről és osztja szét jutányosan az egyes háziiparosok között. Nagyobb községekben több famegmunkáló-üzem működik, amelyek gépeiket mérsékelt áron bocsátják az iparosok rendelkezésére.

A bútorasztalosság, mint háziipar, mindenkor igen jelentékeny foglalkozási ág volt a háziipari termelésben és még jelenleg is lehetővé teszi azt, hogy igen sokan, akiket máskülönben a megélhetés a városba kényszerítene, a vidéken is megtalálják a kereset lehetőségeit.

4. Szászország háziipara.

Szászországban a háziipar igen nagy jelentőségű, mert nem kevesebb, mint kerek százezer munkás dolgozik háziiparszerűleg. Maga a hatalmas szászországi textilipar is nagyrészt a háziiparra támaszkodik. Az egyes iparágakban a munkások így oszlanak el: textiliparral foglalkozók száma 64.000, ruházati iparral foglalkozók száma 21.000, virágkészítő, paszománt és játék: 8500, fémipari cikkek, kosárfonás stb. 6500.

A háziipari munkabérek a gyári munkabérekhez igazodnak, azonban a házimunkások munkabére rendszerint az alacsonyabb tételekhez símul. Ennek oka az, hogy a házimunkások a tömegárúk kevesebb gondot igénylő munkáját végzik, továbbá, mert a házimunkások munkabére rendszerint az illető községben fizetett munkabérekkel azonos. Így pl. a textiliparban dolgozók munkabére 30—40, a paszomántosoké 12—20, a fehérneműgombkészítőké 12—20 pfennig óránként. Ez utóbb említett iparág helyzete különben is igen válságos. A fontosabb iparágakban a tarifális munkabérek vannak megállapítva és

ahol nincsenek tarifális szerződések, ott a szakbizottságok működnek közre a munkabérek megállapításánál.

A háziipari foglalkozások egyes központok körül csoportosulnak. Legnagyobb jelentősége van a szász érchegységben (Erzgebirge) és a Vogtlandban (Plaueni kerület), hol az évtizedek folyamán több fontos háziiparág alakult ki s ezzel a sűrűn lakott Szászországnak e szerényigényű lakossága szorgalmas munkájával állandó jövedelmet biztosít magának.

Nevezetesebb háziipari központok: Schneeberg Sa: a csipkeverés; Annaberg Erzgb.: a paszomántosok és a fehéreneműgombkészítők; Grünhainichen és Olbernhau: a játékkészítők; Sebnitz és Neustadt i. Sa: a művirágkészítés; Plauen i. V.: a függöny- és csipke-, továbbá a fehéreneműkészítés; Markneukirchen: a házi hangszerkészítés; Limbach és Burgstadt: a szövött keztyűvarrók; a Zittai kerületben mintegy kb. 100 községében a kézi- és háziszövők, a len- és pamutvászon háziipar otthonos; Bierfeld és környéke: a bádogárúkészítés központja; míg Chemnitz és környéke: a varró-, kötő- és szövőtűgyártás központja.

A háziipari munka a legtöbb esetben a gyárosoktól kapott anyagoknak teljes vagy félkészítménnyé való feldolgozásából áll. A háziiparosok otthoni műhelyberendezése a foglalkozás szerint kisebb vagy nagyobb beruházást igényel. A Niederlausitzi takácsok saját szövőszékeiken dolgoznak. A szövött keztyűvarrók szintén saját gépeiken dolgoznak, melyet részletfizetésre vásárolnak. Az a háziiparos, ki saját géppel dolgozik, független a gyárostól s attól vállal munkát, ahol többet kereshet. A kötőszövőiparban a gépeket a gyárosok állítják be a házimunkásoknak. A csipkefüggöny- és fehéreneműhímzők szintén saját géppel dolgoznak. Ez utóbbiak már önálló vállalkozóknak is tekinthetők, mert a nyersanyagot saját maguk szerzik be s a készárút vagy a gyárosnak, vagy a nagykereskedőknek adják el.

A munkaviszonyok szoros összefüggésben vannak az illető iparág mindenkori üzlemenetével. Ha a gyárosok elegendő megrendelés felett rendelkeznek, akkor a házimunkások rendszeren kapnak munkát. Kedvezőtlen konjunktúrák alatt a gyár redukált üzemmél dolgozik s a házimunkások is csak gyengén vannak ellátva munkával. A lefolyt gazdasági válság alatt a háziiparosoknak olyan inséges volt a helyzetük, hogy 1925-ben

a szász országgyűlés pillanatnyi segélyeket szavazott meg előlegként az erzbergi inséges házimunkásoknak.

A háziipari foglalkozásoknak nincsenek szakszervezetei, a munkások a szabad ipari szervezetekhez csatlakoztak. Ellenben a munkaadók rendszerint külön szervezetekbe tömörültek. A háziipari munkaadó-szervezetek Szászországban a következők: Verband der Erzgebirgischen Spiel und Holzwaren-Interessante Olbernhau i. Sa., Arbeitgeberschutzverband der Bürsten und Pinselfabrikanten Schönheide Erzgb., Gesamtverband der Deutschen Harmonikafabrikanten Sebnitz Sa.; Verband der Blumen und Blätterfabrikanten Sebnitz Sa.; Verband der Musikinstrumenten Industrieller in Markneukirchen Sa.; Vogtländischen Fabrikanten Schutz. Gemeinschaft Plauen i. V.

Külön állami támogatásban a szászországi háziipar nem részesül, a fentebb említett segély, melyet 1925-ben a szász országgyűlés megszavazott, csak kivételesen nyújtott inségkölcsonöknek tekinthető.

Az állam az iparoktatás terén egész Szászországban jelentékeny számú ipari szakiskolát tart fenn. Olyan szakiskolák, melyek egyedül csak a háziipar számára nevelnek munkásokat nincsenek, ellenben egyes ipari szakiskolák a háziipar központjában vannak felállítva s mint ilyenek, szakmunkásokat képeznek ki. Ilyen iskolák vannak:

Schneeberg i. Sa. Zeichenschule für die Textilindustrie u. Gewerbe. Plauen i. V. Kunstschule für textilindustrie. Grünhainichen i. Erzgb. Spielwarenfachschule. Annaberg i. Erzgb. Posamentenfachschule.

Művirágkészítő háziipar. A sebnitzi művirágkészítőipar kb. százötvenesztendős múltra tekinthet vissza. A művirágkivitel e vidékről a világ minden részére eljut s egyedül Északamerikába évente kb. kétmillió dollár értéket visznek ki. A gyártott cikkek közül 85 százalék a divatvirágokra (kalap- és tűzvirág) és 15 százaléka a virágdíszekre esik. A virágkészítőipar e környéken négy nagy gyárat 300-on felüli munkáslétszámmal, 22 nagy gyárat 2—300 munkással, 100 gyárat 1—200 munkással és 200 kisebb gyárat kb. 20 főnyi munkáslétszámmal állandóan foglalkoztat. A gyárak túlnyomórésze azonban e létszámon kívül igen tekintélyes számú háziiparost is foglalkoztatnak, mert dacára a gyáripar jelentékeny fejlődésének, ez a háziipari foglalkozás nem szűnt meg. Az okok igen érdekesek.

Ezek közül említendők az egyéni szabadság, azután a gyártelep és a lakás közötti távolság, a hosszantartó tél s a gyakori rossz időjárás, minek következtében a munkások inkább otthon dolgoznak. Ehhez járul még, hogy a házimunkások igen tekintélyes része a női nemhez tartozik, akik a háziipar mellett a házimunkát s a gyermekekre való felügyeletet is elvégzik. Sokan megszabadulnak a háziipar révén a munkabérek levonásaitól (betegsegélyzőpénztár, aggkori biztosítás, munkanélküliségi biztosítás, stb.), mert így csak adót fizetnek, ha a rendes minimális keresetet elérik, különben azt sem. Ebben a háziipari foglalkozásban a művirágkészítés igen gyakran, mint mellékmunka szerepel s főleg akkor végzik, ha az időjárás a mezei munkák végzésére alkalmatlan. A munkaidő nincs szabályozva, szociális berendezések nincsenek s a gyermekek foglalkoztatását a háziiparban a gyermekvédelmi törvény rendelkezései szabályozzák. A gyárosnak szintén előnyös, ha háziiparosokat foglalkoztat, mert a gyárakban a férfimunkásnak 30—40 márkafillért, a női munkásnak 18—30 márkafillért kell fizetni óránként, sőt ezek a munkabérek ma már 10—20 százalékkal magasabbak; a háziiparos ellenben, tekintettel arra, hogy a háziipar kb. 50 kilométernyi körzetben van elterjedve, különösen a távolabbfekvő hegyi falvakban, lényegesen alacsonyabb munkabérért dolgozik s a tömegárút az olcsóbb háziipari munkabérek révén a gyáros is olcsóbban tudja piacra hozni. Ez a háziipar fennállásának legkézzelfoghatóbb magyarázata. A hegyi falvakban, hol a föld gyengén fizet és a mostoha időjárás igen sok esetben az aratást tönkreteszi, a szorgalmas lakosság szívesen foglalkozik otthon művirágkészítéssel, mert a föld sovány hozadékából nem tud megélni.

Vászonszövő háziipar. A híres felsőlausitzi kéziszővészet félszázad előtt még közel száz községben mintegy 30 ezer munkást foglalkoztatott. Az évek folyamán azonban a szám nagyon összezsugorodott, mert számuk 1915-ben már csak 3500 s 1920-ban kb. 1800 volt. Ezek a számok azonban nem adnak tiszta képet a háziipar állapotáról, mert igen sok takács a nyár folyamán más iparban, főképen az építőiparban foglalatoskodik s csak télen ül a szövőszék mellé, hogy a csekély munkanélküli segílyt valamelyes keresettel megtoldja.

Ilyenformán ennek a háziiparnak a külső képe az évek folyamán tökéletesen megváltozott. A tulajdonképeni kéziszővé-

szet (Handweberei) ma teljesen kihalófélben van, a háziszövé-szet ellenben (Hausweberei) mechanikai szövőszékekkel ipari kisüzemmé van átalakulóban. Ez az átalakulás a következő mó-don történik. A háziiparos mester vagy munkás lefizetésre vá-sárol egy-két, többnyire használt szövőszéket, mely villamos-üzemre van berendezve. (A villamosáramszolgáltatás egész Szászországra kiterjed.) E szövőszékeken azután nemcsak a családfő, hanem az összes családtagok is felváltva dolgoznak. Ilyen kisüzemet nem terhelnek nagyobb üzemköltségek s az árúkat igen olcsón tudják előállítani. A készárúkat vagy le-szállítják az őket foglalkoztató cégeknek, vagy pedig, ha a házi-iparos saját maga vásárolja a fonalat, a kész árúkat házalás útján értékesítik. A háziipari vászonszövésszetnek ez az ága most van kialakulóban s további fejlődését az ipari érdekkép-viseletek különös figyelemmel kísérik.

A háziipari kéziszövésszet ellenben teljesen kihalófélben van. A kéziszövő takácsok ma rendesen öreg emberek s a fiata-lok inkább gyárakba mennek dolgozni, hol többet keresnek. Az aggok ma már ott tartanak, hogy az aggkori munkássegély (Invalidenversicherung) mellett nincsenek kényszerítve arra, hogy a hátralevő napjaikban a szövőszék mellett dolgozzanak.

5. Szilézia háziipara.

Alsó- és Felsősziléziában, Boroszló környékén háziipar alatt az iparüzésnek azt a formáját értik, mely a kézműves-iparból kialakulva, illetve kiszélesbülve ugyanoly irányú fejlő-dést ért el, mint a gyárüzem a gépek segélyével történt tömeg-termeléssel. A kézműipar tehát Sziléziában még ma is előfel-tétele a háziipari termelésnek. A háziipar kedvező, vagy ked-vezőtlen helyzete szoros összefüggésben van azzal a kézműves-séggel, amelyből kifejlődött.

A sziléziai háziipar a háború utáni években különösen az infláció okozta gazdasági válságok hatása alatt, egyrészt az üzemek célszerű berendezése, másrészt pedig forgótőke hiánya miatt igen súlyos helyzetbe jutott és egyes iparágakban erősen visszafejlődött. Ezt a hanyatlást statisztikai számadatokkal nem lehet kimutatni, tény azonban, hogy az utolsó években lé-tesült hatalmas gyártelepek igen sok háziiparral foglalkozó

munkást szívtak fel. A ruházati iparban, kosárfonás és a gyermekjátékkészítés terén, viszont a háziipari munkával foglalkozók számának növekedéséről lehet beszámolni. Azok a foglalkozási ágak, amelyekben a háziipar érvényesülni képes, oly sokoldalúak, hogy e tekintetben egységes összefoglalást sem lehet adni, mert a birodalmi törvény által létesített szakbizottságokon kívül a háziipari termelőknek megfelelő szervezetük nincs, aminek oka nemcsak az üzemek technikai berendezésének eltérő voltában, hanem abban keresendő, hogy a háziiparosok személyes viszonyai is rendkívül különbözök.

Sziléziában a háziipari termelést, már 1891-ben törvényhozási intézkedéssel szabályozták, amelyet kiegészített az 1897. évi kézműipari novella. Jelenleg a már többször említett 1911. évi birodalmi törvény rendelkezései az irányadók. A Sziléziában működő szakbizottságok különösen a háziipari termelők kereseti viszonyainak javítására helyeznek nagy súlyt. Így 1925-ben a gyapjú- és divatárú (phantasie waaren) szakmában a 3 pfennigés órabért 6 pfennigre emelték fel, amely később 15 pfennigre emelkedett. A csipkekészítő iparban ugyanily mérvű munkabéremelés hajtott végre. Némely iparágban a háziipari munkabérek a gyáripár szakmunkásainak munkabére szerint vannak megállapítva. Érdekes, hogy a bőrkeztű iparban a keztűvarrónők munkabérét külön tarifaszabályozás szabályozza és érvényes a kikészítési eljárásban a szomszédos Csehországba küldött darabok munkabére tekintetében is, mert a német diákfalvakban mintegy 200 háziipari munkásnő foglalkozik keztűvarrással. Ebben az iparágban a munkabérkereset óránként $12\frac{1}{2}$ — $13\frac{1}{2}$ pfennig, gépierőn alkalmazás esetén 20—30 pfennig.

A Katscherben meghonosodott háziszövés, mely már lassú kimúlás jeleit mutatta, az utolsó két év alatt újból váratlan lendületet vett, minek oka az, hogy a felsősziléziai ipari vidékekre átköltözött háziszövők a nagyméreteket öltő munkahiány miatt 1925-ben ismét visszatértek s ma már ebben a kerületben 500 szövőszék hozzávetőleg 1100 munkást foglalkoztat.

6. Svájc háziipara.

A helyszínén összegyűjtött legújabb adatok szerint a háziipar, mely régente Svájc tulajdonképeni iparát képezte volt,

az idők folyamán jóformán teljesen megszűnt. A gyárak, melyek aránylag nagy számban és Svájcnak majdnem minden vidékén rohamosan létesültek, a régi háziipar termékeinek előállítását is kisajátították, úgyhogy a háziiparral foglalkozók — a meddő verseny céltalanságát látva — maguk is e gyárak alkalmazottaivá váltak. Így például 1904-ben még körülbelül 133.000 volt a háziiparral foglalkozók száma, az 1910. évi népszámlálás már csak 70.104 ily munkást állapított meg s az 1920. évi népszámlálás alkalmával már mindössze csupán 39.344 háziipari munkás volt Svájcban. A gyári ipar fejlődése a legutóbbi években azonban ismét csökkentette a háziiparral foglalkozók számát.

Ma már házilag csak néhány iparág részére állítanak elő cikkeket. Ezek egyike a himzőipar termékei, mely St. Gallen, Aargau, Thurgau és Appenzell kantonban foglalkoztat háziipari munkásokat; készítményeik legnagyobbrésze szintén a gyárakba vándorol. Minthogy azonban a primitívebb háziipar a divatokozta változásokkal nem igen tud lépést tartani, ez is szűnőfélben van.

Némileg életképesebbnek mutatkozik még az óraipar. Az órák egyes alkatrészeit ugyanis még a háziipar készíti. Az óragyáros ezeket a háziipari munkásokkal állíttatja elő, akik saját gépekkel rendelkezvén, jóval jutányosabban szállítják az alkatrészeket, mint a magas bért élvező gyári munkások. Ezen ipart leginkább Schaffhausen, Solothurn és Neuchâtel kantonokban és Biel városában (Bern kanton), űzik.

Háziipari munkásokat foglalkoztatnak még a selyemszallag-, paszomány- és selyemszövetipar, a gyapotszövetipar és a ruházati cikkek gyáripára is.

Ezenkívül a vakok és siketnémák intézeteiben bőrdíszmű-, fa- és kosárárúk szintén házilag készülnek s közvetlenül kerülnek piacra.

A háziipar lassú kimúlásának okát a gyáripar fellendülésén kívül még talán a munkaidő hatósági szabályozásában is lehetne keresni. A modern és fejlettebb életviszonyok, szociális evolúció és a háborús idő szele a svájci háziipar patriarchális és falusi csöndjét is megzavarta. A követelményeknek megfelelőleg a svájci szövetségi tanács (kormány) 1916—1922-ik a himző háziiparral foglalkozók munkaidejére és bérére vonatkozólag különféle — de már hatályban nem lévő — intézkedé-

seket foganatosított; 1918-ban Aargau, Baselland és Solothurn kantonok kormányainak kérelmére a selyemszalag háziipar napi munkaidejét 12 órára csökkentette (ezen rendeletét időközben azonban ismét hatálytalanította); Basel város kantonja a munkaidőt is szabályozó 1920. április 8-iki terjedelmes törvényben a háziiparral foglalkozók munkaidejét napi 10, heti idejét pedig 60 órában állapította meg. Baselland kantonban pedig a selyemszalag és paszomány háziipar munkaidejére vonatkozólag 1922 október 23-án alkotott egy törvényt, mely pontosan körülírja, hogy az évszakok szerint naponként és hetenként hány órát szabad dolgozni és a házimunkát mikor szabad megkezdeni és mikor kell befejezni.

Meg kell említeni, hogy a svájci háziipari termékek értékesítése céljából a külföld nagyobb városaiban, különösen pedig a nagy idegenforgalommal bíró alpesi tartományokban (Innsbruck, Salzburg, stb.) külön árúházak létesítettek, ahol leginkább a svájci hímzőipar termékei árúsíttatnak.

Ami már most a magyar háziipari termékeknek Svájcban való elhelyezési lehetőségeit illeti, e tekintetben megállapítható, hogy a háziiparilag készített csipkék, színes mezőkövesdi hímzések, női blúzok, női és férfi ujjasokat, továbbá jobbfajta játékszerek és kerámiai tárgyak iránt a svájci piacon határozott érdeklődés mutatkozik. Ezt az érdeklődést nagyban előmozdította Svájc néhány nagyobb városában az 1927-ik év folyamán rendezett magyar háziipari és kézimunkakiállítás. A jelenleg Bernben, Genfben, Zürichben, valamint néhány nagyobb idegenforgalommal bíró városban és üdülő (fürdő) helyen itt-ott látható magyar hímzéseknél talán az lenne kifogásolható, hogy némileg drágábbak és kevésbé jó minőségűek. Úgy a svájciak, mint a Svájcban megforduló nagyszámú idegenek szívesen vásárolnának a szemnek is nagyon tetsző magyar hímzéseket, terítőket, ujjasokat és női blúzokat, ha azok jó kiállítás mellett lehetőleg olcsóbbak volnának. Ha itt is ama kereskedői elv érvényesülhetne, hogy a cikkek bevezetésénél lehetőleg alacsonyra szabják az árakat, úgy a magyar háziipari termékeknek Svájcban a mostaninál nagyobb piaca lehetne. Ezt egyébként a Svájcban igen gyakran megjelenő és hímzésekkel házáló háziiparosok is megerősítik, kiknek bevallása szerint meglehetősen nagy mennyiségeken képesek túladni.

A magyar háziipari termékeknek Svájcban való értékesítését a magyar kormány támogatásával a közelmúltban megalakult és a Svájci Magyar Kereskedelmi Kamara által irányított Hungária kiviteli részvénytársaság szándékozik központiilag szervezni, melynek feladata úgy itthon, mint Svájcban megbízható ügynökségeket létesíteni, akik a számbajövő kereskedőkkel lépnek összeköttetésbe. Emellett természetesen a megbízható és hatósági engedéllyel bíró házalók útján való értékesítésének is teret kell biztosítani, akik az érdeklődést máris képesek voltak fentartani.

A háziipari termékek árainak megállapítása céljából az alábbiakban közöljük a svájci behozatali vámtételeket. Hímzésekből, gyapotból (a svájci vámtarifa 384. és 385. t. száma) mint lánchímzések, kézzel vagy géppel készítve, applikáció, vagy anélkül, függönyök, stb. egyéb lánchímzések pl. zsebkendők, kendők q-ként 600 frank, tarapótlék 30%.

A vámtarifa 386., 387. és 389. tételszáma alá tartozó szalagok és hímzések alkatrészei, tüllhímzések, lapos hímzések géppel készítve, kézi hímzések q-ként 200 frank, tarapótlék 30%. Ugyanígy:

Hímzések lenvászonból (421. t. sz.) . . .	400	frank	(30%)
Hímzések selyemből (451. t. sz.)	500	„	(40%)
Hímzések gyapjúból (486. t. sz.)	300	„	(30%)
Csipkék gyapotból tarifa 390., 391. t. sz.			
valencienne szövött	20	„	(30%)
a tarifa 391. t. sz. alá tartozó egyéb fajtákra	200	„	(30%)
Csipkék lenvászonból (422. t. sz.)	400	„	(30%)
Csipkék selyemből (452. t. sz.)	500	„	(40%)
Csipkék gyapjúból (487. t. sz.)	300	„	(30%)
Játékszerek fából (1160/a. t. sz.) q-ként	50	„	(25%)
egyéb fajta (1160/b. t. sz.)	40	„	(25%)
Kerámiai készítmények, terakotta díszkeretek részére (663. t. sz.)	8	„	(20%)
terakotta alakok, vázák (664. t. sz.) . .	25	„	(30%)
egyebek (681. t. sz.)	40	„	(20%)

Svájcban egyébként a következő háziipari termelési ágak vannak meghonosodva. Selyemszövő háziipar Schwyzben, a frei-

burgi szalmafonás, Solothurn kantonban a selyemszalag szövése és az órákészítő háziipar, Basel tartományban ugyancsak a selyemszalagszövőipar és végül Appenzell kantonban a kézi hímzés és a szövés. Ezenkívül ismeretes még a selyemszövet-szövés, a dohánykészítés, kosárfonó háziipar, a hangszergyártással kapcsolatos háziipar és a drágakőfeldolgozás, amely foglalkozási ágak különösen a berni kantonban vannak elterjedve. Ezen ősi háziiparok mellett Svájc városaiban erősen ki van fejlődve a ruházati, kötő-háziipar, a cipőkészítő, bőrfeldolgozó és papírfeldolgozó háziipar is, amelyek ma már mint modern háziiparok jönnek számításba. Érdekes egyébként rámutatni arra, hogy a vizsgálódások számos oly termelési ágban is háziipari munkásokra találtak, amelyek technikai berendezése a gyáripari üzemet követeli meg. Ilyen iparágak a vegyiipari ipar, a fém- és gépipar, melyek közül különösen említendő az alumíniumgyártás, a sodronyárúkészítés, a villamoskészülékek gyártása és a gépgyártás. A háziipari munkások ezekben a termelési ágakban az alsóbbrendű részletmunkákat végzik, mint pl. az alumínium iparban női kezek szortírozzák otthon az alumíniumlapokat, vagy ugyancsak háziiparosok varrják fel kartonlapokra a gyermekjátékokat; a fém- és gépiparban végzik a bádogsajtoltást stb. Általánosságban a háziipari foglalkozás a gyáripari termelésben a segédmunkát végzi és pedig vagy az előkészítő vagy pedig a befejező munkálatoknál. Megtörténik az is, hogy ezek a háziipari munkások végzik a gyártás folyamán a kézügyességet igénylő különleges munkákat. Ily módon tehát egynémely iparágban a háziipari munkások a gyáripari munkásokkal és gépekkel együtt dolgoznak és a gyártási eljárásban nemcsak mint segédmunkások jönnek számításba, hanem részesei lesznek magának az ipari termelésnek. Svájcban tehát a háziipari és a gyáripari munkás között kifejlődött munkaközösség előidézte azt, hogy e két munkáskategória egymásban nem a versenytársat, hanem a termelés folyamatában a segítőtársat látja. A gyáripari hímzőüzemekben például a háziipari munkások rendszerint a gépekkel előállított mellények és blousok összevarrásával, befoglalásával, zsebek felvarrásával és gombok felvarrásával foglalkoznak. Más iparban viszont a háziiparosok a géppel előállított termékeken a díszítési és pótmunkákat végzik.

7. Franciaország háziipara.

Franciaországnak a XVI. és XVII. században megindított nagyarányú iparfejlesztési politikája a háziipari termelést az ország egyes vidékein rendkívül fellendítette. Az iparművészet különböző remekeinek felsorolását ezúttal mellőzve, csak a híres franciaországi csipkeiparra kell utalni, amely szintén a háziipari termelés körébe tartozott. Ez az évszázados fejlődési folyamat természetszerűleg oly viszonyokat teremtett a francia háziipari termelés terén, amelyek nemcsak a hazai, hanem a nyugati szomszédos államok háziipari termelésétől is lényegesen eltérnek.

Ezeknek a termelési viszonyoknak megismertetése a hazai célkitűzések szempontjából azért bir fontossággal, hogy egyrészt a fejlődés irányát megvilágítsa, másrészt pedig, hogy figyelmeztessen arra a jelenségre, mely szerint bár azok az eszközök, amelyek Franciaországban a termelést ezidőszereint istápolják, szinte azonos természetűek az itteniekkel, mégis azzal a különbséggel, hogy amíg a francia háziipar ma már nem szorul az állam támogatására, addig a szükséges eszközöket tőkeszegény országunkban ezidőszereint egyedül az állam képes a termelés rendelkezésére bocsájtani.

A modern eszközök közül egyik legfontosabb az elektromos erőnek a háziiparban való felhasználása. E tekintetben igen értékes adatokat szolgáltatott a kereskedelemügyi miniszter megbízásából az energiagazdálkodás terén Franciaországban tanulmányokat végzett Mezey Bertalan iparműzeumi igazgató, aki a technikus éleslátásával figyelte meg a villamoserőnek egyes háziipari üzemekben jelentkező gyakorlati hatását. Nem lesz érdektelen tehát, ha egyrészt a most már villamosenergiát felhasználó háziiparokat, valamint a francia földrajzi társaság 1929. évi évkönyvében (*Annales de Géographie*, 215. szám), részletesen felsorolt és Franciaországban még ez idő szerinti is számottevő háziipari foglalkozások jelenlegi állapotát az alábbiakban megismertetem.

Előre kell bocsájtani, hogy Franciaországban különösen a Jura-hegység és a svájci határral érintkező hegyes vidék az, amelyen a legtöbb háziipari foglalkozás meghonosodott, még ma is virágzik, minek okát a francia földrajzi társaság az alábbiakban jelöli meg.

Jura département hegyes-völgyes vidéke rendkívül alkalmas talaja volt mindenkor a különböző háziiparok kifejlődésének, amiben különösen négy körülmény játszott közre: 1. a vidék földrajzi helyzete, 2. a közlekedési nehézségek, 3. a legfontosabb nyersanyagok és munkáskezek hiánya és 4. a vidék zord klímája.

Az e vidéken letelepült lakosság bámulatos szorgalmat fejt ki. A tél hosszú időszaka alatt mozdulatlanságra lévén kárhoztatva, a szabad mozgást igénylő földműveléssel nem foglalkozhatnak és így szinte kényszerülve voltak megélhetésüket családi otthonukban folytatható ipari termeléssel biztosítani. Ily módon keletkeztek a Jurában azok a különleges háziiparok, melyek a messze idegenből hozott nyersanyagokat dolgozzák fel és munkálják meg kész iparcikkékké. A lakásokat tehát evégből műhellyé kellett átalakítani és e különleges iparok nyersanyagának megmunkálására szolgáló munkaeszközökkel felszerelni. Ma már ezek a családi műhelyberendezések majdnem kivétel nélkül villamosenergiát vesznek igénybe az alkalmazott kis gépecskék hajtására. A műhelyberendezés aránylag kis helyet igényel, úgy hogy még a legkisebb lakásban is elhelyezhető.

A Jurában úzótt legjelentékenyebb háziiparok: fa-, gallalit- és celluloid-esztergályozás, szemüveggyártás (szemüvegeretek), gyémánt- és drágakőcsiszolás, hamiskőcsiszolás, amit általánosságban „lapiedaire”-nek neveznek és az órásipar. Mindezekben a foglalkozásokban szükségelt gépek (eszterga-, furó-, csiszoló- és marógép) igen kis hajtóerőt igényelnek, ami egyben magyarázata a kis elektromos típusok kialakulásának és elterjedésének.

A háziipar központja ezen a vidéken St.-Claude s ugyanitt koncentrálódik a fentebb külön nem említett s nálunk angol pipának nevezett fapipák gyártása is. A pipagyártás mintegy 4000 munkást foglalkoztat, s a hozzávaló nyersanyagot a Corzika szigetén termelt bruyère gyökérből nyerik. Meg kell említeni, hogy e cikket nemcsak háziiparosok, hanem most már számos gyáripari jellegű nagy- és középszerű üzemek állítják elő, amelyek a háziiparosokat csak a csiszolás és polírozás munkálataira használják fel.

A gyémánt-, drágakő- és hamiskőcsiszolás központja Septmoncel község, ahol igen sok kőcsiszoló háziipari műhely van,

amelyekben vagy csak maga a családfő, vagy pedig a családfőn kívül egy vagy több családtag is foglalatoskodik. Valamennyi műhely elektromoshajtású gépekkel van felszerelve. Meglepő az a rend és tisztaság, amely ilyen családi műhelyben uralkodik és az az intelligencia, amellyel ezek az egyszerű hegyilakók rendelkeznek. A szorgalom és munkakedv, valamint az ezzel járó megelégedettség lerí a családfő arcáról és a más vidéki hegyilakókat általában jellemző komolyságnak és ridegségnek nyoma sem található.

A háziiparosokon kívül ma már ugyanitt egy húsznál több munkással dolgozó nagyobb köcsiszolózúzem is van, amely a telepen kívül háziiparosokat is foglalkoztat.

Igen elterjedt ipar, különösen a Jura déli részében a faesztergályos kisipar és háziipar. Az idetartozó esztergályos cikkek legkülönbözőbb nemeit készítik és különösen a textiliparban használt mindennemű facsévék tömeggyártása van elterjedve. Ez a cikk úgy helyben, mint a közeli departementekben is nagy fogyasztópiacra talál Lyon és St-Etienne városok nagy selyem-, illetve bársonygyáraiban, a szalagszövő és csévelő háziipari munkások körében.

A gallalit- és celluloid-esztergályos háziipar szintén el van terjedve, mely utóbbi foglalkozási ágra nézve érdemes felemlíteni, hogy Oyonnaxban egy társaság alakult tisztán a celluloid feldolgozására, mi célból egy különleges berendezéssel ellátott közműhelyszerű telepet létesített. E telepen minden egyes műhely a többitől teljesen elkülönített és vasajtóval elzárható cementfülkét képez, ami a celluloid nagy tűzveszélyessége miatt vált szükségessé. Amennyiben valamelyik fülkében tűz támadna, a munkás egy pillanat alatt menekülhet és a vasajtó bezárásával a műhelyt a környezettől teljesen elszigeteli és egyben a minden egyes műhelyhez vezetett, kívülről kezelhető vízvezetékhez kapcsolt oltóberendezéssel a tűz azonnal elfojtható. Ezeket a műhelyeket a háziiparosok veszik bérbe és a termelt cikkeket (fésű, szemüvegkeret, hajdís, gombok, csattok, dobozok és a legkülönbözőbb dísz tárgyak) a háziipari munkások vagy a nagykereskedőnél, vagy valamely értékesítő szövetkezetnél helyezik el.

A Jura hegység ipari termelése rendkívül különleges és változatos, miután az egyes termelési ágak fejlődése legtöbbször egyéni kezdeményezés eredménye volt. Ez az eredetiség felis-

merhető a francia határon túllevő háziipari foglalkozásokban is, mert Németország, Svájc, Ausztria, Magyarország háziipari termelése, illetve annak fejlődése nagyban hasonlítanak a Jura hegységben meghonosodott háziiparokhoz.

A vidék háziipari termelése következőkép csoportosítható: 1. órásipar, 2. esztergályozás, 3. drágakövek és hamiskövek megmunkálása, 4. pápaszemkészítés, 5. fésűkészítés, 6. dísztárgyak készítése, 7. szita- és teknőkészítés, 8. celluloidfeldolgozás. Mindezen főfoglalkozásokon kívül még számos e főcsoportok közé tartozó termelési ágak vannak, amelyek mind megérdemlik a külön tanulmányozást.

Az órákészítő háziipar, mely a zsebórákészítés minden részére kiterjed, Besançon-ban és a francia svájci határ mentén üzetik. Az ingaóra és a faliórákészítés Morez és Morbier környékén van meghonosodva, míg a nagy toronyórák készítése Monbéliard területben otthonos. Az órákészítésnek mindhárom változata ma már úgy van megszervezve, hogy a munkásokat egy szindikátus foglalkoztatja, anélkül azonban, hogy a három változatban foglalkoztatott munkások önállósága érintve volna. Az esztergályozás 9000 háziiparost foglalkoztat és az általuk készített termékek kereskedelmi központja St.-Claude; ez az ipari foglalkozás kiterjed a pipakészítésre, a belföldi faanyagok megmunkálására és a celluloidból készített különböző dísztárgyak esztergályozására. Dacára annak, hogy mindhárom változatnak közös eszköze az esztergályozás, az ebben dolgozó háziiparosok sem képeznek közös szervezetet, hanem aszerint tagozódnak, hogy milyen anyagot dolgoznak fel és ez dönti el egyúttal azt is, hogy az értékesítést mely kereskedelmi vállalatok végzik. A fentebb jelzett kifejezetten háziipari foglalkozáson kívül a Jura hegységben még sajtkészítéssel, papírgyártással és bőrcserzéssel is foglalkoznak, amelyek azonban nem kifejezetten kézművesiparok lévén, nem sorolhatók a lakosság háziipari foglalkozásai közé, amelyeket maga a lakosság teremtet meg, miután a kedvezőtlen időjárás és a nehéz megélhetési viszonyok a lakosságot az ipari munkára kényszerítik. Érdemes felemlíteni, hogy a szemüveggészítéssel a hegyvidék következő magasan fekvő községeiben foglalkoznak: Morez 700 méter, Morbier 822 méter, La Muille 900 méter, Longchaumois 897 méter, Belle Fantoine 1028 méter, Prémanson 1132 méter, Les Rousse 1135 méter. A drága- és hamiskövek feldolgozása szintén a hegyvidék

magasan fekvő községeiben van elterjedve; ezen ipari foglalkozás gócpontjai szinte kivétel nélkül 1000 méternél magasabban fekszenek; így Septmoncel 1000 méter, Lamoure 1156 méter, Les Molunes 1274 méter, Lajoux 1182 méter, Les Mouchoux 980 méter, Les Moussières 1080 méter.

Kétségtelen, hogy bizonyos ipari foglalkozások, mint pl. esztergyálozás a völgyekben van elterjedve vagy pedig a fensíkon koncentrálódik, mindazonáltal a fentebbi adatok igazolják, hogy a lakosság telephelyének magassága és a talaj mostohasága az a két tényező, amelyek a háziipari foglalkozások meghonosodásánál döntő szerepet játszottak. Minden egyes ipari foglalkozáshoz igen nagyszámú háziipari munkásnak érdekei fűződnek. A franciaországi fának megmunkálása nem egy munkást telepített le a városokban és ezzel az iparral legkevesebb 4000 ember foglalkozik. De nemcsak ez az ipari foglalkozás, hanem drágakőmegmunkálás, a szitakészítés, a zsebórákészítés kivétel nélkül háziipari termelés, minek következménye, hogy ma már nemcsak a falvakban, de a Jura hegység városaiban is igen sok családi műhelyben dolgoznak és az idők folyamán alig egy-két olyan nagy üzem keletkezett, amely a háziipari üzem kereteit meghaladja. Oyonnax városban 400 családi vagy kisebb társasági üzem van. A drágakőmegmunkálóipar két vagy három nagyobb üzemmel rendelkezik. Az esztergyálozás csupán egy nagy üzemet képes felmutatni. Morez községben mindössze 114 szemüveggéskészítőüzem van. Mindezen ipari foglalkozásnak fejlődési irányzata a koncentráció ugyan, ami azonban inkább a földrajzi elhelyezkedésre vonatkozik, anélkül, hogy a termelésnek háziiparszerű jellegét érintené.

A Jura hegységben űzött iparok kivétel nélkül a munkáskezeknek rendkívüli ügyességét tételezik fel, viszont azonban nincs szükség a nyersanyag behozatalára, miután a lakosság letelepülése idején mindazok az anyagok, amelyek az egyes foglalkozási ágakban szükségeseknek mutatkoztak vagy rendelkezésre álltak vagy pedig oly kisebb mennyiségben voltak beszerezhetők, hogy a szállítás sem nagyobb költséget nem okozott, sem pedig nagyobb nehézséggel nem járt. A pipakészítés, amely nagymennyiségű nyersanyagot dolgoz fel, kezdetben a puspáng gyökerét használta, miután a Jura hegységben valóságos puspángerdők állottak rendelkezésre.

Az egyes ipari foglalkozásoknak történelmi keletkezését és fejlődését egyébként az alábbiak világítják meg.

Az órákészítő háziipar. Az órákészítéssel foglalkozó háziiparosok egységét a francia-svájci határ kettészeli, amennyiben északon az órákészítés és a különböző ércek feldolgozásának zónája találkozik; nyugaton Besançon önálló központtá fejlődött, míg délen a Jura hegység háziiparai nem terjednek túl a hegycsúcsokon és úgy a délen, mint nyugaton Lyon gyáripára kezdi éreztetni hatását.

A francia órákészítő háziiparnak a vallásháborúk előtt számos művelője volt, sajnos azonban, hogy a XVI. század vallásüldözési politikája igen sok munkást kivándorlásra kényszerített. A kivándorlás Genf felé irányult, ahol a protestantizmus elterjedésével a vallás szabad gyakorlata is biztosítva lévén, a befogadott munkások ezt az ipari termelést rendkívül mértékben felvirágoztatták. Az akkor fénykorát élő céhrendszer azonban a munkások önállóságát rendkívül megnyírbálta és súlyos akadályokat gördített az újabb letelepülések elé. Ennek következménye volt, hogy a XVIII. század utolsó évtizedében egy újabb jelentékeny kivándorlási mozgalom indult meg, amit nagyban elősegített Genfnek az 1789. évi forradalmi mozgalomhoz való csatlakozása is, amennyiben a legtöbb háziiparos nem volt képes a forradalmi gondolatot magáévá tenni és ezáltal újabb vándorlási mozgalom indult meg a francia Jura hegység felé. A lefolyt kétszáz év alatt tehát kétízben változtattak telephelyet a munkások, amíg azonban az első alkalommal a vallási türelmetlenség kényszerítette őket telephelyük elhagyására, addig ez alkalommal a konzervativizmus adta kezükbe a kivándorlási botot, de most már Franciaország javára.

Genfből megindult kivándorlás egyik irányítója Mégevand Lörinc volt, akinek üzleti összeköttetései voltak Páriszal. Ez a vállalkozó 1793-ban a francia belügyminiszter elé memorandumot terjesztett az órákészítésnek a Jura hegységben leendő megszervezése iránt. Az emlékiratban foglaltakat Doubs départementje magáévá tette és ugyanazon évben már 20 órákészítéssel foglalkozó család települt le Besançonban. A bevándorlottak száma ugyanazon évben a 400-at meghaladta, miáltal az ipari termelés rohamos fejlődésnek indult, amennyiben az állami üzemen kívül számos önálló háziipari műhely keletkezett, aminek köszönhető volt, hogy ez a mesterség továbbra is meg-

maradt. A *rosszul vezetett állami üzemet* ugyanis Napoleonnak egy dekrétuma megszüntette és az üzemnek javai, összes felszerelésével együtt eladattak.

A XIX. század első éveinek nagyszabású politikai és katonai eseményei dacára, ez az ipari termelés évről-évre gyarapodott annyira, hogy az évi termelés 1850-ben 59.000 darab zsebóra volt, 1860-ban ez a szám 211.000-re, 1866-ban 300.000-re, 1875-ben 419.000-re és 1900-ban 635.000 darabra emelkedett. Ezek az adatok természetesen a nemesfémekből készült zsebórákra vonatkoznak, miután igen nehéz volna megállapítani a nemtelen fémekből készült zsebórák termelésének időközönkénti mennyiségét, miután ezeknek a termelése az ezüst árának katasztrófális csökkenésével összefüggésben lévén, az árak csekély különbözete miatt sem volt külön nyilvántartható.

A besançoni órákészítő háziiparon kívül még számos vidéken foglalkozik a lakosság az órákészítéssel, így a Maiche fensíkon Doubs és Dessoubre között, valamint Morteau völgyében. Ez az ipar az említett vidékeken csak a múlt század 50-es éveiben honosodott meg és Svájc hatása alatt a 80-as évek vége felé a fensíkon már hatalmas lendületet vett. Montbéliárd tartományban Beaucourt községnek már 1767-ben gyára volt, melyet Japy alapított és kinek nevéhez fűződik ezen iparágnak meghonosítása is.

A magas Jura órákészítő háziipara különösen a fali-, rugós- és állóórák készítését emelte tökélyre. A rugósórák készítését 1660 körül egy Morbier-beli kovács kezdeményezte, aki a st.-claudi kapucinusok órájának javítása alkalmával kezdett hasonló órákat készíteni. Ily körülmények között keletkezett ez az iparág, amely még ma is ezer munkást foglalkoztat. A zsebórák készítésével a Jura hegységben ezidőszert 150 kisebb termelő foglalkozik a következő községekben: Besançon, Beaucourt, Charquemont, Damprichard, Lac-ou-Villers, Montbéliard, Morteau és végül Morto és vidékén. A termelés kiterjed a zsebórákon kívül mindenféle óranevekre. Meg kell jegyezni, hogy az órákészítő háziiparosok az óraszerkezeteknek egy-egy különleges alkatrészében specializálódtak, amennyiben az óravázakat, tokokat, mutatókat, óralapokat, órarugókat, fogaskerekeket, óraingákat, más és más munkás készíti, míg a díszítéseket, cizellálásokat, gravírozásokat, patinázást Besançonban és Párisban végzik. Savoie és környékén dolgozó órákészítő házi-

iparosok száma mintegy 2000-re tehető, akik szinte kivétel nélkül a besançoni központ számára dolgoznak. A technika fejlődésével ezen a vidéken kialakult az ú. n. nagyórák készítésének ipara, amely magában foglalja a regulátorokat, a faliórákat, a westminsteri zenélőórákat, a kis ingaórákat, az utazási ingaórákat, továbbá az automobil és a repülőgép elterjedésével, valamint a sportok különböző nemeivel kapcsolatosan ez az ipari termelés is felölelte a forgásmérő, a villany-, gáz-, vízmérő, gyorsaságmérő órák stb. készítését is. E termékek előállításának központja Morbier, Morez, Perrigny, (főleg a számolóórák és regulátorok készítése), Besançon, Beaucourt, Monbéliard, St.-Maurice, Seloncourt, Vieux-Charmont, Rosereux, Badevel, A jurai alpokban a fenti cikkek előállításával foglalkozó háziipari munkások száma 6—8000 és az évi termelés értéke 1926-ban 560 millió frank volt.

Ezen ipari termelés a legutolsó időkig nagyon szépen fejlődött és ez a foglalkozási ág volt az, amely a háború pusztításai után újból leghamarább talpra állott, amennyiben a termelés értéke elérte a háború előtti termelési eredményeket. Ugy látszik azonban, hogy ennek a lendületnek nagyon sokat használt a francia frank katasztrófális esése. 1927-ben ugyanis a termelés jelentékenyen megcsappant, úgy hogy az előállított termékek értéke mintegy 61%-kal volt kisebb, mint az előző évben, még ezidő szerint is igen nagy a munkanélküliek száma. Valószínű, hogy a háziipari foglalkozás lassan-lassan megszűnik és a munkásság a városokban koncentrálódik. Ezen ipari termelés megmértése érdekében a kormány minden eszközt megragad és minden intézkedést megtesz, így nemzeti órákészítő iskolát, valamint időmérő intézeteket létesített, amelyek hivatva vannak ezt a termelési ágat a mai viszonyoknak megfelelően átszervezni és a szükséges szakerőket kiképezni. Ezenkívül a nagyüzemek áttértek a zsebórák sorozatos gyártására, ami a termelést igen olcsóvá tette. Mindenesetre feltétlenül kívánatos, hogy a termelést hátráltató körülmények mielőbb kiküszöböltenek, annál is inkább, mert ez az ipari munka kizárólag Franciaország közgazdasága javára dolgozik.

Az esztergályos háziipar. A Jura hegység esztergályozó háziipara teljesen eredeti és nem áttelepített ipari termelés. A fejlődés iránya a különböző termékek készítése szerint iga-

zodott és ennek megfelelően külön kell foglalkozni a belföldi fa-megmunkálással, a pipakészítő háziiparral és a különböző dísz-tárgyak készítésével.

Ezek közül a foglalkozási ágak közül legrégibb a belföldi fa megmunkálása, illetve az abból előállított fafaragászati cikkek háziipara. Ez az ipari foglalkozás a hagyomány szerint tíz évszázadra tekinthet vissza, míg a történelmi megállapítások szerint ezt a mesterséget öt évszázad óta űzik. A pipakészítés, amely a fafaragászatból fejlődött, a XIX. század közepe táján kezdett elterjedni. Ez az ipar a legszorosabban belekapcsolódik a fafaragászatba és ma már egyik legjelentékenyebb kereskedelmi cikke Franciországnak. Végül a csontból, szaruból és hasonló anyagokból készült dísz-tárgyak készítése 1900-ig a pipakészítésnek egy mellékága volt, amennyiben szivarkaszipkák és szivarszipkák előállítására szorítkozott; ezidőtől kezdve azonban a gallalitnak alkalmazásával az ezen anyagból készült különböző használati tárgyaknak készítése hatalmas lendületet vett. Mindhárom foglalkozási ága teljesen különálló szerkezettel rendelkezik és a termékek értékesítését is más és más kereskedelmi vállalatok végzik.

Fafaragászati cikkek készítése. St.-Claude már a XV. században nevezetes volt az ottani piacokon vásárolható szentképeiről és rózsafüzéereiről, ami alapját képezte a ma már szépen kifejlődött famegmunkáló háziiparnak; a XVII. században a fentebb említett tárgyakon kívül kanalakat, fuvóhangszereket és hasonló tárgyakat készítettek, majd pedig 1660-ban a dohányynak Franciaországban történt megjelenése óta megindult a burnotszelencék készítése, amely ipar Franciaország számára teljesen különleges foglalkozást jelentett. A XVIII. században megkezdték a cukorkadobozkák, kosárkák, különböző toalettszükségletek és egyéb konyhai felszerelési tárgyak, rokkák, stb. készítését. A forradalom ideje alatt különösen tintatartókat, tekézőbábukat, palacktartókat készítettek puspángból. A St.-Claude környékén levő puspángerdőket hamarosan kiírtották és a termelés Moirans felé húzódott, melynek vidéke valóban gazdag volt olyan faanyagokban, amelyek alkalmasak voltak a puspánggyökér helyettesítésére. Famegmunkálással foglalkozó háziiparosok a Jura hegység középső vidékeit foglalják el, amelyek 4 és 700 méter magasságban váltakoznak. Ennek oka az, hogy az ezen felüli magasságokban fekvő vidé-

keken a jegenyefenyő az egyedüli, amely fafaragászatra használható, míg az említett magaslatokon bőséges bükk-, hárs-, kőrisfa és jávorfaerdőségek állanak rendelkezésre, amelyek a szükséges faanyagot elegendő mennyiségben szolgáltatják. Mintegy 100 falu lakossága foglalkozik ezzel a termelési ággal. A vidéken egyetlen város sem keletkezett s kizárólag a falvak lakossága az, amely ezt az ipart űzi. Legnagyobb község a 2000 lakost számláló Moirans, ahol 350 munkás dolgozik. Az összes háziipari munkások száma mintegy 3500-ra tehető. A termelés a szükségletnek megfelelően évről-évre fejlődött és az igényekhez alkalmazkodva ma már mindenféle borpince, irodai, háztartási felszereléseket készítenek, dohányzóeszközöket, szerzőmnyeleket, kertiszékeket, tekebábukat, gyermekjátékokat, egyszóval a faesztergályozás legkülönbözőbb cikkei állítják elő. A termelés összértéke évi 30 millió frankra tehető.

Ennek a termelési ágnek a helyzete ezidőszert is elég kedvező, a külföld versenye alig érezhető, jól begyakorlott munkások állanak rendelkezésre és annak dacára, hogy a munkabérek eléggé jelentékenyek, a termékek árai mégis úgy vannak megszabva, hogy mindenütt piacképesek.

Pipakészítés. A pipakészítő háziipar a Jura hegységben a XIX. század 50-es éveiben keletkezett, amikor a francia császárság hadseregében a pipa használata általános közkedeltségnek örvendett. Ebben az időben St.-Claude és vidékének háziiparosai csupán a pipaszárak készítésével foglalkoztak, míg a porcellánból készült pipafejek Németországból importáltattak. Az esztergályossággal foglalkozó iparosok megpróbálták ezeket a pipákat fából készíteni, ami azonban nem nagy kelendőségnek örvendett, miután az e célra felhasznált faanyag azonos volt a műasztalosok által használt faanyaggal (dió-, cseresznye-, körte- és puspángfa) és így nem voltak tűzállók. Természetes, hogy az áttüzesedés következtében a pipák rendkívül kellemetlen ízűek voltak. Beaucaire községben tartott vásárról visszatért esztergályosnak támadt 1854-ben az az ötlete, hogy az avarfű gyökerét (bruyére) használja fel a pipa gyártására. Az új anyag rendkívül keménysége nagyon alkalmassá tette e célra, aminek következménye volt, hogy a fapipák elterjedésével ez az ipari termelés is rendkívül fellendült. Azok a változások, amelyek ezidőtől fogva ebben az iparcikkben jelentkeztek, kivétel nélkül a mindenkori divat igényeihez alkalmazkodtak.

A pipagyártáshoz jelenleg alkalmazott faanyag kizárólag a földközi tenger környékéről érkezik, ahol elküldés előtt az anyagot égetés által preparálják. Ez a háziipari foglalkozás a háború előtt ebből az anyagból mintegy 4000 tonnát, 1926-ban pedig 6000 tonnát dolgozott fel. Minthogy a hanga gyökereinek a termelés céljaira szükséges kifejlődéséhez legalább is egy fél évszázadra van szükség, ennél fogva nyilvánvaló, hogy a nyersanyag beszerzésének kérdése rövidesen fontos problémává válik. A pipagyártás központja St.-Claude, ahol mintegy 150 vállalkozó és 3000 munkás foglalkozik a pipakészítéssel. Ezenkívül a környéken mintegy 26 község lakossága vállal otthoni munkát, megjegyezvén, hogy a nagyobb községekben szintén vannak műhelyekkel rendelkező vállalatok. Az összes környékbeli háziipari munkások száma 3670-re tehető. Ez az ipari termelés 1926. óta igen súlyos válsággal küzd, mert az angolok a francia frank esése idején igen jelentékeny árúkészleteket vásároltak össze, miáltal a termelés csökkent. Ennek az iparnak azért volt kedvező a helyzete, mert az értékesítés egyáltalán nem ütközött nehézségekbe és így a termelők nem is érdeklődtek a termékeknek a kereskedelemben való elhelyezés iránt. Ily módon könnyű volt a tőkeerős angol kereskedelemnek szinte monopolisztikus helyzetet biztosítani, amennyiben Anglia nem gyártja ugyan a pipákat, de a St.-Claude, évi termelésének több, mint 90%-át az angol kereskedelem hozza forgalomba. Az iparnak nem áll érdekében az értékesítésnek ezen rendszerén változtatni, miután az angol márka rendkívül megbecsülésnek örvend. Egy elsőrangú pipa, amely St.-Claudeban 25 francia frankot ér, angol márkával ellátva egy angol fontért is eladható. Az angol kereskedők értenek ahhoz, hogy az árút megfelelő diszítéssel hozzák forgalomba és köztudattá vált, hogy a londoni márkát viselő pipa a valódi angol gyártmány. E cikk értékesítésével egyébként e célra alakult angol trösztök foglalkoznak, amelyek értenek ahhoz is, hogy a divatot újabb és újabb modellek forgalombahozatalával irányítsák. A vidék kereskedői annakidején elkövették azt a nagy hibát, hogy az értékesítést az angol kereskedelemnek engedték át és lehetővé tették egyes műhelyeknek Londonban történt felállításával azt, hogy az összes termékek angol márkával láttassanak el. Az angol kereskedelem ily módon hatalmas értékhez jutott, míg e francia ipari termék Anglia szolgálatába szegődött és így Franciaország termelőképességé-

nek ártott, dacára annak, hogy a Francia közgazdaság az értékesítésből igen nagy hasznot húz.

Az évi termelés meghaladta a 300.000 tucatot, ami 80 millió francia frank értéknek felel meg; a termelés csökkennésével a fenti mennyiség évi 200.000 tucatra szállt alá.

Az ebonitipar St.-Claude-ban 450 munkást foglalkoztat s a pipakészítésnek egy mellékágaként tekintendő, amennyiben az ezzel foglalkozó munkások csak a pipaszárak készítésére vannak berendezkedve. A háború alatt a repülőgépekhez szükséges kellékek készítésére is alkalmazták, valamint a gyógyszerárak egynémely különleges eszközét készítették belőle, de 10 év óta ez a termelés újból helyi foglalkozássá süllyedt.

Különleges anyagok esztergályozása. Ez az ipari termelés különösen a csontnak, szarunak és a corrozonak esztergályozásával foglalkozik. Ezek voltak azok az anyagok, amelyeket a háborút megelőző években kizárólag feldolgoztak. Szerves összefüggésben volt a pipakészítéssel, amennyiben szaruból készítették a pipaszárakat és csontból a csavarmeneteket. Voltak azonban cikkek, amelyek teljesen önálló termékeket képeztek, mint csengetyűk, karikák, ernyőfogantyúk és elektromos szigetelők, stb.

A háború találmányai azonban ebben az ipari termelésben is jelentékeny változásokat okoztak. A franciaországi gallalítygyártás fejlődésével ez az anyag kezdett a termelésben dominálni, melynek kiváló minősége előnyt biztosított az őszanyagok felett. A csontanyag zsákokban érkezik Beauvais és vidékéről vagy Amerikából. A szarut Argentínából és Braziliából hozzák. A gallalítot a francia gyárak szolgáltatják. Feldolgoznak még elefántcsontot, borostyánkővet, corrozot és az amerikai szigetek faanyagát. Ez utóbb említett anyagok inkább különlegesség számba menő cikkek és nincs meg az az ipari jelentősége, mint az előbb említett anyagoknak. Az ezen anyagokból készült termékek készítésével mintegy 1400—1500 munkás foglalkozik s ma már résztvesznek az irodai felszerelések, elektrotechnikai cikkek, palackdugók, varrókészletek, manikürkészletek és mindenféle egyéb használati cikkek előállításában is.

A francia piacon e termékek állandó keresletnek örvendenek és egyenlő minőség mellett képesek Németország hasonló termékeivel megküzdeni. A külföldi piacon már kedvezőtlenebb a helyzet, mert hiányzik az a bizonyos ízléses kiállítás, amivel

a német és angolszász termékek a piacot uralják. A német termelés egyébként mindent elkövet, hogy a világpiacokat a maga számára biztosítsa és e célból a termékeket nemcsak ízléses kivitelben hozza forgalomba, hanem igen gyakran az előállítási áron alul adja el. A francia termelésnek a Németország versenyén kívül, Ausztria és Csehszlovákia versenyével kell megküzdeni, ami Németországra nézve azért előnyös, mert a német nagyipar a nyersanyagot jutányosabban képes előállítani.

Drágakőmegmunkáló háziipar. Bien és Valserine községek között, valamint Gex és Bellegarde vidékén a lakosság kizárólag a drágakövek és drágakőutánzatok megmunkálásával foglalkozik. Ennek a népi foglalkozásnak eredete Genfben vezet vissza, ahol a lakosságot erre az iparra megtanították. Genf különben is a XV. században számos ipari foglalkozásnak volt a központja, így a többek között Genf volt az ékszerek legfontosabb értékesítő helye és e cikkekkel a világ piacaival rendkívül élénk összeköttetéseket tartott fenn. Amily mértékben a város polgársága gazdagodott, oly mértékben erősödött a céhek hatalma is, aminek a következménye volt, hogy a városban letelepülni szándékozó kézműveseket nem fogadták be a céhekbe és ezáltal kivándorlásra kényszerítették. Így vonultak a drágakőcsiszolással foglalkozó kézművesek lassan-lassan Gex és Bellegarde vidékére, ahol mesterségüket tovább folytatták. 1767-ben a Ferneyben tartózkodó Voltaire Choiseul herceghez intézett memorandumában rámutatott arra, hogy a genfi iparosok bevándorlása óta mintegy 300 eke hevert a parlagon, miből arra a következtetésre jutott, hogy okvetetlenül szükséges lesz a falusi lakosságnak megtiltani az órákészítéssel és a drágakövek csiszolásával való foglalkozást. Érdeemes felemlíteni, hogy nem sokkal e memorandum előterjesztése óta Voltaire maga is alapított egy órákészítőüzemet.

A genfi iparok tehát a fentebb jelzett okokból lassan átszivárogtak a magas Jurába és az első jurai drágakőcsiszolóüzem Michaud vezetése alatt 1735-ben kezdte meg működését, amelyhez lassanként az otthon dolgozó munkások nagyszáma csatlakozott. Kezdetben a közönséges üveg csiszolását végezték és 1750 körül fogtak hozzá a drágakőutánzatok csiszolásához. A restauráció idején kezdték meg a drágakövek csiszolását, amelyek ebben az időben nagyon kelendők voltak. A XIX. század folyamán ebben az iparban az egészségre káros hiányok meg-

szüntetéséről is lassan-lassan gondoskodás történt, ami a lakosság egészségügyi helyzetét is lényegesen megjavította. A XIX. század végén ennek az ipari termelésnek jelentősége is lényegesen megváltozott, mert megfelelő eszközök igénybevételével mintegy 300 követ voltak képesek egyszerre csiszolni, továbbá a mesterséges drágakövek feltalálása által, amelyet timsós földből és színes oxidokból állítottak elő, a munkásoknak nagy jövedelmet, az értékesítéssel foglalkozó vállalatoknak pedig igen nagy hasznot biztosítottak.

Ezidőszerint a következő anyagok csiszolásával foglalkoznak: a természetes drágakövek (topáz, ametiszt, rubin, zafir és smaragd), a Verneuil-féle eljárás szerint előállított mesterséges drágakövek; a valódi drágaköveknek utánzatai és végül a strasz vagy gyémántutánzat. Mindezek a nyersanyagok természetesen tág teret adnak a legkülönbözőbb változatoknak, mint pl. a hamis dublókövek előállítása olyképen, hogy egy valódi drágakő straszra van erősítve. A természetes kövek karátja 10—150 francia frank között mozog, míg a mesterséges kövek ára karátonként 0.4 frank és 0.35 frank között váltakozik. Egyedül a megmunkálendő smaragd ára magas, amennyiben drágább a csiszolandó gyémánténál. A köcsiszolóipar a Jura hegységben, valamint Gex tartományban teljesen homogén egységet képez és egy közös szindikátus kezében van. Ezen a vidéken az említett ipari termékek előállításával 4000 háziipari munkás és munkásnő foglalkozik. St.-Claude városban dolgoznak a strasz- és a gyémántutánzatok csiszolói. A munkáslétszám mintegy 600-ra tehető, kiknek napi termelése 1,400.000 darabra tehető, melynek középértéke ezrenként 15—20 francia frankot tesz ki. A termelés egyévi értéke tehát mintegy 7 millió francia frank, amely a munkabéreket, az általános költségeket és az üzembefektetett tőkének kereskedelmi kamatját mindenben fedezi. A Jura hegység összes munkásainak évi keresete 15—20 millió frank. A nyersanyagának ára, amelyet ugyanezen a vidéken állítanak elő, jelentéktelen. A termékek értékesítése rendkívül könnyű, amennyiben St.-Claude és vidéke a világpiacokat a gyémántutánzatok, a természetes és mesterséges drágakövek millióival árasztja szét és az Amerikai Egyesült Államok a termelésnek több, mint háromnegyedét veszi át. A párisi luxusiparok és a folyton változó divat állandó és hűséges vásárlói ennek a háziiparnak, mely nagy hírnévre tesz szert

szoliditása és munkásainak ügyessége által. A németországi, csehszlovákiai és ausztriai hasonló készítmények ezidőszerint a francia termeléssel komolyan nem versenyezhetnek.

A gyémántköszörülő háziipar kétségtelenül a Jura hegységben üzött iparok között a legkevésbé szolid és nem tekinthető meghonosodottnak. Ezzel a termeléssel 1877-ben kezdtek foglalkozni, amikor az ottan letelepedett néhány kereskedő a munkásokat a gyémánt köszörülésével ismertette meg abban a reményben, hogy a munkások az egyéb drágakőmegmunkáláshoz hasonlóan ezzel a foglalkozási ággal is meg fognak barátkozni. Kezdetben a foglalkoztatott munkások száma mintegy 3000 volt, jelenleg azonban a számuk lényegesen csökkent, miután ez a termelés a világháború óta igen sokat veszített jelentőségéből. A nyersanyag majdnem kizárólag Délafrikából jön és az árak igen nagy ingadozásnak vannak kitéve, miután a gyémántbányászat sokkal eredményesebb, mint amilyenre számítottak. A mesterséges gyémántnak feltalálása (alluvionnair) óta a piac az árak tekintetében meglehetősen bizonytalan, egyedül a londoni szindikátus képes az árakat egyelőre tartani, amennyiben Délafrika összes nyersanyagát megvásárolja. Meg kell jegyezni, hogy 1927 október óta a gyémánttermelést Délafrikában törvény korlátozhatja. Az antverpeni szindikátus viszont a csiszolt drágakövek piacát tartja kezében és ennek megfelelően szabályozza az árakat. A gyémántiparnak az egész világra kiterjedő szükségletét mintegy 25.000 háziipari munkás dolgozza fel. És pedig 18.000 Antwerpenben, 4500 Amsterdamban, 200 Párisban, 1400 a Jurában és Gex vidékén. Ezek a számok is igazolják, hogy ma már a Jura hegységbeli gyémántköszörülés nem játszik vezetőszerepet. A Jura hegységben dolgozó 1400 munkás közül csak mintegy 300 munkás az önálló háziiparos, akik a nyersanyagot is megvásárolván, a termékeket szövetkezeteknek vagy önálló vállalatoknak adják el, míg a többi darabszámra dolgozza fel az antverpeni és amsterdami kereskedőktől érkező nyersanyagot.

A Jura hegység egyéb háziipara. Az alábbiakban felsorolandó ipari foglalkozások egyenként nem oly nagyméretűek, mint az előbb részletesen ismertetett ipari foglalkozások, azonban összeségükben mégis oly nagyszámú munkást foglalkoztatnak, amely az előbb felsorolt iparokkal egyenrangúvá teszi.

Ezek közül a termelési ágak közül elsőhelyen említendő a

pápaszemkészítés, melynek központja a Jura hegységben Morez. Ezen ipari termelés meghonosodásának időpontja 1796-ra tehető, amikor az első pápaszemkészítőműhely megalkult. Ez a műhely kezdte utánozni az Angliából érkezett mintákat, amelyeket Angliában a vashámorokban készítettek. A termelés 1830 körül vált ismertté és nem sok idő múlva a termékek kiváló minősége folytán nagy hírnévre tett szert. Ezt az ipari termelést igen sok éven keresztül az eredetiség és különleges ízlés jellemezték, ennek következtében a szemüvegek és az orcsíptetők ezrei kezdtek a forgalomban elterjedni. A morezi és környékbeli munkások hetenként szállítják a készítményeket a városi kereskedőkhöz, akik azokat átveszik és a forgalomba hozzák. A környéken foglalkozó munkások és munkásnők száma mintegy 3800.

A szemüveggészítés ezidőszerint igen jól prosperál, bár nem oly jövedelmező, mint az infláció idején, mindazonáltal a termékek könnyen értékesíthetők, miután a cikkek változatos-sága és jó minősége, nemkülönben az áraknak szoliditása folytán mindenütt könnyen elhelyezhetők. Az évi termelés értéke 25 millió francia frankra tehető.

Természetes, hogy a termelés legnagyobb részét a francia piac veszi fel, azonban Európa majd minden kereskedelmi gócpontján, még Németországban is szívesen látott cikket képeznek. Kétségtelen, hogy ez az ipari termelés kifejezetten nemzeti ipar és egy vidéken tömörül.

A termelés értékesítésével foglalkozó vállalatok igyekezete ezidőszerint arra irányult, hogy a termelést modernizálják, mihez képest a Morezben létesült Ecole de Lunetterie et d'Optique nemzeti iskolává alakult át, amelyet úgy Franciaországnak, mint a külföldnek számos hallgatói keresnek fel. Súlyt helyeznek továbbá arra is, hogy az egyes munkások Lénauban és Lipcsében tanulmányokat folytassanak. Ezek a tanulmányok rendkívül értékes eredménnyel jártak, amennyiben ma már megpróbálkoznak a kicserélhető alkatrészekkel készített szemüvegeknek előállításával és a gázforrasztás helyett a villanyforrasztás alkalmazásával.

A fésű és egyéb celluloidból készült cikkek előállításának központja Oyonnax, amely ipari foglalkozás el van terjedve az egész környéken. Tulajdonképpen nagyon régi ipari termelés, amennyiben már 1669-ben ismeretes volt a fésűkészítő ipara.

Valószínű, hogy a fésűipar a műasztalosságból fejlődött, mely utóbbi a magas Jurában magában foglalta a puspáng erdőségek zónáját.

Az ipar fellendülése 1820 körül vett nagyobb méreteket, amidőn a szarunak nyersanyagként való feldolgozása általános lett. A fésű csakhamar kereskedelmi cikké vált és 1830-ban e vidéken már 44 gyártelepet és 130 önálló háziipari vállalatot foglalkoztatott. Ezen cikkek előállításával foglalkozó munkások száma mintegy 6000-re tehető, akik fésűket, toilettkészleteket, celluloidból játékokat, karkötőket, fülbevalókat, cipő- és kabátgombokat stb. készítenek. Az évi termelés átlagos értéke 200 millió francia frank. Meg kell jegyezni, hogy ennek a termelésnek az újabb időben Németországban igen veszélyes ellenfele támadt.

Műdobozkészítés. Franciaországban ez az ipari termelés 1660 körül keletkezett. Jurában a XVIII. század elején kezdtek el a puspángfa anyagából készült dobozok díszes megmunkálását, amelyek később valóságos művészi kidolgozást nyertek. Ezeknek a művészi dobozoknak az előállítása összeesik a dohányynak Franciországba való behozatala idejével és arra használták fel, hogy a finom dohányport ezekben a dobozokban tartásák. A XIX. században a St.-Claude-i esztergályosság súlyos válságba kerülvén, a munkások egyrésze ily dobozok készítésével kezdett foglalkozni, úgy hogy 1851-ben ezen a vidéken már 18 ily ipartelep volt s az azzal foglalkozó munkások száma a 3000-t meghaladta. A pipakészítés és a drágakövet megmunkáló ipar térfoglalásával ez a foglalkozási ág mindinkább visszafejlődött és ma már inkább a szaru és kagylóhéj megmunkálásával foglalkoznak, amelyekből burnotszelencéket, evőeszközöket, néhány apró asztalterítéshez szükséges cikkeket készítenek.

Ez az ipari foglalkozás egyébként állandóan visszafejlődik, mert a fiatalság a nehéz és kényes munkára nem akar rászokni és a helyzet ma már az, hogy ezeknek a tárgyaknak a készítésével csak idősebb munkások foglalkoznak.

Ezen termékek készítésével szoros összefüggésben van a faedény- és ládakészítés, amely Bois d'Amont környékén virágzik. E községnek mintegy 500 lakosa űzi ezt a mesterséget, akiknek egy része ma már kizárólag a jegenyefenyő anyagának felhasználásával gömbölyű dobozok készítésével foglalkozik;

ezeket a dobozokat a gyógyszerárak és a sajtiparban vásárolják nagy mennyiségben.

Érdemes felemlíteni, hogy a Jura hegység különleges háziiparához tartozik a hossz mérőeszközök készítése, amellyel mintegy 100 munkás foglalkozik.

Mindezek az ipari foglalkozások azt igazolják, hogy nemcsak a terméketlen vidéken élő lakosságból váltotta ki a megélhetési kényszer az egyes ipari termékek készítését, hanem Genf városa, amely rendkívül élénk kereskedelmet folytatott, jótékony hatást gyakorolt a környezetre abban a tekintetben, hogy a városban már el nem helyezhető ipari munkások ezen a vidéken települtek le, miáltal számos ipari foglalkozással ismertették meg az egyébként nagy szegénységben tengődött Jura hegységbeli lakosságot. A külföldről betelepült ipari foglalkozások közé tartozik a gyémántkőszőrülő háziipar is, amelyet hollandiai kereskedők honosítottak meg abban a reményben, hogy a Jurában ismert kőcsiszolóipar elég gyakorlott és olcsó munkaerővel rendelkezik és így ez a foglalkozási ág is a munkások által könnyen elsajátítható lesz.

A felsorolt iparokban foglalkozó munkások száma 40.000-re tehető, akiknek helyzete annyiban kedvező, hogy készítményeik szinte verseny nélkül kerülnek a forgalomba. Ez a kivételes helyzet annak tulajdonítható, hogy a készítmények eredetisége és szoliditása nemcsak a francia, hanem a külföldi piacokon is általánosan elismert és biztos eladási lehetőségeket teremt. Jellemző, hogy a gyémántcsiszolóipar, mely nem eredeti és nem a francia piacot tartja kezében, évről-évre hanyatlik. Általánosságban megállapítható, hogy a termelés sokkal nagyobb mértékben megállapítható, ha a termelés kereskedelmi organizációja megfelelően van kiépítve, továbbá, ha az anyag feldolgozásánál a technika fejlődésének megfelelő eszközöket vennének igénybe. Az a körülmény, hogy a háziipari munkások foglalkoztatásáról ma már számos nagy ipari vállalat gondoskodik, lehetővé teszi, hogy a termelés a legújabb kor követelményeinek megfelelően irányíttassék.

Kétségtelen, hogy a Jura hegység fensíkjai és völgyeiben meghonosodott háziipari foglalkozások a lakosoknak általános jólétét teremtték meg. Nem állítható ugyan, hogy a vidék terméketlen, de a lakosság által megszolgált munkabérek jelentéke-nyen hozzájárultak a jólét emelkedéséhez és kiegészítették azt a

hozadékot, amelyet egyébként csak a földművelés lett volna képes a lakosság számára biztosítani. E vidék látogatóit meglepi a falvak rendezett és jólétet mutató építkezése, valamint a lakosságnak szerény, de nyugodt életmódja. Ez az általános jólét tette lehetővé, hogy a vidék teljesen el nem néptelenedett. Amíg a Lons-le-Saunier kerületben az 1836-ik évben 109.231 lelket számláló lakosság 1886-ban 37.700-ra, a Poligny kerületben ugyanezen idő alatt 80.549 lélekről 56.320-ra csökkent, addig a St.-Claude-i nagy háziipari kerületben a lakosság száma 1836-ban: 51.500 volt, 1901-ben 49.500 és 1926-ban 47.500. A háziipari foglalkozás tehát megővta e hegyvidéket az elnéptelenedéstől.

A Juraalpok háziiparán kívül Franciaországban még igen fontos szerepet játszik a házilag készített csipkék előállításá, amely iparág hihetetlen nagy dimenziókat öltött ebben az országban. Közismert dolog, hogy a finom csipke tulajdonképpen mind többé-kevésbé kézimunka. Ma már ugyan a csipkék alapja a legfinomabb fajták kivételével géppel lesz elkészítve és tulajdonképeni csipkevarrás azután ezekre az anyagokra kézzel lesz beapplikálva, mindazonáltal a nagy csipkevarró vidékeken, mint Alençon, Bailleul, Metteren, stb. természetszerűen keletkeztek tüllgyárak, melyek az ilyen félfinom csipkékhöz készítik az alapanyagot.

A francia kézzelvarrott csipkék az alábbi kategóriákba sorolhatók: 1. a legfinomabb csipke az úgynevezett point d'aiguille; ezután következik 2. a valencienne csipke és végül a 3. csoportba sorolható minden csipke, melynek karaktere a Calais vidékén készült csipkeárúnak felel meg.

A point d'aiguille csipke kizárólag cérnával és tűvel lesz elkészítve, a csipke alapanyagát is tűvel varrják, roppant fáradságos és kifejezetten tehetséget igénylő munka, mely ma már ritkán lesz megfizetve. Ez természetszerűleg a legdrágább minőség, amelyet ma már csak a legelőkelőbb luxusüzletek árúsitának.

Úgy a fentebb említett legfinomabb minőségű csipke, mint a két utóbb említett csipkefaj a falvakban háziiparilag állítatnak elő és a falvak háziiparosai vidékek szerint vállalkozók által vannak megszervezve oly módon, hogy készítményeiket egy és ugyanazon vállalkozónak adják el. Vannak nagy cégek, melyek egész departementek háziiparosait foglalkoztatják. A vállalatok egymás között kartelt létesítettek, nehogy a munka-

béreket, illetve a munkateljesítményeket megdrágítsák. A vállalkozók adják a munkásnak a fonalat és az alapanyagot, továbbá ők szolgáltatják a mintákat is és a munkásnők akkor szállítják a kész csipkéket, amikor pénzre van szükségük. Szállítási határidő tehát ebben a szakmában ismeretlen, ami részben annak tulajdonítható, hogy a vállalkozók nagy készletekkel rendelkeznek. A csipkevarrónők, ha munkában állnak, igen szorgalmasak és naponta átlag 12 órát dolgoznak. Tavaszkor és nyáron egész vidékek falvainak összes asszonyai és leányai a házak előtt ülnek rámaikkal és kora reggeltől késő estig dolgoznak. Meg kell állapítani azonban, hogy a munkásnők nagy tömege majdnem teljesen tehetségtelen vagyis ebben a háziipari termelésben a népművészeti vonatkozás teljesen hiányzik. A munkásoknak semmi érzékük nincs a szép minták iránt és egyáltalán nem terveznek, új rajzok iránt nem érdeklődnek és kizárólag a vállalkozók által kijelölt minták szerint gépiesen és egyenletesen dolgoznak.

A villamosenergiának felhasználása a francia háziiparban. Mezey Bertalan múzeumi igazgató, a francia háziiparok jelenlegi helyzete kapcsán mindenekelőtt rámutatott arra, hogy az elektromosságnak bevonulása a világítás technikájába, annak fejlődésébe és a tökéletesség mai fokára való emelésében kétségkívül korszakalkotó újítást jelentett. Ennek a fejlődésnek hatásai azonban világszerte mindenütt egyformán jelentkeznek és ebből a szempontból St.-Etienne sem foglal el különleges helyzetet. St.-Etienne és környéke elektromos energiaellátása, tehát az áram termelése, az áramfejlesztőtelepek együttműködése, az áram tovavezetése és szétosztása az ott meghonosodott iparok szempontjából érdekel különleges elbírálást. És pedig nem is a nagyipar vagy középipar, mint különlegesképpen a kisiparok legkisebbike a *háziipar* az, amely a vidék villamosításának ügyével szoros kapcsolatban van és e tekintetben talán egyedül áll az egész világon.

A St.-Etienne-ben és környékén üzött háziiparuk közt a *szalagszövő háziipar* emelkedik ki, mint amely a legrégebbi múltra tekinthet vissza és a fejlettségnek legmagasabb fokát érte el. Paradoxonnak látszik az a megállapítás, hogy a szalagszövő háziipar, ha nem is megteremtette az azt a vidéket ellátó áramszolgáltató vállalatot, de oroszlánrésze volt annak létrejö-

vetelésben, fokozatos kiépülésében és az energiatermelés és értékesítés megorganizálásában. De ez az állítás meg is fordítható. Igaz ugyan, hogy a szalagszövő háziipar, — mely még tisztán, mint kézműipar létezett — nagy fejlettsége érlelte meg a „Compagne Electrique de la Loire” vállalat vezetőségében azt az eszmét, hogy az iparosok kézi szövőszékeit motorikus hajtásra átalakítva, igen jó üzleti vállalkozásnak mutatkoznék azoknak elektromosenergiával való ellátása; ennek az eszmének kiviteléhez mindjárt hozzá is fogtak, megszerezték az első hidraulikus áramfejlesztőtelepet és először St.-Etienne-t és közvetlen környékét, illetve az ott letelepedett háziiparosokat vonták be érdeklődésükbe; másrészt a villamosüzemre áttért háziiparosok a vállalat támogatásával tudták fokozni termelőképességüket és tudtak annyira fejlődni és megerősödni, hogy az ugyancsak fejlett nagyipar mellett boldogulhatnak. Az a tény-körülmény, hogy a szalagszövő háziipari műhelyek St.-Etienne környékén elszórt városokban és községekben voltak, szükségessé tette a vezetékhálózat kiterjesztését és további áramfejlesztőtelepek létesítését vagy megszervezését. És itt érvényesült az elektromosenergia ama rendkívül értékes sajátága, hogy mechanikai munka számára is tetszőleges kis egységekre osztható, amennyiben az elektromotorok tetszőleges kis teljesítményre készíthetők. Itt nyílt tere a kis elektromotorok alkalmazásának. Az itt használt szalagszövőszékek hajtóerőszükséglete kevesebb $\frac{1}{4}$ lóerőnél és itt normalizálódtak az $\frac{1}{4}$, $\frac{1}{2}$ és $\frac{3}{4}$ lóerős elektromotorok, aszerint, amint 1, 2 vagy 3 szövőszékkel felszerelt háziipari műhely számára készültek. A csévelőgépek hajtóerőszükséglete még kisebb, $\frac{1}{6}$, $\frac{1}{10}$ lóerő, melyek tehát ilyen teljesítményű motorokkal hajtathatók.

Megállapítható tehát, hogy a szalagszövő háziipar és a villamosüzem kölcsönösen támogatták egymást abban, hogy fejlettségük mai fokát elérték.

Úgy a St.-Etienne-i szalagszövő háziipar helyzetét, mint az áramszolgáltató vállalat fokozatos fejlődését, terjeszkedését hidraulikus és termikus telepeit, más művekkel való kapcsolatát és együttműködését, az erre a célra kiépített vezetékhálózatok részletes ismertetése előtt rá kell mutatni arra, hogy a szalagszövő háziiparos családi műhelyében és mindenütt jólét, megelégedés és boldogság található. A családfő mindenütt a legnagyobb szívéllyességgel és előzékenységgel fogadja a látoga-

tót és mutatja be feleségét és gyermekeit, minden felvilágosítást a legnagyobb készséggel ad meg, a család minden tagja vállvetve iparkodik azon, hogy felvilágosítások nyújtásával és a legapróbb részletekre kiterjedő magyarázatokkal szolgálatot tehessen.

A szerényebb viszonyok között élő szalagszövő háziiparos, vagy különösen a csévelő háziiparos — mert a csévelést a szalagszövők számára külön csévelő háziipar végzi — mint az ottani ipari- és bányavidék túlnyomó része, rendszerint egyszerű gyári- vagy bányamunkás. Annál is inkább meglepő ez a magatartás egy az „úri osztályhoz” tartozó idegen látogatóval szemben annak a néposztálynak tagja részéről, amely néposztály teljesen át van itatva szociális eszméktől és mint ilyen, a szerinte a kapitalistaosztályhoz tartozó egyének iránt természeténél és elveinél fogva bizonyos animozitással viseltetik.

Már ez az egy jelentéktelennek látszó tünet — a látogatóval szemben tanúsított magatartás is — élénk világot vet az ottani iparos- és munkásosztály értelmiségi és erkölcsi színvonalára és a mi munkaviszonyainkkal való összehasonlítás gondolata önkéntelenül is előtérbe lép.

Az itteni jólétnek a mi munkásaink — vagy inkább munkanélküleink — nyomorával, a megelégedésnek a mieink állandó és sajnos, sokszor indokolt panaszkodásaival, a boldog családi életnek az itten elterjedt és sokszor tragikusvégű együttéléssel, a tisztaságnak és rendnek a nyomortanyák szennyével, a normális és szorgalmas munkára példát nyújtó gyermeknevelésnek a szülői gondozás hiányából származó elzülléssel, az értelmességnek a tudatlansággal, végül a szociális felfogásokban mutatkozó ellentéteknek összehasonlítása elszomorító képet nyújt. És mindazt a jót, amely az összehasonlítás eredményeként a St.-Etienne-i és környékbeli iparos- és munkásosztálynak jut, túlnyomórészt az ottani fejlett és virágzó háziiparok jótekonny hatásának kell tulajdonítani.

A saint-etienne-i szalagszövő háziipar fejlődése és mai állapota. A szalagszövőipar bölcsője St.-Etienne körzetében tulajdonképpen St.-Chamond (mintegy 12 km-nyire Saint-Etienne-től) volt, ahol már a XI. században újték. Nagyobb jelentőségre azonban csak a XVI. század kezdetén tett szert, mikor is az olasz Gayotti ott letelepedett és a selyemcérnázást

bevezette. Ettől kezdve St.-Chamond a selyemcérnázás központja lett és ebben az iparágban vezérszerepet játszott.

Az 1682. és 1743-ban kiadott ediktumok St.-Chamond-ban szigorúan szabályozták a selyemipart és ez a körülmény nagyon kedvezett a St.-Etienne-nek, ahol a selyemipar üzése nem volt korlátozva és azt szabadon űzhette mindenki, úgy hogy Saint-Etienne-ben és környékén 1685-ben (a nantesi ediktum visszavonásának idejében) 4500 szalagszövőiparos volt.

1760-ban a Dugas-cég behozta St.-Chamond-ba a legelső szalagszövőgépeket, melyeket akkor Baselben már szélteben alkalmaztak és „La Zuriochise”-nak nevezték. Ezekkel a szalagszövőszékekkel egyszerre több darabot lehetett szőni. 1760-ban már 1600 darab ilyen szövőszék volt működésben Saint-Etienne-ben és környékén, 1789-ben pedig már 30.000 személy dolgozott a szalagszövőiparban.

A forradalom és az „Empire” háborúi azonban érzékeny csapást mértek erre az iparra is, úgy hogy hanyatlani kezdett.

1801-ben találta fel Jacquard, a róla elnevezett szövőszéket és ettől az időponttól kezdve koncentrálódott St.-Etienne-ben a szalagszövőipar. Jacquard emlékét St.-Etienne-ben 1912-ben felállított szobra örökíti meg.

Azután következtek a munkabeszüntetések, sztrájkok évei, amelyek megszakításokkal egész 1892-ig tartottak és a szalagszövőipar sem tudott fejlődni, amihez hozzájárult még a folyton változó divat és az idegen verseny.

1892-ben a St.-Etienne-i szalagszövőipar számára új korszak nyílt meg. M. Gillet megalapította a „Compagnie Electrique de la Loire” villamosenergia-szolgáltató vállalatot, mely különösen a szövőiparnak hajtóerővel való ellátását és a háziipar felvirágoztatását tűzte ki célul.

A társaságnak kezdetben csakis a „St.-Victor—Loire” áramfejlesztőtelepe állott a célra rendelkezésére, később, hogy a folyton fokozódó energiaszükségletet kielégíthesse, a „Société Electrique du Lignon” áramszolgáltató társasággal kötött meg egyezést a szükséglet közös ellátására, mely társaság a „Pont de Lignon” áramfejlesztőtelepét bocsátotta rendelkezésre. Ebben az időben vette fel a társaság a mostani „Compagnie Electrique de la Loire et du Centre” elnevezését.

Ugyanakkor a szalagszövőipar már annyira kifejlődött,

hogy a háziipart is bőségesen el tudta látni munkával. Az áramszolgáltató vállalat elérkezettnek látta az időt ama régi tervének megvalósítására, hogy az elektromosüzemet a háziiparba is bevezesse és az erre a célra alkalmas típusú kis elektromotorokat azokban a kis háziipari műhelyekben elhelyezhesse, ahol az elektromosüzemre való áttérés összes kedvező feltételei megvoltak.

Hogy a háziiparosok a motorikus üzemre áttérhessenek, elsősorban a meglévő kézihajtású szövőszékeket kellett átalakítani motorikus hajtásúakká és hogy az a legszerényebb anyagi viszonyok közt lévő családoknak is lehetővé tétessék, St.-Etienne-ben egy kölcsönpénztár alakult, mely a kéziüzemű műhelyek átalakításához szükséges tőkét olcsó kamat és igen kedvező törlesztési feltételek mellett bocsátotta a háziiparosok rendelkezésére. Az elektromotor és a villamosfelszerelés beszerzése nagyobb gondot nem okozott az iparosnak, mert itt maga az áramszolgáltató vállalat jött segítségükre azáltal, hogy az elektromotort bizonyos minimális, az áramdíjakba betudott kölcsöndíjért vagy kölcsönképpen bocsátotta rendelkezésükre, vagy pedig a motor árának kis havirészletekben való törlesztése után az az iparos tulajdonába megy át.

Ennek a következménye volt, hogy a háziipari szalagszövő-műhelyek mind tömegesebben jelentkeztek elektromosenergia igénybevételére. Rövid idő múlva a műhelyek oly nagy számban és oly sürgetően követelték bekapcsolásukat, hogy az energiaszükséglet veszedelmesen kezdett közeledni a meglévő áramfejlesztőtelepek teljesítőképességének határához. A vállalatnak sürgősen kellett gondoskodnia újabb erőforrásról, miért is mindaddig, amíg a Pont de lignon hidraulikus-telep tervbevetett kibővítése befejezést nyer, a St.-Etienne-ben lévő „Trois-Meules” gőzüzemű telepet megvette és az áramszolgáltatásba bekapcsolta. Ma már ez a telep csak mint rendkívüli tartalék szerepel.

Mint az alanti statisztikai kimutatásból látható, az elektromos üzemű szalagszövő háziipari műhelyek és elektromos üzemű szalagszövőgépek száma 1894-től, vagyis az elektromos üzem bevezetésének idejétől számítva rendkívül rohamosan növekedett. Ez a gyors növekedés 1908-ig tartott, innen kezdve körülbelül állandó nívót tart fenn.

Év	Elektromos üzemű		Év	Elektromos üzemű	
	családi műhelyek száma	szövőgépek száma		családi műhelyek száma	szövőgépek száma
1894	8	19	1914	5.368	12.092
1896	351	856	1919	5.427	12.360
1900	2.741	6.149	1920	5.449	12.548
1907	5.107	11.243	1924	5.249	12.078
1911	5.197	11.584	1927	5.216	11.886

A „Syndicat des Tisseurs de la Loire et de la Haute Loire” által összeállított statisztika szerint az összes háziipari szövőszékek száma (kézi- és elektromoshajtásúak együtt) 1914-ben 14.259 volt, 6766 családnál elhelyezve. Ebből 12.092, vagyis 84.8% elektromos hajtású.

Az elektromos üzem bevezetésének köszönhető, hogy a szalagszövőipar St.-Etienne vidékén fenn tudta tartani az ő régi, a gyártás különlegességéhez idomuló szervezetét és különös figyelmet érdemel, hogy a kis családi műhely sikerrel veszi fel a versenyt a nagy gyári üzemekkel. Az elektromos hajtóerő bevezetése a kézierő helyébe tette lehetővé azt, hogy a szövőgépek jelentős dimenziókban készíthetők és termelőképességük jelentékenyen fokozható, úgy hogy a legtöbb gép egy vetéssel egyszerre 6, illetve 12 szalagon dolgozik.

A táblázatból is látható, hogy a családfő, a műhely tulajdonosa átlagban 2—3 szövőszékkal rendelkezik, ezekből egyet ő maga vezet, a többieken felesége és gyermekei dolgoznak.

Igen sok esetben, különösen kis városokban a család egyúttal annak az ingatlannak is a tulajdonosa, melyben műhelye van és melyben dolgozik. Életét családja körében tölti, gyermekeit maga tanítja a mesterségre, példát nyújt nekik a munkáséletre és így a háziipari családi műhelyek szervezete morális szempontból is rendkívül figyelemreméltó.

Szociális és közegészségügyi szempontokat is szolgál az elektromosenergia bevezetése a házi szalagszövőiparba, mely ily módon nem kíván fárasztó testi munkát, asszonyok és egész fiatal gyermekek is könnyen elvégzik, mert ténykedésük tulajdonképpen a gépek helyes működése fölötti örökösben merül ki.

Végül maga az ipar és a gyártás tárgya, a szalag is olyan természetű, mellyel asszonyok és különösen leánygyermeknek természetükből kifolyólag különös előszeretettel foglalkoznak.

Az elektromos üzemű házi szalagszövőműhelyek St.-Etienne-ben és környezetében összesen 28 községben helyezkedtek el.

A szalagszövő- és paszományosiparok mellett szükséges segédiparok (festő, hajtogató, csínozó stb.) közül csak a csévé-lés, mint külön háziipar érdemel említést. A bánya-, vagy gyári-munkás, megélhetésének megkönnyítése végett családját csé-véléssel foglalkoztatja, míg maga a bányában vagy gyárban dolgozik. St.-Etienne-ben és környékén összesen mintegy 250 háziipari csévélműhely van.

A szalagszövő háziipar helyzetének teljes megismeréséhez tartozik a családi műhelyek gépifelszerelését alkotó szalag-szövőszék szerkezetének és különböző típusainak ismerete, miért is szükséges, hogy a következőkben röviden ezekre vonatkozó adatok is közöltessenek.

A szalagszövőszék a szövészet különböző kategóriáiban alkalmazott rendkívül változatos szövőszékszerkezetekhez képest nem képez új típust, hanem a normális szövőszéknek ezen új iparcikk, a szalaggyártás természetének megfelelő némi szerkezeti módosításával jött létre.

A családi műhelyekben kizárólag faszövőszéket találunk, míg a vasszövőszékek csakis gyári üzemekben találhatók.

Tambur-szék. Fő alkotó része a tambur, nagy fahenger, melynek felületén vannak megerősítve az ütközők, a nyüstök mozgatására. A szövőszék váza erős fagerendákból áll, a nyüstök és emeltyük megerősítésére, mely utóbbiak egyúttal a verőt is mozgatják. A szövőszék hátsórészén van a csévetartó állvány a nagy lánccsévéekkel. A láncfonalak csigarendszerben üveggyűrűkön, bordán és nyüstszemeken keresztül haladva, a vetélőkhöz jutnak, a vetés és ráverés megtörténte után a kész szalag a szalagcsévére csavarodik. A szövőgép szélessége szerint 16—22—32 darab vetélőt is lehet a verőn elhelyezni és így egyszerre annyi szalagot gyártani. Bársonyszövésnél a szövőszékek késekkel vannak ellátva, melyek minden vetésnél a vetüléket kettévágják, úgy hogy a gyártmány két azonos felet képez, vagyis egyszerre két darabot nyerünk.

A szövőszék azonkívül fel van szerelve automatikus leállító-szerkezettel, azon esetre, ha a szál elszakad.

Mintázott szövetek gyártására Jacquard-szövőszékre van szükség.

A selyemszövészet, mint háziipar csak szórványosan fordul elő St.-Etienne környékén, mint gyáripár is csak rövid idő óta van bevezetve.

Pamutszövészetet egyáltalában nem üznek ezen a vidéken.

A háziiparban használt motorikus hajtású szövőszékek, mondhatni tökéletesen egyforma nagyságúak és kivitelűek, úgy hogy a hajtásukhoz szükséges elektromotorok is mintegy normalizálva vannak és az áramszolgáltató vállalat hosszú, évtizedek alatt szerzett tapasztalatai alapján legjobban beváltak a „mókuskalitka” néven ismert, rövidrezárt forgórészű aszinchron háromfázisú motorok.

Ezeknek kiváló előnye, hogy rendkívül egyszerűek, amellet robusztus szerkezetűek és indítóellenállásra szükség nincs, az indítás és leállítás egy háromsarkú kapcsoló be- és kikapcsolásával történik. Egy ilyen szövőszék hajtóerőszükséglete $\frac{1}{6}$ lóerő. Ekkora hajtóerőszükséglettel csak a nagyobb (20 széken felüli) gyárak számolnak, míg a háziipari szövőszékek számára — melyeknek száma a háziiparos anyagi helyzetének és forgalmának megfelelően, 1, 2, vagy legfeljebb 3 — a kialakult tapasztalat szerint legjobban beváltak a szövőszékeként $\frac{1}{4}$ lóerős típusok, úgy hogy a háziiparban $\frac{1}{4}$, $\frac{1}{2}$ és $\frac{3}{4}$ lóerős motortípusokkal találkozunk. Az áramszolgáltató vállalat azonban számol ezzel a körülménnyel, mellyel szemben az az előny mutatkozik, hogy a gép bekapcsoláskor gyorsan, amellet símán indul, ellenkező esetben, vagyis kisebb motorok alkalmazásával, a tapasztalat szerint sűrűbben állanak elő szövési hibák.

Mindenesetre jellemző, hogy a „Compagnie Electrique de la Loire et du Centre” még a saját hátrányára is mindent elkövet, hogy klienseit: a házi szalagszövőket a lehető legjobban kiszolgálja és hosszú időn át szerzett üzemi tapasztalatait az ő érdekekben értékesítse.

A közönséges családi szalagszövőszék értéke, úgy ahogy most található a családi műhelyben, 2500 frankra becsülhető, újkorában 5000 frankot érne. A bársonyszövőszék értéke átlagban 1500 frank lehet, újkorában ennek kétszeresét is megéri.

A Jacquard-gép sokkal drágább, mintegy 4000 frank, sőt bizonyos különleges típusok 8000 frankot is elérnek.

Az áramszolgáltató vállalat a szalagszövő háziiparosok

részére külön szabályzatot dolgozott ki, melynek főbb pontjai következők.

A fogyasztóknak legalább 5 évre kell magukat kötelezniök az áram használatára és az ingatlan tulajdonosától felhatalmazást kell szolgáltatniok a vállalatnak, hogy a fogyasztóhoz leágazást létesíthessen, azt fenntarthassa és e célból oda mindenkor szabadon közlekedhessen.

Egyéb kikötés hijján a belső szerelést vagy a vállalat, vagy bármely más, a fogyasztó által választott szerelő-vállalkozó végezheti. A vállalat előzetes felhatalmazása nélkül a szerelésen semmiféle változtatást eszközölni nem szabad.

Ha a motort a vállalat kölcsönzi, a kölcsöndíj szövőszékenként és havonként 1 frank, de minimálisan 2 frank havonként és motoronként (pl. 3 szövőszék, melyeket 1 motor hajt, havonként 3 frankot, csak 1 szövőszék 1 motorral havonként 2 frankot fizet).

A szalagszövő háziiparosok az áramot kétféle díjszabás szerint vehetik igénybe.

a) Átalánydíjszabás, havonként átalányban bizonyos kedvezményes összeg fizetendő, a munkaszünetes napok nem számíttatnak le. Az ezen díjszabás szerint fizetendő összeg havonként és szövőszékenként 6.90 frank.

b) A munkaszünetes napok levonásával fizetendő díjszabás. Ez havonként és szövőszékenként 10.50 frank és legalább 2 szövőszéknek kell lennie, azzal a feltétellel, hogy a 2 szövőszék hajtására szükséges motor nem több, mint $\frac{1}{2}$ lóerős, vagy 3 szövőszék hajtására nem több, mint $\frac{3}{4}$ lóerős. Ha a motor nagyobb terheléssel vétetik igénybe, a díj arányosan felemeltetik.

Mindkét díjszabás szerinti díj 1920. évtől kezdve 50%-kal emelkedett.

Ezekben a díjakban bennfoglaltatik a légvezetéki leágazás havi bérlete (3 vezeték à 8 m max.) szövőszékenként 1—1 25 gy. f. egywattos izzólámpa áramfogyasztása. A világítási áram csakis az üzemi idő alatt vehető igénybe és pedig szeptember 15-től április 15-ig terjedő 7 hónapon át, míg a többi 5 hónapban csakis kivételesen, a borus, sötét napokon. A 25 gy. f. lámpa a fogyasztó kívánságára 2 darab à 16 gy. f. lámpával helyettesíthető.

A fogyasztónak joga van transzmissziójáról egy fonóke-reket is hajtani.

Az áramszolgáltatás napi időtartama 1927-ig szombat kivételével napi 10 óra, szombaton 5 óra, a heti üzemi óraszám 55 óra volt. A jelzett időponttól kezdve az áram használata a hét első 5 napján 7—12-ig és 14—18 óráig, vagyis napi 9 órára, szombaton 7—12-ig, vagyis 5 órára, a heti üzemi idő tehát 50 órára van korlátozva. Ezen időszakokon túl az áramszolgáltatás szünetel. Az áramszolgáltatásnak ezt a korlátozását a Saint-Etienne-i paszományosok követelték az áramszolgáltató vállaltól a vidéki szalagszövők versenyének ellensúlyozására.

A városi munkás ugyanis nem igen dolgozik 10 óránál többet, míg a falusi földműves szalagszövő feleségének és gyermekeinek segítségével sokkal többet dolgozna.

A fogyasztó egyébként köteles műhelyében az áramot kapcsolni naponként $\frac{1}{2}$ órán át, bizonyos, a munkafelügyelő által meghatározott órarend szerint.

Vis majorból eredő árammegszakítás esetén a vállalat semmiféle kártérítéssel nem tartozik a fogyasztónak. Egyéb esetekben, ha az áramszolgáltatás 24 órán túl szünetel, az általánfyogyasztók minden napi árammegszakításért az általuk fizetett általányárból $\frac{1}{365}$ visszatérítést kapnak. A vállalatnak minden kártérítés nélkül joga van az áramot közérdekből kapcsolni zivatarok esetén, nagyobb zavarok kikerülése végett, éppen úgy, mint a távíró és távbeszélő teszi.

Az áramszolgáltatási megállapodás érvényességi időtartama 5 év, melynek lejártával, ha azt egyik fél sem mondja fel, ugyancsak 5 évre automatikusan meghosszabbodik.

A munkaszünetes napok levonásával fizetendő díjszabás szerint a szövőiparos havonként csakis a tényleges munkanapok számával arányos összeget fizet. Ha egy vagy több szövőszéket bármi okból (munkahiány, gépjavítás, betegség stb.) leállítani kénytelen, egy erre a célra szolgáló füzettömbből leszakított lapon értesíti erről a társaságnak az illető körzetben lévő helyiségek felügyeletével megbízott közegét, aki az illető gép, vagy gépek hajtószíját ólompecséttel látja el, ezt az ólompecsétet csak akkor távolítja el, ha erre őt az iparos újabb, ugyancsak erre a célra szolgáló nyomtatványlapon felhívja. A társaság számvevősege az összes megállásokat és indulásokat jegyzékbe veszi és a hónap végén a munkaszünetes napok szá-

mát a 30-ból levonja. A havi bérösszeg a munkaszünetes napok levonásával megmaradó napok arányában redukálódik.

Ha pl. egy 3 szövőszékkal bíró iparos egy szövőszéken összesen csak 20 napon át dolgozott, fizet ebben a hónapban ennek a szövőszéknek fogyasztásáért $15.75 \times \frac{20}{30} = 10.50$ frankot.

A csévéelő háziiparban ezek a díjszabások igen ritkák, mert ezek az újabb csévelőkerekek oly kevés energiát fogyasztanak, hogy a legnagyobb részük közvetlenül a világítási áramkörbe van kapcsolva és fogyasztásukat a világítási számláló méri.

A szalagszövő háziiparosok St.-Etienne-ben általában két főcsoportra oszthatók. Az egyik csoportot képezik a szerényebb anyagi viszonyok közt élők és szerényebb műhelyfelszereléssel bírók, akiknek forgótőkéjük nincs és a nagykereskedők által rendelkezésükre bocsátott anyagot dolgozzák fel bizonyos, a termelt árú mennyiségével és minőségével arányban álló munkadíjért. Szorgalmas család napi keresete szövőszékenként 20—25 frank (4.5—8 pengő) közt váltakozik, amiből tisztességesen megélhet, sőt félre is tehet belőle, tekintve azt, hogy a megélhetési viszonyok ott meglehetősen kedvezőek. Ez a kategória képezi a háziiparosok túlnyomó részét.

Ha sikerült elegendő forgótőkét összegyűjtenie, vagy egyébként is kedvezőbb anyagi viszonyok közt van, önálló ipart űz, amennyiben a saját tulajdonát képező anyagot dolgozza fel, vagyis nem munkabérért dolgozik és így egyúttal kereskedő is.

Ezek képezik a háziiparosok másik csoportját, keresetük természetesen a család termelőképessége és a családfő kereskedelmi ügyessége szerint különböző.

A legtöbb háziiparos általában bérelt helyiségekben dolgozik, a lakásával együtt a műhelyt is bérlí, vannak épületek, melyek már ilyen családi műhelyek igényeinek megfelelő beosztással épültek.

Itt is megnyilvánul azonban az emberi természetben rejlő törekvés az önállóság és függetlenség után, az a vágy, hogy a munkás családi otthonát és boldogulásának alapját képező műhelyét a saját tulajdonának nevezhesse. Igen sok háziiparosnak sikerült szorgalmával és ügyességével azt az ingatlant, melyben műhelye és otthona van, tulajdonául megszereznie, vagy ilyen házat építenie.

Igen sokat tesz a háziiparosok érdekében az áramszolgáltató vállalat, amely nemcsak a műhelyt szereli fel olcsón és kedvező fizetési feltételek mellett, hanem állandóan figyelemmel kíséri a családi műhely munkáját munkafelügyelői útján, akik a hozzájuk beosztott műhelyeket állandóan látogatják, a villamosberendezést karbantartják, azok helyes kezelését ellenőrzik és maguk is képzett szövők lévén, a családnak nemcsak a szövés mesterségében, hanem munkaalkalom szerzésében is segítségére vannak.

Ilymódon a Compagnie Electrique de la Loire et du Centre áramszolgáltató vállalat a szalagszövő háziipar érdekében áldásos tevékenységet fejt ki és neki köszönhető, hogy az a nagy gyárak versenyében nemcsak, hogy fenn tud állni, hanem az ottani és környékbeli iparoscsaládok ezrei jó és biztos kenyérkeresethez jutnak.

A házi szalagszövőipar fejlődése az áramszolgáltató vállalat vitális érdeke is, ami azonnal kézzelfoghatóvá válik, amint vizsgáljuk, hogy mit jelent a telepre nézve tisztán csak a családi műhely évi fogyasztása.

Egy szövőszék hajtóerőszükséglete megközelíti a $\frac{1}{4}$ HP-t. Az ugyanily löerős motor effektív szükséglete 260 watt. A heti munkaidő 50 óra, naponként tehát átlagban 7 óra. A vásár- és ünnepnapok leszámításával és további 50 munkaszünetes nap figyelembevételével az évi munkaórák száma $250 \times 7 = 1750$ óra. Egy szövőgép fogyasztása tehát a szövőszékenkénti egy darab 25 wattos lámpafogyasztását is évi 400 órán át számbavevé, 465 kw. óra. Minthogy pedig az elektromos hajtású családi szövőszékek száma kereken 12.000, St.-Etienne-ben és környékén a szalagszövő háziipari termelés 5,600.000 kw. órát fogyaszt.

Fegyverműves háziipar. St.-Etienne-ben és környékén a szalagszövő háziiparon kívül, igen el van terjedve a fegyverműves háziipar is, amely azonban kizárólag kézierővel dolgozik és az elektromosenergiát világításon kívül alig veszi igénybe. A kereskedelmi cikket képező lőfegyvereket (vadász-, céllövő- és egyéb sportfegyverek) St.-Etienne-ben teljesen készen két gyári vállalat állítja elő, míg a kisebb fegyvergyárak a puskacsövet speciális gyáraktól szerzik be, a fegyverek többi részét maguk gyártják, míg az egész závarzatnak és csőnek az agyraszerelé-

sét, finom kidolgozását és teljes befejezését, az ú. n. puskaműves háziiparosok végzik. E két fegyvergyártó kategórián kívül vannak oly vállalatok is, amelyek a fegyver összes alkotórészeit különböző gyáraktól vásárolják össze és azok teljes összeállítását, valamint az elkészítéshez szükséges összes munkálatokat az e célra rendelkezésre álló háziiparosoknak adják ki. Ezek a vállalatok tehát sem gyárral, sem műhellyel nem rendelkeznek és csakis a kész puskákat veszik át és adják el. Érdemes felemlíteni, hogy a fegyverműves háziiparosnak egy teremből álló lakása úgy van berendezve, hogy abban a műhely berendezésén kívül a konyha, ebédlő és nappali szoba berendezése is elférjen. Ez a berendezés azonban nem kelti a túlszűkölség vagy szegénység benyomását, hanem ellenkezőleg a rendet, tisztaságot és megelégedettséget tükrözi vissza. Feltűnő az ilyen fegyverműves családi műhelyeknél a nagy, a szoba egész szélességét elfoglaló ablak, amelyek a finom műszerésmunkáknál nélkülözhetetlenek. És így ez a berendezés úgy a szemvédelemre, mint az egészségügyi követelményeknek is megfelel.

A franciaországi St.-Etienne környékén és a Jura-hegységben űzött háziipari foglalkozások élénken illusztrálják, hogy célszerűen szervezett és fejlett háziiparágak mily hathatós tényezői lehetnek valamely vidék gazdasági megerősödésének. El kell ismerni, hogy a gazdasági helyzet fellendülésének a gyáripár is igen fontos tényezője, mely utóbbi azonban abban különbözik a háziipartól, hogy a gyáripárnak szociális kihatásai korántsem oly kedvezőek. Míg ugyanis a gyári üzemekben foglalkoztatott gyári munkások mind egy közös kényurnak, az ipari vállalatnak szolgálnak, az egyén, mint ilyen, nem számottevő faktor és sem gazdasági, sem politikai téren nem érvényesülhet, legfeljebb mint tömeg szegődik nem mindig kíváncsnak mondható irányzat szolgálatába, addig a háziipar, bár igen sok munkáskezet foglalkoztathat, s általános gazdasági szempontból ugyanazt a szerepet töltheti be, mint a gyáripár, annak szociális hátrányai nélkül. A háziipari termelésben a munkás mindig önálló, egymástól és bármely vállalatától független tényező, politikai, főként pedig szociális szempontból sokkal kíváncsabb elem, mint a gyáripár munkása. Saját otthonában, családjá körében magának és családjának dolgozik, tehát sokat dolgozik, munkája végzésében, munkaidejében és beosztásában őt semmiféle külső, akár felsőhelyről jövő, akár belső

szakszervezeti kényszer nem befolyásolja. Ilyen gazdasági, népjóléti, közerkölcsi és szociális szempontból nagyjelentőségű háziipari jellegű foglalkozások minél nagyobb számban és terjedelemben való megteremtése, megszervezése és kifejlesztése csonka hazánkban is felette kívánatos volna.

A francia háziiparok tanulmányozása világos bizonyítéka annak, hogy fejlett háziipar oly vidékek lakosságának is nyújthat nemcsak biztos megélhetést, hanem jólétet is, amely vidék részint éghajlati viszonyainál fova mezőgazdasági művelésre teljesen alkalmatlan földterületet foglal magában. Ilyen vidékekkel csonka Magyarország is bőven rendelkezik. De még a legtermékenyebb földdel megáldott vidékek is, a mezőgazdaság extenzivitásánál fogva, a föld művelése a munkásnak csak idényszerű munkát ad, míg az év nagyrészen át a munkás családjával együtt nem dolgozik és feléli nyári keresményét, sőt a törpebirtokosok legnagyobb része igen nagy nélkülözések között telelnek ki. Ilyen vidékeken sem volna eredménytelen, sőt valószínűs áldás volna valamilyen, a nép természetéhez, izléséhez, értelmi színvonalához és kézügyességéhez alkalmazkodó háziipar meghonosítása. Valamely a lakosságnak biztos keresetet nyújtó háziipari foglalkozás alapfeltételeinek megteremtése természetszerűleg igen nehéz, nagy közgazdasági szaktudást és szervezőképességet, népismeretet igénylő feladat, melynek megvalósítása oly tőke állandó befektetését teszi elkerülhetetlenné, melynek rentabilitása belátható időn belül nem várható. Magánvállalkozás erre alig kapható, ez a feladat tehát vagy az államra, vagy a kérdés nagy horderejének tudatában lévő, a lakosság bajait megértő és azoknak segíteni akaró vezetőférfiak bölcsességére bízott közigazgatási közületekre háramlík.

A kezdeményező lépések megtételét a háziipari termelésben igen közelről érdekelt áramszolgáltató vállalatoktól sem lehet várni, dacára annak, hogy az olcsó energia nyújtásával a megteremtett háziipar fejlesztésében ezeknek a vállalatoknak hathatós szerep jut. Mindazonáltal minden oly vállalkozást, mely elektromosenergia szolgáltatása végett minél nagyobb területnek, minél sűrűbben való behálózását tűzi feladatául, miáltal minél több világítási és ipari fogyasztó csatlakozást teremt, a megszervezendő háziiparok jövő fejlődése érdekében örömmel kell üdvözölni.

8. Olaszország háziipara.

A Felső-Olaszországban meghonosodott számos háziipari foglalkozásnak termelési és szociális viszonyait a jelenleg érvényesülésre törekvő olasz gazdasági szervezkedés 1927-ben szabályozta. Ugyancsak ebben az évben létesítette a nemzeti házi- és kisipar (iparművészet) felett felügyeletet gyakorló legfőbb tanácsot, (ipari főfelügyelőséget), amely intézmény első évi működésére vonatkozó jelentését nemrég tette közzé.

E jelentésből mindenekelőtt megállapítható, hogy az 1928. év március hó 29-én lépett életbe a 631. számú törvény, amely a fascista kormány kezdeményezésére megvalósítja mindazokat az intézményeket, amelyek a kisipari üzemek védelméről vannak hivatva gondoskodni és életrekellette azt a szervezetet, amely az olasz kisipari üzemeknek *technikai, kereskedelmi és hitelügyi* követelményeit van hivatva kielégíteni.

Ismeretes a „battaglia del grano” jelszavával megindított mezőgazdasági termelés reformja, ami Olaszországban oly mezőgazdasági termények meghonosítását tűzte feladatául, amelyek annakhöz is ismeretlenek voltak. Ugyancsak e jelszóhoz hasonló harci felhívás előzte meg az ipari, főleg pedig a kis- és háziipari termelés intenzív kifejlesztése érdekében megindított mozgalmat, mert Olaszország népességének nagyarányú szaporodása megköveteli, hogy ma már nem csak Lombardiában, hanem az egész országban ismeretes csipkekészítés, hímzés, szövő-fonó, szalma-, gyékényfonó stb. háziiparok menél több munkáskéz foglalkoztatását biztosítsák, hogy a népfeloslegi kivándorlás helyett ezekben a kereseti ágakban találjon elhelyezkedést. Figyelemreméltó, hogy Olaszország módot talál arra is, hogy a gyáripari termelés folytán Svájcból kiszorított háziipari foglalkozások, mint például az órákő-feldolgozó háziipar a határon át Felső-Olaszország alpesi falvaiban települjön le, ahol ezt a munkát a lakosság sokkal alacsonyabb munkabérek mellett képes elvégezni, mint Svájcban.

A kapitalisztikus termelési rendszernek gyáripari üzemekben koncentrálódott széleskörű tevékenysége a világháborúelőtti időben teljesen elvonta a kormányok figyelmét Olaszországban is a kis- és háziipari üzemek helyzetéről. És miként a fentebb említett jelentés megállapítja, a fascista-kormány volt az, amely a kisipari üzemek védelmének fontosságát fel-

ismervén, szükségesnek tartotta ezen termelési ág állandó felügyeletéről való gondoskodást. Az előző kormányokkal szemben a fascista-kormányra hárult az a feladat, hogy a világháború után visszözönlött ipari munkásságban rejlő hatalmas erőt az ország közgazdasága érdekében felhasználja, mert évszázadok igazolták, hogy az olasz kézműipari termékekben a legtökéletesebb művészet nyilvánult meg, amelynek további fejlődését idők folyamán a gyáripár, vagyis a tömegfoglalkoztatás megbénította. A kézműiparosoknak és a háziipari munkásoknak a gyárakban kellett elhelyezkedniök, hogy megélhetésüket biztosítsák, vagy pedig kivándorolni kényszerültek; dacára azonban ezen kedvezőtlen körülményeknek, a kézműiparban rejlő elpusztíthatatlan életerőnek és a munkások kitartásának meg volt az az eredménye, hogy a világháború utáni időben is ez a termelési ág a legváltozatosabb foglalkozásokban több millió munkáskezet foglalkoztat. Ma már a kormány a legszigorúbban nyilvántartja a kisipari üzemek minden ágában foglalkoztatott munkásokat.

Meg kell jegyezni, hogy Olaszországban, akárcsak mint láttuk Franciaországban is, az iparosodás folytán a háziipari és kisipari üzemek között elméletileg felállított elhatárolások teljesen megszűntek és a háziipari munkást Olaszországban épp oly elbírálás és tekintet alá veszik, mint általában minden kézműiparost. A hazai viszonyokat tekintve, tehát az olaszországi intézmények csak bizonyos fenntartással és változtatásokkal alkalmazhatók az itteni kis- és háziipari üzemekre, mert miként jelen munkának a hazai háziipari termelésről szóló fejezetében részletesen ki van fejtve, nemcsak a háziipari és kisipari üzemek között van meg a szerkezetbeli különbség, hanem a kisiparos mint munkás és a háziipari munkás között is úgy szociális, mint a képesítés szempontjából intézményszerű eltolódások jelentkeznek.

Ezeknek figyelembevételével kell tehát az olasz kis- és háziipari felügyelőség működését megítélni, amely intézménynek feladata nemcsak a technikai kérdésekben támogatni az üzemeket, hanem gondonkodni tartozik a termékeknek bel- és külföldön való eladásáról és az üzemek hiteligényeinek kielégítéséről. Az iparfelügyelőség együttműködik az ország 98 tartományában felállított ipari szövetségekkel, melynek eredménye a jelentés szerint az, hogy ily módon jobban ki lehet használni

a munkástömegeket, a termelés és eladás növekszik, a kereskedelmi mérleg javul, a kivándorlás csökken, mert több munkaalcalom nyílik és az ipari munkások tömörítése folytán új telepek és városok keletkeznek.

A főfelügyelőség céljainak megvalósítása érdekében „Piccollo Industria” címmel folyóiratot ad ki, amely a legszélesebb körökben terjesztetik. Ezenkívül a kormány engedélyével és a közgazdasági minisztérium támogatásával tervbe vette a kézműipar érdekeit szolgáló propaganda-filmfelvételeket és azok terjesztését. A főfelügyelőség működési körébe tartoznak az összes házi- és kézműiparágak ügyei, vagyis miként fentebb jeleztetett, nemcsak a tulajdonképeni háziipari foglalkozás, mint a hímzés, csipkevetés, szövő-fonó, szőnyegszövő háziiparok, hanem az ötvösművészet körébe tartozó összes foglalkozási ágak, a bőr- és üvegdíszműárúk készítése, a kosárfonás, a szalmaalakapkészítés, alabástrom- és kőfaragás, fafaragászat stb., tehát az összes kisipari üzemek, melyeknek száma 19 főfoglalkozási ág szerint csoportosítva 1928-ban 731.883 volt, négy-milliót meghaladó munkáslétszámmal.

A főfelügyelőségnek feladatát képezi a kiállítások rendezése és e célból a közgazdasági minisztérium, valamint a kereskedelmi intézet közreműködésével Rómában állandó mintakiállítás tart fenn, amelyhez hasonlóan kisebb mintagyűjtemények vannak Firenzében, Nápolyban és Milánóban. A hozzáforduló iparosokat ellátja műszaki tanácsokkal, különös súlyt helyezvén arra, hogy oly nyersanyagok kerüljenek feldolgozásra, amelyeknek termékei kiválóan alkalmasak exportcélokra. E feladat mellett nagy súlyt helyez a művészeti izlés fejlesztésére és modernizálására, nemkülönben újabb és újabb eszmék megvalósítása céljából évenként pályázatokat hirdet és a beérkezett pályaművek legjobbjait sokszorosítás céljából megvásárolja. A művészeti vezetés több iparművész kezében összpontosul, akikhez tartozik az épület-tervezés és lakásberendezés is. Ezenkívül két tanítónő van alkalmazva, akik állandóan úton vannak és végzik a vidéki ipari szövetségek működésének, valamint az otthon dolgozó munkások ellenőrzését. Ennek hatása alatt lendült fel újabb időben Szardíniában a szőnyegszövő-háziipar.

Rendkívül fontos a bekezdésben hivatkozott törvénynek az a rendelkezése, mely a főfelügyelőséget feljogosítja arra, hogy

a kézmű- és háziipar körében termelt cikkeket védjeggyel lássa el, ami a termékek értékét természetszerűleg emeli.

A főfelügyelőség hatáskörére alárendelt kerületi bizottságok feladata a kézmű- és háziipar érdekeit védeni anélkül, hogy a különböző szindikátusok érdekeivel és céljaival összeütközésbe kerüljön. A bizottságok ezidőszerinti működése főleg a kézműipari foglalkozási ágazatok fogalmi meghatározásának, a háziszövöszékek mechanizálásának, gyógynövények gyűjtésének és árúsításának, a mész és márvány értékesítésének körében felmerült nehézségek tanulmányozására és ezen ügyekben való javaslattételre terjed ki.

A főfelügyelőség hatásköre alá tartozik az újjonnan felállított kereskedelmi és hitelintézet is, mely intézet a kormánytól kieszközlte, hogy a külképviseletek kereskedelmi attaséi, minden országban informálódjanak, hogy az ottani piacokon milyen kisipari és kézműipari cikkek helyezhetők el. Az intézet mintagyűjteménnyel felszerelt szakértő képviselőit a külföldi piacokra küldte szét a cikkek elhelyezése céljából. Ezen intézet hitelosztálya számos fiókéntézet felállításával nemcsak megkönnyíti a hiteligények kielégítését, hanem a központ is közvetlenül érdeklődik aziránt, hogy hol és kinek van szüksége támogatásra.

Érdemes felemlíteni, hogy a főfelügyelőségnek célja, — amint azt a magyar királyi kereskedelemügyi kormány a háziipari termelés megszervezése céljából kidolgozott programjában ismételten kifejezésre juttatta — „árúsításra termelni”, vagyis csak olyan cikk készítésére érdemes munkát fordítani, amelyet el is lehet adni. E célból szoros együttműködést tart fent az ipari és kézműves céhekkel, a külkereskedelmi intézettel, a külképviseletekkel, a kereskedelmi kamarákkal, mert a fascista-kormány is felismerte, hogy a kézmű- és háziipari üzemek fejlődése szerves kapcsolatban van az ország jólétével.

A világszerte ismert florenci kalapok készítésének történelmi visszapillantása céljából érdemes felemlíteni, hogy újabban Nino Donati gróf dolgozta fel a toscanai szalmaipar történetét, melynek hatása alatt „a szalma harca” jelszó alatt megindult a mozgalom a szalmakalapipar fellendítése érdekében. Az általánosan ismert flórentin kalapok előállításánál a háziiparnak rendkívül nagy szerepe volt és a divat változása következtében ez a termelés — akárcsak nálunk — válságos helyzetbe jutott. Ez

idő szerint külön szakértők tanulmányozzák ezt a kérdést, hogy ennek a fontos iparágnak helyzetét minő eszközökkel lehetne megjavítani. A fentebb említett történeti monografia szerint nemcsak Augusztus császár és Cincinnatus, hanem Messalina is szalmakalapot viseltek, amelyek tulajdonképen ősei voltak a flórentin néven ismert olasz kalapoknak. Toscana lakosai már nagyon régi idők óta üzik a szalmafonás mesterségét, de mint külföldi kiviteli cikk, csak a 18. század eleje óta szerepel a kereskedelmi forgalomban. Domenico Michelacci signai lakos volt az, aki a Toscanában készült széles nyersszínű kalapokat Angliába vitte, ahol azok oly kedvező fogadtatásra találtak, hogy az üzleti összeköttetésből nemcsak a kereskedők gazdagodtak meg, hanem megindult az az óriási export is, amely azóta már több generációnak adott biztos kenyeret és amelynek érdekét a mai Olaszország kormánya és társadalma legnagyobb megértéssel karolták fel.

III. FEJEZET.

A háziipari termelés Magyarországon.

A világháború előtt Nagymagyarország területén a háziipari termelés legkülönbébb ága volt meghonosodva. A mezőgazdaságra kevésbé alkalmas hegyvidék lakossága évszázadok óta foglalkozott a háziipari termeléssel s így vált lehetővé, hogy a felvidéki hímzések, a csetneki csipkék, a máramarosi szőnyegek, a tót gyolcsosok készítményei, Erdélyben a székely szőttesek, kalotaszegi varrottasok, a torontáli szőnyegek Európa piacain szívesen látott és keresett cikkek voltak. De nemcsak a textiliákban emelkedett a háziipar nagy jelentőségre, hanem nagyon elterjedt volt a fafaragászati s ezzel kapcsolatos butorkészítő-, gyermekjátékárú-, a szalma- és kosárfonó-, valamint az apró vasárút előállító háziipari termelés is. Északon és keleten a Kárpátok, délen a folyamok által határolt ország gazdasági egységét szimbolizálta az a gazdálkodási rend, hogy amíg az ország középső részében a lakosság a megélhetést biztosító mezőgazdasági termelést karolta fel, addig az élelmet szolgáltató területeket védő hegyvidékek népessége az ipari foglalkozásokat űzte.

A háziipari foglalkozásoknak ily széleskörű elterjedtségét főleg annak lehet tulajdonítani, hogy a természeti kincsekkel megáldott ősi „Hungária” évezredekén át a világkatasztrófákat okozó, vagy előlük menekülő legkülönbözőbb népfajoknak, illetve azok maradékainak adott otthont s így az ipari munkát kiváltó lelki kényszer, vagyis a népművészet oly sokoldalú változatban jelent meg és fejlődhetett ki, aminőt más népeknél alig lehet találni. A néprajzi és iparművészeti múzeumok, nemkülönben a nagyszámú műpártolók évszázados gyűjtemé-

nyei Magyarország lakosságának kiváló művészi ízléséről és kézügyességéről tesznek tanúságot, aminek jelentőségét fokozza az a körülmény, hogy az egyes vidékek népviseleteiben megnyilvánuló rendkívül gazdag és sohasem egyforma stílus újabb és újabb eszmékkel, színekkel, technikával és eredetiséggel képes felfrissíteni az idők változásai folytán divatját mult ősi mintákat. A hozzáértő szakkörök ma is azt állítják, hogy a magyar hímzések színpompáját, valamint a fehérhímzések technikáját a mechanikai gépekkel annyira nem lehet utánozni, hogy már az első pillantásra megállapítható azok eredeti, illetve géppel utánzott mivolta.

A háziipari termelést, mint mindenütt Magyarországon is, a katolikus egyház szervezte meg és használta fel a templomok és kolostorok felékesítésénél. Innen terjedt el a nép körében különösen a háborúk által kevésbé sújtott vidékeken.

Ezen előzmények után mi sem természetesebb, mint az, hogy az elmúlt évszázad hetvenes éveiben a magyar kormányok iparpolitikájának bázisát is a háziipari termelés képezte, amely még a 18. és 19-ik századokban működött alkotmányellenes kormányok jóindulatú támogatását is képes volt kiérdemelni. Ezekből az időkből származnak azon általános és különleges kiváltságok, amelyeket ez a termelés általában és annak egyik-másik ága különleges vonatkozásban még ma is élvez.

Az alkotmányos magyar állam kormányának a háziipari termeléssel szemben elfoglalt álláspontját első ízben az 1877-ik évi állami költségvetés kapcsán a törvényhozás elé terjesztett jelentés ismerteti, amikor a földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi miniszter a háziipar segélyezésére 10.000 K hitelt vett igénybe azzal az indokolással, hogy az ország különböző vidékein működő társadalmi egyesületek e termelési ág meghonosítása körül oly eredményes tevékenységet fejtettek ki, hogy azokat az államnak feltétlenül támogatnia kell. A gazdasági érdekeket előmozdító társadalmi alakulatok közül elsősorban említendő a Felsőmagyarországi iparoktatást és háziipart terjesztő egyesület Pozsonyban, a Háromszéki háziipart és iparoktatást fejlesztő egyesület Kézdivásárhelyen, a Felsőmagyarországi selyemtermelő társulat stb.

Az 1882/83. évi költségvetések szerint a kormány a házi és népipar fejlesztésére, valamint a különböző társadalmi alakulatok által fentartott ipari tanműhelyek segélyezésére éven-

Magyarország házi ipara

ként már 90.000 a. k. fordított. Ezt a jelentékeny emelést az a körülmény okozta, hogy az 1881. évben Budapesten megtartott országos nőiipar kiállítás, valamint az ugyanezen évben rendezett késmárki vászonkiállítás és az 1882-ik évi máramarosszigeti háziipari kiállításokon beigazolódtott, hogy a nép körében meghonosodott háziipari foglalkozások közül a szövés és fonó háziipar az országban nagyobb mérvű elterjedésnek örvend és hogy a népnek a szövészet iránti hajlama, fogékony-sága és nem ritkán műérzéke van. Ezek a kiállítások egyúttal meggyőzték a kormányt arról is, hogy az országban szokásos kézfona-s a gépfonalhoz képest aránytalanul drága és egyenlőtlen fonalat szolgáltat. *A nép által használt kezdetleges szövőszékeknek az a hátránya, hogy a szövés nemcsak lassú, hanem egyenlőtlen s a kikészítés hiányai folytán a tetszetőséget is a legtöbb esetben nélkülözik; a külföld hasonló cikkeivel pedig a versenyt főleg ár tekintetében egyáltalában nem állják ki.* Szükségesnek mutatkozott tehát, hogy a len-, kender- és pamutból készült közönséges vászonfélék szövésére szabályozóval és gyors vetélővel ellátott ú. n. regulátor szövőszékek, a mintákkal ellátott szövetneműek készítésének javítása céljából pedig a Jaquard-féle szövőszékek alkalmaztassanak. Szükség volt továbbá arra is, hogy a nép ezen javított szerkezetű szövőszékekkel az ország különböző pontjain felállított vándorszövő tanműhelyekben megismertessék, továbbá, hogy eredeti s a jó ízlést is kielégítő mintákkal látassék el. A kívánt célt azonban a kormány úgy vélte elérni, ha oly vállalatok keletkezését, amelyek a fonalak beszerzéséről és festéséről, továbbá a kész cikkek kikészítéséről és értékesítéséről gondoskodnak, állami támogatással előmozdítja. E célból ily ideiglenes tanműhelyeket létesített a kormány Csíkszeredán, Deésen, Eperjesen, Tordán, Gyulán, stb. A kereskedelemügyi kormány ez alkalommal annak a reménynek adott kifejezést, hogy az új szerkezetű székek kezelését a háziiparosok rövidesen megtanulják és a régi szerkezetű székek ki lesznek cserélhetők.

Nagymagyarországon az ipari termelés megszervezése a múlt század utolsó évtizedében nyert hatalmas lendületet, amikor az 1889-ik évi XVIII. t.-c. a földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi minisztériumot kettéválasztotta s az ipar- és kereskedelem ügyeinek gondozását az ugyanakkor felállított kereskedelemügyi miniszter hatáskörébe utalta. Az ipari termelés

terén ezen korszakalkotó intézkedést az ország első kereskedelemügyi minisztere, Baross Gábor volt közmunka- és közlekedésügyi miniszter hajtotta végre, akinek hatalmas közgazdasági koncepciója felismerte azt, hogy e meglehetősen elhanyagolt agrár államnak nyugati kultúrállammá való kifejlődését kizárólag az ipar és kereskedelem fellendülése teszi lehetővé. Ily körülmények között nem csodálható, hogy a kereskedelemügyi kormány a gyáripari termelést azokon a vidékeken igyekezett megszervezni, ahol valamely háziipari termelés már meghonosodott s addig is, míg a tőke érdeklődését a magyarországi vállalkozások iránt felkelthette, minden erejét a háziipari foglalkozások megerősítésére fordította.

Amíg tehát a volt földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi minisztérium a háziipar kérdésével inkább a társadalmi alakatok jótékonykodási tevékenységének támogatása szempontjából foglalkozott, addig az új kereskedelemügyi miniszter ennek a termelési ágak közgazdasági jelentőségét tette vizsgálat tárgyává s ez alapon igyekezett azt az ország javára hasznosítani. Felismerte továbbá a kereskedelemügyi kormányzat azt is, hogy az ebben a termelési ágban elérhető kereset a legközvetlenebb ellenszere a kivándorlásnak, amely az országnak már ebben az időben is nagy vérvesztést okozott.

Az 1890-ben előterjesztett költségvetési jelentés rámutat arra, hogy a háziipar és népipar is ott, ahol a népnek pl. szövésre, csipkeverésre, kosárfonásra, játékszerek és egyéb fatárgyak előállítására hajlama van, tanítók, tanműhelyek, jó minták szolgáltatása és főleg eladási piacok biztosítása által támogatásra érdemes, részint, hogy némely vidéken már létező, de kellő ápolás hiányában esetleg elpusztuló háziipar tovább fejlesztessek, részint, hogy olyan helyen, hol a nép elégséges mezei munka hiányában kivándorlásra hajlandó, jövedelmező mellékfoglalkozás és kereset legyen biztosítva.

A kereskedelemügyi kormány az 1891-ik évi költségvetés keretében bejelentette, hogy a háziipar nagyobb mérvű felkarolására és országos szervezésére az eddiginél nagyobb áldozatok kívántatnak. A vállalkozási rendszerrel tett kísérletekkel az eredmény kedvező lévén, a jövőben ezt az irányt folytatni kell. Erősíteni kell egyrészt a már szerződött vállalkozókat és kiterjeszteni területüket, másrészt új vállalkozókat kell bekapcsolni, különösen Békés vármegyében, ahol a kosárfonó

háziipar van elterjedve. Ezenkívül gondoskodni kell a háziipar részére egy országos szervezetről, ami előreláthatólag csakis állami támogatással tartható fenn. Majd a kormány által elrendelt helyszíni felvételek alapján megállapított, hogy az ország legtöbb vidékén foglalkozik a nép háziiparral, melynek nagyobbmértvű fejlődését különösen az gátolta, hogy a háziipar termékei nehezen találhatnak piacot. A kalotaszegi varrottas, a Trencsén-, Nyitra- és Pozsony vármegyei és délvidéki hímzések, a nagyselypi arany-, ezüsthímzés, a székelyföldi és felvidéki faragott cikkek, a körmöcbányavidéki csipkék, felvidéki és békési fonott cikkek, torontálmegyei és székely szőnyegek s még számtalan fel nem sorolható háziipari készítmények érdemesek a felkarolásra, amint ezt egyik-másik háziipari termék elterjedése máris igazolja.

A háziipari termelést, különösen új piacok megszerzése érdekében érdemes támogatni, amit leghathatósabban vállalkozók szerződtetése útján lehet elérni, kiknek feladata a háziiparosoknak jó és olcsó anyaggal való ellátása s az állandó foglalkoztatás biztosítása, megfelelő díjazás ellenében. Mindezen célok elérése érdekében a kormány a felkai „Tátra” háziipari vállalat és a Lewith- és Weigner-féle újnámesztői háziipari vállalat részére a törvényhozástól megfelelő anyagi támogatást eszközölt ki. Mindezen intézkedéseket pedig, miként az 1896. évi költségvetés indoklásából kitűnik, azért kellett megtenni, mert az iparfejlesztésnek igen fontos része a háziipar, mely még sokkal fejlettebb iparral bíró államokban is kiváló közgazdasági jelentőséggel bír. Annál inkább mondható ez a hazai viszonyokra nézve, ahol az országnak messze kiterjedő vidékei nélkülözik az év nagy részében a munkát s azzal járó keresetet, amit számukra csak a háziipar nyújthat. Ezért tehát már évek óta kereste a kereskedelemügyi kormány a sikeres megoldást, úgy azonban, hogy az az egész országra kiható legyen. Szervezettek tehát vidékenként kisebb beváltóállomások, melyek némi forgótőkét is kaptak. Ezek közvetítették a hazai iparosok között a munkát, ellátták nyersanyagokkal s megvették készítményeiket. Bárha e kísérletek — némi kivétellel — sikerre vezettek is, mindazonáltal nem bírtak oly hatással, mint az közgazdasági szempontból óhajtottó lett volna, miért is tanulmány tárgyává tétetett a háziipar országos szervezésének kérdése egy nagy központi bazárral Budapesten, képviselvekkel

a külföld nagyobb városaiban. Eddigélé ez a kérdés gondos tanulmány tárgyát képezte, minek kapcsán szakközegek küldetek ki a külföldi viszonyok beható tanulmányozására és foglalkozott ezzel az országos ipartanács is.

Ezenkívül a háziipar fejlesztése érdekében az ország négy felvidéki vármegyéjében háziipari bizottságok szerveztettek.

Az alföldi szövő háziipar meghonosítása céljából egy háziipari vállalkozó segélyeztetett, továbbá újabb anyagi támogatásban részesültek Avéd Katinka és Papp Mari gyergyószentmiklósi szövönők, a nagyselypi arany-ezüst háziipar fejlesztésére szerződttetett háziipari tanítónő és Scheer József németeleméri festő.

Az ez irányú tevékenység kiterjesztetett az ország minden vidékeire, hol a lakosság háziiparral foglalkozik s a miniszter törekvése odairányult, hogy az egyes háziipari foglalkozások készítményei piacképessé tétessenek, hogy ezáltal minél jobban biztosíttassék az azzal foglalkozók megélhetése.

Nem került el a kormány figyelmét az a körülmény sem, hogy ez az ipari tevékenység főleg az ország nemzetiségi vidékein van kifejlődve, miért is a háziipar támogatására és fejlesztésére engedélyezett anyagi eszközök felemelését kérte a kormány, hogy főleg az Alföldön egyes háziiparágak meghonosíthatók és a háziiparosokat foglalkoztató vállalatok támogathatók legyenek. A háziipari termékeknek úgy a belföldön, mint a külföldi piacokon való elhelyezése céljából a kormány a kereskedelmi múzeummal kapcsolatosan központi háziipari bazárt létesített, mely hasznos és hézagpótló intézménynek ígérkezett s amelyre fordított költségek gyümölcsöző befektetésnek voltak tekinthetők annyiban, hogy az általa szerzett piacok révén a háziiparral foglalkozó lakosság tisztességes kereset-hez juthatott.

A keztyűvarró háziipar meghonosítása céljából Óbudán keztyűvarrótelep állíttatott fel, melynek kezelése is állami közegekre volt bízva.

Érdekes rámutatni arra, hogy a kormány már az 1897. évben szükségét látta annak, hogy a közigazgatás önkormányzati testületei behatóbban foglalkozzanak a törvényhatóság gazdasági ügyeivel, miért is a közigazgatási bizottságok jelentéseinek szerkesztése tárgyában kiadott rendeletbe új határoz-

mányok vétettek fel, melynek kiadása óta a törvényhatóságok élénkebb érdeklődést kezdtek tanusítani a területükön űzött háziiparágak fejlesztése és a népesség téli foglalkoztatása iránt.

Mindezen intézkedések után a kereskedelemügyi kormány az 1898-ik évi költségvetési előterjesztés keretében már arról számolt be, hogy a háziipar terén az állammal szemben támasztott igényeknek szinte rohamos emelkedése észlelhető. Majdnem közhellyé vált a jelszó: a mezőgazdasági lakosságot téli időben háziiparilag foglalkoztatni kell. A felvidéki német, tót és ruthén lakosság, az erdélyi székelység, a délvidéki szlávok és németek, az alföldi magyar parasztság gazdasági helyzetének javítására irányuló társadalmi mozgalmak állandó program-pontja: a keresetet nyújtó háziipari foglalkozások meghonosítása. A kezdeményezést mindenütt az államtól várták, mert a jóakarattal mellett a szakerők és az anyagi eszközök rendszerint hiányoznak.

A kereskedelmi kormány elsősorban a jól bevált vándortanítói intézményt igyekezett fejleszteni oly módon, hogy a szerződöttetett kosár- és szalmafonó háziipari vándortanítók közreműködésével tanítók és tanítónők részére tanfolyamok rendeztettek a tanerők számának szaporítása céljából. Gondoskodott továbbá arról, hogy a kereskedelmi múzeum háziipari bazára és más háziipari vállalatok révén a háziipart űző népesség munkája értékesíthető legyen. A nők részére vidéken egy új háziiparág bevezetésével, a keztyűvarrás elterjesztésével kísérletezett az óbudai állami keztyűvarró telep közegeinek bevonásával, ahol néhány vidéki lány az oktatás céljából ösztöndíjjal kiképeztetett.

Nagymagyarország akkori kedvező gazdasági helyzetét világítja meg a kereskedelmi kormánynak az a megállapítása, hogy a háziipari termelésnek az országban nincs határozott jellege s ez az ipar nem rendes, illetőleg rendszeres kereseti forrás, hanem csekély kivétellel csak mellékkereset és a mezőgazdaságra kevésbé alkalmas hegyvidékek lakosságától eltekintve, az ország több részén a lakosság ezzel a termeléssel csak időtöltésből foglalkozik. A kormánynak már 1899-ben az volt a törekvése, hogy a háziipart azon ágazatokban, melyekben versenyképes, a termelés rendes tényezőjévé fejlessze, nevezetesen gyárakkal hozza kapcsolatba, amikor a gyár szolgáltatja

a nyersanyagot, esetleg a félgyártmányokat és a háziiparos munkabér ellenében szállítja a termékeket, amelyek további gyári kikészítés után kerülnek a kereskedelmi forgalomba. Ahol a háziipar ily alapon szervezhető, ott a legmesszebbmenő anyagi és erkölcsi támogatást kell nyújtani. Amennyiben a háziiparnak ily irányban való megszervezése nem lehetséges, ott a lakosságnak a mezőgazdasági munkákat kiegészítő mellékfoglalkozását kell fejleszteni. Ez esetben két irányú feladat vár megoldásra, nevezetesen a fejlesztés és értékesítés. A fejlesztést oly irányban, hogy a nép az évszázadokon át megőrzött eredeti motívumokat a divat változásának megfelelően használja fel, az értékesítést pedig olyképp, hogy a készítmények értékesítése ne legyen a bizonytalanság játékszere, hanem a termelők lehetőleg túlnyomólag rendelésre dolgozzanak, s ez által megkíméltesse az ezen üzemágban még nagyon gyakori, de a háziiparosokra nézve mindig hátrányosnak bizonyult csereüzletektől.

A kormány az előző évtizedek kísérletezésének hatása alatt 1901-ben újból csak arra a meggyőződésre jutott, hogy a háziipari termelésnek az ország közgazdasági életébe való szerves bekapcsolása nemcsak azért nehéz, mert a foglalkozások különféleségével kell számolni és a legtöbb háziipari foglalkozásnál a termelőket a technika követelményeivel kell megismertetni, hanem azért, mert ha sikerül is a termelésbe nemesebb ízlést, fejlettebb technikát és az élet változó szükségleteihez való alkalmazkodást belevinni, még mindig hátra van az értékesítés kérdése, mely a multak tapasztalatai szerint nem a legkönnyebben megoldható feladat.

A háziipari termelésnek különösen két ágára kell tekintettel lenni. Nevezetesen arra, amely tömegcikkeket termelve, nem igényel egyebet a technika ügyességénél, amikor a háziiparos nem egyéb típusmunkásnál; a háziipar másik ága a nemzeti motívumok felhasználásával díszítést és divatcikkeket készít s amelynél a technikai ügyesség mellett az ízlés és a színérzék elengedhetetlen feltételek.

A termelésnek első válfaját csak vállalati alapon lehet megszervezni, amint az Háromszék-, Liptó- és Árva megyékben a szövőiparban történt; ugyancsak a Szepességben is régi gyakorlat, hogy tekintélyes gyárosok vagy vállalkozók a háziipari üzemformát bekapcsolják a termelésbe. Ha nemcsak a

szövőiparban, hanem a faipar különböző ágazataiban a kosár- és szalmafonóiparban is sikerül ily kooperációt teremteni s ha sikerül oly nagykereskedőket a hazai háziipar számára megnyerni, akik csipke-, horgolt- és kötöttárú, nyakkendő, hímzés és egyéb nagyon elterjedt szükségleti cikkeiket ma is a háziipari, *de a külföldi háziipar útján szerzik be*, akkor a háziipar ezen ága tekintetében nagy eredmények érhetők el, mert a családok százainak és ezreinek rendszeres foglalkoztatása mellett meg volna oldva az értékesítés is. Elismerete a kormány azt is, hogy a háziiparnak ez ága nagyban hozzájárul a gyáripar fejlődéséhez, mert rendszeres, szakszerű és az idővel számoló munkához szoktatja a lakosságot, vagyis kiváló munkásképző eszköz.

Amíg a termelés ezen ágában főleg a vállalkozó részéről hozandó áldozatok és az állam közreműködése vannak előtérben és ezeken fordul meg a siker, addig a háziipar másik ágának vagy annak különböző válfajainál már sokkal több tényező játszik közre. Fő momentumként szerepelnek itt a nemzeti szempontok, melyek a háziipar ezen ágának tulajdonképeni lényegét alkotják. Ennek fejlesztése érdekében rendkívül fontos a díszítő motívumok összegyűjtése és oly irányú feldolgozása, hogy a legkényesebb igényeknek és a kifinomult ízlésnek is megfeleljenek, hogy ipari alkalmazásokban piacképesse tétessenek. Ez irányban máris gondoskodás történt a stílszerű gyűjtemények beszerzéséről, feldolgozásáról és megismertetéséről, hogy a termelésre nézve közkinccsé válhassanak. Ez a munka hasznára válik a nemzeti kultúra mellett a legkülönbözőbb iparágaknak, amennyiben előmozdíthatja az iparnak nemzeti irányú fejlődését, különösen a lakberendezési iparokban, továbbá a szövő-, varró-, szőnyegkészítő-, csipkeverő-, hímző és az agyagiparban; természetesen mindenütt más és más eszközökkel.

Az értékesítés megszervezésénél a kormány már ebben az időben annak a reményének adott kifejezést, hogy amennyiben a háziipari termékek elhelyezése tekintetében legalább a bel-földi forgalomban támaszkodni lehet a hazai kereskedelemre és csak a külföldi kivitelről kell gondoskodni, úgy ez a probléma könnyen megoldható volna. Mindenesetre ez irányban tett kísérleteket a kormány, mert a kereskedelemügyi miniszter már abban az időben *egyik sarkalatos elvül vallotta, hogy*

az ipart a kereskedelemmel együttesen kell fejleszteni. Ez indította a kormányt arra, hogy az állami adminisztráció szabályai szerint kezelt központi háziipari bazárt megszüntette és az értékesítést a Magyar Kereskedelmi Részvénytársaságra bízta. Minthogy pedig a banküzletekkel foglalkozó részvénytársaság gestiójába nehezen volt beilleszthető ezen üzleti hasznót alig biztosító üzemág, ennél fogva 1908-ban a kormány támogatásával és a háziipari termelők bevonásával egy új társadalmi alakulat létesült, mely altruisztikus alapokon foglalkozott a termékek értékesítésével.

Ezidőben két értékesítő vállalat működött és pedig az *Izabella Háziiparegylet*, melynek székhelye Pozsony volt s ma Budapest. A főhercegnő védnöksége alatt 1894-ben

Az *Izabella Háziiparegylet*, melynek székhelye Pozsony volt s ma Budapest. A főhercegnő védnöksége alatt 1894-ben alakult, s célul tűzte magának a népies himző-háziiparnak és az ezzel kapcsolatos egyéb háziipari ágaknak fejlesztése által a falusi nép keresetképeességét emelni.

Céljának megvalósítására az egyesület Pozsonyban központot, működési területe fontosabb háziipari gócpontjain tanműhelyeket állított fel, mely műhelyek belső és külső munkásnőket foglalkoztatnak. Az egyesület fokozatosan a következő helyeken létesített és tartott fenn műhelyeket: Pozsony, Ciffer, Zavar, Pöstyén, Máriatölgyes, Kosárfalu, Dénesfa, ahol a telepek megbízottak állandó felügyelete alatt állottak.

Az elkészített munkákat az egyesület kezdetben maga értékesítette és működésének első öt évében átlag 20.000 K volt az évi produkció (1897-ben pl. 22.370 K volt, amiből munkabérekre 12.266 K esett). Saját erejéből az egyesület 1904-ig 82.340 K-ra fokozta a forgalmat, de belátván, hogy nagyobb méreteket az eladás csak úgy ölthet, ha a modern kereskedelem eszközeivel dolgozik, 1904-ben elhatározta az egylet, hogy az értékesítést rábízza a Magyar Kereskedelmi Részvénytársaság szervezetére.

A Magyar Kereskedelmi Részvénytársasággal kötött szerződésnek megvolt a kedvező hatása. Négy esztendő alatt az eladás 1908-ban 132.000 koronára emelkedett. Mivel a Kereskedelmi Részvénytársaság háziipari osztálya 1909-ben szerződésileg a kereskedelemügyi minisztérium jóváhagyásával, az Országos Magyar Háziipari Szövetségre ruháztatott át, az Izabella Egylet

az Országos Magyar Háziipari Szövetséggel lépett szerződéses viszonyba. Az 1909. évben az Országos Magyar Háziipari Szövetség 160.000 koronára emelte az egyesület forgalmát. Mivel az egyesület eddigi apparátusa a Háziipari Szövetség tömeges, fix megrendeléseinek csak késedelmesen tudott megfelelni, a telepek kibővítése és a produkció emelése iránt történt intézkedés.

Az Izabella Háziiparegylet 6.000 korona forgótőkéjét Izabella főhercegnő bocsájtotta rendelkezésre, ami nem lévén elegendő, a kereskedelemügyi kormány kölcsönképen 60.000 koronát bocsátott az egylet rendelkezésére forgótőke gyanánt. Ez az összeg is kevésnek bizonyulván — az egyesület ugyanis tetemes raktári készletet is kénytelen tartani, — forgótőkéje 1904-ben 30.000 koronával emeltetett, míg 1914-ben, azokon a változó összegeken kívül, melyeket a főhercegnő bocsátott időről-időre rendelkezésre, 150.000 korona állami kölcsön volt az üzembe forgótőke gyanánt befektetve. A telepek fenntartásához az állam 16.500 korona évi segéllyel járult.

Az 1918. évi összeomlás után, a csehek megszállván Pozsonyt, az Egylet vagyonát elkobozták, a vezetőség működését lehetetlenné tették és az üzem vezetését állami közegekre bízták. Hiábavaló volt az Egylet vezetőségének minden tiltakozása és nem maradt más hátra, mint az alapszabályok megváltoztatásával az Egylet székhelyét Pozsonyból, — ahol már ingatlannal is rendelkezett — Budapestre áthelyezni. Ez az alapszabályszerű áttelepülés 1923-ban történt s azóta az Egylet Csonka-Magyarországon folytatja közhasznú működését.

Az értékesítés megszervezésére és a háziipari termelés tömörítésére létesített másik nagy intézmény az *Országos Magyar Háziipari Szövetség* 1908-ik év végén alakult Budapesten s 1909-ik évi február hó 1-én kezdette meg tényleges működését Izabella főhercegnő öfensége védnöksége alatt. Célja a magyar háziipari termelés és értékesítés országos szervezése, illetve szélesebb alapokon, nemcsak a hímzésekre gondolva, a modern kereskedelem eszközeivel megcsinálni ugyanazt, amit az Izabella Háziiparegylet néhány felvidéki vármegyére kiterjeszkedve elvégezett.

Céljaihoz az anyagi eszközöket részben a társadalom, részben törvényhatóságok, városok, községek, részben pedig az állam bocsájtotta rendelkezésére. Magánosok és törvényhatósá-

gok 40.000 K tőkét adtak össze, amit a kereskedelemügyi minisztérium, minisztertanácsi határozat alapján, 200.000 K-val egészítette ki. Hogy működése költségeihez is hozzájáruljon, tíz évre, évi 25.000 K összeg biztosított a Szövetségnek. Mivel nem lett volna célja annak, hogy a Magyar Kereskedelmi Részvénytársaság és a Háziipari Szövetség konkurrenciát folytassanak, a Magyar Kereskedelmi Részvénytársaság beleegyezésével a Szövetségre ruháztatott annak háziipari szerződése 1910. évi december hó 31-ig, hogy biztos alapöt adjon a fejlődésnek, az eddigieknél nagyobb és egyre fokozódó ellenszolgáltatást kötve ki, a szerződés a régi 24.000 K évi szubvenció mellett 1920. évi december hó 31-ig meghosszabbított. Ugyancsak a Szövetségre ruháztatott át a pozsonyi és bécsi háziipari üzletek számára szóló, 1904-benkelt évi 15.400 K költség engedélyezése is.

Működésének első évében, 1909. évi február 1-től december 31-ig, a Szövetség 308.938 K értékű háziipari cikket értékesített. Ebből esett textilárúkra 252.652 K, népies agyagárúkra 5.816 K, vegyes háziipari cikkekre (kosár, játék stb.) 50.513 K. Forgalmából a Szövetség belföldön 183.829 K-t ért el, exportra 125.153.61 K került.

Forgalmát részint budapesti (Kígyó-tér 1.), pozsonyi (Stefánia-út 4.), wieni (Krugerstrasse 3.) üzletei, részint szakszövetkezők útján érte el. Az utazók révén a cikkek Németország, Hollandia, Svájc, Anglia, Skandinávia csaknem minden nagyobb városainak előkelőbb üzleteiben megtalálhatók.

A Szövetség a művészi háziipar mellett mindenkor nagy súlyt helyezett a háziiparilag versenyképesen előállítható tömegcikkekre is.

Első ilyen vállalkozása, hogy átvette a kalocsai, sároroszi, beregkisfaludi, tiszapéterfalvai kötőtelepek vezetését, nyersanyaggal, megrendelésekkel való ellátását és készítményeik értékesítését.

A Szövetség megszerezte az összes magyarországi állami gyermekmenhelyek harisnyaszállítását és már 1912-ben mintegy 120.000 pár harisnyát szállított.

A kosárkötés terén a Szövetség az első évben 144.000 db, főként gyümölcskosarat adott el. Mivel ebben a cikkben túlprodukciónak mutatkozott, viszont finomabb árúban még tetemes volt

a behozatal, a Szövetség ezen cikkek készítésével is foglalkozott.

Rövid fennállása alatt új háziipart is honosított meg a Szövetség Magyarországon. Egy berlini nagy céggel lépve szerződéses viszonyba, arra vállalkozott, hogy horgolt gombokkal és keretmunkával látja el a cég szükségletét. Két tanítónő a Szövetség megbízásából künnjárt Ausztria, Németország, Franciaország ama vidékein, ahol a gombhorgolás és tüllmunka, mint háziipar sokezer embernek ad állandó keresetet.

Egyszerűbb faárúk (talyiga, lapát, szerszámnyél, gereblye stb.) még mindig versenyképesen állíthatók elő háziipari úton, a Szövetség tehát faárúk termelését és értékesítését is felvette programjába.

A textilszakmában a Szövetség zsákszövészettel akart foglalkozni. Terve az volt, hogy Máramarosban, a sóbányák közelében szövőtelepeket létesítene, azokat ellátja nyersanyaggal, szakértő vezetéssel s így készült nyersszövetet zsákokká dolgozta fel.

A világháború után a Szövetség hatalmas erőfeszítéseket tett az európai, valamint a tengerentúli piacok megszerzésére, mely alkalommal a háziipari termelés értékesítése céljából elvállalt kötelezettségnek megfelelően, az alapításkor reá ruházott feladatokra való hivatottságát azzal igazolta, hogy a háziipari termékekből évenként egymillió pengő értékben exportált. A Szövetség termékei ma már a kultúr-államok majd minden piacán feltalálhatók.

A kereskedelemkormány emlékirata az iparfejlesztésről

A kereskedelemügyi miniszternek a tárca 1904. évi költségvetéséhez csatolt és az iparfejlesztésről szóló emlékirata a háziipar fejlesztésének szükségét és az akkori Magyarország háziipari termelésének különböző ágazatait az alábbiakban indokolja, illetőleg a következőkben csoportosítja.

Eltekintve attól, hogy ezen emlékirat a háziipari termelés jelentőségét ugyanazon érvekkel támogatja, mint amelyeket a tudományos irodalom is elfogadott, irányelvül tűzi ki, hogy minden oly iparág, mely nagyobb számú háziiparosnak oly állandó foglalkoztatására alkalmas, hogy ezeknek tisztességes keresetet biztosít és a háziiparosoknak az értékesítéssel nem kell foglalkozniuk: támogatandó. Alapfeltételnek azonban annak kell lennie, hogy csak oly háziipar támogatható, melynek értékesítéséről gondoskodva van, sőt mindaddig, míg a készí-

mények értékesítése állandóan biztosítva nincs, a háziipar fejlesztése inkább káros, mint hasznos, mert igényeket támaszt a népben, melyket kielégíteni nem lehet.

A támogatás mérvét a foglalkoztatott háziiparosok száma és a nekik biztosított munkakereset nagysága szabja meg, önként értetvén, hogy háziipari foglalkozás csak ott honosítható meg és tartható fenn, hol kevés a rendes munkaalkalom, alacsonyak a munkabérek és a háziipari foglalkozás nagyobb keresetet biztosít, mint amennyi az illető vidék rendes napszám-bére, vagy ahonnan a lakosság munkaalkalmak hiányában távozik. Ez a megállapítás abból a szempontból érdemel figyelmet, hogy Nagymagyarországon ebben az időben a mezőgazdasági termelés rendkívül kevés termelési költséggel dolgozott, a mezőgazdasági cselédek és napszámosok munkabére átlagosan a napi egy koronán alúl maradt. Ezzel szemben a jelenlegi helyzet az, hogy a mezőgazdasági cselédek és munkások napi keresete lényegesen felette van annak a keresetnek, amely a háziipari termelésben elérhető, amennyiben a mezőgazdasági cselédek és napszámosok naponként átlag három pengőt és a háziiparosok 0.80—1.00 pengőt keresnek. A mostani gazdasági helyzetben a háziipari foglalkozás jogosultságát főleg a lakosság munkaalkalomhiánya igazolja tekintettel arra, hogy Nagy-Magyarország lakosságának sűrűsége négyzetkilométerenként 54, míg csonka Magyarországon egy négyzetkilométeren 91 ember lakik, akiknek felét sem képes a mezőgazdaság elhelyezni.

Az ország fővárosától eltekintve, ahol a munkanélküliség szintén kezd már veszélyes mérveket öltetni, a vidéken még normális viszonyok között is, a mezőgazdasági munkák idejétől eltekintve, alig volt és van munkaalkalom.

Az emlékirat szerint Nagymagyarország háziiparának négy jellegzetes válfaját lehetett megkülönböztetni. Az egyes válfajokat illetőleg az emlékirat a következőkép határozza meg:

1. Az egyik, melynek jellegét a népies dekoratív, eredeti, nagyobbára műbeccsel bíró motívumok adják meg. Idetartoznak a pozsony-, nyitra- és trencsénmegyei himző-, a kalotaszegi, a székely és csángó varrottas háziiparok, a torontáli és máramarosi szőnyegkészítés és részben, bár nem népies motívumai folytán, hanem inkább a technika jellegzetes volta miatt, a körmöcbánya—jánosréti csipkeverés. Mindannyi ősrégi foglal-

kozása a népnek, mely egyikben-másikban a tökély meglehetősen magas fokára vitte. A kereskedelemügyi kormánynak ezen itt felsorolt termelési ágakat illetőleg az volt a véleménye, hogy ezeket a foglalkozási ágakat a megkezdett irányban kell fejleszteni, nevezetesen egyes középpontok útján mindinkább tökéletesítendő a munka technikai része és megfelelő forgótőke rendelkezésre bocsájtásával biztosítandó a munka állandósága és szervezendő az értékesítés. Ezeknek az iparágaknak eredetisége megőrzendő és emellett készítményeiket megfelelően nemesítve és stilizálva, a fogyasztás igényeihez, a változó divathoz kell alkalmazni és így piacképessé tenni.

A vidékenként létesítendő és részben már létező központi műhelyeknek, melyeknek ott, ahol az állam háziipari jellegű iskolákat vagy tanműhelyeket tart fenn, mint a csipkeverésre Körmöcbánya—Jánoshegyen, a szőnyegkészítésre és műhímzésre Máramarosszigeten, maguk ezen iskolák vagy tanműhelyek lehetnek — kell gondoskodniok a rajzok és utánzásra szolgáló eredeti minták elkészítéséről, esetleg be kell ide rövidebb-hosszabb gyakorlati kiképzésre vonni egyes tehetségesebb háziiparosokat, kiknek azonban a rendszeres kereseti munkát, azután otthon saját lakásaikon kell végezniök, támogatva jobb munkaeszközök adományozásával.

Ahol nagyobb számú ily háziiparos van, ott gondoskodni kell vándorfelügyelőről is, akik a háziiparosokat lakásukon keresik fel, elviszik azoknak az anyagot, átveszik kész munkájukat, leszámolnak velük és eszközlik a kifizetéseket, mert a népre nézve az a fontos, hogy mennél több időt tölthessen munkájánál és ne kelljen felesleges utánjárásokkal időt veszítenie, így szoktathatók csak rendszeres munkához. Ez a háziipar, olyan anyagi eredménnyel, hogy fedezze a reáfordított költségeket és jövedelmet is hozzon, soha sem fog járni, mert sokkal nagyobb a velejáró olyan költség, mely a készítmények árába bele nem számítható. Oktatás, rajzok és minták készítése, felügyelet stb., mely költséget éppen azért kell az államnak fedezni, mert a magánvállalkozástól ily áldozat nem várható és nem annak az érdeke, hogy a népnek rendszeres, állandó foglalkozása legyen és ezért áldozatot sem hozhat.

Az említett háziipari készítményeknek forgalmi képessége korlátozott lévén, ezen háziipari ágakat nem szabad azon határon túl fejleszteni, melyet értékesítésük megszab. A készítmé-

nyek piacképességének a kifogástalan technika, eredeti motívumok és mérsékelt árak mellett legfőbb feltétele, hogy a központi műhelyek úgy szerveztessenek, miszerint addig áruval ne jelentkezzenek a piacon, míg megfelelő raktárkészlettel nem bírnak és rendeléseket gyorsan, pontos időre nem készíthetnek, minthogy ellenkező esetben lehetetlen az árukat a rendszeres kereskedelmi forgalomba bevezetni. A kereskedő, aki meghatározott időre bizonyos mennyiségű árut rendel és azt — úgy mint a legtöbb esetben az akkori háziipari szervezetek mellett történt — csak hetek, esetleg hónapok múltán kapná meg, több rendelést magyar háziipari cikkekre nem ad és minden ily pontatlanság a háziipari cikkek vevőkörének csökkentésére vezet.

2. Az országban már létező elterjedtebb háziiparágak második csoportjába azok a tömeggyártásra berendezett háziiparok tartoznak, melyek inkább egyéni jellegűek és már közel állanak a kézműparhoz. Ezekhez tartozik különösen az agyag háziipar, a kosárfonás és a faedénykészítés. Ez utóbbi már Nagymagyarországon sem volt fejleszthető, mert ez az iparág a rendelkezésre álló faanyagtól függ és csak addig volt fenn tartható, míg az illető vidéken elég olcsó faanyag állt a háziiparosok rendelkezésére.

A fazekas háziiparnál kettős irány érvényesült és pedig a használati főzőedények és más tömegárúk készítésével foglalkozó háziipar, továbbá a díszítési célokra szolgáló tárgyakat készítő háziipar. Meg kell jegyezni, hogy a fazekas háziipar a zománcozott vas- és bádogedények mind szélesebb körű elterjedettsége folytán ma már legfeljebb helyi jelentőséggel bír.

A fazekas háziiparnak dekoratív célokra szolgáló tárgyak készítése abból a szempontból érdemel figyelmet, hogy azok mennyiben képesek eredeti díszítő motívumokkal és a legkülönbözőbb technikai eljárásokkal tetszetős dísz tárgyakat előállítani. Ezen termelési ág fejlesztésére a kormány az ország fővárosában központi agyagipari műhelyt állított fel, melynek feladata volt az ország összes agyagipari vidékein található nyersanyagokat gyakorlatilag kipróbálni, de nem kis próbakúpokkal, mint azelőtt szokásban volt, hanem természetes nagyságú eredeti tárgyakkal. Feladatát képezte továbbá ugyanezen anyagokhoz szükséges mázpróbákat végezni és mázakkal a háziiparosokat költségmegtérítés ellenében ellátni. E központi

műhely a gyáriparnak is rendelkezésére áll. Ez a műhely egyébként a gyakorlati háziiparosok kiképzésével is foglalkozott, amennyiben módot nyújtott arra, hogy a műhelyben a háziiparosok a termékek készítésével próbákat végezheszenek. Végül kilátásba helyeztetett, hogy ez a központ fogja a mázagok egyöntetű és közös beszerzését nagyban eszközölni és kis mennyiségben olcsó áron a háziiparosokhoz továbbítani.

A kosárfonó háziiparnál az emlékirat szerint nélkülözhetetlen az értékesítő szerv, amely egyúttal a nyersanyag beszerzéséről is gondoskodik.

3. A háziipar harmadik válfaja a szorosabb értelemben vett tömegtermelési háziipar, melyhez tartozik különösen a szövő-kötő-, gyermekjátékkészítő és némely faipari foglalkozás.

A háziipari termelésnek ez az osztályozása azért bír jelentőséggel, mert egyúttal ellentmond az ugyanezen időben keletkezett és alkalmazott háziipar fogalmi meghatározásának. A gyakorlat ugyanis a háziiparos minőségét legfőként az iparűzésnek mellékfoglalkozásszerű gyakorlásához kötötte, ezzel szemben a többször idézett emlékirat megállapítja, hogy úgy az agyag-háziiparosok, mint a tömegtermelési cikkek előállításával foglalkozó háziiparos munkája nem mellékfoglalkozás, hanem az illető háziipari munkásoknak rendes és állandó keresetét képezi.

Az emlékirat szerint ezek a háziiparágak kizárólag vállalati alapon fejleszthetők és csak ily alakban támogathatók, mint egy-egy magánvállalat (gyár) kiegészítő részei, oly szervezetel, hogy a vállalat látja el a háziiparosokat anyaggal, beváltja tőlük a kész munkát, melyért előre meghatározott munkabért fizet. Az így szervezett háziipar azokban az áldozatokban, melyek központi termelésre alkalmasak, idővel gyáriparrá alakul át, mint pl. egyik felvidéki, ma már elszakított területen levő kötő-háziipari vállalatból néhány év után igen figyelemreméltó 400 munkásra berendezett kötőgyár keletkezett.

Ezek közé a háziipari foglalkozási ágak közé sorolható a gyermekjátékkészítés is, melynek több ága üzhető sikerrel háziiparilag, mint a fából, fémből és papíryanagból készült tárgyak előállítása. Dacára azonban a többrendbeli kísérletnek, ez a termelés nem volt meghonosítható. Kísérletet tettek az erdélyi részekben, nevezetesen Bánffyhunyon, Gyergyószentmiklóson, Marosvásárhelyen és Nagyszebenben, majd a felvidéken

Körmöcbányán, Bártfán, Hegybányaszélaknán és Fegyves Chvojnicán, de jelentősebb eredmény nélkül. Abban az időben az állam külön iskolát is tartott fenn. Hegybánya-Szélaknán. Amint az emlékirat is megállapítja, ez a termelés azért bir jelentőséggel, mert nagy az ország fogyasztása és csupán a háziiparilag előállított gyermekjátékokból az 1903-ik évben kereken 21½ millió korona értékű gyermekjáték hozatott be. A gyermekjátékkészítésnek háziiparszerű meghonosítása céljából a kereskedelmi kormányznak szándékában volt nagyobb külföldi vállalkozót megnyerni az itteni letelepülésre, akik egynéhány jól begyakorolt háziipari családot is elhoznának, az itteni munkások begyakorlása végett.

A többször idézett emlékirat a háziipar 4-ik válfaja körébe sorolja azokat az ipari foglalkozásokat, amelyek nagyobbára a szegényebb sorsú városi lakosságnak biztosítanak keresetet. Ilyenek a hímzés, varrás, ruhakészítés, horgolás, részben kötés és megannyi más tömegmunka, melyeknél Nagy-Magyarországon az volt a különleges helyzet, hogy a nagykereskedők ezeket a cikkeket nagy mennyiségben hozták forgalomba, de túlnyomórészüik nem szerezték be készen, tehát az ipari termelőtől vagy vállalkozótól, hanem maguk saját számlájukra készítették el. Sajnos azonban, hogy e cikkeket nem itthon, hanem idegenben készítették. Az emlékirat rámutat arra, hogy e különböző, csaknem kivétel nélkül női kezek által végzett ilyen munkák révén a városi családoknak ezrei lennének tisztességes munkával foglalkoztathatók, ha a hazai nagykereskedők és gyárosok, — mert ez utóbbiaknak is sok ily cikkük van — ezeket itthon készíttetnék és ezt a munkát itthon szerveznék. Egyes kísérletek történtek is már erre nézve, mindannyi kitűnő eredménnyel, ami azt igazolta, hogy nem az itteni viszonyokon és munkaerőkön múlt a cikkek termelése, amennyiben erre nézve nálunk éppen olyan kedvezők a feltételek, mint a külföldön. Ebbe a csoportba tartozik továbbá a női műipar is: hímzések és hasonló munkák. E téren is rendkívül sok teendő volna, miben vezetőszerepet volt hivatva vinni a budapesti állami női ipariskola, melynek egyik feladatául volt kitűzve, hogy a kereskedők és a munkaerők között a közvetítést végezze, számolva azzal a tapasztalati ténnyel, hogy a városoknak éppen az az elemes szorul leginkább ily irányú közvetítésre, mely szívesen dolgozik ugyan, de társadalmi állásán vélt csorbát látni, ha ezt nyilván-

nosan teszi. Az idők igazolták, hogy kifejezetten elméleti oktatást végző intézetek a gyakorlati élet követelményeivel igen gyakran ellentétbe kerülnek.

Megjegyzí az emlékirat, hogy e háziipari foglalkozások meghonosítása és terjesztése tekintetében, — mint az iparfejlesztés körül általában — felette fontos feladat vár a hazai nagykereskedőkre, akiket az iparfejlesztési akcióba be kell vonni. A termelés akkori helyzetét, illetve a kereskedelem ez irányú szervét és annak jelentőségét jellemezve, rámutat az emlékirat arra az esetre, amidőn egy budapesti előkelő nagykereskedő cég 1901-ben kezdett behatóbban foglalkozni magyar házi- és kézműipari cikkek terjesztésével és az első évben alig 200.000 K, a másodikban már több, mint 300.000 K és a harmadikban pedig már 500.000 K-át meghaladó forgalmat ért el. Ezt a kereskedői tevékenységet általánosítva, a hazai kereskedelem hatalmas tényezőjévé válhat a hazai iparnak, minél fogva a háziipar megszervezése és fejlesztése szempontjából a kereskedelemre fontos hivatás vár.

Az emlékirat szerint a fent előadottak volnának szemelőtt tartandók, a háziipar és egyes ágai fejlesztésénél minden alkalommal irányadónak tekintendő az, hogy a lakosság többet keressen ezen foglalkozás révén, mint amennyit az átlagos helyi napszám tesz, mert ellenkező esetben ez a foglalkozás nem bírna elég vonzerővel a népre. A vállalati alapon (magánvállalkozás) szervezett tömegtermelési háziiparok kivételével minden egyes háziipari csoport ügyeinek intézése, illetőleg végrehajtása egy-egy szakemberre lenne bízandó, mert éppen az ipari téren rendkívül fontos a specializálás, mert csak ez biztosíthat eredményt.

Nagy súlyt helyez az emlékirat az értékesítés kérdésére, mire vonatkozólag rámutat arra, hogy a magánvállalatokkal kapcsolatos háziiparoknál, továbbá a fazekasság egy részénél ez a kérdés tárgytalan. De annyival fontosabb a háziipar egyéb ágainál, sőt — mint már említve volt — alaptétele gyanánt kell felállítani, hogy addig, míg az értékesítés biztosítva nincs, háziipart meghonosítani vagy fejleszteni, illetőleg ily kezdeményezést támogatni nem szabad.

Minden háziipari foglalkozás rövidebb vagy hosszabb idő alatt kisebb vagy nagyobb áldozatokkal elvégre meghonosítható vagy fejleszthető. Ha azonban a nép erre a foglalkozásra

oktattatik, de készítményeit nem tudja értékesíteni: akkor nemcsak az erre fordított anyagi áldozat és munkavétel, hanem a kereset kilátásba helyezésével felkeltvén a nép ki nem elégíthető igényeit, csalódásoknak van kitéve és megingattatik bizalma, mely esetleges későbbi kezdeményezést tesz lehetetlenné.

Az értékesítés kérdésében akkor az volt a helyzet, hogy a háziiparosok vagy maguk gondoskodtak házalás útján készítményeik értékesítéséről vagy az egyes központok tették ezt ismerőseik körében, de csak a legritkábban kereskedelmi alapon. Ezenkívül a magyar kereskedelmi részvénytársasággal kötött az állam szerződést, mely szerint a kereskedelmi múzeum volt Háziipari Bazárát a részvénytársaság átvette évi 24.000 korona segély ellenében, amennyibe ez az üzletág a kereskedelmi múzeumnak azelőtt is került. Egyben kötelezettséget vállalt a részvénytársaság aziránt, hogy e segély ellenében évenként legalább 100.000 korona forgalmat fog háziipari cikkekben elérni. A részvénytársaság bevonásával a háziipar értékesítésének fontos kérdését az emlékirat sem tekintette megoldottnak, mert ahhoz, hogy a háziiparnak, mint keresetágnak, számbavehető kihatása legyen a szegényebb néposztály keresetviszonyainak javulására, tényleg nagy forgalmat kell annak biztosítani.

Ennélfogva a háziipar készítményeinek jobb és nagyobb-mérvű értékesítésére külön kereskedelmi szervezetről kellene gondoskodni, mely utazókat alkalmazna, akik felkeresnék a kereskedőket, szóval a háziipar értékesítését rendes kereskedelmi alapra kell fektetni.

Az akkori háziipari foglalkozások különböző ágazatait és telephelyeit a kereskedelmi múzeum szakelőadója, dr. Kovács Gyula egyetemi magántanár, múzeumi aligazgató, m. kir. udvari tanácsos, az ezredéves kiállítás alkalmából törzskönyvbe foglalta össze, mely szerint Nagy-Magyarországon a különböző vidékeken a következő háziipari ágak voltak meghonosodva.

**Háziipari
törzskönyv
1898.**

Vármegye és Kamarai kerület	Község neve	A hazai iparág megnevezése	Hány család űzi az iparágat	Az évi termelés		Jegyzet
				meny- nyisége	piaci értéke	
				darab	korona	
I. Faipar.						
1 Abauj-Torna (Kassai ker. kam.)	Göncz	Butorok és gazda- sági eszközök	9			
	Debrőd	Faabroncsok	2			
	Telkibánya	Hordók, kanalak, gazd. eszközök	30			
	Hollóháza	Kanakalak	3			
	Pusztafalu	Kanakalak	6			
	Zboda	Hordók	4			
	Csány	Kerékgyártó munkák	9			
	Szilás	Teknők, szakajtók	6			
	Józsafő	Guzsály, orsó	4			
2 Arad	Odvas	Faedények				
3 Bács-Bodrog (Szegedi ker. kam.)	Gombos	Facipő és nyárfa- teknő	100	120.000 pár	40.000	
	Apatin					
4 Bihar (Nagyvárad)	Vaskohi járásban	Fenyőfaedények				
	Budezana					
	Jenke	Kocsikerék, faszér- számok és favilla				
	Árpád					
	Drágcséke					
	Bélfenyér					
	Tarkaica					
Kisháza						
5 Borsod (Miskolci)	Balatonszén	Kanál, orsó, létra, favillák, gereblyék, botok, kaszanyelek, lőcs, ostornyelek				
	Szilvás					
	Ostoros					
	F.-Nyárad					
	Nádasd	Kanál, orsó, létra, favillák, gereblyék, botok, kaszanyelek, lőcs, ostornyelek	134	35.000	20.000	
	Cserépfalu					
	Kisgyőr		13	300		
	Csermely					
6 Brassó (Brassói ker. kam.)	Csernátfa	Esztergált faáru (nyelek)				
	Feketehalom	Faárak, konyha- eszközök				
7 Gömör és Kis- Hont (Miskolci)	Tiszolc	Dézsza, rocska, ve- der, putton, sajtár, kupa köpülő, lisztdoboz	50		160.000	
8 Háromszék (Marosvásárhely)	Haraly	Dézsza, veder, sajtár	30		20.000	
	Bölöny	Fa szerszámnyelek				
	Gelence					
	Odola	Faedények és szitakéreg				
	Zabola					
	Zágon					
	Kovácsna					
	Papolt					

Vármegye és Kamarai kerület	Község neve	A hazai iparág megnevezése	Hány család űzi az iparágat	Az évi termelés		Jegyzet
				meny- nyisége	piaci értéke	
				darab	korona	
9 Kolozs (Kolozsvár)	Gyalu körny. Szász-Fenes Oláh-Fenes	Kerti butorok mogyorófából				
10 Máramos (Debreceni)	Körösmező és vidéke	Faedények				
11 Maros-Torda (Marosvásárhelyi)	Görgény vid. Szovata	Sótartó, fatányér, szelencefélék, faszékek	15		2.000	
	Sóvárad					
	Kibéd					
	Makfalva	Szekéralkatrészek				
	Hadad					
	Abód					
	Geges					
	Makfalva	Szerszámnyelek				
	Mezősámon					
12 Nyitra (Pozsonyi)	Ó-Tura	Kanál, csap, sótartó, tészta, gyuró- kalapács, kosár szilacsából	800	1.200.000	120.000	
13 Sáros (Kassai)	Lubina	Gazdasági szerszá- mok és konyha- edények faipari tárgyak				
	Botfalva					
	Miava					
	Privigye					
14 Szepes (Kassai)	Hertnek		30			
	Hervartó		35			
	Richwald	Zsindely	50			
	Siba		20			
	Krizse	Teknő	4			
15 Szilágy (Kolozsvári)	Felső-Válya	Kerekék	6			
	Szepes	Butorok, szekré- nyek, hordók				
	Remete	Kádak, létrák	11			
	Felka	Fafaragások				
	Jekelfalva	Töltőkosarak	11			
	Szepes-Béla	Gereblye, teknő	8			
	Szepes-Sümög	Faskatulyák	14		12.000	
	Hadermark		120		4.000	
	Szt.-György	Zsindely	20		4.000	
16 Udvarhely (M.-Vásárhelyi)	Majerka		40			
	A rézhegy- ségben	Zsindelynyél stb.				
	Magyar	Hordócskák				
	Hermány	Tölgyfaedények	30		6.000	
17 Ung (Kassai)	Szolokna	Faipari tárgyak				
	Siklód	Szövőszékek				
	Oláhfalva					
	Zetelaka					
	Alsó-Sófalva					
	Uzsok	Butorok	2			
	Sztavna	Faedények	2			
	Bács-Vajóir	Hordók	8			

Vármegye és Kamarai kerület	Község neve	A hazai iparág megnevezése	Hány család tűzi az iparágat	Az évi termelés		Jegyzet
				meny- nyisége	piaci értéke	
				darab	korona	
18 Veszprém	Bakonybél Városlőd Herend Szt.-Gál	Faszerszámok	180	170.000		
19 Zemplén (Kassai)	Valuskóc Sztarina Abara Regéc Háromhutta Szakcsim Sztarina Kelenica	Teknők, jármok Fegyverállvány Hordók Ablakráma és faszerszámok Fafaragások	2 2 27 15 4			

II. Vesszőfonás.

1 Abauj-Torna (Kassai)	Szilvás Apáti Garadnai körj.	Kosarak	6			
2 Arad (Aradi)	Odvas	Kosárfonás				
3 Bács-Bodrog (Szegedi)	Apatin	Kézi és ruhakosár	30			
3a Csongrád	Szentes és vidéke Szeged és vidéke	Kocsikas és közönséges kosarak				
4 Békés (Aradi)	Békés és környéke	Kosárfonás				
Borsod (Miskolci)	Ároktő Tiszavalk Tizsakürt Tizsatarján Igrici Bábolna Domaháza Tizsatarján Nyárad Kistokaj Tizsapatkonya Dorogma	Kocsikas és kosárfonás " "	50 150			
5 Csongrád	Szentes és vidéke	Kosárfonás				
6 Gömör és Kis- Hont (Miskolci)	Tiszolc Hrussó Csetrény Hoizs Sipőc Szilistye	Fűzfavesszőfonás				

Vármegye és Kamarai kerület	Község neve	A hazai iparág megnevezése	Hány család tűzi az iparágat	Az évi termelés		Jegyzet
				meny- nyisége	piaci értéke	
				darab	korona	
7 Háromszék (M.-Vásárhelyi)	Bitá Bodola Kökös	Kocsikas és közönséges kosárfonás	20			
8 Heves (Miskolci)	Tiszafüred Egyek Tiszaszőlős Karácsond Érk Hasznos	Fűzvesszőfonás és seprűkészítés				
9 Komárom (Győri)	Guta és vidéke	Kosárfonás				
10 Maros-Torda (Marosvásárhelyi)	Erdő-Szent- György	Kézi és ruha- kosárfonás	10			
11 Nyitra (Pozsonyi)	Sempte Nagykosztolány Zahoszevka Pecsenyéd Petőfalva Felsődubova Vágszerdahely Brunóc Patvaróc Mosóc Vieszha	Vesszőfonás Kosárfonás	20			
12 Pest-Pilis-Solt Kiskun (Budapesti)	Visegrád és környéke	Kosárfonás				
13 Sáros (Kassai)	Hrabkó Zboró Alsó-Sebes Kőszeg	Kosárfonás	12 10 140			
14 Szepes (Kassai)	Lachova Forbasz Pálmalfalva	Hámzott vessző Kosárfonás Kosárfonás	80 12 15	150.000	40.000	
15 Trencsén (Pozsonyi)	Majtin Bellus	Kosárfonás				
16 Udvarhely (Marosvásárhelyi)	Eted Alsó-Simentfalva	Kosárfonás				
17 Ung (Kassai)	Remete vasgyár Nagy-Berezna Szolyva Zabregy Német-Poruba Rionyce Ruszkóc	Kosárfonás				

Vármegye és Kamarai kerület	Község neve	A hazai iparág megnevezése	Hány család fő 1000 az iparágat	Az évi termelés		Jegyzet
				meny-nyisége	piaci értéke	
				darab	korona	
18 Zemplén (Kassai)	Bosnyica	Kosárfonás	6			
	Kesznyéten	"	50			
	Sárospatak	"	50			
	S.-A.-Ujhely	"	30			
	Sztropkoolyka	"	40			

III. Fonás cirokból.

1 Abauj-Torna (Kassai)	Kassa és vidéke	Cirokseprű-készítés	20	160.000		
2 Bács Bodrog (Szegedi)	Csantavér	Cirokseprű-készítés				
3 Békés (Aradi)	Tótkomlós Szabszenttanya	Cirokseprű-készítés	300 60			
4 Borsód (Miskolci)	Heőpapi	Cirokseprű-készítés	80	10.000	1.600	
5 Csongrád (Szegedi)	Szeged és vidéke	Cirokseprű-készítés	15	120.000		
6 Gömör és Kis-Hont (Miskolci)	Ráhó Alsó-Szkálies Felső-Szkálies Rimabánya Rimóca Palánka	Cirokseprű-kötés				
7 Heves (Miskolci)	Karácsond Érk	Cirokseprű-kötés				
8 Kolozs (Kolozsvár)	Feleőr	Cirokseprű-kötés				
9 Pest-Pilis-Solt Kiskun (Budapesti)	Soroksár	Cirokseprű-kötés				
10 Szolnok Doboka (Kolozsvári)	Retteg	Cirokseprű-kötés	10	50.000		
11 Veszprém (Győri)	Siófok	Cirokseprű-kötés	10	50.000		

IV. Fonás és szövés sásból.

1 Beszterce-Naszód (Kolozsvári)	Tacs	Sásfonás				
2 Bihar (Nagyvárad)	Nagybajom	Gyékényfonás és szakajtókészítés	200	15.000 50.000	16.000	

Vármegye és Kamarai kerület	Község neve	A hazai iparág megnevezése	Hány család fő 1000 az iparágat	Az évi termelés		Jegyzet
				meny-nyisége	piaci értéke	
				darab	korona	
3 Borsod (Miskolci)	Tiszavalkó Tiszatarján Igrici Domaháza F.-Nyárad Mezőkövesd Szomolya	Gyékényfonás				
4 Csongrád (Szegedi)	Tápé	Gyékényfonás és szatyrok készítése	590	120.000	76.000	
5 Maros-Torda (Marosvásárhelyi)	Fele Csávás Ménés Szabéd Kölpény Vaja Haraszt Kerek	Gyékényfonás, lábtörők, főleg pedig finomabb szatyrok készítése	500	260.000	50.000	
6 Moson	Pta.-Somorja	Gyékényfonás	50	20.000	8.000	
7 Sopron (Soproni)	B.-Sárkány	Gyékényfonás	100	60.000	24 000	
8 Szatmár (Debreceni)	Nagykároly Nagybánya Kaplony Kálmánd Börvény Tyukod	Finom szatyrok, méhkasok, szakajtók készítése és gyékényfonás	400	4.000 15.000 50.000	10.000 4.000 30.000	
9 Torda-Aranyos (Kolozsvári)	Mezőkapus	Káka és sásfonás				
10 Udvarhely (Marosvásárhelyi)	Eléd Sz.-Kereszturi járás	Sásfonás	670			
11 Zemplén (Kassai)	Kis és Nagy-cigánd	Gyékényfonás	250	40.000	14.000	

V. Fonás szalmából.

1 Bihar (Nagyvárad)	Hencida és környéke Konyár	Szalmakalapok fonása	400		50.000	
2 Borsód (Miskolci)	Igrici Cserépfalu Dövény I.-Palkonya Balaton	Szalmaszőnyegek, lábtörők, kosarak és pincetokok készítése				
3 Háromszék (Marosvásárhelyi)	Bibarcfalva	Szalmából fonott árúk				

A szalma-kalapfonás megszűnt

Vármegye és Kamarai kerület	Község neve	A hazai iparág megnevezése	Hány család fő tízi az iparágat	Az évi termelés		Jegyzet
				meny- nyisége	piaci értéke	
				darab	korona	
4 Hajdu (Debreceni)	Hajdunánás H.-Böszörmény H.-Dorog és Ujfehértó	Szalmakalapok fonása	2000 1200 100		1,200.000	
5 Maros-Torda (Marosvásárhelyi)	Jobbágytelek és vidéke	Szalmakalapok fonása	300		30.000	
6 Sáros (Kassai)	Kőszeg és vidéke	Szalmaméhkas és lábtörőlfonás	15			
7 Udvarhely (Marosvásárhelyi)	Bözöd Rava Kőrispatak Bordás Béta Vágás Dobó Etéd Vecka Csöb Székelyszállítás	Szalmakalap- készítés				
8 Zemplén (Kassai)	Kiscigánd Nagycigánd Kisgéres	Takarógyékény	360 300 116			

VI. Agyagipar.

1 Bihar (Nagyvárad)	Rév Kerpenyel Krisnyér Lehesseny Vaskoh Szelistye Alsó- Valenyágra	Fazekasedények készítése				
2 Brassó (Brassói)	Barcaufalu	Agyag és disz- edények				
3 Csik (Marosvásárhelyi)	Dánfalva Madaras	Fazekasedények készítése				
4 Csongrád (Szegedi)	Hódmezővásár- hely és vidéke	Agyagipari tárgyak				

Vármegye és Kamarai kerület	Község neve	A hazai iparág megnevezése	Hány család fő tízi az iparágat	Az évi termelés		Jegyzet
				meny- nyisége	piaci értéke	
				darab	korona	
5 Gömör (Miskolci)	Tamásfalva Zsaluzsány Susány Pádár Perjes Bakos-Török Alaj-Török Paugyelek Derdek Süvéte Lice Levárt Perlász Kövi Gice Miglisz Jolsva- Tapolca	Tűzálló téglák, fedélcserépek, agyagcsövek készítése Fazekasedények készítése	125 195			
6 Háromszék (Marosvásárhelyi)	Kálnok Málnás Páva	Fazekasedények készítése				
7 Maros-Torda (Marosvásárhelyi)	Görgény- szentimre Makfalva	Fazekasedények készítése				
8 Pozsony (Pozsonyi)	Modor	Fazekasedények készítése	33			
9 Szepes (Kassai)	Szepesbéla	Gyermekjátékok agyagból	3			
10 Torda-Aranyos (Kolozsvári)	Torda	Népies motívumokkal tarkított edények				
11 Udvarhely (Marosvásárhelyi)	Korond Magyarhermány Etéd Kusmód Szalokna Csekefalva Kőrispatak	Fazekasedények készítése				
12 Szolnok-Doboka	Décs	Népies agyagipari tárgyak				
13 Veszprém (Győri)	A megye alsó részében	Fazekasedények készítése				
14 Zemplén (Kassai)	Stropkó Sárospatak Pazdics	Fazekasedények készítése	12 26 41			

Vármegye és Kamarai kerület	Község neve	A hazai iparág megnevezése	Hány család űzi az iparágat	Az évi termelés	
				meny- nyisége	piaci értéke
				darab	korona
VII. Szövőipar.					
1 Abauj-Torna (Kassai)	Kér és vidéke	Pokrócszövés	20		
	Felsőgagy és vidéke	Rongypokrócok, abro- szok, törülközők, zsákok és ponyvák szövése	188		
	Rudnok és vidéke	Pokróc és halina- szövés	160		
2 Arad (Aradi)	Odvas	Halinaposztó pokrócok és kenderfonás			
3 Árva (Besztercebányai)	Námesztó és vidéke	Len és kender- vászonszövés	450		
4 Bács-Bodrog (Szegedi)	Ujvidék és környéke	Szerbvászón és szőnyegszövés			
	Ujtuttak	Kenderzsinór, horgolt tárgyak	300		
	Ó-Szivác Ó-Szapác	Szőnyegszövés			
5 Bars (Besztercebányai)	Jánosrét Jánoshegy	Csipkekészítés	250		
6 Békés (Aradi)	Mezőberény	Csomagoló len- vászonszövés	140		
	Békéscsaba	Pamut és kender- fonás és szövés			
	Orosházi jár.	Kenderkóc, vászon- szövés			
7 Bereg (Debreceni)	Felvidéki járás	Pokrócszövés			
8 Bihar (Nagyvárad)	Hosszuaszu	Darócfonal			
	Nánhegyes	Daróc			
	Budorásza Bécli járás	Szűrposztószövés Kenderszövés			
9 Brassó (Brassói)	Brassó	Csergeposztó			
	Derestyé és vidéke				
	Pürkerecz	Csángószöttek			
	Türkös Zajzon Rozsnyó	" " Flanelszöttek áruk			

Vármegye és Kamarai kerület	Község neve	A hazai iparág megnevezése	Hány család űzi az iparágat	Az évi termelés		Jegyzet
				meny- nyisége	piaci értéke	
				darab	korona	
0 Csik (Marosvásárhelyi)	Csikszereda Gyimesbükk G.-Középlak G.-Felsőlak Impérfalva Kászon Jakabfalva Impérfalva Pálfalva Csomorsány	Csiki szőnyegek Hímzés varottas (Csángó) Szőnyegszövés				
1 Gömör és Kis-Hont (Miskolci)	Bánréve Oldalfalu Ragály Naprágy Pelsőc Jolsva Tiszolc	Kendervászón- fonás és szövés Pokrócszövés				
2 Háromszék (Marosvásárhelyi)	Székelykeresztúr Sepsiszentgyörgy Kézdiszentlélek Béla falva Árapatak	Asztalneműek szövése Székelyszöttek Hímzés varottas				
3 Heves (Miskolci)	Aldebrő Felsőnána Szücsi Baksa Tarnabót Boconád Tar Ecséd Szurdokpuszpöki	Fonal és kender- vászonszövés				
4 Hont (Besztercebányai)	Hodrus- bánya	Csipkekészítés	350			
5 Kolozs (Kolozsvári)	Bánffy-Hunyad Kőrösfő Nyárszó Sárvásár Damos Szentkirály Zentelke Valkó M.-Gyerő Monostor Kalota Bikal Daróc Bogártelke	Kalotaszegi varottas Kendervászón- szövés	200- 250		16.120	

Vármegye és Kamarai kerület	Község neve	A hazai iparág megnevezése	Hány család fő űzi az iparágat	Az évi termelés	
				meny- nyisége	piaci értéke
				darab	korona
16 Krassó-Szörény (Temesvári)	Oravica- bánya és vidékén A román ajkuaknál	Szövöttáru fém- szálakkal Halinapokróc és kendervászon szövés	14		
17 Liptó (Besztercebányai)	Alsórance	Csipkekészítés			
18 Máramaros (Debreceni)	Szelistye	Színes berakott szőnyegek, halinaposztó és kendervászon készítés			
	Dragomérfalva				
	Jód				
	Rozártya				
	Borsa	Len- és kender- vászon készítés			
	Felső- és Alsóvisó				
	Leondina	Halinaposztó és lenvászon			
	Petrova				
	Hosszumező				
	Visk				
19 Maros-Torda (Marosvásárhelyi)	Técső	Szőttespamut			
	Rahó				
	Bogdán	Szőtteskender			
	Kőrösmező és vidéke				
	Erdőszentgyörgy	Szőttesgyapju			
	Havadtő				
	Gyalakuta				
	Havastő				
20 Nagyküküllő (Brassói)	Abod	Arany és ezüsttel átszövött gyapju diszárak (Kötények, terítők, függönyök) csipkék készítése			
	Geges				
	Makfalva				
	Hadad				
	Nagyselyk				
21 Nyitra (Pozsonyi)	Szentdemeter	Posztó- és pok- rócszövés			
	Hidegviz				
	Mihályfalva				
	Segesvár és környéke				
	Privigye	Arany és ezüsttel átszövött pamut és gyapju disz- árak és himzések			
	Németpróna				
	Beczkő				
	Vágújhely				
	Podola				
	Tobedin				
	Brunóc				
Vág-Szerda- hely					
Bassóc					
N.-Orvistye					
Krakova					
Verbó					

Vármegye és Kamarai kerület	Község neve	A hazai iparág megnevezése	Hány család fő őrzi az iparágat	Az évi termelés		Jegyzet
				meny-nyisége	piaci értéke	
				darab	korona	
Nyitra (Pozsonyi)	Veszela	Arany és ezüsttel átszövött pamut és gyapju diszárak és himzések				
	Pöstyén					
	Dnahóc					
	Zolkóc					
	Beregszeg	Színes pamut-himzés				
	Brezova					
	Nagy-Rippiny					
	Radosma					
	Egerszeg	Hímzés és varrottasok				
	Elefánt					
	Azsekküvek					
	Szil					
Czabb						
Úzbégh						
Daróci						
Ujlak						
2 Pest-Pilis-Solt-Kiskun (Budapesti)	Abba-Lehota	Házi- és kőcvászonszövés				
	Ujlacska					
	Budapest					
	Tápióvidéke					
3 Pozsony (Pozsonyi)	Czepléd	Gombolók, zsimóros gombok varrása				
	Tétény					
	Ábrahám	Hímző háziipar				
	Majtény					
	Geszt					
	Ciffer					
	Gocnód					
	Dejtke					
	Keresztur					
	Ajtáji					
	Gerencsér					
	Nagysur					
	Nemessur					
	Vahasur					
	Varrasur					
	Pudmeric					
	Halmos					
	Fehéregyháza					
	Fenyves					
	Szilmic					
	Vedrőd					
	Páld					
	Bobsróc					
	Klucsorán					
	Zvonszin					
	Rosindal					
	Borova					
	Istvánfalva					
	Gocsnód					
	Tótujfalu					
	Farkashida					
	Bazin					

Vármegye és Kamarai kerület	Község neve	A hazai iparág megnevezése	Hány családító űzi az iparágat	Az évi termelés	
				meny-nyisége	piaci értéke
				darab	korona
Pozsony (Pozsonyi)	Sziknics Ferencsir Vaj-Szered	Len- és kender-vászonszövés			
24 Sáros (Kassai)	Kecer Peklér és vidéke	Halina	137		
	Alsósebes	Lópokrócok	4		
25 Szatmár (Debreceni)	Nagysomkut és Nagykároly	Kendervászon-szövés			
26 Szeben (Brassói)	Disznód Felek Szelindek Rűcs	Abaposztó és durva posztó Arany, ezüsttel áttört szőttes			
27 Szepes (Kassai)	Szepesbela Frankova Haghi Hadusfalu Jeserszkó Kacvin Kahlenberg Lapsanka Nedec Oszturnya Relyov Tótfalu Viberna Lándok Zsoljár Krigh Keresztfalu Fridmann és vidéke Folymark Gibely Hajke Heligóc Lechnic Lipnik Mátyásfalu Ófalu Ómajor Richwald	Rongypokróc	9		
		Halina	636		
		Halina	115		
		Halina	285		
		Halina	200		
28 Temes (Temesvári)	A szerb nép	Szines gyapju, kender és pamut-vászonszövés			
29 Torda-Aranyos (Kolozsvári)	Torockó	Varrottas	20		

Vármegye és Kamarai kerület	Község neve	A hazai iparág megnevezése	Hány családító űzi az iparágat	Az évi termelés		Jegyzet
				meny-nyisége	piaci értéke	
				darab	korona	
20 Torontál (Temesvári)	Törökbecse Szerb- Elemér és a szerb vidéken minden faluban	Szőnyegek és kőtények szövése Kender és szerb-vászonszövés				
21 Trencsén (Pozsonyi)	Ribény Baán Prusz Podhrzsán Csicsmén	Himző háziipar				
22 Udvarhely (Marosvásárhelyi)	Alsó-Sófalva Kovászna Bágy Bereck Soósmező Makfalva Udvarhely Nagygalambfalva Kadas Alsó-Simonfalva Kobált Demeterfalva	Szines pokrócok készítése				
23 Ung (Kassai)	Hornya Szobránc Komoróc Osztró Poroszló Szentes Polyánka J.-Remete Zalacska és vidéke	Szöttesek pamutból				
		Csinvatvászon, csikosabroszok, törülközők, kenyérkendők és futószőnyegek készítése	851			
24 Zemplén (Kassai)	Kassa Hardicsa Töketeres Nagyruszk Kiscigánd Kolonica	Vászonszövés, abroszok, törölők készítése				
		Takarópokrócok Kenderszövés	60			
25 Zólyom (Besztercebányai)	Óhegy Urvölgy Motyók Doval Hermánd Gyetva	Csipkeverés				
		Himzés és szövés	3000			
VIII. Taplóipar.						
26 Bács-Bodrog (Szegedi)	Szabadka	Taplómunkák				
Udvarhely (Marosvásárhelyi)	Korond és környéke Farkaslaka	Taplómunka				
		Taplómunka				

Nagy-Magyarország háziipari termelésének ezen egyetlen írott összefoglalásán kívül az alábbiakban ismertetem azokat a foglalkozási ágakat, amelyeket a felvidéken a kereskedelemügyi kormány a népinség enyhítése céljából a földművelésügyi minisztérium által létesített hegyvidéki kirendeltségek útján meghonosítani akart.

A földművelésügyi minisztérium Munkács székhellyel hegyvidéki kirendeltséget létesített, melynek hatásköre Ung-, Sáros-, Bereg-, Ugocsa-, Szatmár-, Máramaros vármegyékre és a székelőföldre terjedt ki. E kirendeltségek közreműködését vette igénybe a kereskedelemügyi miniszter a különböző háziipari foglalkozások meghonosítása céljából. A kirendeltség kezdeményezésére az egyes vármegyékben iparfejlesztő bizottságok keletkeztek, amelyeknek feladata volt kiállítások rendezésével és egyéb intézkedésekkel az egyes vármegyék háziipari termelését megszervezni és az egyes termékekre az értékesítő vállalatok figyelmét felhívni. A Máramaros vármegyei iparfejlesztő bizottság 1901-ben gazdasági és háziipari kiállítást rendezett, melyet az akkori kereskedelemügyi miniszter nyitott meg. Ez a kiállítás volt az alapja annak, hogy a háziiparnak tervszerű fejlesztését a kereskedelemügyi kormány kezébe vette, megjelölve az irányt, amelyen a bizottságnak haladnia kell. Az akció leginkább a szőnyegszövésre, hímzésre, kosárfonásra és agyagiparra fektette a fősúlyt, melyet legnagyobb mértékben a kereskedelmi, kisebb mértékben a földművelésügyi és pénzügyminisztériumok, továbbá a vármegye közönsége, illetve a debreceni kereskedelmi és iparkamara támogatott. A támogatás anyagi eszközeit rendelkezésre bocsájtó kereskedelemügyi miniszteri rendelet alapján Huszton agyagipari, Máramarosszigeten pedig központi szövő- és hímzőipari tanműhely állíttatott fel. Ez utóbbi említett tanműhely mellett internátus is létesíttetett. A kosárfonás elsajátítására a vármegye több vidékén tanfolyamok tartattak. Az előbb említett két tanműhelyen kívül egyes községekben a kézi hímzés és szőnyegszövés elsajátítása céljából szintén rendeztetett több tanfolyam, amelyeken 1902-től 1909-ig 223 szövő- és 227 hímzőmunkásnő nyert kiképzést. Sajnos azonban, hogy a kitanított munkásnők mesterségüket nem folytatták, miután a bizottság kereskedelmi eredményt elérni nem tudott. Az akkori hivatalos megállapítások szerint nemcsak ezek a tanfolyamok zárultak eredmény nélkül, hanem az

egyes bizottságok által felállított munkatelepek sem értek el eredményeket, mert az általuk beszerzett szövőszékek legnagyobb része állandóan üzemben kívül volt. A hivatalos szakközegek ennek okát a munkások szétszórtságában látták és ezenkívül a termékek kivitele is annyira silány, hogy az árú majdnem kivétel nélkül raktáron vagy a bizományosoknál hevert. Érdeemes felemlíteni, hogy a máramarosi szőnyegekre vonatkozólag oly szakértői vélemény hangzott el, mely szerint bár ezek a szőnyegek nagyon szép kivitelben készülnek, mindazonáltal nélkülözik az eredetiséget, mert a színezés és mintázat tekintetében se nem máramarosi, se nem magyar, se nem modern, hanem a keleti motívumoknak és modern sarkos mintázatnak keveréke, amely azonban nélkülözi a keleti szőnyegek jellegzetes élénk és mégis diszkrét színpompáját. Mindazonáltal figyelemmel a jól begyakorolt munkásállományra és arra, hogy a lakosság körében nemcsak a szőnyegek készítése, hanem díványátterítők, függönyök és takarók készítése is meghonosodott, a szőnyegipari akció életképesnek minősíthető és megfelelő vezetés mellett eredménnyel járhat.

A kereskedelmi vezetés hiánya a hímzés terén is érezhető volt, mert a bizottság a doktrinerképzésen kívül az üzleti tevékenységre kevés súlyt helyezett. A tanfolyamok rendezése volt a főcél, ahol 1902—1909. években 227 munkásnő nyert kiképzést.

A kosárfonó háziipar meghonosítása ugyanily sikertelenséggel jár, jöllehet a ruthén vidéken ez a foglalkozás mindenben megfelel a nép hajlamának, tudásának és a talajviszonyoknak. Az akció eredménytelenségének jellemzéséül felemlítjük, hogy 1902—1909. év végéig vagyis 8 év alatt a termelés összértéke 80.000 koronát tett ki.

A vármegyei iparfejlesztő bizottságnak 1909-ban megindított fafaragászati akciója, amely kapa-, ásónyél-, talpfá-, vonószék- és targoncakészítésnek tanfolyamokon leendő megismertetését tűzte ki célul, szintén sikertelen maradt.

A kereskedelemügyi kormány a bizottságok ezen eredménytelensége folytán, azok további segélyezését megszüntette, illetőleg ahhoz a feltételhez kötötte, hogy az egyes tanműhelyek és iparházak úgy a munka beosztása, mint a kereskedelmi szervezet tekintetében megfelelő és így életképes háziipari vállallattá alakuljanak át. Az ez irányban folyamatba tett tárgyalá-

sok azonban a kísérletezéseken túl gyakorlati eredményekkel nem jártak.

Tájékoztatóul fel kell jegyezni, hogy ez az akció összesen 9 év alatt 333.000 korona költséget okozott, melyből a kereskedelemügyi tárca 236.500, a földművelésügyi tárca 84.000, a pénzügyi tárca 5000 pengőt viselt, míg a debreceni kereskedelmi és iparkamara 5500 pengővel járult a kiadásokhoz. Máramaros vármegye gazdasági egyesülete pedig 2000 pengővel támogatta a bizottság működését.

Ezen akcióval kapcsolatosan létesültek az ú. n. iparházak, amelyeknek rendeltetése volt a községekben meghonosodott háziipari munkásnőket összegyűjteni és foglalkoztatni. Ezek az iparházak túlnyomólag az egyház tulajdonát képező telkeken épültek, részben a kereskedelemügyi, nagyobb részben pedig a földművelésügyi minisztérium anyagi támogatásával. E két minisztérium a fentebb említett időben ily iparházak létesítéséhez 9000 korona segélyt folyósított.

A magyar törvényhozás mindenben méltányolván a kereskedelemügyi kormányoknak ezen igen fontos termelési ág megszervezésére irányuló törekvését, készséggel bocsátotta az anyagi eszközöket is rendelkezésre, amelyek ifjú Pum Józsefnek „Háziiparunk az 1913-ik évben” című művében egybeállított kimutatás szerint összességüként 1904-től 1912-ig 2,389.739 aranykoronát, az 1913-ik évben további 159.970 K-t és 1914—1915-ben 236.596 K-t, vagyis összesen 11 év alatt 2,777.305 K-t tettek ki.

A bekövetkezett világháború eseményei e téren is jelentékeny pusztítást okoztak, amennyiben igen sok érték elkallódott, a munka szünetelt és az otthonmaradt családtagok inkább a létfenntartás súlyos gondjaival voltak elfoglalva. A háború második felében a hadvezetőség által német mintára inaugurált termelési politikának hatását szinte kizárólag a városok háziipari munkásai érezték meg, mert az élelmes vállalkozó ezeket a munkásokat volt képes a hadvezetőség részéről megrendelt termelés érdekében tömöríteni. Természetes, hogy ez a termelés főleg a hadsereg felszereléséhez tartozó tömegcikknek előállítására szorítkozott, aminek a háború befejezése után az a haszna maradt meg, hogy újabb néposztályok is megismervén a tömegtermelés titkát, az anyagihiány idején ebbeli ismereteiket értékesíteni tudták.

Az 1918-ik évben bekövetkezett katonai és politikai összeomlást csakhamar követte az idegen hadak által megszállt ország kifosztása és területi feldarabolása. Nem csodálható, hogy mindezen katasztrófákat betetőzte a pénzügyi összeomlás, ami a gépeknek jelentékeny részétől megfosztott gyáripari termelést annyira megbénította, hogy nem volt képes a szükségletek kielégítéséről gondoskodni. A háziipari termelés tehát ezekben az időkben nagy lendületet vett, mert különösen a ruházati cikkekben és a konfekciós munkákban a világháború alatt a hadi gazdálkodásban a termelés technikáját illetőleg bőséges tapasztalatokat szerzett s így kezdetleges eszközeivel különösen a fonó-, kötő-szövő-háziipar teljesített értékes szolgáltatásokat. Ez a lendület csak ideiglenesen tartó jelenség volt és teljesen hasonló tünetként mutatkozott, mint a többi termelési katasztrófák által sújtott szomszédállamokban, aminek a válság okozta hullámok lecsillapultával az a körülmény vetett véget, hogy a kormány a csonkán maradt országban hiányzó gyáripari termelés erőteljes megszervezését vette programmba.

Ez az átmeneti idő viszont alkalmas volt arra, hogy a gazdasági politikának ezen elhanyagolt területén gombamódra elszaporodott állami és társadalmi alakulatok kísérletezenek, amelyek a termelés reorganizálásával kapcsolatosan egymásután szűntek meg. Minthogy azonban a trianoni határok közé szorított ország sűrű lakosságának létérdeke fűződik ahhoz, hogy az elszakított területeken maradt értékek pótlására új erőforrások nyitassanak meg, ennél fogva a kereskedelemügyi kormány a háziipari foglalkozásoknak az ipari többtermelés szempontjából felette fontos jelentőségét méltányolva, már 1925-ben elrendelte ezen ipari termelés adatainak az ország területén való statisztikai felvételét, mert csak ily módon lehetett áttekintést szerezni arról, hogy melyek azok a háziipari foglalkozások, amelyek ipari szempontból értéket képviselnek, s amelyeknek továbbfejlesztése indokolt, továbbá az országnak mely részei alkalmasak valamely háziipari foglalkozás meghonosítására, végül melyek azok az eszközök, amelyeket a kitűzött gazdasági célok érdekében haszonnal igénybe lehet venni.

Ebben az alapvető munkában az ország kereskedelmi és iparkamarái a legnagyobb megértéssel és egyszerűséggel vettek részt és becsületére válik a községek helyi szerveinek, különösen a jegyzői karnak, hogy a kamaráknak ez irányban

hozzájuk intézett megkereséseit a legapróbb részletekig menő pontossággal gyorsan teljesítették. A községek vezetői a helyi tapasztalatok alapján szinte áthatódtak a tudattól, hogy ahol a lakosság a mezőgazdaságon kívül valamely ipari foglalkozást űz, ott úgy a lakásokban, mint az utcákon tisztaság és rend otthonos, a család minden egyes tagja tiszta öltözetben jár, a gyermekek egészségesek s a családfő jó táplálékkal képes el látni családjá tagjait, a gyermekáldás nem teher, hanem a család jövedelmét fokozó tényező, mert bizony már 10—12 éves, mindkét nembeli gyermeksereg is résztvesz a termelésben. Szinte megkapó az a finomult izlés, amellyel a háziiparral foglalkozó család lakását berendezi, s amíg a szövő-, fonó-, faragó háziiparos mestersége számára az otthonban megfelelő helyről gondoskodik, addig a többi lakószobák és mellékhelyiségek ragyognak a tisztaságtól, a takaros, sőt helyenként fényűzés-számba menő berendezéstől. Az ily községekben adóhátralék alig van, az előjáróság értelmes s a gazdasági udvar határait meszsze túlhaladó látókörrrel tárgyalja az ügyeket s mindezt azért, mert a lakosság ipari foglalkozása az egyéneket szerves kapcsolatba hozza a várossal, minek folyománya az, hogy a kereskedőkörökkel való szakadatlan érintkezés a népet számítóvá és gondolkodóvá teszi.

Ezekben a községekben szemléltető valóság az iparnak és kereskedelemnek az emberiség kulturális fejlődésére gyakorolt elvitathatatlan hatása s örömmel állapítható meg, hogy ez a kulturális haladás csonkaországunkban épúgy otthonos, mint az újabb időkben földicsért holland falvakban, azal a különbséggel, hogy országunk megmaradt területén a háziipari munka — a magyar nép lelkében rejlő elsőrendű művészi erő és munkakészség dacára — sajnos, még csak szórva-nyosan van elterjedve.

Mindenekelőtt tehát a kereskedelmi és iparkamaráknak az 1926-ik évi állapotok megrögzítő munkáját szükséges ismertetni, hogy az egybegyűjtött adatokon keresztül bepillantást nyerve ezen üzemág méreteibe, az ország közgazdasága érdekében a további teendőket illetőleg az okszerű konzekvenciákat le lehessen vonni.

El felvétel alapján a háziipari termeléssel foglalkozó községek és munkások száma kamarai kerületenként részletezve és összesen az alábbiak szerint alakul:

I. A budapesti kamara területén:

Szövés-fonással foglalkozik	78 községben	12.000 munkás
Hímzéssel és varrással foglalkozik	7 „	5.070 „
Csipkeveréssel foglalkozik	7 „	500 „
Lámpaernyőkészítéssel foglalkozik	1 „	50 „
Harisnyakötéssel foglalkozik	2 „	20 „
Szőnyegszövéssel foglalkozik	12 „	900 „
Kosárfonással foglalkozik	60 „	3.500 „
Szalmafonással foglalkozik	6 „	800 „
Cirokseprőkötéssel foglalkozik	20 „	750 „
Szerszámkészítéssel foglalkozik	4 „	120 „
Fafaragással foglalkozik	3 „	150 „
Kertibútorfonással foglalkozik	1 „	40 „

Összesen: 201 községben 23.900 munkás

II. A debreceni kamara területén:

Szövésfonással foglalkozik	91 községben	12.000 munkás
Hímzéssel és varrással foglalkozik	6 „	1.500 „
Csipkeveréssel foglalkozik	5 „	250 „
Szőnyegszövéssel foglalkozik	2 „	25 „
Kosárfonással foglalkozik	42 „	2.000 „
Cirokseprőkötéssel foglalkozik	11 „	400 „
Szalmafonással foglalkozik	2 „	600 „
Szalmakalapkészítéssel foglalk.	4 „	1.200 „
Szerszámkészítéssel foglalkozik	9 „	300 „
Kender- és fűztermeléssel fogl.	10 „	1.000 „

Összesen: 182 községben 19.275 munkás

III. A miskolci iparkamara területén:

Szövés-fonással foglalkozik	130 községben	4.000 munkás
Hímzéssel és varrással foglalkozik	3 „	2.800 „
Csipkeveréssel foglalkozik	1 „	80 „
Szőnyegszövéssel foglalkozik	1 „	30 „
Kosárfonással foglalkozik	19 „	1.100 „
Szalmafonással foglalkozik	2 „	80 „
Cirokseprőkötéssel foglalkozik	5 „	300 „
Szerszámkészítéssel foglalkozik	2 „	50 „
Fafaragással foglalkozik	2 „	80 „

Összesen: 165 községben 8.520 munkás

IV. A szegedi iparkamara területén:

Szövés-fonással foglalkozik	40 községben	3.200 munkás
Csipkeveréssel, necceléssel és hímzéssel foglalkozik	8 „	4.800 „
Kendőhorgolással foglalkozik	3 „	1.600 „
Kosárfonással foglalkozik	50 „	1.300 „
Gyékényfonással foglalkozik	8 „	1.600 „
Cirokseprőkötéssel foglalkozik	23 „	400 „
Szalmafonással foglalkozik	5 „	200 „
Fafaragással foglalkozik	3 „	50 „
Kendertermeléssel foglalkozik	5 „	100 „
Összesen: 145 községben 13.250 munkás		

V. A pécsi iparkamara területén:

Szövés-fonással foglalkozik	200 községben	8.900 munkás
Kendőhorgolással foglalkozik	2 „	120 „
Csipkeveréssel foglalkozik	1 „	800 „
Gyapjufonással és kötéssel fogl.	11 „	1.400 „
Kosárfonással foglalkozik	57 „	900 „
Gyékényfonással foglalkozik	3 „	25 „
Cirokseprőkötéssel foglalkozik	7 „	200 „
Vesszőbútorkészítéssel foglalk.	1 „	5 „
Fafaragással foglalkozik	11 „	125 „
Facipő-, villa- és gereblye- készítéssel foglalkozik	11 „	132 „
Összesen: 304 községben 12.607 munkás		

VI. A soproni kamara területén, községenkénti felvételt nem lehetett foganatosítani, azonban a kamara kiküldöttjével együtt megtartott helyszíni szemlék alkalmával az egyes községek előjáróságainak jelentéseiből meg lehetett állapítani, hogy a kamara területén a házfónásnak és szövésnek nincs jelentősége. A durva házfónásból készült használati cikkek a nyugati kultúra szomszédságánál fogva alig ismeretesek. Ellenben a hímző- és horgoló-háziipar annál jobban van kifejlődve és nemcsak Sopronban, ahol több vállalkozó a középosztály női tagjait foglalkoztatja, hanem különösen a kapuvári járás több községében, ahol 100—100 család, tehát mintegy 800—1.000

munkás foglalkozik hímzéssel és necceléssel és az egymilliárd korona értéket megközelítő évi termelés legnagyobb része Ausztriába kerül. Nagykanizsán dr. Győrffy ügyvéd neje kezdeményezésére brüsszeli és velencei csipkekészítés kezd elterjedni.

A mosonmegyei Pusztamorja és sopronmegyei Beősrákány községben, valamint a környékbeli falvakban a sás- és gyékényszövő háziipar dívik s az ezekből készült táskaszatyor-, kosár-, papucs-, tálca- és hasonló cikkeknek igen nagy kereskedelmi jelentősége van, mert számos kereskedő foglalkozik ezen termékek forgalombahozatalával. A kereső munkások száma 3—4.000. A kivitel szintén túlnyomólag Ausztriába irányul.

VII. A győri kamara területén a részleges adatgyűjtés szintén nem volt végrehajtható, mert a kamara területén háziipari termelés tulajdonképpen nincs.

A házi fonás és szövés majdnem valamennyi községben ismeretes, ezen iparágnak azonban gazdasági jelentősége alig van, mert a falu lakossága is házi szükségletét inkább a városok kereskedőinél szerzi be.

Nagy érdeklődés mutatkozik a vessző- és kosárfonó háziipar iránt, amely különösen Nagybajcs, Bácsa és Veszprém-megye balatonmelléki községeiben van meghonosodva. A termékeket két-három kereskedő Győrött értékesíti. Somlyó községben 25—30 háziiparos az üvegtartályoknak vesszőből fonnott burkolatát készíti.

Nemesszalókon és Nagyécshegy községben ismeretes a cirokseprőkészítés is, azonban csak kisebb mértékben. A balatoni szövetség Csopak, Vörösberény és a környékbeli községekben a typha háziipart igyekezett meghonosítani, ez azonban nem sikerült.

Bakonybél községben a gyermekjátékkészítés ismeretes, melynek értékesítésével a veszprémi Faipari r.-t. foglalkozik. Városlődön szintén mintegy 36 munkás foglalkozik fából készült mezőgazdasági eszközök előállításával. Fafaragással és csutorakészítéssel Harsány és Pénzeskút községben foglalkoznak. Veszprémben a csutorakészítés ismeretes.

A hímző-háziipar Nyárad községben és Pápán ismeretes.

A Balaton és Séd folyók mentén lévő fűzfatelepekre, nemkülönben a pápai járás ingoványos területeire, úgyszintén a devecseri járás nemesfűz termesztésére alkalmas községi (Kerta) területekre való tekintettel, Veszprém vármegyében

különösen a kosárfonás és vesszőfonás volna nagyobb mértékben meghonosítható, továbbá a Bakonyban a gyermekjáték készítése és egyéb fából készült használati cikkek készítése érdemes a fejlesztésre.

Rendszeres háziipari termelés folyik még Rábapatonán, ahol a gyékényszövés- és fonás otthonos, Nagybarát faluban a szalmafonás dívik.

E felvételek alapján összesítve Csonka-Magyarország háziipari termelését, megállapítható, hogy

Szövés-fonással foglalkozik	539 községben	40.100 munkás	
Hímzés, varrás, neccelés és horgolással	26	„	11.470 „
Csipkeveréssel	22	„	6.430 „
Lámpaernyőkészítéssel	1	„	50 „
Harisnyakötéssel	13	„	1.420 „
Kendőhorgolással	5	„	1.720 „
Szőnyegszövéssel, posztó- és pokróckészítéssel foglalkozik	15	„	955 „
Kosárfonással, nemesfűztermeléssel és művirágkészítéssel	257	„	12.930 „
Szalmafonással és szalmakalapkészítéssel	12	„	2.880 „
Gékényfonással és cirokseprőkötéssel raffiából	77	„	3.775 „
Szerszámkészítéssel	15	„	470 „
Fafaragással	35	„	577 „
Kertibútorkészítéssel	2	„	45 „

vagyis kerekben összesen: 1.019 községben 82.822 munkás űzi a háziipari termelést, megjegyezvén, hogy a fenti összeállításban a kisipar körét érintő otthoni munkások száma, mint félérvarrónók, foltozó szabók, vargák stb., nem szerepelnek.

A háziipari termelés jelenlegi helyzetének helyes megítélése szempontjából rá kell mutatni arra, hogy a kimutatásban részletezett foglalkozási ágak közül legjobban ki van fejlődve a hímző, neccelő és horgoló háziipar, a kosárfonó háziipar, a gyékény- és cirokfonás, mely foglalkozási ágaknak termékei a meszsze külföldön is piacképesek. Nagyon értékes háziipari termelési ág a csipkekészítés is, melynek az ország különböző vidékein

(Balatonendréd, Kiskúnhalas, Nagykanizsa, Hódmezővásárhely, Salgótarján, stb.) megvan a talaja.

Ez a fontos termelési ág azonban alapos szervezést igényel, mert ezidő szerint a termelés iránya inkább a művészi kivitel, mint az üzleti összeköttetés megszerzése felé hajlik. Szép jövője van a kendőhorgolásnak, amelyet a bajai gyártelep közreműködésével Szeged és Baja közötti falvak lakossága szép eredménnyel űz. Ebben a foglalkozási ágban tapasztalható a háziiparnak a gyáriparral való szerves kapcsolata, amennyiben a gyáripár által előállított fonalakat a háziipar dolgozza fel berlini kendőkké. Nagy jövője van a gyékényfonásnak, amelyből máris tekintélyes kivitel van Szeged környékéről Amerikába. A szalmakalapkészítés a debreceni kamara területén (Hajdúnánás) van meghonosodva. Az összeomlás utáni időben a termelés erősen megcsappant, az utolsó másfél év alatt azonban kiváltképen a szalmafonatok készítése, amelyet Romániában dolgoznak fel, újból lendületet vett. A szerszámkészítés kizárólag a kezdetleges és egyszerű mezőgazdasági eszközök előállítására szorítkozik, amelyet azonban fejleszteni lehetne. Ugyancsak fejleszthető iparág a fafaragás, valamint a kertibútorkészítés is, melyek közül az előbbi most már igen kevés helyen található, az utóbbi pedig — értve alatta a népművészettel dekorált bútorokat — visszafejlődik, úgyannyira, hogy a valamikor jó hírnevű Matyó-bútort is alig készítik.

A szövő- és fonó-háziipar, mely legtöbb községben van elterjedve és legtöbb munkáskezet foglalkoztat, túlnyomólag az otthoni szükséglet kielégítésére termel és egyes speciális cikkektől eltekintve, a gyáripár mellett a kereskedelmi forgalomnak nem képezi tárgyát. A helyzet ugyanis az, hogy ma már a falu asszonynépsége is szívesebben vásárolja a gyárban készített vásznat, mint az otthon előállított durva portékát. A szőnyegszövés a forradalmak lezajlása utáni időkben bekövetkezett nagyfokú anyaghiányra való tekintettel szépen fellendült, a normális termelési viszonyok helyreálltával azonban ez a termelési ág is visszafejlődik. Ennek dacára erre a foglalkozási ágra nagy súlyt kellene helyezni, mert kétségtelen, hogy a világpiacokon a különleges művészi ízléssel kiállított és háziipárszerűleg készített szőnyegeknek, mindig meglesz a keldősége.

A kimutatásból hiányzik a bórdíszműárú készítés (szőrök, bekecsek stb. hímzése), amely Mezőkövesden szépen ki volt fejlődve, ma azonban alig foglalkozik vele két-három régi munkás. Kimaradt továbbá a kerámiai tárgyak készítése is, amely különösen az elszakított országrészeken volt meghonosodva. Csonka-Magyarországon az iparművészet és a háziipari termelés szempontjából csak a szentesi, hódmezővásárhelyi, veszprémmegyei, mezőtúri és nógrádmegyei, újabban a keszthelyi agyagiparok jöhetnek számításba, amelyeknek forgalma ma még nagyon helyhez kötött.

Külön hangsúlyozni kell a csipkekészítő háziipar jelentőségét is, melynek kifejlesztése azért bír nagy fontossággal, mert Belgiumban és Franciaországban a csipke háziipar a kereseti viszonyok megváltozása folytán jelentékenyen visszafejlődött, miután a munkások inkább a gyárakban vállalnak munkát, semmint ezzel a nagy türelmet és fáradságot igénylő munkával foglalkozzanak. Ennek következménye az, hogy a híres francia és brüsszeli csipkék a kereskedelmi forgalomban ma már úgyszólván kizárólag gyári utánzatok. Ez a körülmény indította a francia kormányt arra, hogy miként a háziipar törvényes védelme keretében ismertettem, a francia parlament a francia kézicsipke védelméről külön törvény útján gondoskodott. Meg kell említeni, hogy a különböző nemzetközi vásárokon résztvevő háziipari vállalataink azt tapasztalják, hogy újabban nemcsak a francia és belga, hanem az olasz és japán kézicsipke is rendkívül jutányos áron kerül a piacra, minek oka az, hogy a csipkekészítéssel, különösen a leányinternátusok és hasonló természetű intézmények növendékei rendkívül alacsony munkabérek mellett foglalkoznak.

Csonka-Magyarországon egynémely régen kifejlődött tipikus háziipari termelésen kívül ez a foglalkozási ág szóróanyagosan és minden rendszer nélkül van elterjedve. A borsodmegyei matyó-hímzések, amelyek ma már Amerika piacát is elárasztják, úgy a tömegtermelése, mint a népművészet eredetisége szempontjából is önálló szigeteket alkotnak. Ugyancsak önálló háziipari termelési ág van meghonosodva Tolnamegye Öcsény, Decs, Pilis és Alsónyék községeiben, ahol a lakosság a különleges népviselethez alkalmazkodó készítményeknek háziipari úton való előállításával foglalkozik. Ez a termelés ez idő szerint az ottani népviselet szükségleteinek kielégítésére

rendezkedett be, s így annak a kereskedelmi forgalomban ma még nagyobb jelentősége nincs.

Sokkal nagyobb fontossága van a kereskedelmi forgalom szempontjából az országban már régen meghonosodott hímző, továbbá a női és gyermekruhát készítő, valamint a kosárfonó háziiparnak, amely utóbbi Nagymagyarországon az 1900-ik évi statisztikai felvételek szerint 14.000 férfi és 1.560 női munkást foglalkoztatott. Ez a termelési ág a mult évszázad 70-es és 80-as éveiben főleg a gyümölcsexport csomagolására szolgáló kosarak előállítására rendezkedett be, melynek főbb telephelyei a felvidéken, Temesvármegyében és Bács-Bodrog megyében foglalkoztattak nagyszámú munkásokat. A világháború előtt a kereskedelmi cikkek készítésével nem igen próbálkoztak, miután a közös vámterület piacain a magyar kosárfonó háziipar nehezen tudott megküzdeni a lengyel és cseh áruval. E cikkek készítését elsőízben az apatini (Bács-Bodrog vm.) kosárfonó szövetkezet kísérelte meg s oly eredménnyel, hogy az általa készített cikkek csakhamar élénk kereslet tárgyát képezték. A magyar kormány ezen iparág fejlesztésére létesítette a békési, tokaji és bellusi állami kosárfonó iskolákat, melyeknek növénydekeit a kosárfonó üzemek az ország határán túl is szívesen alkalmazták. A világháború utáni gazdasági események ezt a termelést is súlyosan érintették, mert a külföldi vevők teljesen elmaradtak. Ezen idő óta a kosárfonó háziipar bár erős küzdelmet folytat a létért, mindazonáltal nagy áldozatok árán sikerült egyes vállalatoknak a külföldi összeköttetéseket újból megszereznie s amennyiben az állam nem állami tanműhelyek, szaktanfolyamok és újabb szövetkezetek felállításával fogja a termelést támogatni, hanem az értékesítő vállalatoknak oly mérvű segélyezését teszi lehetővé, hogy a készítmények piacképes árakon kerüljenek a forgalomba, ebben az esetben a termelés is módját fogja találni annak, hogy az elhelyezési lehetőségek a kereskedő leleményességével kihasználtsanak és a termelés újból lendületet vegyen.

A hímző háziipar, valamint a hímzett női és gyermekruha-készítő háziipar munkásait túlnyomólag a városokban és pedig a középosztály női tagjai közül válogatja. Ennek az intelligens munkásállománynak kell tulajdonítani azt, hogy ami e készítményeknek a precíz kivitelét és ízlését illeti, e tekintetben a világpiacokon mindenütt diadalmasan állják

meg a versenyt, s amint a háziipari termékeknek 1927/28. és 1929-ik évi kivitelét feltüntető alábbi statisztika igazolja, e cikkeknek exportja is évről-évre emelkedk. A hímzés művészetével azonban nemcsak a városok műveltebb néposztályai, hanem számos vidéken a falusi lakosságnak azok a női tagjai is előszeretettel foglalkoznak, akik valamely munkáltató által egy közös műhelybe összegyűjtve, egyúttal oktatásban is részesülnek. E helyütt külön rá kell mutatni arra, hogy ez idő szerint nálunk a háziipari termelés — különösen ami a női kezek munkáját illeti — nem úgy, mint a külföldön a tisztán kapitalisztikus elveket érvényesíteni kívánó munkaadók kezében van, hanem annak sorsát a művészi érzékkel megáldott, nemük és magyar fajuk iránti szeretettől áthatott, nemeslelkű női vállalkozók, avagy altruisztikus alapon működő társadalmi alakulatok intézik. Ennek lehet tulajdonítani azt is, hogy ezzel a termelési ággal nagy előszeretettel, különösen a falú lakosságának felsőbb népiskolát végzett növendékei foglalkoznak, akik nem szívesen térnek vissza a mezőgazdasági termelésben nagyon is gyakori alsóbbrendű munkákhoz. A hímző háziipar termékei közül mint különlegességek említendők a borsodmegyei matyóhímzések, a hódmezővásárhelyi fehérhímzés, a sopronmegyei recehímzés, pozsonyi és felvidéki hímzések stb.

A gyermekjátékkészítő háziiparban a rendszeres termelésről ma még alig lehet szó, bár Nagyamagyarország Hegybánya-Szélaknán gyermekjátékkészítő iskolát tartott fenn, Bártfa és környékén pedig ez a foglalkozási ág igen szépen ki volt fejlődve. Ugyancsak települési nehézségekkel küzd a fafaragó háziipar is, amelynek pedig a Bakonyban — s miként a miskolci kereskedelmi és iparkamara főtitkára a Bükk-vidék értékeinek hasznosításáról készített nagyjértékű memorandumában kifejti — Borsodmegye hegyes vidékeiben minden előfeltételei megvannak.

Nagy súlyt kellene helyezni továbbá a kerámiai, vagy népiesen kifejezve az ú. n. fazekas háziipar újbóli felkarolására, amelyet a gyáripár versenye most már nagyon szűk korlátok közé szorított. Minthogy azonban a háziiparilag előállított cikkeknek nem is annyira használati, mint inkább művészi értékük van, ennél fogva ez utóbbi értéket lehetne a többtermelés, illetve az export érdekében kihasználni.

A háziipari termékek 1929. évi külkereskedelmi forgalma összehasonlítva az 1927. és 1928. évek forgalmi eredményeivel.

M e g n e v e z é s	Évek	Behozatal		Kivitel	
		érték pengő	menyiség q	érték pengő	menyiség q
Nyersanyagok:					
217. Növényi kefekötő anyagok	1929	768.516	25.229	2.181.556	36.950
	1928	639.885	18.616	2.228.607	32.658
	1927	583.000	20.338	1.401.000	25.784
218. Fonó-vessző	1929	300	13	31.496	2.822
a) hántolatlan fűzfa	1928	—	—	11.120	1.112
	1927	1.000	43	40.000	4.587
b) hántolt fűzfa	1929	15.159	419	6.073	114
	1928	14.530	419	20.000	409
	1927	21.000	734	14.000	257
220. Háncs és másféle fonási és kosárkötő növényi anyag	1929	1.839.915	10.284	216.844	4.374
	1928	1.287.000	6.739	17.000	2.405
	1927	1.471.000	11.071	40.000	1.871
Ipari termékek:					
475. Háztartási, gazdasági és ipari eszközök, szerszámok fából:					
a) gabonalapátok, nyelek és kézikocsik	1929	23.894	339	745	9
	1928	39.901	414	641	5
	1927	55.000	478	2.000	12
b) másfélék, teknők, nyújtódeszkák, húsverőkalapács stb. nyersen	1929	278.268	2.245	12.179	146
	1928	877.089	4.730	24.763	259
	1927	282.000	2.694	15.000	147
c) háztartási eszközök festve	1929	645.211	2.138	14.685	89
	1928	559.000	1.925	11.000	40
	1927	586.000	2.064	7.000	33
535. Kosárkötőáru fűzvesszőből					
a) 1 hántolatlan fűzfa	1929	640	10	2.590	55
	1928	4.298	81	6.939	140
	1927	1.000	17	4.000	72
a) 2 hántolt fűzfa	1929	14.446	147	101.109	520
	1928	8.154	97	86.680	418
	1927	16.000	184	114.000	632
b) festve	1929	280	1	51.015	193
	1928	555	2	38.350	117
	1927	—	—	7.000	24

M e g n e v e z é s	Évek	Behozatal		Kivitel	
		érték pengő	mennyiség q	érték pengő	mennyiség q
536. Kosárkötőárú nádból	1929	10.975	26	3.220	
a) festetlenül	1928	23.275	57	10.270	
	1927	18.000	38	4.000	
b) festve	1929	3.500	5	2.200	
	1928	2.000	1	1.000	
	1927	—	—	—	
537. Fonás és kosárkötőárú szalmából, gyékényből és sásból	1929	58.325	141	20.960	
a) szalmaszalag	1928	104.442	229	21.700	
	1927	194.000	269	13.000	
b) csomagológyékények, szalmatokok	1929	2.490	14	82.731	
	1928	4.765	33	105.411	
	1927	6.000	54	88.000	
538. Fonott butorok	1929	—	—	6.300	
a) fűzfavesszőből	1928	—	—	—	
	1927	1.000	2	4.000	
b) nádból, kákából és bambusz-nádból	1929	705	2	11.170	
	1928	1.000	2	13.000	
	1927	—	—	12.000	
539. Seprők, nyirfaseprő, galyseprő, cirokból és szalmából	1929	3.964	143	565.672	
	1928	3.500	407	323.000	
	1927	4.000	484	328.000	
615. a) és b) himzések különböző szöveteken	1929	846.200	125	578.300	
	1928	1.138.520	280	412.967	
	1927	1.462.000	386	170.000	
615. c) selyem, műselyem vagy fél-selyemszöveten	1929	42.000	4	—	
	1928	40.000	4	—	
	1927	53.000	5	—	
616. Csipke és léghimzések különböző anyagból	1929	1.447.458	212	39.500	
	1928	1.374.430	206	47.920	
	1927	1.830.000	294	—	
618. Csipkeszerű függőnyszövet és függöny	1929	331.600	145	156.200	
	1928	285.000	145	80.000	
	1927	305.000	184	15.000	
629. Női és leány felsőruházat	1929	189.745	27	3.000.099	
	1928	345.000	50	2.384.000	
	1927	395.000	56	1.932.000	
630. Zsebkendő himzett	1928	22.100	17	—	

M e g n e v e z é s	Évek	Behozatal		Kivitel	
		érték pengő	mennyiség q	érték pengő	mennyiség q
964. Játékszer fából	1929	18.400	115	—	—
1. Nyersen	1928	19.240	122	8	—
	1927	14.000	88	—	—
2. Festve	1929	175.680	549	—	—
	1928	193.180	571	640	2
	1927	161.000	447	500	1
3. Textilanyagokból	1929	37.840	44	—	—
	1928	59.080	68	48.000	—
	1927	48.000	61	4.000	6
4. Egyebek és karácsonyfadisz	1929	567.380	1.138	—	—
	1928	149.600	86	1	—
	1927	151.000	108	—	—
Összesen :	1929	7.330.901	43.515	7.084.644	51.307
	1928	7.195.444	35.301	5.803.317	42.508
	1927	7.658.000	40.099	4.234.500	38.367

A származási és elhelyezési országok a következők: a nyersanyagok be- és kiviteli forgalma főleg Ausztria, Csehszlovákia, Németország, Olaszország és Franciaország között bonyolítottatott le; a háztartási és gazdasági cikkek Ausztriából, Csehszlovákiából, Romániából, Nagybritanniából és Németországból érkeztek, míg a kivitel Jugoszlávia és Románia felé irányult. Kosárkötőárú Csehszlovákiából és Jugoszláviából érkezett, mivel szemben kivitelünk Ausztriába, Németországba, Nagybritanniába, Németalföldre, az északamerikai Egyesült-Államokba és kisebb mennyiségben Svédországba irányult. Ugyanilyen relációban talált elhelyezést a szalmából, gyékényből és sásból készült kosárkötőárú, szalmatokok, csomagoló gyékények, stb. Fonott bútoraink piaca Svájc, Olaszország, Nagybritannia, Románia, míg a seprőárúkat Ausztria, Németország és Svájc vásárolták, e cikkekből a behozatal Csehszlovákia és Románia javára esett. A himzések — miként az előző évben is — legnagyobbbrészt Ausztriából, Csehszlovákiából és kisebb mintakollekciószerű tételekben Ausztria, Csehszlovákia, Svájc, Franciaország és a Németalföld felé terelődött. A csipke és léghimzésekből kivitelünk ezúttal sem volt, ellenben a jelen-

tékenyen megnövekedett behozatalt Németország, Franciaország, Ausztria bonyolították le. Csipkeszerű függönyszövet Ausztriából, Csehszlovákiából, Németországból és Nagybritanniából érkezett, a kivitel pedig kisebb tételekben Románia, Bulgária, Görögország és Törökország között oszlott meg. A női és leányfelsőruházatok kisebb mennyiségben Ausztriából és Németországból érkeztek, mivel szemben számottevő kivitelünk volt Jugoszlávia, Németország, Nagybritannia és az Északamerikai Egyesült-Államok piacaira.

Az egyes árucikkek forgalmának az előző évhez viszonyított változását tekintve, öröndetes a kivitelnek egymillió pengőt meghaladó emelkedése, ami elsősorban a nyersanyag, továbbá a női és leányfelsőruházat kivitelénél jelentkezik. A behozatalnál mutatkozó másfélmillió pengőt meghaladó emelkedést hasonlóképen a nyersanyagokkal, továbbá a hímzésekkel, valamint a különböző anyagokból készült csipke és léghímzésekkel értük el. A csipke- és hímzett zsebkendő-félék forgalmát, amely háziipari termelésünkben számottevő cikket képez, a statisztikai hivatal ezúttal külön nem mutatta ki. Az 1926. évből zsebkendőből a behozatal 328.000 a k.-t, a kivitel pedig 62.000 a k.-t tett ki.

A megejtett statisztikai felvételek során beigazolást nyert, hogy nálunk a háziipari termelés majdnem valamennyi ágának bőségesen megvannak a feltételei s ha ennek dacára ez az ipari foglalkozás még ma is a rendszertelenség jegyében csupán ötletszerűen képes a lakosság keresetét biztosítani, ennek legfőbb oka a termelés szervezetlensége, a készítmények értékesítésének pedig a tökehiány, amely abban nyilvánul meg, hogy nincs pénzintézet, amely háziipari vállalatainknak forgótőke céljaira hitelt nyújtson; s ha sikerül is egyik-másik vállalatnak kölcsönhöz jutni, azt oly súlyos megterheléssel veheti igénybe, hogy abból a termelésnek nagyon kevés haszna van.

Miként az előadottakból látható, ezen kereseti ágban az ésszerű termelés e két legfontosabb követelményeinek kielégítése a kormányok részéről mindenkor beható megfontolás tárgyát képezte s így azok az eszmék és javaslatok, amelyek erre vonatkozólag a közgazdasági publicisztika hasábjain időszakonként napvilágot látnak, nem egyebek, mint a gyakorlatilag már kipróbált, azonban holtpontra jutott intézmények felelevenítésére irányuló kísérletek. A helyzet az, hogy a termelés szer-

vezetlenségének oka az ország területi megcsonkításában rejlik, mert az egynemű foglalkozási ágaknak egyes vidékeken való koncentrálódása még nem fejeződhetett be; az értékesítés központosítása pedig a multban is azért nem vezetett eredményre, mert a háziipari termelés sokfélesége még az egynemű foglalkozási ágakon belül is erősen individuális jellegű s a központosítás csakhamar egyes különleges iparágaknak kiválására, avagy elhanyagolására vezet. Erre való tekintettel az a jelenség, hogy a világháború utáni időben a háziipari vállalatok száma örvendetesen megszorodott, azt bizonyítja, hogy e téren is érvényesülni kell az egészséges versenynek.

A háziipari termelési viszonyokban mutatkozó logikátlan-ságnak egy további magyarázata abban található, hogy Csonkamagyarország területén az intézmények szaporítására irányuló törekvések a kormányzatban nem a munkamegosztás, hanem a munkaszaporítás elvét kívánják érvényesíteni, minek az volt a következménye, hogy nálunk a háziiparral három-négy kormányhatóság is foglalkozik. A földművelésügyi minisztérium például a falusi lakosság érdekeit látja veszélyeztetve, ha ezen ipar irányítása kezéből kisiklana; a vallás- és közoktatásügyi minisztérium a kereskedelmi forgalomtól művészete elfajulását félti, a népjóléti minisztérium szociális feladatainak megoldása érdekében kívánja ügykörébe vonni a háziiparosokat, míg az igazságügyi minisztérium a fegyverek foglalkoztatásában látja a háziipari termelés rendeltetését. Nem vitás, hogy a háziipari termeléshez nemcsak kereskedelempolitikai, hanem népesedési, szociális és kulturális érdekek is fűződnek. Ezek az érdekek azonban a termelés minden ágában, vagyis a gyáriparban ép úgy, mint a kisiparban is jelentkeznek. Amennyiben tehát a gyáripari és kisipari termelés a legszigorúbb kereskedelmi és üzleti érdekek szem előtt tartása mellett a kereskedelmi kormány kizárólagos gondozása alatt az előbb felsorakoztatott érdekeket is kielégítő organizmust nyerhetett, nem lehet akadálya annak sem, hogy az egész háziipari termelés — miként a külföldi államokban mindenütt — a kereskedelemügyi minisztériumban egyesíttessék, mert minden egyéb szempont, amely az ipari termelésben, tehát ezen termelési ágban is érvényesülést követel, csak akkor jogosult, ha az a nemzet egyetemes közgazdasági érdekeit szolgálja. Nem szabad elfelejteni, hogy az évezredek története azt ta-

nítja, hogy az emberiség kulturális fejlődésének bázisát az ipar és kereskedelem képezi, vagyis ennél nagyobb értéket képvisel valamely nemzet ipari termelése és kereskedelmi forgalma a világ versenyében, annál magasabb kulturális pozíciót képes magának a nemzetek között biztosítani. Ennek oka pedig abban keresendő, hogy az ipar és kereskedelem az a két gazdasági tényező, amely legkevésbé van politikai határokhöz kötve és a gyors tőkeképző képességénél, valamint az idegen kultúrákkal való folytonos érintkezésénél, nemkülönben a kultúrélet iránti hajlandóságainál fogva legfogékonyabb, illetve a legalkalmasabb a kulturintézmények létesítésére és fentartására.

Természetes, hogy az előbb körvonalazott keretben úgy a földművelésügyi, mint a kultuskormány gondozására bízott érdekek szempontjából feltétlenül szükség van ezen kormányhatóságok közreműködésére, de nem úgy, mint eddig az elavult és már a múlt század 80-as éveiben is kiselejtezett kézi szövőszékek újabb szétosztása, egyes falvakban állami tőkével támogatott szövetkezetek megalakítása, a divat szerint változó művészi ízlésnek autokratikus előírása, a különféle társadalmi alakulatoknak a szociálpolitika céljaira való kihasználása révén, hanem oly módon, amint azt úgy az ipari, mint a kereskedelmi és mezőgazdasági szakférfiak javasolják: hogy a földművelésügyi kormány rendelkezése alatt álló használatlan földterületek a háziipari termelés céljaira beültetendők, illetve befásítandók, nemesfűztelepek, cirok, gyékény, nád, sás stb. telepek létesítése, a faipari célokra alkalmas faanyag rendelkezésre bocsátása, továbbá a népoktatás keretében az egyes vidékeken meghonosodott kézügyesség fejlesztése azok az intézkedések, amelyeket az állam kormányzata ezen termelési ágának a többtermelés érdekében való hasznosítása céljából sikerrel alkalmazhat. Mindaddig azonban, amíg ennek a termelési ágának organizmusát négy kormányhatóság kívánja irányítani, addig a természeti kincseitől megfosztott mai Magyarországon a háziipar az ország közgazdaságában nem foglalhatja el azt a helyet, amelyre hivatva van, s amely miként Európa nyugati államaiban, nálunk is az ország indusztriálódását képes elősegíteni.

Jellemzésül felemlítem, hogy a földművelésügyi miniszter az 1925/1929. években eszközölt beruházásairól szóló jelentésében következőkép emlékezik meg a háziipar fontosságáról és támo-

gatásáról, kiemelve a mezőgazdasági népességnek ezen termelési ágához fűződő gazdasági érdekeit.

A háziipari foglalkozást űzők utolsó rendszeres statisztikai felvétele 1926-ban történt, amely szerint ezideig évenként 375.000 földművesember foglalkozott téli háziiparral. Az ezévből foganatosított felvétel eredményeiből kiemelem azt, hogy a háborúutáni időben 1920—1929 között 1075 tanfolyam tartott, összesen 26.394 résztvevővel. Mindegyik kiképzett háziipari munkás erős terjesztője lesz a szakbeli tudásnak. Hiszen a háziipari munkát társaságban végzik, amelyben sokszor nemcsak egy család tagjai vesznek részt, hanem más érdeklődők is. Az 1926 óta szélesebb körben, a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségével szoros kapcsolatban folyó kiképzés folytán, legalább 450.000-re tehetjük a háziiparral foglalkozó falusi elemek számát. Mindenik munkásra csak évi 20 pengő keresetet számítva, a háziipari foglalkozás jövedelmének összegét 9 millió pengőre lehet becsülni.

A háziipari oktatás a következő munkaágakra terjed ki: fűzfakosárfonás, gyékény- és szalmafonás, cirokseprőkötés, szövés, különféle női kézimunka, gazdasági faeszközök faragása, bőrkikészítés és megmunkálás. Az oktatást hét felügyelői kerületben intézik a szakmabeli mesterek. Az I. kerület székhelye: Budapest, területe: Pest-Pilis-Solt-Kiskun, Bács-Bodrog, Esztergom, Hont és Nógrád vármegyék. A II. székhelye: Szeged, területe: Arad, Békés, Csanád, Csongrád és Bihar vármegyének a cséffai és nagyszalontai járásai, a III. székhelye: Debrecen, területe: Bereg, Szatmár, Szabolcs, Ung, Hajdú és Bihar vármegyének a berettyóújfalusi, biharkeresztesi, derecskei, sárréti és székelyhídi járásai, a IV. székhelye: Miskolc, területe: Abaúj, Zemplén, Borsod, Gömör, Heves, az V. székhelye: Székesfehérvár, területe: Fejér, Komárom, Tolna, Baranya, a VI. székhelye: Tapolca, területe: Somogy, Zala, Veszprém, a VII. területe: Győr, Sopron, Moson, Vas vármegyék. A háziipar oktatásának és üzemi vezetésének területi beosztását azért ismertetem, mert szükségesnek találom, hogy a társadalom felsőbb, módosabb rétegei úgyis mint vásárlók, úgyis mint a tanfolyamok segítői vegyenek részt népünk téli háziipari foglalkoztatásában. Egyelőre alig látszik hathatósabb módja a vagyontalan mezőgazdasági munkásnépünk gazdasági és szociális helyzete javításának. Tudjuk, hogy csonka hazánk mostani

területén, az 1920-iki népszámlálás szerint 753.638 a vagyontalan mezőgazdasági munkások száma, vagyis 237.341-gyel több, mint amennyi a háború előtt erre a területre esett. Igaz, hogy ezek közül 205.000 ember a birtokreform során törpe, vagy kisbirtokot kapott. De a háziipari keresetre szorultaknak száma nem lett kevesebb. Mert hiszen a törpebirtokosaink csak elenyésző kis része tudja birtokát úgy jövedelmeztetni, hogy bér munkára, vagy háziipari keresetre ne legyen rászorúlva. A falvak gazdasági és szociális helyzetével törődő felsőbb társadalmi rétegekhez tartozó elemeknek tehát módjukban van a szóbanlévő foglalkozási ág terjesztésével falujuknak és környékének jelentős szolgáltatásokat tenni. Ennek sokféle, különös áldozatokkal nem járó módjait feleslegesnek vélem taglalni.

Nagyfüged, Heves vármegyei község 2600 lakosára mindössze 447 ház és 4700 kat. hold föld esik. A lakosságban sok a vagyontalan, sommás munkás. A múlt évben e község 28 idősebb embere a bőr háziipari készítését és feldolgozását tanulta ki. Leginkább kutya-, macska-, kecske-, birka-, kevesebb borjúbőrt készítenek ki otthon, a megtanult timár- és szűcsmesterségi eljárásokkal. Csináltak prémeket, ebből bekecseket. De varrtak maguknak és eladásra papucsot, csizmát, cipőt is.

Népünk nehéz munkához szokott emberei hamar megtanulják tehát az ízlést, meg kézügyességet kívánó ipari munkát.

A mostani viszonyok között, tekintettel a nagy textilipari importunkra is, nagyon fontos lenne, hogy falusi népünk megint otthon készítse legalább a fehérneműjét s a gyermekek ruházatát. Ha a nagyfügedi munkások képesek voltak magukat és családtagjaikat ellátni lábbelivel, ezt másutt is megtehetik azok a szegény emberek, akiknek gyermekei főleg lábbelihiány miatt vannak télen a szobába zárva, lesznek tüdőbetegekké és maradnak iskolázatlanok. Csak meg kell őket a szükséges munkára tanítani.

A háziipari oktatásra a beruházási hitelből 464.000 P hasítottatott ki. Ebből megvásároltatott a békésszentandrás szőnyegszövőgyár (168.369 P). Ennek oktatóberendezéseire, továbbá a gödöllői méhészeti gazdaságban a háziipari oktatás bővítése (méhészeti eszközök készítése) érdekében szükséges építkezésekre 66.918 P használtatott fel. A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségének háziipari iskolák felállítására 80.000 P segélyt adtunk. A pusztamonostori kertészeti telepet ugyan-

csak háziipari oktatómunka végzésére 4000 P-vel segélyeztük. Egyes háziiparosoknak és háziipari telepeknek összesen 116.400 P kölcsönt adtunk ki.

A háziipar egyik fontos anyaga a nemes fűz vessző. A meglévő termelőtelepek fejlesztésére és újak létesítésére a Növényvédelmi és Növényforgalmi Irodának 200.000 P-t bocsátottam rendelkezésére, hogy ezt 12 év alatt visszafizetendő kölcsönök útján használja fel a jelölt célokra.

Háziiparunk egyrészt jelentősen kezdi csökkenteni máris az általa előállított cikkek importját, de a fűz vesszőből, nádból, szalmából, gyékényből, sásból készült cikkek és seprőfélék tért kezdenek hódítani nemcsak a szomszédos külföldi, de a brit és északamerikai piacokon is. Az utolsó két év kiviteli fejlődését a következő számok illusztrálják: fűz vessző és nádcikkek 1927-ben 142.000 P, 1928-ban 164.000 P; szalma-, gyékény- és sás-cikkek 102.000 P, illetve 137.000 P; seprőfélék 328.000 P, illetve 323.000 P.

A házifonás-szövést nagyban elő fogja segíteni a Felsinomya nevű baktérium feltalálása, amelynek segélyével a kender és len áztatást rövid idő alatt, a szabadvízi áztatók mellőzésével, cementbazénokban lehet végezni. Már hazai iparunk is gyártja a járgányos törő-tilológépeket. A falusi termelők tehát az új eljárások és gépek segélyével könnyen vászonná dolgozhatják fel a kender- és lentermésüket. Ezt a fejlődést a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége közreműködésével, megfelelően támogatni szándékozom.

A földművelésügyi minisztériumnak fenti jelentésére vonatkozólag nagyon sok észrevételt lehetne tenni. Mindenekelőtt a háziipari munkával foglalkozó létszám az, ami elvileg is eltér attól a megállapítástól, mely szerint háziiparosnak csak az tekinthető, aki ipari munkát értékesítés céljából végez. Ezeknek a háziipari munkásoknak a számát a kereskedelemügyi minisztérium — mint az előzőkből is látható — a földművelésügyi minisztérium által kimutatott négyszázötvenezerrel szemben nyolcvankétezerben, vagyis az előbb említett számnak egyötödében állapította meg. A helyszíni ellenőrzések azonban azt is beigazolták, hogy még ennek a nyolcvankétezer számnak is majdnem felét el lehet ejteni, vagyis a tényleg dolgozó és az ipari értéktöbbletek termelését előmozdító munkások száma Csonka-Magyarországon a negyvenezer főnyi létszámot nem haladja

meg. Kérdéses továbbá az is, hogy azok a nagy költséggel rendezett háziipari tanfolyamok minő értéknövekedést eredményeztek. Bár elfogadható, hogy a tanfolyamokon sikerült a téli időszak alatt a földmivelő lakosság egy részét némely háziipari foglalkozásra megtanítani, mindenestre vitatható azonban, hogy a tanítványok képesek-e és ha igen, mennyiben képesek értékesíteni azt, amit a tanfolyamokon megtanultak. A jelentés adatait egyébként azért tartottam szükségesnek felsorakoztatni, hogy a háziipari termelésnek kommerciális alapokon való megszervezése mily nagy horderejű azoknak a mezőgazdasági munkásoknak foglalkoztatása szempontjából, akik csupán a nyári hónapok alatt keresnek.

A kormányhatóságoknak az összhangot nélkülöző ezen intézkedései kapcsán legyen szabad rámutatni arra, hogy amíg a háziipar ügye nálunk kedvenc témája az összes hivatali szobáknak, addig a háziipari termelés szempontjából épenséggel nem közömbös idegenforgalom problémáját az ankétezesek, kormánybiztosi és egyéb biztosi állások szervezésével kívánjuk megoldani. Pedig ha összehasonlítjuk a svájci tavak partjain egymás mellett kiépült üdülőtelepek pazar szállodáit, penzióit és villasorait, az önmagában egyedülálló és természeti szépségekben a svájci tavak környékével is vetekedő Balatonunk partvidékeivel, úgy önkéntelenül arra a megállapításra kell jutni, hogy azok az eszközök, amelyek ezidő szerint a Balaton kultúrájának fellendítése és mennél számosabb üdülőtelep létesítése céljából igénybe vétetnek, nemcsak nem kielégítőek, hanem még a kitűzött célok megközelítésére sem alkalmasak. A kérdéssel foglalkozó valamennyi szerv jóindulatú javaslata abban merül ki, hogy az állam mennél nagyobb összegeket fordítson valamely helyi érdeket szolgáló intézmény létesítésére s emellett figyelmen kívül marad azon egyetlen lehetőség, amely a Balatont és környékét a leghatályosabban s a legrövidebb időn belül volna képes a jelenlegi kultúrátlanságtól megszabadítani. Amennyiben a magyar tengernek partvidékeire egy pillantást vetünk, nyomban feltűnik, hogy a zalai oldalon a tavat a parttól számítva mintegy 50 méter szélességben nádas lepi el, a somogyi oldalon viszont a nádon kívül nagy ékessége a tónak a bivalyok, marhák, sertések, libák és több efféle hasznos háziállat úsztatása. S mindez miért? Azért, mert a Balaton partja a községek száma szerint tagozódó közbirtokosság tu-

lajdonát képezi, amelyeknek bármely tagja képes a legéletravalóbb vállalkozást is megkíséríteni, mihelyt tudatára ébred annak, hogy a kultúra embertársai javára úgy a nádvágás, mint az állatúsztatás gyönyöreitől meg fogja fosztani. Ha tehát a Balatont és környékét mihamarább kultúrhellyé és az idegenforgalom számára is keresetté akarjuk tenni, elsősorban a közbirtokosság jogait kell a Balatonon megszüntetni. Ezt pedig a törvényhozás olyképp valósíthatná meg, hogy a Balatont nemzeti kincsnek nyilvánítaná s a kormányt felhatalmazná arra, hogy a közbirtokosságnak a Balatonhoz fűződő összes területi és eszmei jogait kisajátítás útján megválthassa. Ezt a kifejezetten üdülőtelepek létesítésének ügyét azzal ajánlom az illetékes tényezők figyelmébe, hogy egy ily irányú intézkedés az állattenyésztés érdekeit sem sértheti, mert újból csak a svájci példákra hivatkozva, felmerül a kérdés, vajjon az országban a szarvasmarha állományban tapasztalható gyakori gümőkóros megbetegedéseket nem-e ezeknek az ősi szokásjogokból elősködő úsztatásoknak kell-e tulajdonítani.

Ez a kitérés a háziipari termelést főleg abból a szempontból érdekli, hogy amint az alpesi tartományok háziiparának ismertetésénél már hangsúlyoztatott, a háziipar igen sok ágában a termelést a szépen fellendült idegenforgalom táplálja s így a magyar háziiparra sem lehet közömbös, hogy a Balaton környékét az üdülőtelepek százai díszítik-e, amelyek alkalmat adnak arra, hogy az idegenek ne csak szórványosan, hanem a Balaton jelentőségének megfelelően tömegesen keressék fel annak környékét.

A fentiekben jelzett sokoldalú hatósági beavatkozásnak mindenesetre megvan az a haszna, hogy ezt a kérdést állandóan felszínen lehetett tartani és az illetékes körök minden irányban keresték azokat az eszközöket, amelyek a termelés fokozását, illetve megszervezését lehetővé teszik. Hogy azonban a segítőeszközök koncentrációja helyett a támogatás ötletszerűsége jutott érvényre, az az előadottakra való tekintettel nem lehet kétséges. A termelési viszonyoknak vizsgálata nagyon kevés biztató jelenséggel kecsegtet, sőt egyes vidékek háziipari termelésének határozott visszafejlődéséről lehet beszámolni. Így a többek között a szegedi kereskedelmi kamara kerületében a háziipari foglalkozások majd minden ága hanyatlásnak indult. A nagyjelentőségű bajai kendőhorgoló háziipar

jelentékenyen visszafejlődött. A kiskundorozsmai háziipari munkások száma pedig 1926-ban úgyszólván nullára apadt le, holott a korábbi években mintegy 200 munkás foglalkozott a textil háziipar különböző ágaival. A kamara a kendőhorgoló háziipar sajnálatos visszafejlődésének okát főként abban látja, hogy a textiliák, így a szövet és posztóárú is lényegesen olcsóbb lett és a nagyközönség a kendő helyett inkább a kész felsőruhát vásárolja. A divat változása szintén hozzájárult a hanyatláshoz. A fonó-szövő háziipari tevékenység, amely korábban a legelterjedtebb háziipari foglalkozások közé tartozott, a textiliák árának olcsóbbodása következtében ma már szinte ismeretlen. A gazdasági viszonyok változását még legkevésbé érezte meg a vessző- és gyékényfonó háziipar, amely foglalkozásoknak az alföldi talaj megfelelő termőhelyei és a mezőgazdaságnak e cikkek iránti kereslete biztosítja a prosperitást.

Amennyiben ezen sajnálatos jelenségek mellett figyelembe vesszük, hogy a textilipar termékeiből a behozatali többlet 1926-ban 237.9, 1927-ben 274.7 millió pengő volt, a textilanyagokból konfekcionált cikkek közül pedig a fehérnemű-félék behozatali többlete ugyancsak a fentebb említett években 2.1, illetve 4.3 millió pengőt tett ki, úgy önkéntelenül előtérbe nyomul a textiliákkal foglalkozó háziipari termelésünk jelentősége, mert tudvalevő, hogy a nagy tőkebefektetést igénylő gyáralapítások nem csonkaországunkat tekintik az iparcikkeket fogyasztó Eldorádónak, s így nem lehet arra számítani, hogy a fentebb jelzett behozatali többlet eliminálása céljából az amúgy is nehézségekkel küzdő gyári vállalataink mellé további új gyárak települjenek le. Ezzel szemben amennyiben a fentebb említett két fő-iparcsoporthoz keretében előállított iparcikkeket tekintjük, mindenesetre nagyon sok oly iparcikkre lehet találni, amelyeket a háziipar is elő tud állítani. Ezen üzemformának azon előnyét tekintve pedig, hogy kevés tőkebefektetést igényel, megadja a lehetőséget arra, hogy a ma még túlnyomólag külföldről behozott termékeket itthon lehessen előállítani.

Éppen a textilipari szakma az, amely a háziipari termelésben a legtöbb munkaalkalmat képes biztosítani, mert amint a statisztikai összeállítás is igazolja, a háziipari munkásnők is ebben az iparágban vannak legnagyobb számmal foglalkoztatva s

ugyancsak ezen termelési ág készítményei azok, amelyeket a külföldi piacokon is a legkönnyebben lehet elhelyezni.

Az ezen iparágban lehetséges munkaalkalmaknak mennél szélesebb körökben való biztosítása pedig csonkaországunk női lakossága szempontjából azt jelenti, hogy a nehéz megélhetési viszonyok között a női munka tenné lehetővé a megélhetés gondjainak enyhítését s ezzel megszüntetne számos oly társadalmi bajt, amelynek kútforrása mindenütt a keresetnélküliségben található meg. E tekintetben mint érdekes tünet felemlítendő az Országos Katolikus Nővédő Egyesület ezidei közgyűlésén elhangzott az a megállapítás, hogy a gyermekbíróságok a javítóintézetekbe utalt bűnöző leányokat az utcára kénytelenek visszaengedni, az elhelyezési lehetőségek hiánya miatt. Az ebből származó további bűnözéseket pedig semmiféle karitatív alapon megoldani nem lehet, hanem csak úgy, ha ezen fiatalok bűnözőknek megadatik a mód arra, hogy tisztességes keresethez jussanak, amivel aztán meg lehet tisztítani az utcát is a további bűnözésre kivetett szerencsétlenségtől. Amennyiben tehát a külföldi példák után indulva ezekből a zsengekorú, könnyebb munkára alkalmas gyermekekből egy oly munkástömeget lehet alakítani, amely a textilipari szakmákban előforduló könnyebb, de mindenesetre finomabb kézügyességet igénylő munkákat (csipkekészítés, neccelés, hímzés stb.) képes előállítani, ebben az esetben a háziipari termelés alkalmas lesz arra is, hogy ezt a rendkívül fontos szociális problémát megoldja.

Mindezeket figyelembe véve, megállapítható, hogy a magyar háziipar az állam részéről két irányban igényel támogatást. Nevezetesen a termelés fokozását előmozdító, vagy valamely új foglalkozási ágnek meghonosítására alkalmas eszközök megszerzése volna az egyik irányú támogatás, ami a kereskedelmi és iparkamarák és egyéb érdekképviseltek közreműködésével volna megoldható, míg a másik irányú anyagi támogatás a háziipari termékeket értékesítő vállalatok hiteligényeinek kielégítésében nyilvánulna meg.

A támogatás előbb jelzett módját a kormányok a múltban is gyakorolták, azzal a különbséggel, hogy az anyagi támogatás hatását a termelők az értékesítő vállalatok közvetítésével érezték meg; míg a jövőben ez a segítyezés közvetlenül a termelőknek volna juttatandó. Az értékesítő vállalatok szempont-

jából az ily természetű támogatásnak nincs nagy jelentősége, mert a vállalatnak soha sem lehet oly segélyösszegeket rendelkezésére bocsátani, amelyek a nagyobb megrendelések teljesítéséhez szükséges forgótőkének feleljenek meg. Az eddigi segélyezési rendszerrel csak az volt elérhető, hogy a vállalatok fentartási költségét a segélyösszeg némileg ellensúlyozta. Azt a célt, hogy az értékesítő vállalat a megrendelés mérvéhez képest juthasson a munkabérek kifizetésére, valamint a nyersanyagok beszerzésére szükséges tőkéhez, ezzel elérni nem lehetett, minek következtében a segélyezett vállalatok is csak azok között a szűk keretek között mozoghattak, amelyeket részükre a forgótőke hiánya már előre megszabott. Gyakoriak azok a panaszok, amelyek arról szólnak, hogy háziipari vállalataink igen sok esetben többezer darabra vagy méterre rúgó külföldi megrendelésről csak azért voltak kénytelenek lemondani, mert a szükséges tőkét nem tudták előteremteni. Kutatva annak okát, hogy a háziipari vállalatok mért nem képesek hitelhez jutni, arra az eredményre kell jutni, hogy egyfelől azoknak a kereskedelmi törvénytől rendszerint eltérő alakulatra (egylet, szövetség stb.) vagy egyéni mivoltuk akadályozza a pénzügyi intézeteket a hitelezésben, másfelől pedig az a körülmény, hogy a háziipari vállalat a tőkét évenként csak egyszer forgathatja meg (télen termel, nyáron értékesít) s a háziipari üzlet 20%-nál nagyobb haszonra nem számíthat, végül mert a háziipari vállalat 5—6%-nál magasabb kamatterhet nem bír el. Ezért legfontosabb a háziipari termelés terén az értékesítő vállalatok hitelkérdését megoldani, ami évenként pár százezer pengővel úgy volna megoldható, hogy ezt az összeget egyszer és mindenkorra kölcsönképen az állam bocsátaná alacsony kamat mellett rendelkezésre s azt a jelzett célra vagy valamely pénzügyi intézetnél deponálná vagy pedig a háziipari vállalatok tömörülnének egy központi szövetkezetbe, amely esetben ez az új szövetkezet mint üzemenközpont volna hivatva az államkölcsön felvételére és felhasználására.

El kell ismerni, hogy miként a kereskedelemügyi kormánynak a törvényhozás elé terjesztett 1927/28—1930/31. évi költségvetéseiből s azok mellékletét képező indokolásokból kitűnik, a kereskedelemügyi miniszter a fentebb jelzett feladatok megoldását magáévá tette s úgy a hitelkérdés, mint a termelés megszervezése céljából a szükséges intézkedéseket már is kezde-

ményezte. Sőt intézkedett aziránt is, hogy a termékeknek, a külföldi piacokon leendő értékesítése céljából oly magánvállalkozás létesítését mozdítsa elő, amely alapszabályszerű feladatának tekinti a magyar háziipari termékeknek külföldön való elhelyezését. Ily vállalat működik ma már Zürichben, amely a svájci piacokon kelendőnek mutakozó mintagyűjteményt be is szerezte és megkezdte ezen gyűjteménynek Svájc nagyszámú üdülőtelepein való bemutatását. Nagy súlyt helyez továbbá a kereskedelemügyi miniszter arra is, hogy a termelés megszervezésében, valamint az elhelyezési piacok biztosítása körüli munkálatokban a vármegyék és városi törvényhatóságok is közreműködjenek, ami Békés vármegyében, Zala vármegyében, Kiskunhalas r. t. városban, Kiskunfélegyházán, újabban Veszprém vármegyében sikerrel is járt. A kereskedelemügyi kormányznak ezen elhatározása a leghatékonyabban fogja előmozdítani az ország érdekeit előmozdító azon törekvést, hogy az önkormányzati testületek ne csak politikai adminisztrátorok legyenek, hanem területük lakosságának gazdasági helyzetét is állandó figyelemmel kísérve, annak javulását igyekezzenek előmozdítani, mert a jó közigazgatásnak legbiztosabb alapja az általános gazdasági jólét.

A háziipari termelés fokozása, valamint a háziipari vállalatok hiteligényeinek kielégítése érdekében a kereskedelemügyi miniszter részéről ezidő szerint folyamatba tett intézkedések hatását az alábbi adatok tüntetik fel. Előre kell bocsájtani, hogy a négy évvel ezelőtt megindított iparfejlesztési akcióba ma már a háziipari vállalatok túlnyomó nagy része bevonatott, amennyiben ezidő szerint 34, kizárólag magánvállalat részesült kedvezményes kölcsönben. Az anyagi támogatásban részesült vállalatok a legkülönbélebb ipari termékeket állítják elő. Így csipkekészítéssel foglalkozik három vállalat; kézicsomózású szőnyegek előállításával egy vállalat; gyermekjátékok előállításával két vállalat; hímzett női és gyermekruhák előállításával öt vállalat; horgolt női ruhákat két vállalat állít elő; finomított matyódekorációkkal ellátott terítő-féléket két vállalat készít; az ötvös iparművészet ezidő szerint csak egy vállalatnál van képviselve; különleges majolika és kerámiai tárgyakat szintén csak egy vállalat állít elő. A kosárfonó-, gyékényszalma- és nád-fonóvállalatok száma kettő. Függönyöket, fehérnemű-féléket, kendőket (shawl) nyolc vállalat készít, míg a bőrmunkákkal két

vállalat foglalkozik; üvegyöngyből készített tárgyakat, valamint művirágokat egy-egy vállalkozó állít elő.

Az itt felsorolt vállalatok termelési és értékesítési forgalma következőképpen alakult az

	1927.	1928.	1929.
	években		
	p e n g ő b e n		
árúkészlet	974.431	1,107.129	1,358.379
árúforgalom	2,068.216	2,640.423	3,094.828
külföldi eladás	1,046.319	1,243.812	1,661.251
munkáslétszám	2.408	3.505	4.682
munkabérek	631.468	784.066	946.747

A termelésnek és értékesítésnek fentiek szerint látható fokozatos fejlődését a külkereskedelmi forgalom eredményeit feltüntető előbb már ismertetett statisztikai összeállítás is igazolja.

A kereskedelemügyi miniszter a háziipari termelést és a termékek értékesítését a már ismertetett hitelakción kívül még kiállítások rendezésével mozdítja elő olyképen, hogy egyes társadalmi alakulatokat ily kiállítások rendezése alkalmával anyagi eszközökkel támogat. Az elmúlt 1929. évben öt kiállítás rendeztetett s a jelentkező kiállítók száma 30 és 220 között váltakozott. A kiállított tárgyak összértéke 589.878 pengőt tett ki, melyből eladatott 102.628 pengő értékű háziipari és iparművészeti termék. Rá kell még mutatni arra is, hogy a kereskedelemügyi miniszter a keztyűiparban a passzív kikészítési eljárásnak megszüntetése céljából a keztyűvarrásnak háziipari munkaként leendő megszervezése érdekében ugyancsak egy altruisztikus alapon működő társadalmi alakulat bevonásával olykép intézkedett, hogy a keztyűvarrás pár hétig tartó tanfolyamokon elsajátíttassék és a kiképzett munkásnők előnyös részletfizetési feltételek mellett juthassanak keztyűvarró gépekhez. A kiképzett munkásnőknek foglalkoztatásáról a keztyűvarrók ipartestületének kötelékébe tartozó vállalatok gondoskodnak. A miniszter ezen intézkedésének hatásaként érdemes felemlíteni, hogy amíg az 1928-ik évben 59.577 pár keztyűt vittek a külföldre kikészítés céljából, addig az 1929-ik évben a megvarrás céljából kiszállított keztyűk száma 49.756 volt.

Mindezzel azonban még korántsincs kimerítve a feladatoknak azon sokfélesége, amelyek az ország háziipari termelés-

sének fejlesztését célzó eszközök gyakorlati alkalmazását vannak hivatva szolgálni. Ilyenek a külföldi piacok megszervezése, az árúmintavásárokon való részvétel, mintavédelem stb.

A külkereskedelmi forgalom statisztikai adatai azt igazolják, hogy a textilipari főcsoporton kívül a vámtarifának még igen sok ipari csoportjában szerepelnek oly cikkek, melyeknek behozatali többletét a háziipari üzemformával legalább is csökkenteni lehetne, még pedig lehetőleg oly módon, hogy a háziiparilag előállított termékek mennél nagyobb mennyiségben és értékben exportáltassanak. A kézművesiparban mutatkozó válságnak is egyik leghatékonyabb vezető csatornája lehetne ez az üzemforma, mert miként a céhrendszer idejében, úgy ma is a kereset nélkül maradó kisiparosok egyetlen mentsvára a háziipari termelésben való tömörülés volt és lesz. Rá kell mutatni arra is, hogy azok az intézkedések, amelyek a villamosenergiának mennél szélesebb rétegekben való elterjedését célozzák, csak akkor járhatnak sikerrel, ha ez az energia nemcsak világításra, vagy pedig a közlekedésnek mennél kényelmesebbé tételére, tehát fényűzési célokra használtatik fel, hanem mennél több új ipari produktumot képes termelni, mert csak a többtermelésből származhatik haszon nemcsak a vállalkozóra, hanem az ország közgazdaságára nézve is.

Nagyon fontos volna tehát, ha a háziipari termelés számára a mechanikai gépek bevezetése mellett az olcsó villamoserő biztosíthatná, hogy ily módon — kiváltképen a fonó- és szövőiparban — az ezen termelési ágban rejlő előnyök felhasználásával a háziiparos munkája a gyáriipari termelésbe bekapcsolódva, közös erővel legyen felvehető a küzdelem a külföld hatalmas versenyével szemben. Egy további feladat volna a megalkotandó új szövetkezeti törvény keretében az ipari termelő szövetkezeteknek oly jogi helyzetet biztosítani, amely egyfelől a kereskedelmi kormány kizárólagos felügyeleti joga lehetővé tenné, másfelől pedig ugyancsak megadtnék a kereskedelemügyi kormánynak a mód arra, is, hogy az ily ipari termelő szövetkezetek hitelszükségletének kielégítéséről az államilag támogatott, de ennek dacára is mindig öncélú hitelintézmények kikapcsolásával saját hatáskörében gondoskodhasson.

Végül rendkívül kívánatos, hogy a háziiparosok jelenlegi bizonytalan jogviszonyai a megalkotandó háziipari törvény keretében szabályozást nyerjenek, mert az ipartörvény-

novella rendelkezéseinek a háziipari munkásokra való rideg alkalmazása az ipari termelés érdekeit sérti. és ellentétben van minden oly törekvéssel, amely a többtermelést kívánja előmozdítani. Nem szabad ugyanis elfelejteni, hogy mint mindenütt, csonka országunkban is a háziipari termelésnek legfőbb előnye, hogy oly munkáskezekkel rendelkezik, amelyeket a munka szeretete és a finomult művészi érzék lelkesít s amíg az adminisztrációs kényszereszközök nélkül az ipari termelésnek szorgalmas munkásai tudnak lenni, addig a bürokratikus beavatkozásoknak az a következménye, hogy éppen a legértékesebb munkások riasztatnának el az ipari foglalkozástól. Csonka Magyarországon, ahol az eltartottak száma a statisztika adatai szerint oly jelentékeny, minden eszközt meg kell ragadni arra, hogy a lakosságnak mennél szélesebb rétege vonassék be a termelésbe, aminek elsőrendű feltétele: az ipari szabadság.

IV. FEJEZET.

A háziipari termelés törvényes védelme.

A szociálpolitikai vizsgálódásoknak és megfigyeléseknek a háziipari termelésre történt kiterjesztése csakis a legújabb idők jelensége, mert miként az egyes háziipari foglalkozások meghonosodása és fejlődése során már ismertettük, a 18. században és a 19. század első felében kibocsátott rendelkezések azoknak a tradicionális ipari és gazdaságpolitikának feleltek meg, amelyek az akkori idők s különösen azok céh-rendszerű szellemét tükrözik vissza. A 19. század második felében azonban, amikor a hatalmas gyáriipari termelés munkásviszonyai kitermelték a gyáriipari munkások számtalan megoldásra váró problémáit is, kezdett előtérbe lépni annak szüksége, hogy a háziipari munkások helyzete szociálpolitikai szempontból is megvilágítást nyerjen. Az elmúlt évszázad 70-es éveiben Londonból hallatszottak az első felszólalások és panaszok az angol ipari központokban foglalkoztatott háziipari munkások kedvezőtlen helyzetéről és különösen az ú. n. közvetítő által létesített foglalkoztató műhelyekben dolgozó munkásnők kiuzsorázása, az ú. n. „sweating system” ellen merültek fel súlyos kifogások. Nemsokára hasonló panaszok érkeztek Ausztráliából, az Északamerikai Egyesült-Államokból és rövid idő múlva Európa különböző ipari államaiból.

A felmerült kifogások és panaszok vizsgálatánál kiderült, hogy ezek a jelenségek oly viszonyoknak és körülményeknek következményei, amelyeknek a 18. század háziipari termeléséhez tulajdonképpen semmi közük sincs. Mert azok a vidékek, amelyeken a háziipari termelés a nép lelkületével teljesen egybeforrva honosodott meg és fejlődött, semmiféle közösséget

sem vállaltak a nyilvánosságra jutott panaszokkal. Ezzel szemben a tényállás az, hogy a gyarmati államokban, valamint az iparosodott régi európai államokban a háziiparnak egy egészen új válfaja az ú. n. otthonmunka fejlődött ki. Beigazolódott, hogy az ipari városokká átalakult és elproletárosodott hatalmas kereskedelmi központok gyáriparának árnyékában fejlődött ki ez az otthonmunka, amely a kihasználásra alkalmas áldozatait túlnyomólag a legalacsonyabb néposztály tagjai közül szedte. Ezek az emberek, akik minden bérért kénytelenek voltak munkát vállalni, tökéletesen megfeleltek azon hivatásnak, hogy a modern háziipari termelés számára az olcsó munkaerőt szolgáltatassák. Így volt lehetséges, hogy ez a teljesen modern és tisztán kapitalisztikus szellemtől áthatott háziipari termelés rövid időn belül oly hatalmas mérveket öltött, hogy a termelésnek ez a rendszere a kiéleződött súlyos szociális bajok miatt nem maradhatott soká észrevétlenül. A felhalmozódott panaszok megvizsgálása céljából szükségesnek mutatkozott, hogy a munkások helyzete a nyilvánossággal megismertessék. Annak a szorgos kutatásnak eredménye, amelyet 1890-től 1910-ig úgy az állam, mint a magánosok kifejtettek, hűen tárja fel azokat az állapotokat, amelyeket a már említett „sweating system” ebben a termelésben meghonosított. Az első ilyen vizsgálatról szóló jelentés Londonban jelent meg 1888-ban, amit 1893-ban Viktória állam követett és ugyanez évben fejezte be a vizsgálatot az Egyesült Államok kormánya is. Ez idő óta a háziipar helyzetéről úgyszólván Európa valamennyi államában megjelentek már a hivatalos felvételek.

A folyamatba tett vizsgálódásoknak célja az volt, hogy a gyári munkásokra alkalmazott szociálpolitikai intézkedésekhez hasonlóan, miként lehetne a háziiparban foglalkoztatott munkásokat is a szociálpolitika jótéteményeiben részesíteni. Beigazolódott azonban, hogy a háziipari munkások viszonyai annyira különbözők, hogy azokat a gyárimunkásokéval közös nevezőre hozni nem lehet, s így nem is voltak végrehajthatók azok a rendszabályok, amelyeket a doctiner szociálpolitika rájuk akart kényszeríteni. Az európai államok tehát az időközönként megtartott kongresszusokon, ankétokon, kiállításokon és egyéb bizottsági tanácskozásokon azokat a különleges intézkedéseket igyekeztek megtaálni, amelyek a háziipari termelésben alkalmazhatók volnának; mihelyt azonban ezeknek törvényhozás

útoni életbeléptetése nyomult előtérbe, mindjárt megtalálták a módját annak is, hogy azt lehetőleg elhalasszák. Egyedül az ausztráliai államok és az Északamerikai Egyesült Államok törvényhozása iparkodott a felvetett problémákat minden idővesztés nélkül mielőbb megoldani. A múlt évszázad 80-as éveiben az Egyesült Államok hat állama léptetett életbe oly háziipari törvényt, melynek célja volt a háziiparban foglalkoztatott munkások egészségügyi viszonyainak megjavítása. Ezt a lakásviszonyok javítását célzó törvényt 1919 óta a bérvédelmi törvények egész sorozata követte, amire a példát az ausztráliai államok adták meg. Az ausztráliai Viktória állam volt az, amely már 1896-ban a háziipari munka védelmét az állami munkabér rendszerének bevezetésével indította meg. Ez a törvény az összes később megjelent háziiparvédelmi törvénytervezetek kidolgozásánál mintául szolgált és mindazokat a rendelkezéseket tartalmazza, amelyek a háziipari munkásjólétet célzó követelményeknek megfelelnek. E törvény alapgondolata az, hogy a háziipari munkabérrendszer szabályozása érdekében paritásos hatóságok létesítendők, amelyeknek feladata a jogérvényes legalacsonyabb munkabéreket megállapítani. Ily módon e paritásos hatóságok rendelkezéseit maga az állam adta ki, azok végrehajtását azonban az önkormányzati testületekre bízta. Meg kell említeni, hogy e törvény hatálya évek múltán nemcsak a tulajdonképeni otthonmunkára, hanem általában valamennyi képesítés nélküli munkára is kiterjesztetett.

Az ausztráliai törvények kedvező hatása az ottani modern háziiparban mindenütt érvényesült, ami arra indította az európai szociálpolitikusokat, hogy az ausztráliai rendszert az európai államokba átültessék. A jelen évszázad első tizedében a házimunka védelme érdekében kifejtett propaganda tehát minden alkalommal a legalacsonyabb munkabértörvény megalkotását követelte. Ennek megvalósulása azonban igen lassan haladt előre, minek oka az európai viszonyok komplikáltságában és főleg abban rejlett, hogy a törvényhozások óvakodtak a munkabérek alakulására befolyást gyakorolni. Így Nagybritania 1909-ben bevezette a háziiparosok nyilvántartását, továbbá az amerikai minta után szabályozta a lakásviszonyokat és rendszabályokat léptetett életbe a munkabérfeltételek és a munkabérfizetési könyvecskék bevezetése érdekében anélkül, hogy a munkabérek megállapításába beleavatkozott volna.

Úgy Angliának, mint a többi európai államnak az volt a törekvése, hogy a háziiparban foglalkozó munkások is a már meglevő munkásszervezetekhez csatlakozzanak, hogy ily módon megerősíthessék az a mozgalom, mely a munkabérek szabályozását tűzte feladatául; ez a törekvés azonban teljesen kárba veszett a háziipari munkások szolidaritásának teljes hiánya miatt. Végre Anglia magáévá tette Viktória állam által elfogadott rendezést és kiadta a „Trade Boards Act”-ot, amely azonban csak igen kevés háziipari foglalkozásra állapítja meg a minimális munkabérrendszert és az abban foglalt rendelkezéseket inkább a napszámosmunkákra terjesztette ki.

Németország 1911-ben alkotta meg a háziipar védelméről szóló törvényt, melynek keretében azonban a minimális munkabér megállapításának elve szintén nem érvényesült. A szociálpolitikusok által felállítani kívánt munkabérmegállapító hivatalok helyett ez a törvény kompromisszumképen megalakította az ú. n. szakbizottságokat, anélkül azonban, hogy ezeket a kötelező bér megállapítására feljogosította volna.

Az 1910/14-ik évek folyamán Franciaország, Ausztria és Belgium terjesztette a parlament elé a minimális munkabérek megállapításáról szóló törvényjavaslatokat; mielőtt azonban azok megvitatásra kerültek volna, kitört a világháború, amely mindent megakadályozott. A világháború kitörése előtt Anglián kívül csak az északamerikai Egyesült Államok törvényhozása fogadta el a minimális munkabér megállapításának elvét, amennyiben Massachusetts állam 1912-ben bocsátotta ki az első törvényt és a következő években 15 más unióbeli állam fogadta azt el. 1915-ben végre Franciaország hozta meg a ruházati iparban az otthon dolgozó munkásnőkre kiterjedő minimális munkabértörvényt s ezt a példát 1918-ban Norvégia is követte. Franciaországban az 1915. évi július hó 10-én hozott törvényt az 1928. évi december hó 14. életbelépett 3014. számú törvény módosította, amennyiben a törvénynek a munkabérek megállapítására vonatkozó rendelkezését a többi háziipari foglalkozásokra is kiterjesztette, továbbá a munkaidőt is olykép szabályozta, hogy a 8 órai időt 10 órára emelte fel.

A háború utáni években végre három európai államban győzött a minimális munkabér elve. Ausztriában az 1918-ik évben lépett életbe a háziiparra vonatkozó törvény, amely még a világháború előtt dolgoztatott ugyan ki, de a minimális mun-

kabér elve már ebben a tervezetben is érvényesült. Csehszlovákia 1919-ben léptette életbe az ugyanezen elv alapján kidolgozott törvényt, majd Németország pár évvel később, 1923-ban az 1911-ik évi törvényt olyképp módosította, hogy a szakbizottságok felhatalmaztattak a munkabérek megállapítására.

Mindezek az intézkedések azonban elsősorban a nagyvárosokban meghonosodott otthonmunkásokra voltak szabva, mert a tulajdonképeni, az ú. n. különleges munkát végző háziiparban foglalkoztatottak helyzete annyira eltérő, hogy már széttagolt elhelyezési viszonyaiknál fogva sem volna lehetséges azokat a városok otthonmunkásaival, még kevésbé a gyárimunkásokkal egyenlő elbánásban részesíteni. Kétségtelen, hogy a gyárimunkásoknak fontos érdeke fűződik ahhoz, hogy a háziipari munkások szabad mozgása lehetőleg korlátoztassék, mert a gyáripari termelés szociális terhei hátrányosabb helyzetet teremtenek a decentralizált háziipari termeléssel szemben; s bár a technikai előnyök ezeket a terheket ellensúlyozzák, gazdasági válságok idején mégis megtörténhetik, hogy a háziipari termelés a gyáripari termelés rovására erősödik meg. Kétségtelen azonban, hogy a városok otthonmunkásaira alkalmazott rendszabályok a vidék háziiparosaira teljesen hatástalanok maradtak, azok passzív magatartása miatt. Beigazolódott, hogy ezek a háziiparosok egyáltalán idegenkednek az ilyen megrendszabályozástól, mert minden intézkedés függetlenségüket sérti.

Minthogy azonban ezen ipari termelésben is nagyszámú munkáskéz van foglalkoztatva, s a társadalomra nézve nem lehet közömbös, hogy ezek a munkáskezek milyen viszonyok között dolgoznak, ennél fogva a háziipari munkások védelme mindenestre jogosult. A gyakorlati megoldásnál azonban egészen más tényezőket kell figyelembe venni, mint amelyek a gyáriipari munkásokra nézve általában irányadók. E tekintetben több állam igyekezett a gyáriipari munkásokra vonatkozó védelmet a háziiparosokra is kiterjeszteni, amennyiben szabályozni kívánta a munkaidőt, az egyén védelmét, az általános üzemi és egészségügyi berendezéseket és végül a munkabérek kifizetésének módját. Mindezen rendszabályok közül azonban a munkaidő szabályozását a háziiparban egyáltalán nem lehetett végrehajtani s ép oly kevésbé lehetett szabályrendelettel megtiltani az éjjeli, avagy a vasárnapi munkát. Tudvalevő,

hogy a legtöbb háziiparban foglalkozó nő épen ezért választja ezt a munkakört, mert ebben a munkakörben tudja legjobban szabadságát és önállóságát megtartani és munkaidejét is családi körülményei szerint beosztani. Hasonlóképen teljesen elhibázott a háziipari termelésben a munkások egyéniségének védelme, mert a családfő alkalmazkodik ugyan az általános rendszabályokhoz, amelyek a családi otthon védelmét kívánják biztosítani, azonban nem hajlandó oly rendszabálynak magát alávetni, amely családja tagjainak az otthonmunka körül mikénti foglalkoztatását akarná előírni. Úgy a munkaidő, valamint a gyermekek foglalkoztatása is a család gazdasági helyzetétől függ. E tekintetben tehát csak úgy volna eredmény elérhető, ha az általános jólét színvonalát lehetne megjavítani.

A háziipari termelés szabályozására irányuló rendelkezések között legfontosabb és a legjobban el van terjedve a munkás egészségügyi védelme, amely azonban nem mindenben felel meg a gyáripari termelésre nézve életbeléptetett hygienikus védelmi rendszabályoknak, ami a háziipari termelők különleges viszonyaiban rejlik. A háziipari termelők munkahelye nem azonos a gyáripari munkások műhelyeivel, mert ebben a termelésben ez a hely nem más, mint a munkás lakóhelye, illetve a lakásnak kiegészítő része és ebben rejlik a kérdés megoldásának legnagyobb nehézsége. A lakásviszonyokba való beavatkozás nem egyéb, mint a munkás legbensőbb és legegységibb életviszonyaiba való betolakodás és mi sem természetesebb, hogy az ily rendszabályok keresztülvitele és azok ellenőrzése a legnagyobb ellentállásra talál. Erre való tekintettel ezek a rendelkezések csak oly iparágakra szorítkoznak, amelyek vagy kifejezetten veszélyesek a munkásra nézve, vagy pedig magára a fogyasztóközönségre nézve; az első csoportba tartoznak a dohány és szivarkakészítő háziiparon kívül egyes kisebb ipari foglalkozások, míg a második csoportba az élelmiszerkészítő és ruházati konfekciós iparok. Az erre vonatkozólag kiadott rendszabályok tilalmazzák az otthonmunkának hálószobában, vagy ebédlőkben való végzését, továbbá azt, hogy a családhoz nem tartozó személyek a lakóhelyiségekben munkát végezhessenek és előírják a lakás legkisebb térfogatát.

Az egészségügyi rendszabályok végrehajtása érdekében kiadott intézkedések előírják a háziiparos engedélyszerzési kötelezettségét is. Minden háziiparos, aki munkát akar vállalni,

tartozik a felügyelő hatóságtól engedélyt kérni, amely egyben igazolja, hogy a háziiparos munkahelye megfelel a hatóság által megkövetelt feltételeknek. Az engedélyszerzési kötelezettség hatékonyságának biztosítása céljából a felelősséget a hatóságok rendszerint a munkaadóra hárítják át, ami olyképp értendő, hogy a munkaadónak csak ezen engedély felmutatása ellenében szabad a jelentkező háziiparosnak munkát adni. Az északamerikai Egyesült Államok még tovább mennek, amennyiben a háztulajdonosokat teszik felelőssé azért, hogy csak oly otthonmunkásoknak adják ki a lakásokat, vagy üzlethelyiségeket, akik ily engedéllyel már rendelkeznek.

Az egészségügyi rendszabályoknak egy másik csoportját képezik azok, amelyek különösen a ruházati iparban érvényesülnek és arra vonatkoznak, hogy olyan lakásokban, vagy házakban, ahol fertőző betegség van, nem szabad otthonmunkát végezni. Ezen intézkedések a célja a fogyasztók megvédése, miért is ezeknek ellenőrzésével is részben a munkaadók bíznak meg. Mindezen egészségügyi rendszabályoknak kétségtelen előnye, hogy úgy a háziiparost, mint a fogyasztót bizonyos esetekben, különösen a fertőző betegségek továbbhurcolásától megvédik, viszont azzal a hátránnyal járnak, hogy a háziiparosnak anyagi megterhelését jelentik.

Az általános munkásvédelmi intézkedések legfontosabb csoportját azok az intézkedések képezik, amelyek a munkabérek megállapítását, illetve azok védelmét célozzák. Az egyes államokban érvényes törvényalkotások e tekintetben csak általános normákat állapítanak meg, mert a béreket érintő állami beavatkozás tulajdonképpen ellentétben áll a kapitalisztikus termelési rend alapelvével. Nem meglepő tehát, hogy az államok e tekintetben igen óvatosan járnak el és csak a visszaéléseket igyekeznek orvosolni. Így kimondják a truck tilalmát, a nyersanyagoknak a piaci áraknál magasabb áron való számítását, megkövetelik a munkabértáblák kifüggesztését és a munkabér kifizetését igazoló könyvecskék bevezetését. Ezek az intézkedések kétségtelenül könnyebben hajthatók végre, mint az előbb említett egészségügyi és egyéb szociális szempontokat szem előtt tartó rendelkezések, tény azonban az, hogy ezek a rendelkezések is nagyon könnyen kijátszhatók. Általánosságban megállapítható, hogy a háziiparosok szociális védelme tekintetében a munkaidő és az egyén védelmére vonatkozó rend-

szabályok gyakorlatilag egyáltalán nem, vagy csak igen kis mértékben érvényesíthetők. Ezzel szemben az egészségügyi rendszabályok, amelyek a háziiparos különleges helyzetével számolnak, feltétlenül éreztetik jótékony hatásukat, úgyszintén megvan a jogosultsága annak is, hogy az állam a munkabérfizetéseknel előforduló visszaéléseket igyekezzon megakadályozni.

Mindezek az intézkedések természetesen csak újabban érvényesültek, mert a múlt évszázad közepe táján a szociálpolitika az otthonmunkások védelmét, a szövetkezetek és szervezetekbe való tömörülés révén vélte megoldani. Bár nem lehet a szövetkezetekbe tömörített háziipari termelés jelentőségét lekicsinyelni, a tény mégis az, hogy a szövetkezeti forma nehézségei, az örökös tőkehiány, mind olyan tényezők, amelyek a kívánt eredményeket nem biztosíthatják. Még a legnagyobb ipari államokban is beigazolódott, hogy semmiféle termelési ágban sincs oly nagy tőkeszegénység, mint a háziiparban és sehol sincs oly nagy hiány a képzett és vezetésre alkalmas szakemberekben, mint ebben a termelési ágban. Másfelől pedig tény az is, hogy az idényszerű és a divat követelményeihez simuló ipari termelésnek legmegfelelőbb formája a háziipari üzem. Ezek szerint tehát nyilvánvaló, hogy a háziiparosoknak szövetkezetekbe való tömörülése csak a legkritkább esetben és igen kevés iparágban eredményes, mert hasznos szolgáltatásokat tehet ugyan a háziiparosok céljaira szükséges nyersanyag beszerzésénél, azonban nem töltheti be feladatát akkor, ha a háziiparosokat közvetlenül a munkaadó látja el a szükséges nyersanyagokkal.

Az önségély másik formája a szervezetekbe való tömörülés. Amily mérvben alkalmas lehet ez a tömörülés a munkások gazdasági helyzetének megjavítására irányuló törekvésekben a gyáripari termelést illetőleg, ép oly kevés szolgáltatást tehet a háziiparosok érdekében, mert mint ismeretes, ebben a foglalkozási ágban hiányzanak azok az előfeltételek, melyek a szakszervezeteket életképessé teszik. Legfőképpen hiányzik az összetartozandóság érzete, ami a tanulatlan és túlnyomólag női munkásnőket tekintve, könnyen érthető. Nem csodálható tehát, hogy az ez irányú szervezkedések és kezdeményezések sem vezettek sikerre; s ha egyes jótékonycélú intézménynek sikerült is valamely vidék háziiparosait tömöríteni, ez a szer-

vezet a propaganda lanyhulásával önmagától szűnt meg. Amióta a legalacsonyabb bér megállapításának elve az egyes államok törvényalkotásaiban polgárjogot nyert, — azokban a foglalkozási ágakban, amelyekben a gyáripari termeléssel a leg-szorosabb nexusban vannak, mindinkább kezd tért hódítani az otthonmunkásoknak szervezetekbe való tömörítése is. Ez a tömörülés természetesen magával hozta azt, hogy az érdekeltség az államtól mind határozottabban követeli a munkások anyagi helyzetének megjavítása érdekében a beavatkozást, amely az angol-szász államok törvényhozásaiban oly módon jutott kifejezésre, hogy a hatósági szociálpolitika mellett az önszegély elvei is érvényesültek. Az állam beavatkozásának két esetben van helye és pedig amidőn a két termelési tényező, vagyis a tőkeérdekeltség és a munkásérdekeltség között nincs meg az összhang a kollektív munkaszerződéseknek mikénti alkalmazása tekintetében s az állami hatalom kénytelen a gazdasági érdekek szem előtt tartásával a termelési rend biztosítása céljából megalkotni az ú. n. munkabér-egyezményt. Ez a beavatkozás a gyáripari termelésben előforduló munkásmozgalmak alkalmával érezteti hatását, amennyiben az állam az ismert egyeztetőhivatalok és választottbíróságok útján közli elhatározását, ami rendszerint a legalacsonyabb munkabér megállapításában jut kifejezésre.

Az állami beavatkozásnak másik alkalmoszerűsége az, amidőn a szervezkedésre teljesen képtelen munkástömegek anyagi helyzetének javítása érdekében kívánatos az általános érvényű munkabéregyezmény megállapítása; a beavatkozásnak ez a módja teljes egészében alkalmazható a háziipari termelésben, mert itt túlnyomólag tanulatlan munkások és nők kezek vannak foglalkoztatva. Ebben az esetben ugyanis nem arról van szó, hogy a tőke és a munkás között felmerülő összeütközést kell kiegyenlíteni, hanem oly szociálpolitikai intézkedést kell megvalósítani, amely egy teljesen magára hagyott termelőosztálynak védelmét célozza. Ebben az esetben az államnak legelső feladata a bértárgyalásokat kezdeményezni, s e célból a törvény útján egy arra alkalmas szervezetet életre hívni. Az egyes államok törvényalkotásaiban, amelyek a háziipari munkaszervezetekre vonatkoznak, általánosan érvényesül a munkabérhivatalok rendszere, amelyet első ízben az ausztráliai Viktória állam 1896-ban létesített.

Ezek a munkabérhivatalok tulajdonképen választmányok, illetve önkormányzati testületek, amelyeket a törvény bizonyos ipari foglalkozások számára állított fel. A törvény mindenekelőtt kijelöli azokat az egyéneket, akik ezen munkabérhivatalok működési körébe bevonandók és azokat a kereseti ágakat, amelyekre a munkabérhivatalok rendelkezései kiterjednek. E munkabérhivatalok területi hatáskörének megállapítása mellett egy és ugyanabban az ipari foglalkozásban több helyi szerv működhetik, amelyek azonban ismét egy központi szervezetnek vannak alárendelve, ahol a helyi szervek tevékenysége összefoglalóan egyöntetűen szabályoztatik. A munkabérhivatalok testületében mindenütt egyenlő számú munkás és munkaadó foglal helyet, akik vagy választás, vagy pedig ki-nevezés útján lesznek a hivatal tagjai. Ezenkívül minden hivatalnak érdekképviselőhez nem tartozó tagjai is vannak, akik közül választják a hivatal elnökét s akiket rendszerint a kormány nevez ki.

A munkabérhivataloknak legfőbb feladata a legalacsonyabb időbéreknek és ha lehetséges, a legalacsonyabb akkordbéreknek a megállapítása; ezenkívül a hivatalhoz tartozik még számos oly feladat is, amelyeket rendszerint a munkaadó és a munkás közötti munkarendre vonatkozó megállapodások szabályoznak. Így például bizonyos munkásrétegeknek különleges tarifája, a fiatalok és hasonló rokkant, illetőleg csökkentett munkaerővel foglalkoztatott munkások díjazása, a munkaidő szabályozása, a tanonckérdés rendezése stb. Tény az, hogy ezeket a viszonylagos feladatokat csak Nagybritannia és Ausztrália törvényalkotásai bízták a hivatalokra.

Az ipari államok törvényhozásai a legalacsonyabb munkabér elvét a törvényalkotásokban lehetőleg a háziipari termelésre korlátozzák és eleve megelégednek azzal a követeléssel, hogy a háziiparosok munkabére lehetőleg azonos legyen az ugyanazon iparágban vagy vidéken fizetett munkabérekkel, vagyis elfogadják „salaire courante” elvét. Ez alapon a munkabérhivatalok az európai államokban tulajdonképpen csak arra szorítkoznak, hogy a szokásos munkabérek az egyes iparágakban megállapítsák és azokat a háziiparosokra is kiterjesszék. Ez az oka annak, hogy a törvényalkotásokban rendszerint sokatmondó jelszavak vétetnek fel, mint például „a jogosult bérek”, vagy „fair and reasonable wage” érvényesí-

tésének elve, illetve a „sweating system” megszüntetése, amely törekvéseknek a gyakorlati életben való alkalmazását a munkabérhivatalokra bízák. A tény az, hogy az angol-szász államokban a munkabérhivatalok működésében mindazok a tényezők érvényesülnek, amelyek a munkapiacra a munkabérek kialakulására nézve befolyást gyakorolnak. Az elméleti szociálpolitikusok ezzel a megoldással koránt sincsenek megelégedve és a munkabérhivataloktól annak az eszményi követelésnek megvalósítását várják, hogy ezek az ú. n. „living wags” (megélhetési munkabér) és ennek kiegészítésekként az ú. n. szociális bérek mielőbb életbe lépjenek.

Az egyes államokban érvényben lévő ezirányú törvényalkotások közül csak Csonka-Magyarország legközelebbi szomszédos államaiban érvényes intézkedéseket tartjuk szükségesnek ismertetni, mert Ausztrália, az északamerikai Egyesült Államok, Nagybritannia, Kanada és Argentina gazdasági és politikai viszonyai annyira eltérők a kontinens viszonyaitól, hogy ezen államok törvényeinek rendelkezéseiből még azonos esetekre is alig lehet következtetni.

Mellőzhető volna ugyan Franciaországban a háborús gazdálkodás hatása alatt az otthonmunka védelmére vonatkozólag kiadott törvényes intézkedések felsorolása is; minthogy azonban Franciaországnak úgy városaiban, mint különböző vidékein rendkívül kifejtett évszázados háziipari munka folyik, ennél fogva célszerű feljegyezni azokat a főbb elveket, amelyeket ez állam törvényhozása az 1915-ik évi törvényben érvényesített. A francia viszonyokra jellemző, — sőt ha a párisi konfekcióiparban foglalkoztatott rendkívül nagyszámú munkásokra gondolunk, — érthető is, hogy az említett törvénynek a munkabérekre vonatkozó rendelkezése kizárólag a női munkásokra terjed ki. Az ugyanezen háziipari termelésben foglalkoztatott férfimunkásoknak csak az a joga ismertetett el, hogy abban az esetben, ha a férfimunkások a női munkásokra nézve megállapított legalacsonyabb munkabéreknél kevesebb munkabért kapnak, a különbözetért joguk van pert indítani. Ennek az intézkedésnek célja az volt, hogy a női munkát ne lehessen rosszabb férfimunkával helyettesíteni, továbbá, hogy a külföldi versenyt el lehessen kerülni. Kizárólag a férfimunkásokra nézve munkabér megállapítva nincs. A törvénynek anyagi jogszabályai szintén szigorúan el vannak

határolva, amennyiben azok csakis a tulajdonképpeni otthonmunkásokra korlátoztattak s nem terjednek ki az ugyanazon iparág műhelyeiben és gyáraiban foglalkoztatott munkásokra, a háziipari foglalkozások közül pedig kizárólag a ruházati iparban alkalmazott munkásokra bírnak érvénnyel. Ez utóbbi korlátozásnak minden valószínűség szerint az volt az indoka, hogy a törvény végrehajtása minél kisebb ellentállásra találjon. A törvény hatályának más háziipari ágakra való kiterjesztése csakis kormányhatározattal lehetséges. Mindezeig csupán egyes ruházati iparral rokoniparágak vonattak a törvény hatálya alá.

A legalacsonyabb munkabért illetőleg a törvény olykép rendelkezik, hogy az a gyárakban vagy műhelyekben fizetett napi, illetve órabérek átlagának kell, hogy megfeleljen. Amennyiben valamely közigazgatási kerületben csak háziipar volna, ebben az esetben az átlag egy rokoniparban, avagy a szomszédos kerületben fizetett munkabérekhez igazodik. Arról van tehát szó, hogy az otthonmunkások munkabére ne legyen alacsonyabb, mint a más iparban foglalkoztatott munkások bére. Érdemes felemlíteni, hogy a legalacsonyabb munkabérek megadása miatt pert indíthat: először az egyes munkás, ha a megállapított munkabérminimumot nem kapta meg; másodszor az illető iparág munkásegylete abban az esetben is, ha az egyesületnek nemcsak háziipari munkások a tagjai; harmadszor azok a szociálpolitikai alakulatok, amelyeket erre az állam feljogosít; ezek az alakulatok természetesen nem önértékből, béremelés céljából indítják meg a pert. Ily társadalmi alakulat többek között a „*ligue sociale d'acheteurs*”. Ez utóbb említett két csoportnak megadott jog biztosítani akarja azt, hogy a minimális munkabéreket a munkás akkor is megkapja, ha az elbocsátástól való félelem miatt a munkaadó ellen saját személyében pert nem is indíthat. A törvény hatása ma még teljes egészében nem tekinthető át; tény azonban az, hogy a párisi munkásnőkre, — akik jogaikat illetőleg alaposan fel vannak világosítva — igen jótékonyan hatott.

Ez a törvény egyébként azért is figyelmet érdemel, mert első ízben igyekszik a legalacsonyabb munkabért az állam beavatkozásával megállapítani s ezt a beavatkozást kizárólag a háziipari munkásokra korlátozni, hogy ily módon csakis ezen termelési ágban foglalkoztatottak számára biztosítson

különleges védelmet. Ezzel szemben kétségtelen, hogy az angol Trade Boards Act és az amerikai, illetve ausztráliai törvényeknek az önrendelkezési jogot tiszteletben tartó rendelkezései szociálpolitikai szempontból sokkal nagyobb vívmánynak tekinthetők. A francia törvényt egyébként, — miként már fentebb említettem — 1928-ban módosították és annak rendelkezéseit a többi iparágakra, sőt részben a férfimunkásokra is kiterjesztették.

Ezzel kapcsolatban nem szabad megfeledkezni Franciaországnak azokról a különleges intézkedéseiről sem, amelyeket a francia törvényhozás az ország háziipari termelésének érdekében időközben törvényerőre emelt s amelyek közül különös fontosságot kell tulajdonítani a híres francia csipke háziipar védelmét célzó 1926-iki törvényjavaslatnak. Bár ezt a javaslatot a parlament elvetette, mégis a francia csipke helyzetének megismerése céljából a javaslat indokolását ezúttal is közlöm. A bizottság előadja, hogy „a Boyer Gyula képviselő és társai által benyújtott törvényjavaslat célja a háziipari csipke védelme. E javaslat egy régi foglalkozás követelésének ad hangot és oly elvi kérdést vet fel, mely Franciaország összes iparművészeti iparágait érdekli.

„Hogy jól megértsük annak a kétségtelen válságnak közgazdasági és szociális horderejét, mely a francia csipkeipart fenyegeti, egy rövid történelmi pillantást kell vetni annak fejlődésére és ha felismertük az eredmények és tények következményeit, keresnünk kell a törvényhozás útján lehetséges és szükséges orvoslás módjait.

„Csipkeiparunk Colbertre vezethető vissza. E kiváló államférfiú megértette, hogy valamely ország közgazdasági megerősödése megerősíti annak külső hatalmát is, minek folytán hozzálátott a nemzeti iparágak megeremtéséhez.

„Flandriából és Olaszországból hozatott szakmunkások segítségével nemzeti műhelyeket létesített, melyekben rajztanfolyamokat és tanonciskolákat tartott fenn. Kiváló művészek mintákat rajzoltak, melyeket elsőrangú munkások kidolgoztak és XIV. Lajos Colberttől ösztönözve elrendelte, hogy az udvarnál csak francia csipkét szabad viselni.

„E szervező- és védőmunkák eredménnyel jártak. A francia csipke világhírre tett szert és el lehet mondani, hogy a csipkeipar a XVII. és XVIII. század folyamán nagyban virágzott.

„Azután jött a forradalom és a rákövetkező zavaros idők, a kormányok változása tönkretették a magánérdekek és az állami adminisztráció szolidaritását a nemzeti műhelyekben.

„Egyes műhelyek megszűntek és a csipkeipar kisebb körzetekre szorult; az összekötő kapocs, — t. i. az állami támogatás — mely erejét alkotta, megszűnt, az iparosok részéről kiinduló kezdeményezés nem tudta visszaadni régebbi prosperitását.

„Aztán jött a gépipar és a helyzet még jobban romlott.

„Egy francia ember, Balaçon feltalálta a csipkeverőgépet és Németország felhasználva az ő eszméit, ezrével gyártotta azokat. A gépcsipke pótolta a kézcipkét a belföldön és mintegy 40%-kal csökkentette annak termelését.

„E helyzet és az ebből eredő szociális és közgazdasági bajok a kormányt már 1878-ban arra indították, hogy egy parlamenten kívüli bizottság révén igyekezett művészeti irányú iparágakat fellendíteni.

„E bizottság 1881-ben a következő okokat jelölte meg a csipkeipar hanyatlásául: 1. A felügyelet ismereteinek csökkenése. 2. Külföldi verseny. 3. Gépcsipke versenye. 4. A művészi tradíciók hanyatlása. 5. Inaskodás és munkástovábbképzés hiánya. Ennek kapcsán a következő orvosszereket javasolta: 1. Rajztanfolyamok szervezése. 2. Inasiskolák szervezése. 3. A rajzok és minták védelme.

„E bizottság munkálatai nem nyerték meg a törvényhozás szentesítését és ezért 1903-ban két képviselő újból felszínre hozta a kérdést és erélyes közbelépésük folytán sikerült nekik 1903 július 5-én a törvényt elfogadtatni. Ez a törvény előírja a szakoktatás szervezését az érdekelt járások leányiskoláiban, a továbbképző tanfolyamok és műhelyek felállítását a főbb centrumokban, azonkívül külön iskolák létesítését, melyek alkalmasak a munkások és művészek szakképzettségét fejleszteni. Ennek alapján tanfolyamok rendeztetek az elemi leányiskolákban, melyeknek eredménye majdnem a semmivel volt egyenlő, mert a tanítók nem rendelkeztek megfelelő szakképzettséggel. A továbbképző tanfolyamok, melyeket itt-ott szerves összefüggés nélkül, találomra adott segélyekkel felállították, nem hozták meg a kívánt eredményeket, vagyis ez a törvény nem felelt meg a várakozásoknak.

„Jelen törvényjavaslat benyújtása idején, tehát 1925-ben ugyanolyan volt a helyzet, mint 1878-ban és 1903-ban. A tör-

vényhozás nem késlekedhetik a megfelelő végleges és hatásos orvoslási módok alkalmazásával. A törvényhozás újból szemben állott azzal a ténnyel, hogy a csipkeipar súlyos válságban él és egzisztenciája is kétséges. Ez a háziipar Franciaország némely vidékén 100.000-nél több munkást foglalkoztat azokon a vidékeken, ahol a talaj rossz és csak nehezen tudja eltartani a földműveléssel foglalkozó lakosságot.

„Ebben az iparban a mezőgazdasági munkától mentes órákban a lakosság megtalálja azt a kiegészítő jövedelmet, mely a családfő keresetével lehetővé teszi a család fenntartását. És ha e jövedelem megszűnik, amint az egyes vidéken máris észlelhető, bekövetkezik a menekülés a mezőgazdaságtól az ipari centrumok felé, amit az ország érdekében meg kell gátolni.

„Visszatartani a föld rögén a lakosságot, hozzákötni a családanyát a tűzhelyhez, növelni a család erkölcsét, ez a kérdés szociális oldala.

„A világpiacon visszaszerezni azt az uralkodó helyet, melyet e téren elfoglaltunk, ez a kérdés közgazdasági oldala, melyet nem kell tovább fejtegetni.

„De a háziipari csipkeveréssel szemben, melyet istápolni kell, szemben áll a mechanikai csipkeipar, mely mindjobban virul. A két ipar mindegyike szükséges és különböző igényeket elégít ki. A mechanikai csipkeipar a közönségesen használt olcsó csipkét szolgáltatja, a házi csipkeipar pedig a híres luxuscipkét. Nem kell a kettőt szembehelyezni, az egyiket védeni kell anélkül, hogy a másikat tönkretégyék. Erre a célra számos és könnyen alkalmazható eszköz áll rendelkezésre. Így, amint ezt legújabbán egy kiváló csipkeiparos a műszaki oktatás államtitkárához benyújtott jelentésében kiemelte, végre kell hajtani az 1903. évi törvénynek szellemét, művészi és ipari oktatást kell szervezni szolid és racionális alapon. Szakrajziskolákat és továbbképző tanfolyamokat kell létesíteni, miután a csipkeminták nem eléggé modernek. A műszaki oktatás vezetősége a vidéki csipkeipari oktatás érdekében Puyban, Luxenilben olyan irányú kísérleteket folytattak, melyek nagy eredményekkel jártak.

„Magánkezdeményezések is voltak már e téren, nevezetesen Lisieuxban, Billonban és Párisban a csipke- és hímzőipar szindikális szervezetében. Ezeket a kísérleteket bátorítani és

egységesíteni kell. Művészi kiállításokat kell rendezni, ahol a közönség megismerheti és megbecsülheti a szép csipkéket és ahol az ízlés és divat mozgalmi mindinkább érvényesülhetnek. A Billonban, Tullben rendezett kiállítások nagy sikert arattak és 1923 június havában St. Etienne-ben rendezett iparműveszi kiállítás megmutatta, hogy jogosan várhatók eredmények a csipkeipartól. Az iparfejlesztés és serkentés ezen eszközeihez még védelmi eszközöket kell kapcsolni.

„A kézi csipkeipar jelen akut válságát előidéző okok közül legsúlyosabb a gépi csipke versenye. Tisztességes verseny mellett a kézicsipke megmaradhat. Úgy Franciaországban, mint a külföldön állandó és hű vevőkörre van, amely meg tudja becsülni kiválóságát és elég nagyszámú ahhoz, hogy a termelés fenntartását biztosítsa. A gépcsipke tisztességtelen versenye ellen azonban nem tud védekezni. A mechanikai csipke ugyanis, mely napról-napra tökéletesebben tudja utánózni a kézíleg előállított csipkét, természetesen aránylag olcsóbb is. A lelkiismeretlen kereskedő tehát igyekszik a mechanikai csipkét minden áron kézicsipke gyanánt eladni és ezáltal magának nagy hasznot biztosítani s emellett a műiparnak nagy károkat okoz, mert megfosztja az elhelyezési lehetőségeitől. Ez a visszaélés meg van könnyítve azáltal, hogy még a legóvatosabb vevők is alig tudják megkülönböztetni a valódi csipkét az utánczott csipkétől s hogy ez a gyakorlat törvényes intézkedés hiányában büntetlenül gyakorolható.

„Mint ahogy a két ipari termelés érdekei nem ellentétesek, nagyon kívánatos, hogy az előterjesztett javaslat rendelkezései mielőbb hatályba lépjenek. A jelen javaslatba foglalt intézkedések alapelve nem új keletű, minthogy már 1906-ban az ipari termelés védelmére megalakult szövetségben indítvány tétetett arra nézve, hogy közigazgatási úton rendeltessék el az 1905-ik évi augusztus hó 18-iki törvény 2. §-a értelmében a kötelező felírásoknak a csipkeárúra való alkalmazása, ami lehetővé teszi a mechanikai és kézicsipke megkülönböztetését. Ezt az indítványt több kereskedelmi kamara magáévá tette. Az ipari és kereskedelmi bizottság abban a véleményben van, hogy az elv igazságos és a tervbe vett intézkedés a kézi csipkeipar védelmét fogja biztosítani. Az előterjesztett törvényjavaslat rendelkezései mégis olyképp módosítottak, hogy azok csakis a kétféleképen előállított csipkékre vonatkozzanak.

Nevezetesen a kézicsipkére és a mechanikai csipkére, mely utóbbi egyszerűen csipkének nevezendő. Ezt a két csipke-típust kell tehát a vevőnek valódi elnevezése alatt bemutatni és ez elég a közönség felvilágosítására és a csalás meg-gátolására.

„A bizottság szükségesnek tartja továbbá, hogy a csipke-ipar érdekében foganatosítandó intézkedések a kézihímzésre is kiterjesztessenek. Ez a termelési ág Verdunban, a Vogeze-ken és egész keleti vidéken, főleg a Meuse, Meurthe, Moselle tá-jékán számos háziiparost foglalkoztat. Minthogy ez az ősi nem-zeti ipar ugyanúgy kénytelen a tisztességtelen versennyel küz-deni, mint a csipkeipar és ugyanolyan támogatást, illetve védel-met igényelhet.”

A javaslat szövege mellőzhető, mert miként az indokolás-ból kitűnik, ez a kérdés már évtizedek óta foglalkoztatja a fran-cia törvényhozást és nem okozna meglepetést, ha rövid időn belül a javaslat más szöveggel újból a parlament elé kerülne.

Norvégia a háziipar kérdésével már az 1894-ik évben fog-lalkozott, amennyiben a női jogok egyesülete ezen ipari terme-lésben uralkodó viszonyokra hívta fel a kormány figyelmét. Az első ankétet 1896-ban a norvég statisztikai központi hivatal hívta össze, majd 1911 és 1912-ben Oszlóban és Bergenben ren-dezett háziipari kiállításokkal igyekeztek a köz érdeklődését erre a termelési ágra felhívni. Az ú. n. háziipari törvény mindazonáltal csak 1917-ben került a parlament elé és 1918. évi február havában szavaztatott meg. A törvény egyébként érvényesíti azokat az általános elveket, amelyek a többi álla-mokban is irányadóul szolgáltak, végrehajtását illetőleg azonban a francia rendszerhez símul, amennyiben ezidő szerint csak a városokban kifejlődött ruházati iparban hono-sította meg a legalacsonyabb munkabér rendszerét és úgy egészségügyi, mint egyéb munkásvédelmi intézkedései is ki-zárólag ebben az iparágban nyernek érvényesülést.

Ezzel szemben Németország, Ausztria és Csehszlovákia, vagyis csonkaországunknak legközvetlenebb szomszéd államai a törvényalkotásokban teljesen egységes elvek szerint jártak el, miután ezen államok háziipari termelése is nagyon sok hasonlóságot mutat fel. Mindhárom államra nézve tipikus a háziipari termelésnek sokoldalúsága és különösen az, hogy a nagyvárosok otthon-ipara mellett számos kisebb és nagyobb

helyi, sőt igen gyakran nagyobb vidékekre kiterjedő háziipari termelés folyik, amelyek különleges elbírálást igényelnek. Ezek közé a különleges intézkedések közé sorolható az a propaganda, mely a háziiparosoknak szövetkezetekbe és egyéb társadalmi testületekbe való tömörítését célozza. Ehhez járulnak továbbá azok az intézkedések, amelyek a háziipari munkásoknak magasabbfokú kiképzését igyekeznek előmozdítani és amelyek központi műhelyek létesítésével a termelési eljárásnak racionálisabb megszervezését akarják biztosítani.

Németországban a háziipari termelés átalakulási folyamatának hatása alatt a XIX. század második felében rendkívül élénk küzdelem folyt a háziipari munkának törvényes védelme érdekében és annak megalkotása előtt alapos tanulmányozások végeztek a viszonyok teljes felderítésére, amelyek különösen azért húzódtak éveken át, mert az idők folyamán Németországban is a legkülönbözőbb típusú háziipari foglalkozások honosodtak meg, illetve alakultak ki. A német kormány e téren igen nagy óvatossággal járt el, mert a külföldi tapasztalatok azt igazolták, hogy a rendszabályozásnak nem csak előnyei, hanem hátrányai is vannak. Így kezdetben csak az ipari termelésben általában érvényben volt egészségügyi rendszabályokat és az ú. n. truck tilalmat igyekezett a háziiparra érvényesíteni, majd 1903-ban a gyermekmunka védelmét ezen termelési ágra is kiterjesztvén, 1911-ben a háziiparost a betegsegélyezés jótéteményébe bevonta. A tulajdonképeni háziipartörvény az 1912-ik évben lépett életbe, melynek rendelkezései úgy a háziiparosokat foglalkoztató műhelyekre, valamint a tulajdonképeni otthondolgozó háziiparokra is kiterjesztett. E törvények rendelkezései az egészségügyi rendszabályokra és a munkabér védelmére vonatkoznak. Az egészségügyi rendszabályoktól egyáltalán nem várható sok javulás s a törvénynek sokkal fontosabb rendelkezései voltak azok, amelyek alkalmasak arra, hogy a háziipari munkások anyagi helyzetén javítsanak. E törvény keretében azonban a legalacsonyabb munkabér elvét nem lehetett érvényesíteni, mert a kormány egy ilyirányú rendszabálytól a legmirevebben elzárkózott, amit a termelés versenyképességének és ezzel kapcsolatban egyes iparágak életképességének veszélyeztetésével indokolt, utalva arra, hogy ily irányú törekvések érvényesülése jelenti az első lépést a szociális állam kialakulásához.

Az 1918-ik évben lezajlott forradalmak hatása alatt Németországban oly nagyarányú szociálpolitikai mozgalom indult meg, hogy arra még a hivatásos szociálpolitikusok sem számítottak s így nem csodálható, ha ez a mozgalom a háziipari termelésben foglalkoztatott munkásokra is kiterjedt. Csakhamar észrevették az 1912-ik évi háziipartörvénynek hiányait s a német parlament most már nem rettent vissza a legalacsonyabb munkabér hatósági megállapításától. Ebben az irányban különösen nagy szerepet játszott a katonai hatóságoknak a háborús gazdálkodásban érvényesített azon intézkedése, hogy akárcsak Franciaországban, a legtöbb katonai szükségleti cikket háziipari munkások állítottak elő, akiket a közvetítők kiuzsorázásával szemben meg kellett védeni. Ehhez képest már az 1919-ik évben 29 szakbizottság kapta meg a felhatalmazást arra, hogy a gondozására bízott foglalkozási ágakban a legalacsonyabb munkabéreket rendeleti úton állapítsák meg. Ezek a rendelkezések végre összefoglaltattak az 1923-ik évi június hó 23-án életbelépett háziipari munkabértörvény-novellában.

Ausztrában a munkabér szabályozásának kérdése már a háziiparosok védelméről szóló 1906. évi jeletésekben felvetődött. A megoldás azonban csak korlátolt formában javasoltatott, amennyiben csak a szövetkezetekben tömörült háziiparosokra kívánták a törvény rendelkezéseit kiterjeszteni oly módon, hogy a szakszervezetek által elfogadott munkabérszerződésekkel megállapított munkabérek érvényesíttessenek a háziipari munkásokra. Ez a javaslat azonban hajótörést szenvedett, mert kiderült, hogy ily módon csak a háziiparosok egy töredékét lehetett volna a vonatkozó rendelkezések előnyeiben részesíteni. Megfontolás tárgyává tétetett továbbá a munkabérhivatalkok rendszere is, azonban ez sem fogadtatott el, tekintettel arra, hogy ezzel a munkaadóérdekeltség hátrányosabb helyzetbe került volna. Ezzel szemben Hainisch, a köztársaság volt elnöke jelentésében azt fejtette ki, hogy amennyiben a háziipari munkabizottságok részére bizonyos feltételek mellett a munkabérek megállapításának joga megadatnék, ebben az esetben az Ausztriában uralkodó központosító és föderalisztikus törekvések mellett nem volna lehetetlen, hogy egyes helyi bizottságok ezen intézkedések végrehajtása alkalmával oly megfontolásoktól irányíttatnának, amelyek a munkabérpolitikát a helyi ipar ver-

senyképességének fokozása érdekében használnák ki. Ennek elkerülése végett a törvényhozás előtt egy központi háziipari bizottság létesítése lebegett, amelynek feladata a legalacsonyabb munkabérek vizsgálata és azok alakulásának állandó felügyelet alatt tartása. Az ily értelemben előkészített törvényjavaslat már az 1912-ik évben a parlament elé került, azonban a világháború kitörése következtében ennek tárgyalása abbamaradt és csak a világháború után került megfelelő módosítással a parlament elé.

Cseh-Szlovákiának 1919-ik évi háziipari törvénye úgyszólván szóserinti másolata az osztrák törvénynek.

Mindhogy ezek szerint mindhárom állam törvényhozása e kérdés szabályozásánál ugyanazon elveket érvényesítette, nem lesz nehéz ez államok törvényeiben foglalt rendelkezéseket összefoglalva, az alábbiakban ismertetni.

Mindhárom törvény kimondja, hogy mindazok a vállalkozók, akik az árút közvetítők vagy háziiparosok útján szerzik be, ebbeli tevékenységüket az iparhatóságnál bejelenteni tartoznak. Ez a bejelentési kötelezettség fennáll a közvetítőkre nézve is, amennyiben háziiparosokat foglalkoztatnak. Ezzel kapcsolatosan a bejelentésre kötelezett vállalatok és közvetítők tartoznak az általuk közvetlenül foglalkoztatott háziiparosokról folytatólagosan jegyzéket vezetni, amely minden alkalommal az iparhatóság rendelkezésére áll. Ezek a nyilvántartási rendszabályok azt célozzák, hogy az iparfelügyelők teljes áttekintést nyerjenek a háziiparban foglalkoztatott munkabérek-ről és alapul szolgáljanak a további intézkedésekre. A háziipari munkásokat foglalkoztatók kötelesek továbbá a munkabérek jegyzékét könnyen észrevehető helyen kifüggeszteni és minden egyes munkás számára munkabérekönyvecskét vezetni. A háziiparosoknak meg van tiltva, hogy lakásukban családjukhoz tartozó személyeken kívül másokat is foglalkoztassanak és érvényesülnek azok az egészségügyi rendszabályok, amelyek a szociálpolitikának állandó követelményeiként szerepeltek. A törvények gondoskodnak a szakbizottságok paritásos alapon való megszervezéséről s ezt a bizottságot Németországban a birodalmi munkaügyi miniszter állítja fel a birodalmi tanács hozzájárulásával. Ausztriában a bizottságokat a szociális gondozó hivatal szervezi meg, míg Cseh-Szlovákiában ezek létesítése a népjóléti miniszter hatáskörébe tartozik. Ez utóbb

említett két államban minden ipari szakmára nézve egy bizottság van szervezve. Ausztriában és Cseh-Szlovákiában a választmányok központi háziipari bizottságoknak neveztetnek. A bizottságok tagjait az iparhatóságok nevezik ki az illető ipari szervezet javaslata alapján. A bizottságok feladatát képezi a munkabér szabályozásán kívül az egyéb munka- és szállítási feltételek szabályozása, mint például annak megállapítása, hogy a feldolgozandó anyagért a munkaadó mit számíthat fel, a megrendelt munka leszállítása, illetőleg átadása hol, mikor és hogyan történik stb. Minden erre vonatkozó határozat a területileg illetékes kormányhatóságok elé terjesztendő jóváhagyás végett, amely hatóság egyben közhírré teszi a határozatok életbelépésének idejét. Úgy Ausztriában, mint Cseh-Szlovákiában a területileg nagyon szétszórt iparágakra nézve a központi szervezeteken kívül még helyi bizottságok is működnek, ugyanazon összetétellel, mint a központi bizottság és hivatva vannak arra, hogy a központi szervezetnek javaslatokat terjesszenek elő. Ezenkívül közvetítő szervként működnek az előforduló munka- és bérvisszályok alkalmával. Németországban a decentralizált helyi politika érvényesülésének elkerülése végett a nagyobb háziipari foglalkozásokban több szakválasztmány működik, s a kormány megkövetelheti, hogy a munkabérek megállapítására vonatkozó rendelkezéseket a helyi választmányokból megalakított központi választmány állapítsa meg. Érdekes a törvényeknek azon törekvése, hogy az érvényben levő és szabad akaratból létrejött tarifaszerveződések határozmányai megvédessenek. Ez az irányzat annyira szembeötlő, hogy szinte helytálló a szociálpolitikusoknak az a megállapítása, hogy a felállított szervek tulajdonképeni feladata a tarifális megállapodások érvényének biztosítása. A felsorolt középeurópai államok fentebb ismertetett törvényhozási intézkedéseinek hatásáról ma még alig lehet beszélni, mert ha figyelembe vesszük az 1919—1924-ik évek eseményeit, amelyek ez államok gazdasági helyzetét alapjaiban rendítették meg, úgy nyilvánvaló, hogy azok a kísérletek, amelyek ezen intézkedéseknek a gyakorlati életbe való bevitelét célozták, még nem vezethettek eredményre. Németországot illetőleg fel kell jegyezni, hogy az 1921-ben Berlinben megtartott háziipari kiállítás azt igazolta, hogy a háziipari termelés megjavításával és az ezen termelésben foglalkozott munkások

érdekeinek megvédésével a legkomolyabban foglalkoznak. Kétségtelen, hogy a világháború óta a háziipari termelésben a tarifális szerződés gondolata mindinkább tért hódít és ma már számos háziipari foglalkozásban, különösen a modern háziipari termelési ágakban, mint a ruhakonfekcionálás, dohánygyártás, keztyűvarrás stb. ily szerződés van érvényben. Viszont a játékarú háziiparban, ahol a szervezkedési és a munkabérvizonyok teljesen kezdetlegesek, tarifaszervezkedésekről beszélni sem lehet. A megfigyelések egyébként azt igazolják, hogy a törvény rendelkezéseinek hatása nemcsak iparágak, hanem vidékek szerint is változik és tény az, hogy ugyanazon iparban a kereset nagyon különböző.

Érdemes felemlíteni, hogy e szociálpolitikai intézkedések következtében a háziipari foglalkozásokban való elhelyezkedés a technika fejlődése szerint igazodik, amennyiben az olyan iparokban, amelyekben a termelés gépekkel előnyösebb, mint pl. a papír- és cipőiparban, a háziipari termelés hanyatlík, viszont a ruházati iparban, ahol különösen a középosztálybeli munkásnők munkakereslete jelentékeny, a háziipari munka emelkedik; sőt az utóbbi időben meglepetésszerűen fellendült a háború előtt szinte kihalásra ítélt schwarzwaldi órákészítő háziipar is.

Az osztrák törvény hatását illetőleg csak annyi ismeretes, hogy az osztrák szociálpolitikai társaság jelentése szerint Ausztriában a háziipari termelés emelkedett, mert mint Németországban, a munkakeresők száma lényegesen megnövekedett. Ezek a túlnyomólag középosztályhoz tartozó munkáskezek főleg a kötszövőárúk és az iparművészeti tárgyak készítésében érnek el elismerést érdemlő eredményeket. A háziiparnak legfontosabb foglalkozási ága miként a múltban, úgy ezidő szerint is a ruha, fehérnemű, cipő és kötöttárú készítés, emellett nagyon fontos a nyakkendők, csipkék, hímzések, továbbá a kézelőgombok készítése, nemkülönben a tűárúk, játékarúk, iparművészeti fadaragványok, kefék, alpakkaárúk és különböző ezüstdísz tárgyak készítése. A felsorolt iparágak közül különösen a ruházati iparban játszik nagy szerepet a közvetítői rendszer. A törvény által létesített központi háziipari bizottságok a ruházati, fehérnemű, cipőkészítő, kötöttárúk, művirágok, dísztoilkészítő és a háziszövő iparágakban szerveztettek meg. Ezekben a szervezettekben a közvetítőknek megfelelő képviselet van biztosítva.

Mindezen központi szervezetek működése dacára tény az, hogy ezen termelési ágban fizetett munkabérek igen alacsonyak. Annyira, hogy amíg az általános közszükségleti cikkek ára 25%-kal megdrágult, addig a háziipari foglalkozásokban a munkabérek átlagosan csak 2%-kal voltak emelhetők, s a legritkább esetekben észlelhető a munkabéreknek 10%-os emelkedése. Érdemes felemlíteni, hogy az osztrák iparfelügyelőknek a Reveu internationale du travail című folyóirat 1924-ik évi február havi számában közzétett jelentése arról panaszkodik, hogy a törvény különösen Bécsben alig érezteti hatását, a háziiparosok nyilvántartása egyáltalán nem kielégítő és a háziiparosok oly nagy ellenállást tanusítanak a munkabérekönvvecskék bevezetésével szemben, hogy azokról a munkaadók kénytelenek voltak lemondani, mert a háziiparosok a munkabérekönvek bevezetésében újabb adózási alapot látnak.

Cseh-Szlovákiában a helyzet szintén az, hogy az összeomlás óta a háziipari termelés emelkedéséről lehet beszámolni s a törvény által létesített új intézmények előnyeit főleg abban látják, hogy ezek az intézmények alkalmasak lesznek az időszakonként felmerülő vitás kérdésekben közreműködni.

Svájc. Dacára annak a nagy jelentőségnek, amely Svájci ipari termelésében a háziiparnak jutott, ez államban még mai napig sincs megalkotva egységesen a háziipari termelést védő törvény. Igaz ugyan, hogy igen sok kanton már a 19-ik század utolsó évtizedében és a jelen évszázad elején oly rendszabályokat alkotott, amelyek a háziiparosokra is kiterjedő munkásvédelmi intézkedéseket tartalmaznak, amelyek azonban semmiképen sem felelnek meg a háziipari termelés igényeinek. Rá kell mutatni arra, hogy a kantonális törvényalkotások közül az utolsó években Bazel-tartomány 1922 október havában léptette életbe a háziipari törvényt, amely eredetileg csakis a selyemszalagszövő háziiparra és kifejezetten a munkaidő szabályozására vonatkozott, időközben azonban a paszomány háziiparban foglalkoztatott munkásokra is kiterjesztetett. E törvény abból a szempontból is figyelmet érdemelt, mert a napi 12 órában megállapított munkaidő mindkét foglalkozási ágban bevált, holott épen a munkaidőt szabályozó rendelkezéseket nem lehetett másutt betartani, illetve azok betartását ellenőrizni. Ennek oka abban rejlik, hogy Svájcban a szövöszékek mind elektromos üzemekre vannak berendezve. A villamosáram ugyanis nem

lesz kikapcsolva, azonban az áramfogyasztásból, valamint a szövöszékek által okozott zajból következtetni lehet arra, hogy a munkások mennyi ideig dolgoznak. Az életbelépett törvényes intézkedésekből arra lehet következtetni, hogy ezek az intézkedések a munka- és munkabérvizonyok szabályozása nélkül egyáltalán nem felelnek meg a szociálpolitika követelményeinek. Egyes háziipari ágak jól vannak ugyan megszervezve, amennyiben a már említett selyemszalagszövők a világháború előtti időben szabályszerű munkabértarifával dolgoztak, e tarifa tételei ma is érvényben vannak, amennyiben az eredeti munkabéregységek 1919-ben 200%-os, ma már azonban csak 130%-os emelkedés figyelembevételével állapították meg; a munkaadók véleménye szerint a külföldi verseny miatt további munkabéreszállításnak kell bekövetkeznie. Ennek hatása alatt a paszománykészítő háziiparosok egyesülete az utóbbi időben máris érintkezésbe lépett a külföldi szalagszövő egyesületekkel oly célból, hogy vizsgálat tárgyává tétessék a munkaadók ebbeli követelése, hogy mennyiben jogosult a munkabérek leszállítása. A selyemszalagszövő háziiparosok részéről sok panasz merül fel a műselyemnek a háziszövése miatt. A műselyemszövés ugyanis lényegesen több időt és munkát igényel. A munkabérvizonyok ebben az iparágban egyáltalán nincsenek szabályozva s mindazok a kísérletek, amelyek a kötelező tarifának megállapítását célozzák, meghiúsultak a gyárosok ellenállásán, akik álláspontjukat azzal indokolják, hogy a műselyemgyártás technikailag még nem tökéletes és így a folytonos újítások miatt a tarifa végleges szabályozása nem időszerű.

Sokkal kedvezőtlenebb a helyzet a hímzőiparban, melynek panaszai már 1917-ben a szövetségi tanács elé terjesztettek. A világháború hatása alatt a munkabérek szabályozására vonatkozólag kiadott rendelkezések 1922-ben hatályon kívül helyeztetek, de a következő 1923-ik évben a tarifátételek megállapítása iránt újabb — bár sikertelen — mozgalom indult meg. Minthogy ezzel a kérdéssel a szövetségi tanács behatóan foglalkozott, 1924-ben megbízta a tanács közgazdasági osztályát, hogy a hímző háziiparban a munkabérvizonyokat vizsgálja meg és a munkahivatal útján tegyen javaslatot. A viszonyokat legbehatóbban ismertette az 1925-ben megtartott háziipari értekezleten a svájci szociális Käuferliga által előterjesztett memorandum. Beigazolódott, hogy a mostani nehéz viszonyok

közvetlen oka a hímzőipar válságos helyzete és javulásra csak a konjunktúrák kedvező változása esetén lehet számítani. Az illetékes tényezők általánosságban arra az eredményre jutottak, hogy a nagyarányú gyáriparral rendelkező Svájc ipari munkásainak keresetére való tekintettel indokolt volna a ma már gépekkel dolgozó háziipari termelés munkabérvizonyait is rendezni, jóllehet ebben a foglalkozási ágban nem kifejezetten a városi proletár lakosság érdekeiről, hanem elsősorban a falvak egyszerű földműves munkásai életstandardjának megjavításáról van szó.

Svájcban egyébként a helyzet az, hogy 1920-tól kezdve, vagyis a legutolsó népszámlálási év eredményének a háború előtti népszámlálás eredményével való összehasonlítása alapján megállapítható, hogy a háziiparral foglalkozó munkáslétszám 70.000-ről 39.000-re csökkent, sőt azoknak a munkásoknak a száma, akik a háziipart csak mellékfoglalkozásként űzik 23.180-ról 12.000 főre szállt alá. Bár ez a visszafejlődés Svájc hatalmas gyáripára miatt nem keltett nagy meglepetést, mindazonáltal felmerült a kérdés, vajjon ezt a nagy veszteséget a gyáripari termelés ellensúlyozni tudta-e? A különböző társadalmi egyesületek részéről ezirányban megindított kutatások arra az eredményre vezettek, hogy Svájcban az ú. n. modern háziipari termelés fejlődött ki, nemcsak azért, mert a városok keresetnélküli existenciái részére keresetet biztosított és a gyáripar termelését pótolni volt képes oly esetekben, amikor a tőkehiány és a találékonyság nem tudták a termelést megindítani, hanem főképp azért, mert ez a termelési ág a modernizálódott gazdasági rendnek volt a természetes következménye és fejlődését a termelésben mind nagyobb mérveket öltő mechanikai haladásnak és abban alkalmazott eljárások észszerűségének és intenzivitásának köszönheti. Ez a körülmény érthetővé teszi azt is, hogy Svájc ősi háziipara, mint a szentgalleni hímzőháziipar, ma már tulajdonképpen mechanikai gépekkel dolgozik és igazolja annak jogosultságát, hogy ebben az országban a szociológusokat kizárólag a modern háziipar, vagyis a gyáriparral karöltve működő háziipari munkások sorsa érdekli. Az ez alapon összegyűjtött anyag, amely a háziipari termelésnek nemcsak árnyoldalait, hanem annak előnyeit is feltünteti, beigazolta azt is, hogy dacára az összes hátrányoknak, amelyek ebben a termelésben jelentkeznek, a háziiparra mindaddig szükség van,

amíg a női kezek a családfenntartás gondjait az otthonmunkával szerzett keresettel kénytelenek enyhíteni, továbbá, hogy a hajlottkorú és betegség miatt csökkent munkaerővel bíró egyének a létfenntartás érdekében keresethez jussanak, mert ezek előtt a nagyobb keresetet biztosító gyáripari munka el van zárva és munkanélkül a társadalom könnyörületességére volnának utalva.

Mindezekből látható, hogy az ipari államok állandóan foglalkoznak ezen ipari üzemformával és pedig nemcsak abból a szempontból, hogy a munkás helyzete miként javítható, hanem legfőként az képezi a mérlegelés tárgyát, hogy a kapitalisztikus termelési rendszer ridegségét miként lehetne enyhíteni a háziipari üzem bekapcsolásával és az ipari termelést irányító politika mily eszközöket vegyen igénybe oly célból, hogy a háziipari foglalkozás ne alábecsült és lesajnált, hanem mint a társadalomra jólétet fakasztó termelési ág foglalja el helyét a nemzetek közgazdaságában.

Egyes államok közül Németország már 1913-ban megalakította Berlinben az „Auskunftstelle für Heimarbeitsreform” elnevezés alatt működő központi intézményt, melynek feladata nemcsak az, hogy a háziipari törvény hatását ellenőrizze, hanem az is, hogy a termelési ág összes tüneteit állandóan figyelemmel kísérje és a szükséges intézkedéseket kezdeményezze.

Más államok viszont bizottságokat állítottak fel ugyanily vagy ehez hasonló rendeltetéssel. Mindezek az intézmények különösen akkor tehetnek nagy szolgálatot, ha valamely életképes, de kedvezőtlen viszonyok közé jutott termelési ág megmentéséről, vagy arról van szó, hogy egy életképtelen háziiparban foglalkozó munkások megélhetését más módon kell biztosítani.

Zárszó.

Mindezek után csak arra kívánok utalni, hogy e munka célja, beleértve a fentebb pár szóval jelzett segítőeszközök alkalmazására vonatkozó megjegyzéseket is, nem az volt, hogy a háziipari termelés jelentőségét felfedezze, mert azt a hozzáértő illetékes tényezők minden alkalommal kellőképen méltatták, külön kiemelve annak fontosságát csonka országunk kereseti lehetőségeinek fokozása és ezzel egyidejűleg a kivándorlásra való hajlandóság csökkentése szempontjából. De tovább-

menve, arra sem tart számot, hogy e termelési ágnek gazdaság-bölcséleti meghatározása céljából új eszmékkal gazdagítsa a tudományos irodalmat, hanem mindössze csupán arra van szánva, hogy úgy az egyes külföldi államok céltudatos munkáját, valamint a közgazdasági tudománynak e termelési ággal foglalkozó anyagát a magyar közönség elé tárja és rámutasson arra, hogy a háziipari termelés nemcsak fizikai munkát, technikai ügyességet, gazdasági, illetve üzleti képzettséget igényel, hanem legfőként, sőt mondhatni elsősorban az egyén legnemesebb lelkivilágának — a művészetnek megnyilvánulását tételezi fel. S ez az oka annak, hogy ezt a foglalkozási ágat nem lehet az egyéb ipari foglalkozásokkal egyenlő elbánásban részesíteni, mert amíg ezekben a foglalkozásokban elsősorban az anyagiasság az uralkodó tényező, addig a háziipari termelésben az anyagi előnyszerzésre irányuló észszerűség mellett döntő szerepe van az egyén lelki képességeinek is. Más szóval a háziipari termelés az ész és a szív tulajdonságának harmónikus együttműködését követeli meg.

Végül utalással Olaszország kormányának a háziipar és iparművészet érdekében pár évvel ezelőtt életbeléptetett intézkedéseire, amelyek jelen munka III. fejezete alatt részletesen ismertetve vannak, bátran állítható, hogy a magyar kereskedelemügyi kormánynek e téren végrehajtott intézkedéseit, Olaszország még időben sem előzte meg, dacára annak, hogy az olasz kormányt e terén az olasz közvéleményt alkotó hatalmas fascista szervezet is támogatta. A magyar kormány javára írható tehát, hogy a helyzetet gyakorlati szemmel kellő időben felismerve, a háziipari termelés fejlesztése érdekében nem a külföldi mintákat utánozta, hanem azokat az eszközöket alkalmazta, amelyek a hazai viszonyoknak megfeleltek. Ez a magyarázata annak, hogy az ismertetett kormányakció nem fiaszkóval, — sőt ellenkezőleg — három év után tényleges és gazdasági eredményekkel járt dacára annak, hogy a kereskedelmi kormánynek még ezidő szerint sem állanak rendelkezésére azok a szervek, amelyek az akció sikeres befejezése érdekében nem nélkülözhetők.

Ennek a jegyében ajánlom e munkát úgy a közönség, mint az illetékes tényezők szíves figyelmébe.

V.

A MAGYAR HÁZIIPARI ÉS IPARMŰVÉ-
SZETI CIKKEK TERMELŐINEK, VALA-
MINT E TERMÉKEKET ÉRTÉKESÍTŐ
VÁLLALATOKNAK BETÜSOROS

CÍMJEGYZÉKE

A FŐBB TERMELÉSI ÉS ÉRTÉKESÍTÉSI
ADATOKKAL.

ADRESSES DES PRODUCTEURS

DES PRODUITS DES ARTS DECORATIFS
ET ARTICLES DES TRAVAUX DOMICI-
LES, AINSI QUE DES RENSEIGNEMENTS
CONCERNANT LES MOYENS DE VALO-
RIFICATION DE CES PRODUITS EN
GÉNÉRALE.

NAMENS-VERZEICHNIS

DER UNGARISCHEN HAUSINDUSTRIE-
UND KUNSTGEWERBE-UNTERNEH-
MUNGEN, SOWIE PRODUZENTEN DER-
SELBEN MIT BEZEICHNUNG DER ER-
ZEUGTEN ARTIKELN.

1. **Bazala Béláné iparművész**, Budapest, II., Hattyu-utca 11.
Készítményei: iparművészeti szövöttárúk.
Produits: Tissus de metier d'art.
Erzeugt: kunstgewerbliche Gewebe.
2. **Bernát Dezsóné László Irén háziipari vállalkozó**, Budapest, VI., Teréz-körút 30.
Készítményei: iparművészeti dísz tárgyak.
Produits: Articles des arts décoratives.
Erzeugt: kunstgewerbliche Decorations-Gegenstände.
3. **Bikkfalvi Hella iparművész**, Budapest, II., Szász Károly-u. 1.
Készítményei: iparművészeti dísz tárgyak.
Produits: Articles des arts décoratives.
Erzeugt: kunstgewerbliche Decorations-Gegenstände.
4. **Bozsik Kálmán agyagipari műhelye**, Kunszentmárton.
Készítményei: magyar motívumú díszvázák, díszkorsók, díszvirágcserepek, kerti vázák.
Produits: Vases, Cruches, pots de fleurs en style hongrois.
Erzeugt: Ziervasen, Krüge, Zierblumentöpfe, Garten-Vasen mit ungarischen Motiven.
5. **Caesar Emma „Soproni Háziipar” telepe**, Sopron, Müller Paulin-u. 2.
Készít: mindenféle fehér hímzést, madeira, richelieu, kötés tüll, filet, ollózás, toledó és filet tireeben, fehérneműt, ágyneműt, terítőket, függönyöket, apró terítőket, ágyterítőket.
Foglalkoztatott munkások száma: 80—100.
Külföldi összeköttetései: Hollandia, Svájc, Ausztria, Csehszlovákia.
Produits: Toutes sortes de broderies blanches, madeira, richelieu, tricotage, tulle, filé, application, toledo et filé tiré, lingerie, nappes, rideaux, couvertures.
Nombres des ouvriers: 80—100.
Relations avec l'étranger: Hollande, Suisse, Autriche, Tschequo-Slovaquie.

- Erzeugt: Weissstickerei aller Art mit Madeira, Richelieu, Strickerei, Tüll, Filet, Scherung, Toledo und Filet tiré; Weisswäsche, Bettwäsche, Decken, Vorhänge, Tabletten, Bettdecken.
 Arbeiterzahl: 80—100.
 Auslandsbeziehungen: mit Niederlanden, Schweiz, Österreich, Tschecho-Slowakei.
6. **Özv. Czeizler éliásné**, Mezőkövesd. Telefon: 46.
 Készítményei: matyóhímzések.
 Munkáslétszám: 300.
 Produits: Broderies Matyó.
 Nombres des ouvriers: 300.
 Erzeugt: Matyó-Stickereien.
 Beschäftigt: 300 Arbeiter.
7. **Czettel Albert ügynökség és bizományi üzlet**, Budapest, IX., Bokréta-utca 10. I. 3.
 Készítményei: kézimunkák és hímzések, petite point.
 Munkáslétszám: 4 állandó munkás 200—300 időszakos munkást foglalkoztat.
 Külföldi összeköttetése: Ausztria.
 Produits: Broderies différentes, petit point.
 Nombre des ouvriers: 4 permanents et 200—300 periodiques.
 Relations dans l'étranger: Autriche.
 Erzeugt: Handarbeiten, Stickereien, Petits Points.
 Arbeiterzahl: 4 ständige, 200—300 Saisonarbeiter.
 Auslandsbeziehungen: Österreich.
8. **Csányi Ilus iparművész**, Budapest, I., Ábel-u. 14.
 Készítményei: iparművészeti gyermekjátékarú, autóbaba.
 Produits: Jouets en art décorative, poupé pour l'auto.
 Erzeugt: Kunstgewerbliche Kinderspielzeuge, Autopuppen.
9. **Decsi Nőegylet**, Decs.
 Készítményei: hímzések.
 Produits: Broderies.
 Erzeugt: Stickereien.
10. **Dienzl Oszkárné Rácz Enna iparművésznő**, Budapest, IV., Váczi-u. 52.
 Készítménye: horgolt női ruhák, kabátok, pulloverek stb.
 Produits: Robes pour dames crochetées, manteaux, pull-over stc.
 Erzeugt: Gehäkelte Damenkleider, Mäntel, Pullovers usw.

11. **Egyházmegyei Takarékpénztár r. t., Mezőkövesd.**
 Készítményei: matyóhímzések.
 Produits: Broderies Matyo.
 Erzeugt: Matyó-Stickereien.

12. **Endró Margit, Karcag, Bethlen-utca.**
 Készítményei: kerámiai dísz tárgyak.
 Produits: Articles d'art décorative céramique.
 Erzeugt: Keramische Kunstgegenstände.

13. **Eunis Urinók Háziipari és Iparművészeti Szalonja,**
 Budapest, VII., Damjanich-u. 23.
 Készítményei: női és gyermekruhák.
 Produits: Robes pour dames et enfants.
 Erzeugt: Kinder- und Damenkleider.

14. **Ferenczi Anna háziipari vállalata, Budapest,**
 IV., Veres Pálné-u. 8.
 Foglalkoztatott munkások száma: 25—30.
 Készítményei: festett lámpaernyők és háziipari kézi-
 munka, gyermekruha, terítők és lakásberendezési tár-
 gyak.
 Összeköttetései: Amerika, Svédország, Japán, Olaszország,
 Németország.
 Produits: Abats jour avec peintures.
 Erzeugt: gemalte Lampenschirme.

15. **Fleischer Sándor háziipari vállalkozó, Beőszárkány.**
 Készítményei: gyékénykosarak, piaci és díszkosarak.
 Foglalkoztatott munkások száma: 300.
 Produits: Corbeils menagères et décoratives.
 Erzeugt: Binsenkörbe, Markt- und Zierkörbe.
 Arbeiterzahl: 300.

16. **Gábor Endre Szőnyegszövő telepe, Szeged.**
 Foglalkoztatott munkások száma: 100.
 Produits: Tapis.
 Nombres des ouvriers: 100.
 Erzeugt: gewebte Teppiche.
 Arbeiterzahl: 100.

17. **Gádor István iparművész, Budapest, IX., Lónyai-u. 19.**
 Készítményei: Iparművészeti tárgyak.
 Produits: Articles de l'art décorative.
 Erzeugt: Kunstgewerbliche Gegenstände.

18. **Gersich Anna Háziipari vállalata**, Budapest, IX., Markosovszky-utca 6. I. em.
 Foglalkoztatott munkások száma: 100—150.
 Készítménye: horgolt és kötött női ruhák, pulloverek stb.
 Produits: Robes pour dames tricotées et crochetées, pull-over etc.
 Erzeugt: Gehäkelte und gestrickte Damenkleider, Pullover usw.
19. **Géczy Adél és társai iparművészeti háziipari vállalata**, Gödöllő.
 Foglalkoztatott munkások száma: 15—20.
 Készítményei: gobelinek, petit pointek.
 Produits: Gobelins, travaux petit points.
 Erzeugt: Gobelins, Petit Point-Arbeiten.
20. **Glancz Lajos finom bőrönd és díszműárú gyártó**, Budapest, II., Zsigmond-utca 11.
 Készítményei: iparművészeti kivitelű retikülök, cigaretta-tárcák, szivartárcák, pénztárcák, levéltárcák, írómappák, karikás ostorok, csikóbőr kulacsok stb.
 Foglalkoztatott munkások száma: 8—10.
 Külföldi összeköttetései: Olaszország, Argentina és az északamerikai Egyesült Államok.
 Produits: Reticules, porte-cigarettes, porte-cigares, porte-monnaï, buvards, fouets hongrois etc.
 Nombre des ouvriers: 8—10.
 Relation avec l'étranger: Italie, Argentine et U. S. A.
 Erzeugt: künstlerische Handtaschen, Cigaretten- und Cigarren-Taschen, Geldbörsen, Brieftaschen, Schreibmappen, Hetzpeitschen, Feldflaschen mit Füllenleder bezogen.
 Arbeiterzahl: 8—10.
 Auslandsbeziehungen: Italien, Argentina, Vereinigte Staaten von Nord-Amerika.
21. **Gombássy Anna**, Budapest, II., Ákos-utca 12.
 Készítményei: ötvösmunkák.
 Produits: Articles d'orfèvrier.
 Erzeugt: Goldschmiedearbeiten.
22. **Gorka Géza iparművész**, Nógrádverőce.
 Készítményei: kerámiai dísz és használati tárgyak.
 Produits: Articles menageres et de l'art décorative céramiques.
 Erzeugt: keramische Kunst- und Gebrauchsgegenstände.

23. Gödöllői Textilműhely, Gödöllő.

Készítményei: gobelinek.

Produits: Gobelins.

Erzeugt: Gobelins.

24. Grabowieczky Leon iparművész, Budapest, X., Belső Jászberényi-út 32.

Készít: „Grabóka” néven védett szabadalmazott saját találmányú, mozgatható plastikus játékokat.

Összeköttetései: Országos Magyar Iparművészeti Társulat és külföldi hasonló intézmények.

Produits: Des jouets mobiles plastiques brevetés sous le nom „Graboka”.

Relations: L'association Nationale Pour l'Art Décorative de Hongrie et similaires de l'étranger.

Erzeugt: Unter der Schutzmarke „Grabóka” geschützte, patentierte, selbst erfundene, bewegbare, plastische Spielzeuge.

Verbindungen: Ungarische Landes-Kunstgewerbliche Gesellschaft und ähnliche Auslands-Gesellschaften.

25. Dr. Gyórfy Zoltánné „Pannónia Csipkeüzem”, Budapest, I., Tarczali-u. 15.

Foglalkoztatott munkások száma: 80—100.

Készítményei: „Pannónia” csipke, méterárú és faconáru.

Nombre des ouvriers: 80—100.

Produits: Les dentelles „Pannónia”.

Erzeugt: „Pannonia” Spitzen.

Arbeiterzahl: 80—100.

26. Halasi Csipkekészítő és Értékesítő Szövetkezet, Kiskunhalas.

Készítményei: „Halasi” varrott csipkék.

Produits: Les dentelles cousues „Halasi”.

Erzeugt: „Halaser” genähte Spitzen.

27. Dr. Henyeiné Márkus Erzsi iparművész, Szentes, Sáfrány-u. 21.

Készítményei: tücsipke, (varrottcsipke) mosható kézi festéssel díszített tárgyak, sálak, zsebkendő és gyermekruha.

Produits: Dentelles en point d'aiguille, des articles peints et lavable, des chales, mouchoirs és robes pour enfants.

Erzeugt: Nadelspitzen (genähte Spitzen), waschechte, handgemalte Gegenstände, Tücher, Taschentücher und Kinderkleidchen.

- 28. Herendi Porcellángyár r. t., Budapest, IV., Váci-u. 20.**
 Készít: klasszikus és modern irányzatú kézzel festett, mű-
 vészi porcellán műtárgyakat.
 Foglalkoztatott munkások száma: 90.
 Évi termelés értéke: 300.000 P.
 Külföldi összeköttetései: Franciaország, Belgium, Hollandia,
 Svájc, Ausztria, Cseh-Szlovákia, Románia, Jugoszlávia és
 az Egyesült Államok piacai.
 Produits: Des porcelaines peintes á la main, classiques et
 modernes.
 Nombre des ouvriers: 90.
 Valeur de la production annuelle: 300.000 Pengő.
 Relations dans l'étranger: France, Belgique, Hollande,
 Suisse, Autriche, Tschéquo-Slovaquie, Roumanie, Jugo-
 slavie et U. S. A.
 Erzeugt: klassische und moderne, handgemalte, künstleri-
 sche Porzellan-Gegenstände.
 Arbeiterzahl: 90.
 Jahresproduktion: P 300.000.
 Auslandsverbindungen: Frankreich, Belgien, Holland,
 Schweiz, Österreich, Tschecho-Slowakei, Rumänien, Jugo-
 slavien, Vereinigte Staaten.
- 29. Hódmezővásárhelyi Művészek Majolika és Agyagipartelepe,**
 Hódmezővásárhely.
 Készítményei: kerámiai dísz és használati tárgyak.
 Produits: Articles décoratives et ménagères en matière
 céramique.
 Erzeugt: Keramische Kunst- und Gebrauchsgegenstände.
- 30. Hollóházai Majolika-kőedény- és kályhaárugyár, Hollóháza.**
 Készítményei: használati és dísz-kőedényáru.
 Produits: Articles décoratives et ménagères en matière
 céramique.
 Erzeugt: Kunst- und Gebrauchsgegenstände aus Steingut.
- 31. Holémia Béláné vertcsipkekészítő háziipari vállalkozó,**
 Budapest, IX., Lónyay-u. 36.
 Foglalkoztatott munkások száma: 8—10.
 Külföldi összeköttetései: Svédország, Hollandia, Északameri-
 kai Egyesült Államok.
 Produits: Dentelles frappées.
 Nombre des ouvriers: 8—10.
 Relations dans l'étranger: Hollande, U. S. A.
 Erzeugt: Klöppelspitzen.
 Arbeiterzahl: 8—10.
 Auslandsverbindungen: Schweden, Holland, Vereinigte
 Staaten.

- 32. Horváth M. szőnyegipar r. t. Budapest, V., Visegrádi-u. 62.**
 Készítményei: kézilég szőtt szőnyegek.
 Produits: Tapis fait á la main.
 Erzeugt: Handgewebte Teppiche.
- 33. Izabella Háziipar Egylet, Budapest, IV., Régi Posta-u. 7.**
 Készítményei: magyar népművészeti hímzések, gyermek és női ruhák, blúzok, hímzett terítők, függönyök, teamelegítők, női retikülök, miseruhák, egyházi terítők.
 Foglalkoztatott munkások száma: 300.
 Külföldi összeköttetései: Berlin, München, Washington.
 Produits: Broderies de l'art étnographique Hongrois, robes pour enfants et dames, blouses, couvertures brodées, rideaux, reticules pour dames, robes et couvertures ecclésiastiques.
 Nombre des ouvriers: 300.
 Relations dans l'étranger: Berlin, Munique, Washington.
 Erzeugt: Ungarische Volkskunst-Stickereien, Kinder- und Damen-Kleider, Blusen, gestickte Decken, Vorhänge, Teewärmer, Damenhandtaschen, Messegewänder, Kirchen-Decken.
 Arbeiterzahl: 300.
 Auslandsbeziehungen: Berlin, München, Washington.
- 34. Jankó Jenny filet, kézi és géphímző műhelye, Tótkomlós, Békés vm.**
 Erzeugt: Filetspitzen, Hand- und Maschinenstickereien.
- 35. Góf Jankovich-Bésán Endréné hadiárva iskolája, Giczathalom, Veszprém vm.**
 Készítményei: svéd minta szerinti szőttések, butoráthuzatok, terítők, mosható futószőnyegek, gyapjú pamlagtakarók, homespun sportszövetek.
 Külföldi összeköttetései: London, Cambridge.
 Produits: Tissus d'après échantillonage Suède, couvertures, tapis lavables, couvertures pour divans et draperies en laine homespun.
 Relation dans l'étranger: London, Cambridge.
 Erzeugt: Hausleinwand nach schwedischem Muster, Möbelüberzüge, Decken, waschbare Läufer-Teppiche, Ruhebett-Decken aus Wolle, homespun Sportstoffe.
 Auslandsbeziehungen: London, Cambridge.
- 36. Kálazdy Nővérek művirágkészítők, Budapest, IV., Apponyi-tér.**
 Készítményei: Művirágok, francia és bécsi utánzatok.
 Produits: Fleurs artificielles, imitations francaises et viennoises.
 Erzeugt: Künstliche Blumen, französische und Wiener Nachahmungen.

- 37. Kele Vilma iparművész, Budapest, IX., Üllői-út 33—37.**
 Készítményei: különböző iparművészeti textiliák.
 Produits: Articles différents en textiles et d'art décoratives.
 Erzeugt: verschiedene kunstgewerbliche Textilien.
- 39. Keresztényi Pál iparművész, Budapest, VII., Abonyi-tér 4.**
 Készítményei: különböző iparművészeti dísz- és használati tárgyak.
 Produits: Différents articles ménagères et d'art décorative.
 Erzeugt: verschiedene kunstgewerbliche Zier- und Gebrauchs-Gegenstände.
- 40. Kiss Béla iparművész, Budapest, VII., Rottenbiller-u. 4.**
 Készítményei: virágkészítés, kézimunka.
 Produits: Fleurs artificielles et broderies.
 Erzeugt: Kunstblumen, Handarbeiten.
- 41. Kiss Erzsí iparművész, Budapest, VIII., Üllői-út 18.**
 Készítményei: iparművészeti bőrdíszműárúk.
 Produits: Articles en cuire et d'art décorative.
 Erzeugt: kunstgewerbliche Lederwaren.
- 42. Kiss Ferenc iparművész, ötvös, Budapest, IV., Haris-köz 3.**
 Készítményei: ötvösmunkák.
 Produits: Articles d'orfèvrier.
 Erzeugt: Goldschmiedearbeiten.
- 43. Krajtsovits Ferenc iparművészeti műhely, Budapest, V., Csanády-utca 21.**
 Készítményei: kézimunka és üvegfestészet.
 Produits: Broderies et peinture sur verre.
 Erzeugt: Handarbeiten und Glasmalerei.
- 44. Krausz Testvérek iparművész, Budapest, IV., Haris-bazár 4.**
 Készítményei: arany, ezüst és egyéb nemesfémekből készült ötvösmunkák.
 Produits: Articles d'orfèvrier en or, argent etc.
 Erzeugt: Goldschmiedearbeiten aus Gold, Silber und sonstigen Edelmetallen.
- 45. Kővesy József, Budapest, IV., Reáltanoda-u. 16.**
 Készítményei: iparművészeti ötvös dísztárgyak.
 Produits: Articles d'orfèvrier d'art décorative.
 Erzeugt: Goldschmiede-Kunstgegenstände.

46. Lorschý Béláné, Szombathely.

Készítményei: magyar háziipari kézimunka különlegességek, hímzett női és gyermekruha, különféle csipkék, hímzett milieuk, függöny, ágyterítő stb.

Produits: Travaux spéciaux en broderies hongroises, robes pour dames et pour enfants brodées, dentelles différentes, couvertures et rideaux etc.

Erzeugt: Ungarische Hausindustrie Handarbeits-Spezialitäten. Bestickte Damenkleider und Kinderkleidchen, verschiedene Spitzen, bestickte Milieux, Vorhänge, Bettdecken usw.

47. Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége (M. A. N. Sz.)

Háziipari telepei magyar művészi kézimunkákat, tartós, szép, olcsó vásznak, kézi szövőszéken szőtt gyapjúszőttest, kosárárút, kertifonott bútorokat, tarhonyát, leves-tésztát, szárított tésztát stb. készítenek.

Megrendelések közvetlenül a szövetség központjához, Budapest, VII., Rózsa-utca 23. intézendők.

Az egyes fióktelepek különleges készítményeit lásd a „hirdetések” között.

Produits: Broderies de toutes sortes, de toiles bon marchés, draperies en laine faites sur métiers à main, des corbeilles et meubles, toutes sortes de pâtes pour la cuisine. Commandes sont à adressées directement au siège sociale, Budapest, VII., Rózsa-utca 23.

Les produits des dépendances sont nommés sous „Annonces”. Erzeugt: Künstlerische ungarische Stickereien, haltbare, schöne und billige Leinwand auf Handwebstühlen gewebte Wollgewebe, Korbwaren, geflochtene Gartenmöbel, getrocknete Mehlspeisen usw.

Die Sondererzeugnisse der einzelnen Faktoreien, siehe unter den „Anzeigen”.

Bestellungen sind unmittelbar an die Centrale, Budapest, VII., Rózsa-utca 23. zu richten.

48. Magyar Görögkatholikus Nők Országos Szövetsége,

Miskolc. Elnök: dr. Máday Lajosné.

Készítményei: bozsáki, sárközi, katoszegi, írásos hímzések, perzsa szőnyegkészítés.

Produits: Broderies buzsák, sárköz, et kalotaszeg, fabrication de tapis perses.

Erzeugt: Buzsáker, Sárközer, Kalotaszeger und altungarische Stickereien und perser Teppiche.

- 49. Makk Józsefné háziipari vállalkozó, Budapest, I., Villányi-út 12.**
 Készítményei: műselyemmel hímzett terítők, párnalapok, sálkendők, női és gyermekmellények, női blúzok, gyermekruhák, hárász és gobelinhímzések, zsebkendők.
 Foglalkoztatott munkások száma: az idény szerint 300—500 között váltakozik.
 Külföldi összeköttetései: Lipcse, Frankfurt, Bécs.
 Produits: Broderies en soie artificielle, couvertures, cousins, gilets pour dames et enfants, blouses pour dames, robes pour enfants, gobelins, mouchoirs etc.
 Nombre des ouvriers: d'après la saison variable entre 3—500.
 Relations dans l'étranger: Leipzig, Francfort, Vienne.
 Erzeugt: Mit Kunstseide bestickte Decken, Kissenplatten, Tücher, Damen- und Kinderwesten, Damenblusen, Kinderkleidchen, Gobelinstickereien, Taschentücher.
 Arbeiterzahl: 300—500.
 Auslandsbeziehungen: Leipzig, Frankfurt, Wien.
- 50. Magyar Művészeti Műhely, Budapest, IX., Bakács-tér 9.**
 Készítményei: iparművészeti ötvösárú.
 Produits: Article orfèvre d'art décorative.
 Erzeugt: Kunstgewerbliche Goldschmiedearbeiten.
- 51. „Manusz” r. t., Budapest, VIII., Rákóczi-tér 11.**
 Készítményei: kézi szövőszéken készült szőnyegek.
 Produits: Tapis faits sur métiers à main.
 Erzeugt: Teppiche auf Handwebstühlen.
- 52. Mezőkövesdi Háziipari Szövetkezet, Lehrbaum Bertalan, Mezőkövesd és Budapest, II., Iskola-u. 2.**
 Készítményei: Matyóhímzések.
 Produits: Broderies Matyo.
 Erzeugt: Matyó-Stickereien.
- 53. Móga Endre háziipari telepe Salgótarján, Budapest, IV., Váci-utca 56—58. IV. 48.**
 Készítményei: orsóscsipke és hímzések.
 Produits: Dentelles et broderies.
 Erzeugt: Spitzen und Stickereien.
- 54. Molnár István háziipari vállalkozó, Mezőkövesd.**
 Készítményei: Matyóhímzések.
 Produits: Broderies Matyo.
 Erzeugt: Matyó-Stickereien.

55. Molnárffy Jenőné háziipari vállalkozó, Vasvár.

Készítményei: terítők, zsebkendő, női fehérnemű tüllre applikálva és hímzett dísztárgyak.

Produits: Couvertures mouchoirs, lingerie pour dames sur tulle en application, toutes sortes de broderies.

Erzeugt: Decken, Taschentücher, Damen-Weiswäsche, Tüll-Applicationen und bestickte Kunstgegenstände.

56. Molczer Lajosné szül. Nagy Ida, Csepel, Pesti-út 60.

Készítményei: gobelin (typojen).

Foglalkoztatott munkások száma: 8—10.

Külföldi összeköttetései: amerikai cégeknek munkákat szálalít.

Produits: Gobelins, petit points.

Nombre des ouvriers: 8—10.

Relations dans l'étranger: livraison pour des maisons en Amérique.

Erzeugt: Gobelins (Petits Points).

Arbeiterzahl: 8—10.

Auslandsbeziehungen: liefert an amerikanische Firmen.

57. Müller Gyula háziipari vállalkozó, Budapest, IX., Rákos-utca 3.

Készítményei: hímzések, főleg matyóhímzések.

Produits: Broderies, surtout broderies Matyo.

Erzeugt: Stickereien aller Art, hauptsächlich Matyó-Sticken.

58. Nagy Albertné háziipari vállalkozó, Kiskunfélegyháza.

Készít: művészi kivitelű függönyöket, asztal- és ágyterítőket, női fehérneműket, ágyneműket, csipkeszélű női zsebkendőket.

Foglalkoztatott munkások száma: 100—200.

Külföldi összeköttetései: Ausztria, Svájc, Németország és Hollandia.

Produits: Rideaux, nappes de table, couvertures, lingerie pour dames, mouchoirs avec dentelles.

Nombre des ouvriers: 100—200.

Relations dans l'étranger: Autriche, Suisse, Allemagne et Hollande.

Erzeugt: künstlerische Vorhänge, Tisch- und Bettdecken, Damen-Wäsche, Bettwäsche, Taschentücher mit Spitzenrand.

Arbeiterzahl: 100—200.

Auslandsbeziehungen: Österreich, Schweiz, Deutschland und Holland.

- 59. Nagy Lászlóné iparművész, Tatabánya.**
 Készítményei: festett dobozok és festett faipari nippek.
 Produits: boites et bibelots en bois peint.
 Erzeugt: bemalte Dosen und hölzerne Ziergegenstände.
- 60. Nagyikunsági háziszövőipar Dávid Mór és tsa, Turkeve.**
 Foglalkoztatott munkások száma: 35.
 Készítményei: törülköző, szakajtóruha, vászonfélék.
 Nombre des ouvriers: 35.
 Produits: serviettes, toute sortes de tissus en cotton.
 Erzeugt: Handtücher, Backkorbtücher, Leinenware.
 Arbeiterzahl: 35.
- 61. Nádosy Emilné kézimunka szalonja, Budapest,**
 IX., Ráday-utca 9. III. em. 5.
 Produits: broderies.
 Erzeugt: Handarbeiten.
- 62. Női Munkát Értékesítő Klotild Egylet, Budapest,**
 IV., Duna-utca.
 Készítményei: különböző női kézimunka, hímzések. Különlegessége a keztyűvarrás.
 Produits: Broderies différentes, Spécialité la confection de gants.
 Erzeugt: Handarbeiten aller Art, Stickereien. Spezialität: Handschuhnäherei.
- 63. Országos Magyar Háziipari Szövetség, Budapest,**
 IV., Deák Ferenc-u. 10.
 Készít: magyar népművészeti hímzéseket, gyermek és női ruhákat, blúzokat, sálakat, mindenféle szövetből és se-lyemből, varrott és vert csipkét, fehér és tarka asztalterítőt, kézimunkafüggönyt, hímzett zsebkendőt, női fehérneműt, magyar népviseleti babát.
 Foglalkoztatott munkások száma: 2.000.
 Külföldi összeköttetései: Berlin, Bonn, Hamburg, Luzern, Luganó, Északamerikai Egyesült Államok, London, Canada.
 Produits: Broderies ethnographique hongroises, robes pour dames et enfants, blouses, chales faites en tissus différents dentelles, linge de table, rideaux, mouchoirs brodés, lingerie pour dames, poupées en style Hongrois.
 Nombre des ouvriers: 2.000.
 Relations dans l'étranger: Berlin, Bonn, Hamburg, Luzern, Lugano, U. S. A., London, Canada.

Erzeugt: künstlerische ungarische Stickereien, Damen- und Kinderkleider, Blusen, Damen-Schultertücher, genähte und Klöppelspitzen, weisse und bunte Tischtücher, Vorhänge, gestickte Taschentücher, Damenweisswäsche, Puppen in ungarischer Volkstracht, Pyamas, Morgenröcke.
Arbeiterzahl: 2.000.

Auslandsbeziehungen: Berlin, Bonn, Hamburg, Luzern, Lugano, London, New-York, Wien, Norwegen, Canada.

64. Országos Magyar Iparművészeti Társulat, Budapest, VI., Andrássy-út 69.

A magyar iparművészek öt évtized óta fenálló társadalmi egyesülete és leghivatottabb képviselője. Tagjait állandó és időleges kiállítások rendezésével, pályázatok kiírásával, díjakkal és kitüntetésekkel támogatja.

Kiadja a Magyar Iparművészet című művészi kivitellű havi folyóiratot.

Association civile des artiste pour des produits de l'industrie de Hongrie. Les membres sont soutenu en donnant des prix en faisant des expositions.

L'association édite des feuilles périodiques sous le nom de L'Art Décorative Hongrois.

Die seit 50 Jahren bestehende gesellschaftliche Vereinigung und berufenste Vertreter in ungarischer Gewerbekünstler. Unterstützt ihre Mitglieder durch ständige und zeitweilige Ausstellungen, Preisausschreibungen, Preise und Auszeichnungen.

Verlegt die monatlich erscheinende Zeitschrift „Ungarische Gewerbekunst“.

65. Oppel Magda, Budapest, V., Kossuth Lajos-tér 4.

Készítményei: bőrdíszmű és selyem batikárú.

Produits: Article en cuire et travaux battiques sur soie.

Erzeugt: Künstlerische Lederwaren und Battikarbeiten auf Seide.

66. Our Shop háziipari vállalat, Budapest, V., Eötvös-tér 2.

Készít: színes hímzésű ruhákat, ruházati- és berendezési cikkeket, a legelőkelőbb kivitelben, eredeti terv szerint. Régi népies hímzéseket, magyar csipkét, magyar ötvös- és bőrmunkákat, kerámiát.

A foglalkoztatott munkások száma változó.

Amerikával üzleti összeköttetésben áll.

Produits: Robes brodées en couleurs, articles de vêtements et de décorations en execution de qualité, d'après des dessins originaux. Broderies anclennes de type ethnographique, dentelles hongroises, travaux en cuire et orfevrier. Keramiques.

Nombre des ouvriers: variable.

Entretien des relations commerciales avec l'Amérique.

Erzeugt: bunt bestickte Kleider, Kleidungs- und Einrichtungs-Gegenstände in hervorragendster Ausführung, nach Originalentwürfen. Alte, volkstümliche Stickereien, ungarische Spitzen, ungarische Goldschmiede- und Lederarbeiten, Keramik.

Arbeiterzahl: wechselt.

Auslandsbeziehung: Vereinigte Staaten von Nord Amerika.

67. Öcsényi Háziipari vállalat, Öcsény, Tolna vm.

Készítményei: háziipari szőttesek és hímzések.

Produits: Articles en travaux domiciles de tissus et broderies.

Erzeugt: Hausleinwand und Stickereien im Hausindustrie-wege.

65. Pannónia Kőedénygyár, Kislőd.

Készítményei: szabad kézzel festett kőedény.

Foglalkoztatott munkások száma: 27.

Évi termelés értéke: 60.000 P.

Külföldi összeköttetései: északamerikai Egyesült Államok.

Produits: Faïence peinte á la main.

Nombre des ouvriers: 27.

Valeur de la production annuelle: 60.000 Pengő.

Relations dans l'étranger: Amérique du Nord.

Erzeugt: handgemaltes Steingut.

Arbeiterzahl: 27.

Jahresproduktion: 60.000 Pengő.

Auslandsbeziehungen: Vereinigte Staaten von N. A.

69. „Pápa” Iparművészeti Műhely, Budapest,

I., Kemenes-utca 6.

Tulajdonos Zechmeister Ida.

70. Perepatits Zsigmond, Beőszárkány.

Készít: piaci és fürdőtáskákat, papucsokat gyékényből.

Foglalkoztatott munkások száma: 40.

Produits: Sacs menagères et pour la plage, pantouffles etc.

Nombre des ouvriers: 40.

Erzeugt: Markt- und Badetaschen, Binsen-Pantoffel.

Arbeiterzahl: 40.

71. Pongrácz Margit iparművész, Budapest, IV., Apponyi-tér 1.

Készítményei: női- és gyermekruha, mellények, terítők, hímzett sálak.

Produits: Robes pour dames et enfants, gilets, couvertures, chales brodés.

Erzeugt: Kinder- und Damenkleider, Westen, Decken, bestickte Tücher.

- 72. Radványi István iparművész, Budapest, IV., Apponyi-tér 5.**
 Készítményei: iparművészeti dísz tárgyak.
 Produits: Articles en art décorative.
 Erzeugt: kunstgewerbliche Ziergegenstände.
- 73. Reich Emilné Gabel Paula háziipari vállalata, Mezőkövesd.**
 Készítményei: Matyóhímzések.
 Produits: Broderies Matyo.
 Erzeugt: Matyó-Stickereien.
- 74. Reitzer Lipót és Tsa, Szeged, Takaréktár-u. 3.**
 Készítményei: szalmából, raffiából és gyékényből készült
 használati cikkek, mint táskák, fürdőcipők és lábtörölők.
 Produits: Articles d'usage en paille, raffia et jonc, comme
 sacs, pantouffles etc.
 Erzeugt: Gebrauchsartikel aus Stroh, Raffiabast, Binse, wie
 Taschen, Badeschuhe, Fussmatten.
- 75. Rózsafüzéerkészítő háziipar, Kalocsa, Halo-u. 1179.**
 Készítményei: rózsafüzérek fából, gyöngyből, üvegből, al-
 pakka lánc.
 Foglalkoztatott munkások száma: 8—10.
 Évi termelés értéke: 22.000 P.
 Produits: Rosaires en bois, perles, verre, alpacca.
 Nombre des ouvriers: 8—10.
 Valeur de la production annuelle: 22.000 Pengő.
 Erzeugt: Rosenkränze aus Holz, Perlen und Glas. Alpacca
 Ketten.
 Arbeiterzahl: 8—10.
 Jahresproduktion: P 22.000.
- 76. Páder Emma háziipari vállalkozó, Mátyásföld.**
 Készítményei: különféle gyöngymunka.
 Produits: Travaux en perles.
 Erzeugt: Perlenarbeiten aller Art.
- 77. Porcellán Kőedény és Kályhagyár r. t., Budapest,
 V., József-tér 8. szám.**
 Készítményei: kerámiai iparművészeti dísz és használati
 tárgyak.
 Produits: Article en faïence en art décorative et en articles
 ménagères.
 Erzeugt: Künstlerische- und Gebrauchsgegenstände in Ke-
 ramik.
- 78. Protestáns Nők Országos Szövetsége, Budapest,
 IV., Királyi Pál-utca 9.**

- 79. Salamon Józsefné háziipari vállalata, Mezőkövesd.**
 Foglalkoztatott munkások száma: 150—250.
 Készítményei: „Matyó” hímzések és különféle kézimunka.
 Nombre des ouvriers: 150—250.
 Produits: Broderies Matyo et broderies différentes.
 Erzeugt: Matyó-Stickereien und Handarbeiten aller Art.
 Arbeiterzahl: 150—250.
- 80. „Salix” Kosáripari és Kereskedelmi r. t., Budapest, V., Hajós-utca 15.**
 Készít: a kosárfonó szakma összes cikkeit.
 Foglalkoztatott munkások száma: 150—250.
 Évi termelés értéke: 500.000 P.
 Külföldi összeköttetései: Egyesült Államok, Anglia, Ausztria, Németország, Svájc, Dánia, Hollandia, Norvégia, Svédország.
 Produits: Articles vannier en toutes qualités.
 Nombre des ouvriers: 150—250.
 Valeur de la production annuelle: 500.000 Pengő.
 Relation dans l'étranger: U. S. A., Angleterre, Autriche, Allemagne, Suisse, Danemark, Hollande, Norvège, Suedois.
 Erzeugt: Korbflechtereien-Arbeiten aller Art.
 Arbeiterzahl: 150—250.
 Jahresproduktion: 500.000 P.
 Auslandsbeziehungen: Vereinigte Staaten, England, Österreich, Deutschland, Schweiz, Dänemark, Holland, Norwegen, Schweden.
- 81. Sándor Abrisné, Budapest, I., Krisztina-körút 10.**
 Készítményei: bőrdíszmű és selyem batikárú.
 Produits: Travaux battique sur cuire et soie.
 Erzeugt: Lederziergegenstände und Seidenbattikarbeiten.
- 82. Sárközi Háziipari Szövetkezet, Decs.**
 Készítményei: sárközi szőttek és kézimunka.
 Produits: Tissus sur métiers á main genre Sárköz et broderies.
 Erzeugt: Sárközér Hausleinen und Handarbeiten.
- 83. Steiner Lola iparművész, Budapest, V., Visegrádi-utca 60. I. 4.**
 Készít: festett pergament és selyem lámpaernyőket, párnákat, gyermekruhákat, bőr és selyem estélyi retikülöket.
 Produits: Abats jour avec peinture sur soie et parchemin, coussins, robes pour enfants, reticules en cuire et soie.
 Erzeugt: gemalte Lampenschirme aus Pergament und Seide, Kissen, Kinderkleidchen, Abendhandtaschen für Damen aus Leder und Seide.

84. **Schreiber Szidy iparművész**, Budapest, VIII., Főherceg Sándor-utca 30/b. I. 12.
Erzeugt: Spitzen-Taschentücher, Filet, Gobelin, Petits-Points und sonstige Handarbeiten aller Art.
Produits: mouctairs, filets, gobelins, petit-points et broderies différentes.
85. **Schönteil Irén iparművész**, Budapest, VI., Teréz-körút 15.
Készítményei: Bórdíszműárú.
Produits: bijouteries en cuire.
Erzeugt: Ziergegenstände aus Leder.
86. **Schwarcz Imre iparművész**, Budapest, VIII., Röck Szilárd-utca 39.
Készítményei: gobelin hímzések, párnák.
Produits: Broderies gobelins, coussins etc.
Erzeugt: Gobelin-Strickereien, Kissen.
87. **Szabó Olga iparművész**, Budapest, IX., Ferenc-körút 7.
Készítményei: iparművészeti ötvösmunkák.
Produits: Article d'orfèvrier.
Erzeugt: kunstgewerbliche Goldschmiedearbeiten.
88. **Szabadiné Strasszer Lidia**, Budapest, VIII., Baross-u. 93.
Készítményei: kerámiai dísz és használati tárgyak kézfestéssel.
Produits: Articles menagères et d'art décorative avec peinture faite à la main.
Erzeugt: handgemalte, keramische Zier- und Gebrauchsgegenstände.
89. **Szeged Kiszombori Kosárfonó r. t.**, Szeged.
Készítményei: különböző használati kosáráruk.
Produits: Articles différents de vannier.
Erzeugt: Verschiedene Korbwaren für den Gebrauch.
90. **Széchenyi Export Unterreiner Viktor**, Budapest, VII., Damjanich-u. 40.
Lásd 108. sz. a.
91. **Szontagh Aranka**, Budapest, VIII., Baross-u. 77.
Foglalkoztatott munkások száma: 20.
Készítménye: „Csetneki” magyar csipke.
Produits: Dentelles hongroises „Csetneki”.
Erzeugt: „Csetneker” ungarische Spitzen.

- 92. Szücsné Benitzky Berta ny. tanítónő, Tiszacsege.**
 Képviselő: Hofbaur Sándor Budapest, VIII., Baross-utca 112.
 Termek: kéziszőttek, gyapjúból és műselyemből lakásberendezési tárgyak ripsz szövessel: „Szüben” elnevezés alatt törvényileg védett római sávok mintázással.
 Produits: tissus faites sur métiers à main en laine, soie artificielle. Mobilier pour appartements avec draperies nommée „Szüben” brevetée en style romain.
 Erzeugt: Handgewebe aus Wolle und Kunstseide, Wohnungseinrichtungsgegenstände mit Rips-Bindung, mit gesetzlich geschützten, römisch gestreiften „Szüben“-Muster.
- 93. Testvérszövetség háziipari vállalat, Budapest, VII., Thököly-út 69.**
 Készítményei: különféle hímzések.
 Külföldi összeköttetései: az északamerikai Egyesült Államok.
 Produits: Broderies différentes.
 Relation dans l'étranger: U. S. A.
 Erzeugt: Stickereien aller Art.
 Auslandsbeziehungen: Vereinigte Staaten von N. A.
- 94. Tersánszky János iparművész, Budapest, VII., Aréna-út 42.**
 Készítményei: iparművészeti petit gobelin és hímzések.
 Produits: gobelin en petit point en art décorative et broderies diverses.
 Erzeugt: kunstgewerbliche Petits Points-Gobelin- und Stickerei-Arbeiten.
- 95. A „MANSZ” „Gyermekszeretet Játékárúüzem”, Budapest, VII., Rózsa-utca 23.**
 Készít: gyermekjátékokat, állati utánzatokat textilanyagokból, különféle babákat.
 Produits: Jouets pour enfants, imitations d'animaux en matière textile, poupées différentes.
 Erzeugt: Kinderspielzeug, Tiernachahmungen aus Textilien, Puppen aller Art.
- 96. Tötössy Ella iparművész, Rákosszentmihály, Imre-u. 15.**
 Készítményei: iparművészeti bőrtárgyak.
 Produits: Articles en cuir en art décorative.
 Erzeugt: kunstgewerbliche Lederwaren.
- 97. Törökné Kalmár Margit iparművész, Budapest, IV., Petőfi Sándor-utca 2. szám.**
 Készítményei: textiliák.
 Produits: Tissus.
 Erzeugt: Textilien.

- 98. Turkevei Ruhakészítő Háziiparosok Termelő Szövetkezete**
(Kurz József és tsa), Turkeve.
Készítményei:
- 99. Turán szőnyegszövő r. t.,** Budapest, II., Fő-u. 80.
Készítményei: kézi szövőszéken előállított szőnyegek.
Produits: Tapis, faites sur métiers á la main.
Erzeugt: Teppiche auf Handwebstühlen.
- 100. Undy Mariska Háziipari Szőnyegkészítő Műhely,** Budapest, I., Horthy Miklós-út 54.
Készítményei: iparművészileg kidolgozott szőnyegek.
Produits: Tapis en art décorative.
Erzeugt: kunstgewerblich ausgeführte Teppiche.
- 101. Ürmössy Jenőné sz. Benczur Elza iparművész,** Benczurfalva, u. p. Szécsény.
Készítményei: iparművészeti bőrmunka, csörgő-, korsó-, vázák, faipari különlegességek, gyermekjátékok, baba-szobagarnitúrák, tulipános ládák.
Produits: Articles en cuire, vases, spécialités en articles de bois, jouets, caisses avec peintures faites á la main.
Erzeugt: kunstgewerbliche Lederarbeiten, Schellen, Krüge, Vasen, Holzspecialitäten, Kinderspielzeug, Puppen-Zimmerreinrichtungen, tulpenartig verzierte Truhen.
- 102. Varsányi Emilné háziipari vállalata,** Budapest, II., Margit-körút 52.
Foglalkoztatott munkáslétszám: 80—100.
Készítményei: háziipari szőttesek, különféle kézimunkák és szőnyegek.
Nombre des ouvriers: 80—100.
Produits: Tissus faites á la main, broderies et tapis différents.
Erzeugt: Handgewebte Hausleinen, Handarbeiten aller Art und Teppiche.
- 103. Varga Béla,** Keszthely.
Készítményei: kerámiai dísz tárgyak.
Produits: Bibelots en faïence.
Erzeugt: keramische Ziergegenstände.
- 104. Dr. Varga Imréné háziipari vállalkozó,** Hódmezővásárhely.
Készít: fehér és tarka himzésekkel, recemunkát.
Foglalkoztatott munkások száma: 200—300.
Főelárusítója: Országos Magyar Háziipari Szövetség, Budapest, V., Deák Ferenc-utca 10.

Produits: Broderies blanches et couleurs.

Nombre des ouvriers: 200—300.

Siège social por la vente: Országos Magyar Háziipari Szövetség, Budapest, V., Deák Ferenc-utca 10.

Erzeugt: Weiss- und bunte Stickerei, Filet-Arbeiten.

Arbeiterzahl: 200—300.

Verkaufsstelle: Genossenschaft des Ungarischen Landesverbandes für Hausindustrie, Budapest, V., Deák Ferenc-utca 10.

105. Dr. Zolnayné Vozáry Emmi iparművész, Budapest, I., Horthy Miklós-út 84.

Készítményei: iparművészeti bőrmunka.

Foglalkoztatott munkások száma: 5.

Produits: Articles en cuire en art décorative.

Nombre des ouvriers: 5.

Erzeugt: kunstgewerbliche Lederarbeiten.

Arbeiterzahl: 5.

106. Zala vármegyei Háziipari Termelő és Értékesítő Szövetkezet, Zalaegerszeg.

Készítményei: hímzett faldíszek, párnák és terítők, csetneki csipkék, csetneki hímzett és egyéb csipkezebekendők.

Produits: Decorations brodées coussins couvertures, dentelles csetnek, mouchoirs brodés et avec dentelles de Csetnek.

Erzeugt: bestickte Wandverzierungen, Kissen und Decken, Csetneker Spitzen, Csetneker bestickte und sonstige Taschentücher.

107. Zilzer Hajnalka iparművész, Budapest, VII., József-körút 55.

Készítményei: kerámiai dísz és használati tárgyak kézi festéssel.

Produits: Article de faïence menagères avec peintures, faites á la main.

Erzeugt: handgemalte, keramische Zier- und Gebrauchsgegenstände.

108. Széchenyi Export. Cégtulajdonos: Unterreiner Viktor, Budapest, VII., Damjanich-u. 40.

Készítményei: különféle hímzések, üvegből készített figurális alakok, csikóbőr kulacsok.

Munkások száma: 400—1500.

Külföldi összeköttetések: Svédország, Norvégia, Franciaország, Németország, Olaszország, Spanyolország, Dél- és Északamerikai Államok, Japán.

Produits: Broderies differentes, statuettes en verre, bouteilles hongroises couvertes de peau de poulain.

Nombres des ouvriers: 400—450.

Relations étrangères: Suède, Norvège, France, Allemagne, Italie, Espagne, Amerique, Japon.

109. „Eris” iparművészeti vállalat, Budapest, VIII., Főherceg Sándor-u. 4.

Tulajdonosok: báró Karg Györgyné szül. Piret de Bihain
Erzsébet és gróf Csekonic Erzsébet.

Foglalkoztatott munkások száma: 44.

Készítményei: népies bútor, kézimunka, hímzett női és férfi divatcikkek, üveg és kerámiai festészet, ötvösárú.

Nombres des ouvriers: 44.

Produits: meubles ethnographique, broderies, articles en verre, orfèvrier, keramique.

110. Dr. Dzurilla Béla iparművész, Rákoshegy.

Készítményei: fafaragászati dísz tárgyak.

Produits: articles en bois.

Erzeugt: Kunstgegenstände aus Holz.

111. Farkas Lászlóné, Budapest, VIII., Üllői-út 21.

Készítményei: szövöttárúk selyemből és gyapjúból.

Produits: Tissus en soie et laine.

Erzaugt: Textilwaaren aus Seide und wool.

112. Farkas és Társa, Budapest, IV., Váci-u. 85.

Készítményei: Kosáráruk.

Produits: Articles vannier.

Erzeugt: Korbwaaren.

113. Gergely Péter, Budapest, IV., Eskü-u. 3.

Készítményei: kézzel szőtt kender, len és pamut-vászonkülönlegességek, párnák, terítők.

Produits: Tissus en cotton, coussins, couvertures.

114. König Lajos és Fia műötvös, Budapest, IV., Váci-u. 16.

Készítményei: ötvösmunkák aranyból, ezüsből és egyéb nemesfémekből.

Produits: Articles d'orfèvrier en or, argent, etc.

Erzeugt: Goldschmiedarbeiten aus Gold, Silber und sonstigen Edelmetallen.

115. Palkovics Henrikné, Enying. Veszprémmegye.

Készítményei: különféle hímzések és kézicsipke.

Produits: Broderies differentes et dentelles à maine.

Erzeugt: Stickereien und Spitzen aus Handarbeit.

116. Placskó Boriska, Szarvas, Békésmegye.

Készítményei: magyar-, persa-, torontáli- és spárgaszőnyegek.

Produits: Tapis hongrois, perse et torontál.

Erzeugt: Teppiche in verschiedenen genres (ungarische, persische, torontaler etc.).

117. Weiser Sarolta, Buzsák. Tolnamegye.

Készítményei: buzsaí hímzések, kézimunkák.

Produits: Broderies speciales de „Buzsák”.

118. Marjay Ödönné, Budapest, IV., Türr István-u. 2.

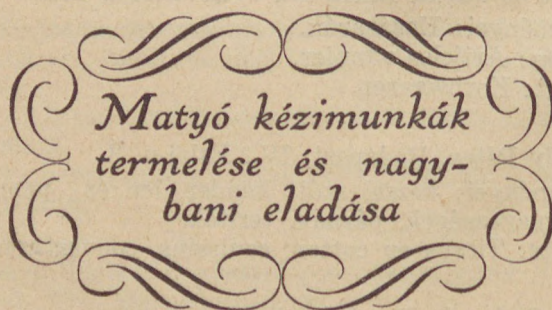
Háziipari termékeket értékesítő vállalat.

119. Sibrik Jolán, Budapest, Gellért Szálló.

Háziipari termékeket értékesítő vállalat.

Özv. Czeisler Éliásné

Mezőkövesd

TELEFON: Mezőkövesd 76

Sürgőnycim: CZEISLERNÉ MEZŐKÖVESD

„SZÉCHENYI EXPORT“

SÜRGÖNYCIM:
ADRESSE TÉLÉGR.:
SEX PORT
BUDAPEST

VII., DAMJANICH UCCA 40
BUDAPEST (HONGRIE)

TÉLÉPHONE:
JÓZSEF
404 — 42

Magyar Népművészeti
munkák, Iparművészeti
üvegfüvómunkák, Csikóbőr
kulacsok termelése és nagy-
bani eladása.

Erzeugung und engros
Verkauf ung. volkskünstli-
chen Handarbeiten und
kunstgewerblichen Glas-
bläterspecialitäten.

Manifattura e vendita all
ingrosso di lavori a mano
originali dell'industria po-
polare ungherese e oggetti
magnifici dell'arte popolare
di rinomanza mondiale.

Ouvrages manuels origi-
naux et broderies hongroi-
ses d'art populaire. Spéciali-
tés d'ouvrages artistiques
en verre soufflé.

Manufacture et vente en
gros de carafes en cuir de
poulain et d'autres spéciali-
tés de l'industrie domes-
tique d'une réputation
mondiale.

Manufactura y venta de
bordados artísticos y obras
manuales magníficos de la
industria domestica nacio-
nal de Hungria, alcanzando
una fama mundial.

Manufacture and wholesale of Hungarian handicraft
articles and embroideries of the world-famous popular art
of Hungarian Home-Industry.

OPPORTUNITY for Distributors — Dealers-Store-
houses — Bazaars. Write at once or cable for set of collec-
tion to secure preference in your territory, if still available.

Correspondence: English, French, Spanish, German
and Italian.

TRADE MARK „SZÉCHENYI“

A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségének Háziipara

Központi irodája és raktára:
BUDAPEST, VII., RÓZSA UCCA 23. SZ.

TELEFON: JÓZSEF 409—55

JÁTEKÜZEME: Budapest, VII., Rózsa-u. 23. T.: J. 409—55. Készít, elsőrangú kivitelben, mindenfajta textil-játékállatot.

BUDAPESTI ÜZLETE: „Magyar Bolt”, Budapest, V., Vigadó-ucca 2. T.: Aut. 818—10. Eredeti magyar népművészeti, iparművészeti hímzések, női és gyermekruhák, hímzett sálak, asztalkészletek, magyar díszruhák és népviseletek, magyar babák, csipkék, emléktárgyak, kerámia.

Vidéki telepeinek különleges háziipari készítményei:

1. A soproni szövőtelep: leventeruhákat, cserkészruhát, nyári ruhavásznat, továbbá rábaközi és régi erdélyi magyar kézimunkákat készít.
2. A szombathelyi telep: kézimunkarendeléseket vállal.
3. A sümegi csoport: vászon és szöttes bér munkát vállal, hímzést végez.
4. Nagykanizsán készül dr. Györffy Jánosné finom „Pannonia csipkéje.
5. A szekszárdi szövőtelepen készül a nyári ruhákhoz, függönyökhöz kitűnően alkalmas bodorvászon, a szép és olcsó nyersselyem, divatos nyári női ruhavászon és mindenfajta kéziszöttes.
6. A tolnatamási telep: gazdasági textilárúk bérszövését vállalja.
7. A sárszentmihályi telep: kórházi fehérneműt, butorkelméket, gyapjúsált, magyaros díszítésű, hímesszövésű függönyt és gyapjúsötteseket készít.
8. A ceglédi telep: kézimunkái és vászonszöttesei kitűnő hírnevűek. Magyar kézimunka előnyomda.
9. A kecskeméti telep: színes asztalneműeket, kórházi fehérneműt, színes vászonruhákat, gyapjúsöttest, házi készítésű elsőrangú gyümölcsezeket hoz forgalomba.
10. A szegedi telep: szötteseket, kézimunkát, játékarúkat állít elő.
11. A makói telep: leventeruhákat és művészi kézimunkákat készít.
12. A szentesi telep: bérszövést vállal, leventeruhát és kórházi felszerelést sző.

A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségének Háziipara

Központi irodája és raktára:
BUDAPEST, VII., RÓZSA UCCA 23. SZ.
 TELEFON: JÓZSEF 409—55

13. A békési telep: tarhonyát és csigatésztát állít elő, kézimunkát vállal.
14. A kiskúnfélegyházai telep: szövési munkát és recemunkát vállal.
15. A cibakházai telep: színes vásznat, erős gazdasági vásznat készít.
16. A karcagi telep: bodorvásznat, nyers gyapjúsövetet, nyári ruhavásznat, szövést, hímzést végez, továbbá tarhonyát készít.
17. A kisújszállási telep: szárított tésztát készít.
18. 19. Berettyóújfalu és Berettyószentmárton: M. A. N. Sz. fiókok fonják a legszebb kertibútorokat és tűzoltó-ruhavásznat készítenek.
20. Derecskén leventeruhákat készítenek.
21. Debrecenben: kézimunka használati cikkek készülnek.
22. Hajdúbüszörmény szövőtelepe és kézimunkaiskolája megrendeléseket vállal.
23. Nádudvar szövőtelepe és kézimunkaosztálya Budapestre is sikerrel szállít.
24. A sátorlajújhelyi telep: kézimunkahímzéseket vállal.
25. A miskolci M. A. N. Sz. állandó szövőtelepe kórházakat szerel fel, fürdőtelepeket lát el fehérneművel, kézimunkaiskolája megrendeléseket vállal.
26. A diósgyőri telep: munkásruhákat, kézimunkákat, szőtteket készít.
27. Az egri fiók: fehér asztalneműeket sző.
28. A salgótarjáni telep: mindenfajta kézimunka megrendeléseket elvállal.
29. A budapesti állami gépgyár lakótelepének M. A. N. Sz. fiókja: munkásruhát sző és varr, továbbá mindenfajta vásznat, kézimunkát ajánl.
30. Hódmezővásárhely: szőttes, gyermekruhák, rece.

MAKK JÓZSEFNÉ

MŰVÉSZI MAGYAR KÉZIMUNKÁK KÉSZÍTŐJE
BUDAPEST, I., FADRUSZ UCCA 2

Export: Észak-
és Nyugat-Európa,
Északamerikai
Egyesült Államok,
Argentina, Dél-
afrika, India

Selyem himzésű **sálók**, gyapju és selyem himzésű **női mellények**, zongora-, ágy-, asztal**terítők**, futók, falvédők, függönyök, diván**párnák**, himzett **zseb-kendők**, grenadinra, selyemre himzett **női blúzok**, ruhák, **gyermekruhák**

Saját művészi tervek, magyaros jelleg, művészi kivitel

FRAU J. MAKK

KÜNSTLERISCHE UNGARISCHE HANDARBEITEN
BUDAPEST, I., FADRUSZ UCCA 2

Export: Nord-
und West-Europa,
U. S. A., Argen-
tina, Südafrika,
Indien

Mit Seide gestickte **Shawls**; mit Wolle und Seide gestickte **Damen- und Kinder-Westen**, Flügel- u. Tisch-**Decken**, Läufer, Wandbehänge, Vorhänge, **Kissen**; gestickte **Taschentücher**; auf Voil u. Seide gestickte **Damen-Blousen**, Kleider, **Kinderkleider**

Eigene künstlerische Entwürfe, ungarische Charakter, künstlerische Ausführung

Mme J. MAKK

OUVRAGES MANUELS ARTISTIQUES HONGROISES
BUDAPEST, I., FADRUSZ UCCA 2 Hongrie

Export: Le Nord
et l'Ouest de l'Eu-
rope, Les États
Unis, Argentina,
Le Sud de l'Af-
rique, Les Indes

Châles brodés à soie; **gilets** brodés à soie et à laine; **couvreuses** de table, de lit, de piano; chemins de table, tapisseries, rideaux, **coussins** de sofa, **mouchoirs** brodés, **blouses** et **robes** de dames et d'enfants à soie et à grenadin brodés

Plans dressés spécialement de caractère Hongrois, exécutés Artistiquement

